

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 14 (249) ЛИПЕНЬ

2012

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

№ 14 (249) липень 2012

Засновано у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(філологічні науки)
Постанова президії ВАК України від 18.11.09 № 1-05/5

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 11 від 25 травня 2012 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор Курило В. С.

Заступник головного редактора –
доктор педагогічних наук, професор Савченко С. В.

Випускаючі редактори –
доктор історичних наук, професор Бур'ян М. С.,
доктор медичних наук, професор Виноградов О. А.,
доктор філологічних наук, професор Галич О. А.,
доктор філологічних наук, професор Глуховцева К. Д.,
доктор педагогічних наук, професор Горошкіна О. М.,
доктор сільськогосподарських наук, професор Конопля М. І.,
доктор філологічних наук, професор Синельникова Л. М.,
доктор педагогічних наук, професор Харченко С. Я.

Редакційна колегія серії «Філологічні науки»:
доктор філологічних наук, професор Блохіна Н. Г.,
доктор філологічних наук, професор Галич В. М.,
доктор філологічних наук, професор Глуховцева К. Д.,
доктор філологічних наук, професор Гриценко П. Ю.,
доктор філологічних наук, професор Зеленько А. С.,
доктор філологічних наук, професор Фоменко В. Г.,
доктор філологічних наук, професор Дмитренко В. І.,
доктор філологічних наук, професор Синельникова Л. М.,
доктор філологічних наук, професор Трошева Т. Б.,
доктор філологічних наук, професор Червинський П. П.

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ
до технічного оформлення статей

Редакція «Вісника» приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см; верхній колонтитул — 1,25 см, нижній — 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2011.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 3 – 4 рядків українською, російською та англійською мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

ЗМІСТ

ДИСКУРСНИЙ АНАЛІЗ

1. **Бублик А. А.** Роль фразеологизмов, как важнейшего пути развития идиоматичности речи студентов..... 6
2. **Burdina S. V.** Encouraging classroom research at institutional level..... 10
3. **Вжещ Я. Л.** Интернет-дискурс: проблема визначення поняття, особливості структури..... 15
4. **Гура А. І., Літвінова М. М.** Особливості мовних стратегій конфлікту в німецькому політичному дискурсі..... 20
5. **Костик Є. В.** Соціокультурна компетенція студентів у процесі вивчення іноземної мови на немовних факультетах ВНЗ..... 28
6. **Ларченко І. В.** Дискурси відмови з настановою на гармонізацію стосунків..... 35
7. **Птіцина С. Ю., Літвінова М. М.** Лінгвостилістичні особливості пісенного дискурсу німецької молоді (на прикладі сучасної рок-поезії в аспекті перекладу)..... 43
8. **Тараненко О. Г.** К вопросу об одном итальянском заимствовании в современном английском языке..... 49

ЛІНГВІСТИЧНА ТЕОРІЯ

9. **Вікторова Л. В., Бочкар О. В.** Порівняльно-зіставне вивчення семантики номінативної лексики в румунській, польській та російській мовах 54
10. **Вінникова Т. С.** Транспозиція (трансляція) в науковій концепції Люсьєна Теньєра..... 62
11. **Гутникова А. В.** Субстантивация глагольной основы в диахроническом аспекте..... 67
12. **Іщенко Н. Г.** Прагматичне значення похідних іменників..... 78
13. **Орел А. С., Тищенко К. А.** Витоки праслов'янської фонології (лінгвоісторіографічний аспект)..... 84
14. **Романова Н. В.** Семантика асоціатів Angst: лінгвістичний аспект..... 91
15. **Rudakova T. O.** Anglo-American borrowing in the modern German language: reasons and factors determining its intensity..... 96
16. **Хомяк Н. В.** Механизм вторичной номинации..... 112

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

17. **Novikova A. A.** The biblical intertext in the M. Ondaatje's novel "The English Patient"..... 119
18. **Погорелова Д. А.** Роман В. В. Набокова «Приглашение на казнь» в критике русского зарубежья..... 126

19. **Поневчинська Н. В.** Створення образу поета в тексті англійської епіграми XVI-XIX ст..... 137
20. **Рудковська А. Ю.** Особливості граматико-морфологічної організації гетеродієгетичного наративу (на матеріалі французької готичної новели 19 століття)..... 142
21. **Demidov D. V., Yeliseyev S. L.** The idea of theatricality as a principle of social behavior in W. Shakespeare's drama..... 151

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

22. **Бублик А. О.** Досвід країн Західної Європи у викладанні іноземних мов на початковому етапі..... 158
23. **Okunkova L. O., Korzhov S. Yu.** Arranging of students' independent work through video projects..... 164
24. **Пономарьова Г М.** Формування самостійності учнів у позакласній роботі з іноземної мови 169
25. **Сурженко О. П.** Методика системного обучения школьникова – основное условие эффективности усвоения знаний учащимися... 174

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

26. **Беззубова О. О.** Електронний лист як форма реалізації офіційно-ділової комунікації..... 179
27. **Borysenko N. S., Borysenko P. A.** Olfactics as a means of nonverbal communication across cultures..... 186
28. **Плахотнюк Н. О.** Архетип слова в сучасній проблематиці філософської антропології..... 190
29. **Stepykina T. V.** Image of America in Cultural and Philosophical Studies of the 19th-20th Centuries..... 196

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

30. **Вознюк М. Ю.** Інтерпративна теорія перекладу..... 205
31. **Клименко О. С., Климова Н. І.** Особливості перекладу власних імен у творі М. Мітчелл «Віднесені вітром»..... 211
32. **Рудницька Н. М.** Релігійна ідеологія як чинник перекладу художнього твору..... 215

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

33. **Вжеш Я. Л.** Звертання як засіб експлікації ввічливості в німецькій і українській культурі..... 221
34. **Кіреєнко К. В.** Концепт «кохання» в українській фольклорно-магічній картині світу 228
35. **Khomyak N. V.** Some aspects of language making..... 234
36. **Косенко О. П.** Лінгвістичні засоби маніпулятивного впливу в мас-медійних текстах..... 246
37. **Кошєєва Н. О.** Вплив найменувань топонімів з кольоровим компонентом на сучасну катойконімічну парадигму..... 251

38.	Маторина Н. М., Маторина В. В.	Возможности интерактивных методов обучения в современном лингвистическом образовании.....	258
39.	Титаренко И. С., Юнина О. Е.	Эмоциональный концепт «гнев» и средства его языкового выражения.....	264
40.	Чирікова Г. І.	Типи „несправжніх друзів перекладача” (на матеріалі німецької й української мов).....	270
41.	Стоянова І. Д.	Мовні засоби реалізації стратегії комунікативного маніпулювання у дискурсі антиутопії.....	276

РЕЦЕНЗІЇ ТА ВІДГУКИ

42.	Зеленько А. С.	Про предмет дослідження і вивчення на філологічному факультеті класичного університету (З приводу монографії А. С. Загнітка. «Теоретична граматики сучасної української мови»).....	283
	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		293

ДИСКУРСНИЙ АНАЛІЗ

УДК 378.016:811.111'373.7

Бублик А. А.

РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, КАК ВАЖНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ ИДИОМАТИЧНОСТИ РЕЧИ СТУДЕНТОВ

Способность говорить на иностранном языке так, как это делают носители данного языка, подразумевает не просто усвоение словарных единиц и формальных правил их соединения в речи, но и овладение идиоматикой языка. И. Е. Аничков (1964) отмечал, что владеть идиоматикой в широком смысле значит владеть словом иностранного языка, прежде всего его сочетаемостью с другими словами, его полной семантической структурой. Прочные основы овладения идиоматичной речью должны закладываться уже на начальном этапе обучения, поскольку в системе высшего образования первый курс языковой специальности является переходным к профессиональному обучению языку.

Обязательным условием коммуникации является не только владение общим языком, но и владение фоновыми знаниями. Фоновые знания – это «обоюдное знание реалий говорящим и слушающим, являющееся основой языкового общения» [1, с. 498].

Е. М. Верещагин и В. Г. Костомаров делят фоновые знания на три вида: общечеловеческие, региональные и страноведческие. Все члены определенной этнической и языковой общности располагают сведениями, связанными со знанием национальной культуры и относящимся к страноведческим фоновым знаниям. Они являются частью национальной культуры и её производным [2, с. 210].

Для изучающих иностранный язык имеется только одна возможность освоения страноведческих фоновых знаний носителей языка - ознакомление с культурой этого народа, с реалиями его жизни и быта.

Изучение иностранного языка тесно связано с изучением культуры страны изучаемого языка. С помощью иностранного языка можно ознакомиться не только с современной ментальностью нации, но и с воззрениями древних людей на мир, общество, на самих себя. Эти представления сохраняются в пословицах, поговорках, фразеологизмах, метафорах и т.д.

Фразеологические единицы (ФЕ) встречаются в прессе, в повседневных разговорах, в деловой среде. Они придают живость речи, делают ее более колоритной. Они обогащают речь не только и не столько количественно, сколько качественно за счет своей способности метко и образно выразить сущность довольно сложных явлений.

Изучение фразеологии и обогащение речи фразеологическими единицами является одним из действенных средств познания системы языка и повышения культуры. Как пишет Г. М. Гуревич: «Цель обучения иностранному языку в настоящее время определяется как овладение навыками и умениями, необходимыми для выполнения различных видов речевой деятельности в условиях межкультурной коммуникации. На наш взгляд, одним из весьма эффективных способов достижения этой цели является активное введение в учебные материалы очень существенного языкового пласта, отражающего национальный менталитет, а именно – фразеологических единиц» [3, с. 49].

Фразеологическая бедность речи студентов представляет собой существенный недостаток и признается многими преподавателями-практиками. Этот пробел является особенно чувствительным потому, что английский язык отличается фразеологическим богатством, и низкий уровень владения английскими фразеологизмами становится помехой в решении многих коммуникативных задач, не позволяет достигнуть аутентичного уровня владения английским языком. Недостаточное внимание к ФЕ лишает обучаемых эстетического удовольствия, а также возможности постигать через ФЕ культуру народа страны изучаемого языка, выраженную в них как эксплицитно (через информацию о фактах истории, экономики, образа жизни (*to carry coals to Newcastle*), так и имплицитно (*An Englishman's home is his castle*). Культурный барьер может стать реальным фактором, препятствующим взаимопониманию участников межкультурной коммуникации.

Таким образом, фразеологическое богатство иностранного языка настолько существенно по коммуникативным, социокультурным и эстетическим аспектам, что обучение фразеологизмам должно рассматриваться как необходимая составляющая подготовки студента языкового факультета [4, с. 9].

В то же время обучение фразеологизмам остаётся одной из нерешённых проблем методики преподавания английского языка. Над данной проблемой работал ряд исследователей (А. П. Костяшкина, 1955; В. П. Остапенко, 1961; Л. С. Косман, 1965; В. Н. Слинкина, 1971; С. В. Лимова, 2000; С. Л. Озолия, 2002; Т. В. Иванова, 2002). Эти работы направлены на выявление принципов отбора ФЕ, на создание комплексов упражнений и фразеологических минимумов как для конкретных периодов обучения в вузе, так и для всего пятилетнего курса изучения английского языка. Но по-прежнему нерешёнными остаются вопросы организации обучения: с какими трудностями сталкиваются студенты при работе с ФЕ, на каких предметах, в каком объёме и с какой периодичностью должна проводиться работа по обогащению речи студентов фразеологизмами, а также каким образом она должна сочетаться с учебной деятельностью в рамках предметов, традиционно входящих в программу обучения на языковом факультете [4, с. 11].

К основным трудностям обучения фразеологизмам следует отнести отсутствие в родном языке аналогичной по смыслу фразеологической единицы, незнание страноведческого элемента, который лёг в основу образа фразеологизма, что может привести к неправильному пониманию фразеологизма и всего содержания высказывания или к недостаточно полному пониманию его.

Во фразеологическом составе языка хранится национально-культурный опыт как аккумулируемый результат деятельности народа на протяжении всей истории его существования. Так, например, если в русских фразеологизмах фиксируется важность открытости, доверительности, искренности в общении (*поговорить по душам, открыть душу, излить душу, душа нараспашку, душа в душу* и др.), то в английском языке, наоборот, встречаем большое количество фразеологизмов со значением конфиденциальности и закрытости: *keep (leave) smb. in the dark* (держать кого-л. в неведении, скрывать от кого-л.); *not breathe a word about smth* (никому ни слова не сказать о чем-то); *keep oneself to oneself* (быть замкнутым, необщительным); *keep smth. to oneself* (не высказываться, держать что-л. при себе); *keep one's (own) counsel* (не высказывать своих взглядов, помалкивать) и др.

Отсюда становится ясным, что успешное изучение фразеологизмов в культурно-историческом аспекте возможно только во взаимодействии с другими науками, в частности со страноведением, которое изучает историю, географию, экономику и другие области жизни народа.

Обучение фразеологизмам должно строиться с учётом решающей роли эмоционально-субъективного фактора в их усвоении и употреблении. Обучение фразеологизмам должно осуществляться на основе личностно-ориентированной методики с постепенным перемещением центра тяжести обогащения фразеологического запаса студентов с обязательного к личностно-мотивированному и с заданного к самостоятельному, инициативно отобранному и усвоенному.

Изменение отношения студентов к расширению своего фразеологического запаса может быть достигнуто при выполнении следующего условия: в течение определённых периодов обучения фразеологизация речи должна осознаваться студентами как одна из основных задач обучения в рамках какого-либо предмета. Формой контроля, позволяющей работать над усвоением ФЕ не в ущерб традиционным задачам, является «домашнее чтение».

Некоторые произведения художественной литературы, отвечающие ряду требований по «качеству» и количеству содержащихся ФЕ, могут быть использованы как своего рода «учебники» по английской фразеологии. Для II-III курсов такой книгой является роман «Театр» У.С. Моэма [5, с. 15].

Необходимо изменить подход к отбору ФЕ: отказаться от жёсткого, одинакового для всех фразеологического минимума и

предоставит студентам возможность самостоятельно отбирать ФЕ, основываясь на личностной мотивации.

Следовательно, методика усвоения ФЕ должна ориентироваться на формирование и развитие у студентов перманентного активного стремления к расширению собственного фразеологического запаса, что возможно:

- при ведущей роли принципов «занимательности» и «лёгкости усвоения»;

- при усвоении фразеологизмов произведения в форме коллективной проектной деятельности на основе взаимообучения, предоставляющей студентам широкие возможности для проявления инициативы в усвоении ФЕ и прививающей им все необходимые умения для дальнейшего самостоятельного расширения фразеологического запаса;

- при использовании общего каталога упражнений по фразеологизации речи студентов, составленного на основе общепринятой классификации лексических упражнений с учётом данных о методических трудностях усвоения фразеологизмов, полученных в результате эксперимента по выявлению умственных действий, совершаемых людьми при употреблении ФЕ [5, с. 18].

Список использованной литературы

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М., 1969. – 376 с. **2. Верещагин Е. М.** Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Высшая школа, 1976. – 279 с. **3. Аничков И. Е.** Идиоматика и семантика (заметки, представленные А. Мейе, 1927) Текст. / И. Е. Аничков // Вопросы языкознания. М. : Наука, 1992. – №5. – 140 – 150 с. **4. Кунин А. В.** Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. изд. 2-е, перераб. – М. : Высшая школа, 1996. – 381 с. – ISBN 5-06002394-X. **5. Прокуророва О. В.** Обучение английским фразеологизмам студентов II–III курсов языковых факультетов на материале домашнего чтения: автореф. дис. на соиск. учен. ст. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Оксана Владимировна Прокуророва. – Владимир, 2006. – 20 с.

Бублик А. О. Роль фразеологізмів, як найважливішого етапу розвитку ідиоматичності мови студентів

Стаття присвячена актуальності оволодіння фоновими знаннями та вивчення фразеологічних одиниць студентами, організації навчання фразеологізмам, труднощам, що виникають при недостатньому володінні фразеологічними одиницями та при їх вивченні, також шляхам їх подолання. Також в статті представлена методика засвоєння фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фонові знання, фразеологія, фразеологічна одиниця, труднощі вивчення, організація навчання.

Бублик А. А. Роль фразеологизмов, как важнейшего пути развития идиоматичности речи студентов

Статья посвящена актуальности овладения фоновыми знаниями и изучения фразеологических единиц студентами, организации обучения фразеологизмам, трудностям, возникающим при недостатке владения фразеологическими единицами и трудностям в изучении фразеологических единиц, способам их преодоления. Так же в статье представлена методика усвоения фразеологических единиц.

Ключевые слова: фоновые знания, фразеология, фразеологическая единица, трудности обучения, организация обучения.

Bublik A. A. The role of the phraseological units as the most important way to develop the idiomatic student's speech

The article deals with the topicality of the background knowledge's mastering and phraseological units' learning by students, with the organizing phraseological learning, difficulties of the inadequate working knowledge of phraseological units and difficulties of the learning process and ways to overcome. Also the article deals with the methodology in learning phraseological units.

Key words: background knowledge, phraseology, phraseological unit, difficulties of the learning and ways to overcome.

Стаття надійшла до редакції – 17.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК [378.016:811.111] – 047.37

Burdina S. V.

**ENCOURAGING CLASSROOM RESEARCH
AT INSTITUTIONAL LEVEL**

By means of external or internal motivation educators, irrespective of their subject matter discipline, seek to improve the effectiveness of their teaching. "The kinds of research education practitioners were engaging in and with varied, but included research into:

- assessment for learning, including self and peer assessment;
- using the web as a learning tool;
- improving social skills through the use of co-operative learning strategies;

- making group work effective;
- increasing student motivation;
- professional development in behaviour management;
- teaching literacy;
- inquiry based learning in science;
- creativity in the curriculum” [1].

In the realm of foreign language teaching the most researched area has been grammar teaching and this work has developed our understandings of the way teachers teach grammar and of the thinking behind their practices (e.g. in explaining grammar and correcting learners’ grammatical errors). Reading and writing have also been the focus of some studies, though the volume in each case has been relatively small [2, p. 4]. In his thorough analysis of areas of research in foreign language teaching Simon Borg stresses, that studies of teacher cognition in relation to L2 reading, listening and speaking instruction as well as teaching vocabulary have been particularly scarce [2, p. 4]. In his research he shifts the whole emphasis on teacher cognition, and how teachers’ beliefs and knowledge in relation to the teaching can influence classroom practices.

What influences the formation of teachers’ beliefs? In their studies of teachers’ sources of research information Williams and Coles, in a survey of 312 teachers in the UK, found that the three most common sources were informal discussions with colleagues, professional magazines and newspapers, and in-service teacher education [3]. Among the reasons for professional publications not to be very high on this list researchers Hemsley-Brown and Sharp name problems of physical and conceptual accessibility. The inaccessibility of published language teaching research was a key barrier to engagement with it [4]. To put it in plain English, teachers were not able to understand what they read.

Teachers’ negative attitudes to research constitute another significant barrier. Williams and Coles, for example, note that while a lack of access to research was a real problem for teachers, even where access existed, attitudinal factors limited the extent to which teachers engaged with research [3, p. 202]. Teachers are often suspicious of the practical applicability of published research. Simon Borg points out that a mismatch between teachers’ narrative experience of classroom life and the portrayal of learning and teaching they encounter in research papers is another barrier to teachers’ engagement with research [5, p. 413]. Further in his analysis Simon Borg stresses that teacher engagement with research is enhanced when publications:

- are relevant to teachers’ context, concerns, interests and priorities;
- provide detailed descriptions of classroom activities which teachers can relate to their own work;
- build on what teachers already know;
- are congruent with teachers’ beliefs and values;
- make clear and feasible recommended changes to practice [5, p. 415].

On the other hand, once engagement with classroom research is provided, it can be of value to teachers in several ways. For example, it can help teachers:

- make deeper sense of their work (new ways of seeing);
- identify ideas to experiment with in their classroom (new ways of doing);
- extend their discourse for discussing teaching (new ways of talking);
- validate with a theoretical rationale what they already do (new ways of knowing);
- examine their planning and decision-making processes (new ways of thinking) [5, p. 414].

To achieve this education practitioners should be prepared to overcome the following:

- Time – this included having to rush to complete the research within a specified time frame (largely the degree related research) and having to put in time during holiday periods. One study, for example, reported that teachers perceived the action research process as “time-consuming and overwhelming”. Another highlighted the need for more time for initial training in the new strategies the teachers were to implement as part of the research.

- Facilitation and/or external support – ranging from too little support to changes in key personnel, facilitators having no knowledge or background in action research, or no expertise in facilitating research.

- Research methods and processes – this included difficulties with elements of the research process (including defining the research question, writing the literature review, developing a methodology and organising the findings), difficulties with analysing data, for example, calibrating the exact results of observations and having a large volume of data to analyse.

- Diverse Foci – teachers found it difficult to engage in research if they had to focus their efforts on too many different things at once, such as learning about and implementing a number of new teaching strategies or simultaneously acquiring both content and new Web skills [6, p. 3].

Thus, the institution should provide the following conditions for engagement in classroom research:

- Time for teachers to do research
- Resources (including access to research reports or summaries, and funding,

where necessary)

- Positive attitudes to teacher professional development
- An expectation that staff engage in professional development
- An awareness of the value of teacher research engagement
- An open, trusting culture
- A collaborative ethos
- Incentives for teachers to be research-engaged
- The support of the management for teachers’ efforts to be research-engaged

- A commitment to give teacher research a high profile within the school
- A desire to use teacher-generated research evidence for school improvement
 - Opportunities for staff to be engaged in research
 - A culture of enquiry
 - An openness to change
 - Recognition for teachers' attempts to engage in research
 - A genuine interest in the outcomes of teacher research [5, p. 419]

To summarize this brief overview of the institutional specifics for engagement in classroom research, we should emphasise that the success of this research domain depends on three main factors: the educational institution, the teacher, and the project. On the part of the institution providing time, access and high level of facilitation are considered to be the prerequisites for such engagement. We should stress that institutional engagement does not equal imposing some new practices on faculty. Engagement of one part does not presuppose disengagement of the other. It is more about creating an encouraging institutional culture to help teachers make their classroom practices more meaningful both for the teacher and students.

Further investigations of how institutions can provide guidance in developing classroom research practice and exchange of diverse institutional expertise in this domain will be of particular value for planning and implementing institutional strategies in this regard.

References

- 1. Bell T. R.** Behaviors and attitudes of effective foreign language teachers: Results of a questionnaire study / Teresa R. Bell. – Foreign Language Annals. – 2005. – Vol. 38., Issue 2. – P. 259 – 270.
- 2. Borg S.** Introducing Language Teacher Cognition : [Електроний ресурс] / Simon Borg. – 2009. – P. 1–6. – Режим доступу : <http://www.education.leeds.ac.uk/research/files/145.pdf>.
- 3. Williams D.** Teachers' approaches to finding and using research evidence: An information literacy perspective / D. Williams, L. Coles. – Educational Research. – 2007. – Vol. 49, No. 2. – P. 185 – 206.
- 4. Hemsley-Brown J.** The use of research to improve professional practice: A systematic review of the literature / J. Hemsley Brown, C. Sharp. – Oxford Review of Education. – 2003. – Vol. 29, Issue 4. – P. 449 – 470.
- 5. Borg S.** Language Teacher Research Engagement / Simon Borg.// Cambridge University Press. – Language Teaching. – Vol. 43: 4. – 2010. – P. 391 – 429.
- 6. Bell M.** Report of Professional Practitioner Use of Research Review: Practitioner engagement in and/or with research. : [Електроний ресурс] / M. Bell, P. Cordingley, C. Isham, R. Davis. Coventry: CUREE, GTCE, LSIS & NTRP. – 2010. – P. 1 – 8. – Режим доступу : <http://www.curee-paccts.com/node/2303>.

Бурдіна С. В. Підтримка практичного дослідження на рівні навчального закладу

В статті надаються загальні та специфічні напрямки проведення практичного дослідження. Підкреслюється що знання та ідеї стосовно викладання впливають на практичну роботу в класі. Найчастіше вчителя-практики надихаються на проведення практичних досліджень з трьох джерел: неформальних обговорень з колегами, з професійних журналів та газет, з курсів підвищення кваліфікації. Хоча стаття охоплює завади, які існують при плануванні такого дослідження, головна увага приділяється підтримці таких дослідницьких ініціатив на рівні навчального закладу.

Ключові слова: залучення до дослідження, рівень навчального закладу, викладач, аудиторна, навчання.

Бурдина С. В. Поддержка практического исследования на уровне учебного заведения

В статье представлены общие и частные направления проведения практического исследования. Указывается на то, что знания и идеи относительно преподавания оказывают большое влияние на практическую работу в классе. Чаще всего учитель-практик черпает вдохновение для проведения практического исследования из трех источников: из неформальных обсуждений с коллегами, из профессиональных журналов и газет, и на курсах повышения квалификации. Хотя в статье охватываются существующие препятствия при планировании практического исследования, основное внимание уделяется специфике поддержки таких исследовательских инициатив на уровне учебного заведения.

Ключевые слова: вовлечение в исследование, уровень учебного учреждения, преподаватель, аудиторная, обучение.

Burdina S. V. Encouraging classroom research at institutional level

This article introduces general as well as particular directions for conducting classroom research. It is pointed out that teachers' beliefs and knowledge in relation to teaching can greatly influence classroom practices. The three most common sources to inspire practitioners to conduct research are informal discussions with colleagues, professional magazines and newspapers, and in-service teacher education. While the obstacles for engaging in classroom research are delineated, the main emphasis is on specifics of institutional support for such research initiatives.

Key words: research engagement, institutional level, teacher, classroom, learning.

Стаття надійшла до редакції – 14.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 81'42:11

Вжеш Я. Л

**ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ,
ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ**

Сьогодні Інтернет є невід'ємною частиною культури суспільства, одним з основних елементів розвитку цивілізації. Його специфіка полягає в тому, що це не просто значний технічний винахід, але і важливе технічне явище. Сьогодні Інтернет перестає бути чисто технічною професійною сферою, всі члени суспільства тим чи іншим чином залучені до цієї діяльності, мова Інтернету швидко входить до мовленнєвого репертуару всіх членів соціуму. Зокрема, більшість даних термінів відразу ж входять до загального вжитку. На даному етапі можна говорити про нове для лінгвістики поняття – Інтернет-дискурс, і, можливо, про новий напрямок в лінгвістиці – Інтернет-лінгвістику.

Метою нашої роботи є розкрити поняття Інтернет-дискурсу, розглянути проблему його структури.

Проблема визначення поняття Інтернет-дискурсу

«What is truly remarkable is that so many people have learned so quickly to adapt their language to meet the demands of the new situations, and to exploit the potential of the new medium so creatively to form new areas of expression. It has all happened within a few decades... The arrival of Netspeak is showing us homo loquens at its best» [1, с. 39].

Виникнення Інтернету в кінці 60-х років як ще одного комунікативного каналу передачі інформації, а потім як засобу масової комунікації в ХХІ столітті призвело не тільки до появи глобального інформаційного середовища, але й особливих віртуальних світів, мережевих спільнот і блогів, мережевої культури і мови. І цей новий світ Інтернету став настільки масштабним, цікавим і непередбачуваним в своєму розвитку і впливі, що ціла низка науковців, що предсталиють різноманітні дисципліни, розпочали вивчення Мережі.

За своєю значущістю і впливом на розвиток світової цивілізації Інтернет став символом нашої епохи. На цьому етапі вже можна говорити про Мережу як певне комунікативне середовище [2, с. 155]. Деякі лінгвісти говорять і про появу віртуальної мовної особистості [1, с. 76]. Його революційний вплив на мову і спілкування інші лінгвісти прирівнюють до створення першого друкувального верстата І. Гуттенбергом [3, с. 121]. В англійській науковій парадигмі для визначення цієї нової електронної мови вживаються різні терміни: e-language, netlingo, e-talk, geekspeak, netspeak, weblish [4, с. 165]. Спілкування в Інтернеті відбивається в процесах, що тривають в мові.

За даними Internet World Stats сьогодні в світі нараховують приблизно 1,500,000,000 користувачів Інтернету. Найбільш розповсюдженою мовою Інтернету звичайно є англійська. Це можна пояснити тим, що, незважаючи на те, що всього 320 мільйонів людей говорять англійською, але ще для 1,2 мільярдів людей англійська є другою мовою. Саме з цих позицій аналіз особливостей Інтернет – дискурсу в сфері використання англійської мови має загальне лінгвістичне значення. Наше дослідження орієнтується на необхідність системного опису того, як певна частина сучасної соціокультурної картини світу відбивається в мовних явищах, систематизації і детальному описі нового явища для сучасної лінгвістики Інтернет – дискурса.

Сучасний етап розвитку дискурсознавства характеризується інтегруванням двох основних напрямків дослідження: комунікативного, згідно з яким творення дискурсу пов'язується з розширенням сфер функціонування мови, та діяльнісного, відповідно до якого мова розглядається як один з засобів забезпечення соціальної активності людини. Комунікативні розвідки спрямовані на встановлення шляхів взаємодії мови з екстралінгвальним контекстом [5, с. 40].

Дискурс – багатозначний термін низки гуманітарних наук (лінгвістики, соціології, політології, філософії, психології), предмет яких прямо чи опосередковано передбачає вивчення функціонування мови. Тому даний термін має різні тлумачення. В лінгвістичній науці існують різні думки щодо розуміння терміну «дискурс». Дискурс – це «мова в мові» [6, с. 94]. Дискурс – це зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними й іншими факторами; текст в подієвому аспекті; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що приймає участь у взаємодіях людей і механізмах їх свідомості. Дискурс – це текст, занурений у життя. Тому термін «дискурс», на відміну від терміну «текст» не застосовується до давніх текстів, зв'язки яких з живим життям не відновлюються безпосередньо [5, с. 32]. Це – можливий альтернативний світ; кожний дискурс – це один з можливих світів [6, с. 95]. В нашому випадку це світ Інтернету, що характеризується особливою структурою, семантикою та прагматикою. Всі ці особливості зумовлюються різноманітними жанрами спілкування в Інтернеті, семантичними процесами в лексиці, особливостями слововживання, цілеспрямованістю мовленнєвої діяльності, виявом емоційного ставлення до певного концепта.

Виділяють також наступні конститутивні ознаки Інтернет-дискурсу: електронний сигнал як канал спілкування; віртуальність; дистантність в просторі і часі; опосередкованість (здійснюється за допомогою технічного засобу); наявність гіпертексту; передача емоцій, міміки, відчуттів за допомогою «смайликів»; комбінація різних типів дискурса; специфічна етика [7, с. 15].

Особливості структури Інтернет-дискурсу

Поняття дискурсу в сучасній науці набуває універсального, але невизначеного характеру: різноманітність тлумачень терміну, численність варіантів його використання зумовлює втрату цілісності в підході до вивчення дискурсу. Особливо помітною стає ця невизначеність в тих випадках, коли предметом дослідження стає складне багатоаспектне явище, для характеристики якого необхідно використовувати досягнення різних наук. Достатньо показовим в цьому ракурсі є дослідження Інтернет-дискурсу. Мова Інтернета, її характеристики, специфіка функціонування привертають увагу мовознавців портягом довгого часу: вивчаються властивості мови Інтернета як специфічного засобу комунікації, завбачаються можливості впливу Інтернет-лексики на стандартну мову, описується мова спілкування в Інтернеті неформального («чати») і формального («конференції») характеру. Поряд з тим залишається ціла низка проблем, що не отримали достатнього висвітлення. Однією з найбільш актуальних проблем є дослідження самого механізму формування Інтернет-дискурсу, його структурний опис. В нашій роботі під структурою ми розуміємо будову, закономірності використання одиниць низьких рівнів для конструювання одиниць вищих порядків [8, с. 470]. Головну складність вивчення структури Інтернет-дискурсу можна сформулювати як неоднорідність, комплексний характер. В якості вирішення питання кордонів цього дискурсу виникає уявлення про «інтердискурсивність», тобто про можливість одночасної належності текстуальної форми до різних дискурсів та їх взаємозв'язку. Таким чином, з'являється необхідність говорити про глобальні елементи в Інтернет-дискурсі, що дозволяють характеризувати його як окреме цілісне явище, і про поодинокі елементи, що запозичуються в Інтернет-дискурс з інших видів дискурсу. Глобальна зв'язність Інтернет-дискурсу характеризує його в цілому. Вона здійснюється за допомогою схематичних структур, що задають загальну форму. Макроодиницею дослідження Інтернет-дискурсу потрібно вважати сайт. Єдність сайта як дискурсивної одиниці забезпечується наявністю адресанта (людини або компанії, що веде цей сайт), адресата (аудиторія, для якої на сайті розміщується інформація), типовим змістом, що відповідає призначенню сайта, єдиною метою, заради якої створювався цей сайт.

Організація сайтів також виявляє велику подібність до композиції газет, більшу ніж до композиції журналів, що зумовлено можливістю руху погляду користувача вздовж окремих сторінок.

Одиницею нижчого рівня Інтернет-дискурсу вважаємо окрему сторінку, що містить один текст або підбірку текстів спорідненої тематики і призначення. Наприклад, на англomовному сайті міжнародної компанії METRO Cash & Carry обов'язково присутні такі сторінки: Offers, For Customers, Product Range, METRO Benefits, Stores Career, About Metro, Press Center. Кожна одиниця цього рівня композиційно складається з одиниць/сторінок ще нижчого рівня. Наприклад, до складу одиниці Press Center входять News, Events, Press Releases, Press Kit, Photo Gallery. Таким

чином, робимо висновок, що тут структура має радіально-ланцюжковий характер.

Однак, не всі ситуації використання Інтернету відповідають цій схемі. Так, професор Д. Крістал виділяє наступні ситуації: електронна пошта, синхронні та асинхронні чати, віртуальні світи, Всесвітня павутина. Дискурси «Всесвітньої павутини» мають радіально-ланцюжкову структуру, «віртуальні світи» свою власну віртуальну схему. Композиційна структура «електронної пошти» запозичена в Інтернет-дискурсі з такого дискурсу, як ділове листування, але, що важливе, не є його тотожним віддзеркаленням. Синхронні та асинхронні чати є відображенням діалогічного дискурсу різних стилів письмовою формою.

Отже, структура, будова, композиційний склад Інтернет-дискурсу є істинно-мережевими з запозиченнями з інших типів дискурсу [9, с. 18].

Дискурс – багатозначний термін низки гуманітарних наук (лінгвістики, соціології, політології, філософії, психології), предмет яких прямо чи опосередковано передбачає вивчення функціонування мови. В нашому випадку це – Інтернет-дискурс, що характеризується особливою структурою, що зумовлюється різноманітними жанрами спілкування в Інтернеті. Головна складність вивчення структури Інтернет-дискурса – це неоднорідність, комплексний характер. В якості вирішення питання кордонів цього дискурсу виникає уявлення про «інтердискурсність», тобто про можливість одночасної належності текстуальної форми до різних дискурсів та їх взаємозв'язку. Таким чином, з'являється необхідність говорити про глобальні елементи в Інтернет-дискурсі, що дозволяють характеризувати його як окреме цілісне явище, і про поодинокі елементи, що запозичуються в Інтернет – дискурс з інших видів дискурсу. Структура, будова, композиційний склад Інтернет-дискурсу є істинно-мережевими з запозиченнями з інших типів дискурсу.

Список використаних джерел

- 1. Crystal D.** Language and the Internet / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – P. 39 – 76.
- 2. Abbot R.** The World as Information / R. Abbot. – Exeter : Intellect, 1999. – 187 p.
- 3. Ахренова Н. А.** Английский как основной язык Интернета / А. Н. Ахреноваю – Самара, 2004. – 238 с.
- 4. Cooper R.** Globalization of media industries / R. Cooper // Encyclopedia of communication and Information. – N.Y. : Macmillan Reference group, 2002. – P. 160 – 170.
- 5. Арутюнова Н. Д.** Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Советская Энциклопедия, 1990. – С. 32 – 140.
- 6. Степанов Ю. С.** Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца 20 века. – М. : Институт языкознания РАН, 1995. – С. 93 – 97.
- 7. Галичкина Е. Н.** Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / Елена Николаевна Галичкина. – Волгоград : 2001. – 18 с.
- 8. Ахманова О. С.** Словарь лингвистических

терминов / О. С. Ахманова.– М. : Советская Энциклопедия, 1966. – 608 с.
9. Иванов Л. Ю. Язык Интернета: заметки лингвиста / Л. Ю. Иванов // Словарь и культура русской речи. – М. : Азбуковник, 2004. – С. 18 – 41.

Вжещ Я. Л. Интернет-дискурс: проблема визначення поняття, особливості структури

У пропонованій статті автор звертає увагу на нове для лінгвістики поняття – Интернет-дискурс, його неоднорідність та комплексний характер, його можливість належності до різних типів дискурсів та їх взаємозв'язку. Глобальний засіб комунікації – Интернет – освітлюється в лінгвістичному аспекті. Розглянуто поняття Интернет-дискурс, його глобальні елементи як цілісного явища та запозичені елементи, проблему його структури та композиційний склад, що зумовлюється різноманітними жанрами.

Ключові слова: Интернет-дискурс, структура, будова, мова Інтернету, комунікативне середовище, дискурсивна одиниця.

Вжещ Я. Л. Интернет-дискурс: проблема определения понятия, особенности структуры

В данной статье автор обращает внимание на новое для лингвистики понятие – Интернет-дискурс, его неоднородность и комплексный характер, возможность относиться к разным типам дискурсов и их взаимосвязи. Глобальное средство коммуникации – Интернет – освещается в лингвистическом аспекте. Рассматривается понятие Интернет-дискурса, его глобальные элементы как целостного явления и заимствованные элементы, проблема его структуры и композиционный состав, обусловленный различными жанрами.

Ключевые слова: Интернет-дискурс, структура, язык Интернета, коммуникативное пространство, дискурсивная единица.

Vzhesch Y. L. Internet-discourse: the problem of notion definition, structure specific features

In this article, the author pays much attention to the new notion for linguistics Internet-discourse, its heterogeneity, variability and the ability to refer to different types of discourses and their interrelation and interconnection. The author enlightens the global means of communication – the Internet – in the linguistic aspect. Examined is the notion of Internet-discourse, its global elements as of the integrated phenomenon and borrowed ones, the problem of the structure of the Internet-discourse, its composition, determined by various genres.

Key words: Internet-discourse, structure, Internet-language, communicative environment, discourse unit.

Стаття надійшла до редакції – 21.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.112.2'38'42:328(430)(043.3)

Гура А. І., Літвінова М. М.

ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ СТРАТЕГІЙ КОНФЛІКТУ В НІМЕЦЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Актуальність теми визначається інтересом сучасної лінгвістики до прагматичного функціонування мови і необхідністю вивчення тих мовних засобів, за допомогою яких адресант здійснює вплив на адресата. Дослідження мовних стратегій, їх тактик і комунікативних ходів має велике значення у зв'язку зі зростанням інтересу сучасної лінгвістичної науки до ролі мови у сфері політичної діяльності. Політичні питання відкрито обговорюються, і прийняття рішення на користь тієї чи іншої сторони залежить від того, наскільки успішним буде вербальне оформлення пропонованої політиками ідеї. Крім того, політична комунікація як вид публічного спілкування неминуче впливає на суспільство, а значить, механізми, типові для політичного дискурсу, проявляються і в інших ситуаціях міжособистої комунікації.

Метою роботи є виділення і опис тих мовних стратегій, які характеризують сучасний німецький парламентський дискурс, а також аналіз тактик і мовних засобів, що реалізують дані стратегії в умовах політичного конфлікту.

У лінгвістичних дослідженнях конфлікт визначається як наявність у комунікантів частково або повністю взаємовиключних («конфліктуючих») цілей, що веде до ситуації, яка робить неможливим їх безпосереднє досягнення. Є. Д. Попова відмічає, що політичний конфлікт – це гостре політичне і психологічне протистояння суб'єктів політики, викликане актуальними проблемами і суперечностями, в тому числі вони мають виражений економічний, ідеологічний, політичний і психологічний характер, що супроводжується високим емоційним напруженням [1, с. 24]. Т. Шеллінг зазначає, що в політиці конфлікт часто приймає форму «змагання», в якому кожен з учасників прагне поліпшити свої позиції, «граючи за встановленими правилами» [2, с. 310].

Дослідник Ж. В. Зігманн визначає політичний дискурс як вербальну комунікацію, в якій відправник та одержувач наділяються соціальними ролями згідно з їх участю в політичному житті і предметом спілкування є політичне життя соціуму [3, с. 634]. Комунікативна цілісність сучасного політичного дискурсу визначається тим, що в його основі лежить один і той самий тип вербальної соціальної взаємодії. Безліч типових ситуацій цієї взаємодії отримує втілення в мовних жанрах політичного дискурсу. У сучасному політичному дискурсі виділяються три гіпержанра: політичні документи, передвиборна агітація та політичні дебати. Парламентські дебати – це політичний жанр, особливий вид

діалогу, який відбувається в офіційній обстановці з метою агітації та інформування. Парламентські дебати спрямовані не тільки на раціональне переконання, а й на емоційний вплив на адресата, що зближує їх з розмовною мовою. Для парламентських дебатів характерні оцінний і конфліктно-маніпуляторський тип викладу і аргументативно-конфронтаційний характер спілкування.

Комунікативна функція мови здійснюється за допомогою мовних засобів усіх рівнів, які призводять до досягнення потрібного ілюктивного ефекту у взаємодії один з одним. Розуміння комунікативної ситуації і комунікативного контексту надзвичайно важливе для оцінки окремих мовних дій та їх взаємодії.

В якості маркерів конфлікту використовуються різнорівневі одиниці (від частки, окремого слова до цілого висловлення). Їх статус і роль в реалізації стратегій і тактик конфліктного спілкування виявляється і оцінюється в контексті конкретної комунікативної ситуації. Маркерами конфлікту виступають, як правило, мовні засоби, що служать підвищенню експресивності та емоційності висловлювання. На стилістичному рівні – це лексеми з експресивним і емоційним забарвленням, стилістичні тропи і фігури. На рівні лексики – це перформативи, повтори, частки, вигуки, «маркери чужості». На рівні синтаксису мова йде про вигуки, особливий тип питань (верифікаційні, апелятивні), спонукання, прості речення, зворотний порядок слів та інше.

Мовні стратегії співвіднесені з різними складовими комунікативного акту, вони виділяються в межах текстових фрагментів, функціонують як послідовно, так і одночасно, допускають повторення, доповнення, варіювання. Ми не ставимо перед собою завдання дослідити всі стратегії конфліктного спілкування, ця робота є спробою вивчити ті стратегії, які найбільш часто представлені в конфліктній ситуації в ході парламентських дебатів у Бундестазі.

У різних ситуаціях спілкування комуніканти дотримуються різних комунікативних стратегій. Вибір стратегії спілкування здійснюється під впливом певної психологічної установки на досягнення цілей мовця. Спираючись на мовний матеріал і на існуючі класифікації стратегій, ми вважаємо доцільним виділення наступних стратегій, що зустрічаються в конфліктній комунікації: стратегії дискредитації (тільки конфронтація), маніпуляції (тільки конфронтація), самопрезентації (конфронтація і кооперація) і компромісу (тільки кооперація, але в умовах конфлікту).

Найуживанішою конфліктною стратегією парламентських дебатів виступає стратегія дискредитації. Її специфіка проявляється в комплексному характері: мета мовця полягає не тільки у вираженні негативної оцінки, а й у впливі на емоційний стан адресата. При цьому адресатом є, з одного боку, політичний противник, а з іншого боку, Парламент. Не можна забувати і про масового адресата, який також має доступ до всіх промов (протоколи, аудіо-записи, можливість відвідування будь-якого засідання). У політичній комунікації, а саме, в

парламентських дебатах, найбільш популярною тактикою дискредитації представляється тактика звинувачення.

Katrin Göring-Eckardt (BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN): An dieser Stelle stimmt das, was Sie, Herr Stünker, gesagt haben, nicht mit dem Herein, was in Ihrem Gesetzentwurf steht [4].

К. Герінг-Екхард прямо вказує на невідповідність слів опонента запропонованого їм законопроекту. Маркером непослідовності служить дієслово nicht Hereinstimmen. Репліка відрізняється нейтральністю, не має емоційних чи експресивних елементів, оформлена у вигляді оповідальної пропозиції. Стилiстична нейтральність і відсутність вигуку типові для такого виду звинувачення, так як мовець прагне підкреслити нейтральність своєї позиції. Оратор виступає в якості «стороннього спостерігача», не демонструючи відкрито свою зацікавленість в погіршенні позиції опонента.

Аналіз матеріалу показує, що тактика образи практично не зустрічається в даному виді дискурсу. Що стосується тактики кепкування, то вона потребує певного способу реалізації та умов комунікації (тонка іронія чи сарказм, велика компетентність у порівнянні з опонентом, доречність в комунікативній ситуації і т.д.). При дослідженні тактики обвинувачення необхідно враховувати три аспекти звинувачення: об'єкт звинувачення, суб'єкт звинувачення і предмет звинувачення. Предмет звинувачення багато в чому визначає мовне оформлення висловлювання, його впливовість та засоби вираження.

Siegfried Kauder (Villingen-Schwenningen) (CDU / CSU): Herr Kollege Neckovic, Sie haben versucht, den Eindruck zu erwecken, als ob ein Lauschangriff gegen Journalisten zulässig wäre [5]. З. Каудер звинувачує політичного противника в тому, що той виступає за виправдання протизаконних дій, а саме, прослуховування журналістів. Незаконність такої позиції мовець висловлює за допомогою оціночного іменника Lauschangriff, що містить сему агресії і нападу, і умовного способу zulässig wäre, що підкреслює неможливість подібного дозволу. Говорячи про «спробу» створити помилкове враження, З. Каудер натякає на те, що його опонент маніпулює аудиторією.

Мовні засоби стратегії дискредитації в німецькій мові різноманітні і стосуються всіх мовних рівнів: від рівня слова до рівня тексту. У синтаксичному плані переважають окличні і питальні речення. У парламентській конфронтації слід звернути увагу на найбільш конфліктні види питань: уточнюючі та риторичні запитання. Прості пропозиції використовуються частіше, ніж складні, тому що вони більш емоційні, з цієї ж причини тактика звинувачення реалізується неповними реченнями. Підвищити експресивність звинувачення може і зворотний порядок слів. З усіх видів синтаксичного зв'язку найбільшим конфліктним потенціалом володіє протиставний зв'язок. Що стосується лексики, то в першу чергу заслуговують на увагу засоби підвищення експресивності висловлювання (оцінна лексика, okazionalizmi, маркери

розмовної мови, фразеологічні вирази, маркери чужості) і засоби посилення впливу (лексичний повтор, уточнення, лексичні підсилювачі).

Dr. Hermann Otto Solms (FDP): ist es doch besser – das war immer unsere gemeinsame Politik – zu verhandeln, um zu Ergebnissen zu kommen, statt mit Kraft meierei zu drohen und Verbalradikalismus an den Tag zu legen, der dem Bundesfinanzminister leider zu eigen ist. Das Bedauerliche an seiner Wortwahl ist, dass dahinter häufig ein völlig unklares Geschichtsbild steht [5]. У прикладі реалізується поєднання двох стратегій, створюється антитеза: політика ліберальної партії, спрямована на досягнення результату, протиставляється пустим словам міністра фінансів Пера Штайнбрюка, який, до речі, належить до партії СДПН, нерідко виступає проти ліберальних перетворень. Цікаво, однак, що в прикладі д-р Солмс не акцентує увагу на протистоянні партій, а налаштовує всю аудиторію проти П.Штайнбрюка як окремого політика, а не як соціал-демократа. Говорячи про власну політику, він вживає особистий займенник *wir*, при цьому мається на увазі не його партія, а весь Парламент (про це говорить прикметник *gemeinsam*). Характеризуючи дії міністра, ліберал вживає займенник *sein*, ніяк не пов'язуючи позицію П. Штайнбрюка з партією СДПН.

У стилістичному плані спостерігається вживання таких експресивних мовних засобів, як метафора, порівняння і антитеза. На окрему увагу заслуговують імпліцитні засоби дискредитації: іронія, сарказм і натяк. Найважливішим засобом дискредитації є інтертекстуальність, яка дозволяє переосмислити слова опонента і представити їх в іншому світлі. Особливий інтерес представляє іронічна інтертекстуальна гра.

Otto Fricke (FDP): Was Sie wirklich wollen – das sagen auch Ihre beiden großen Fraktionsvorsitzenden Lafontaine und Gysi immer wieder – ist klar und deutlich: Sie wollen einen anderen Staat [6]. О. Фріке використовує відому цитату соціал-демократів «Wir wollen einen anderen Staat» (ми бажаємо іншу країну), пропонуючи абсолютно іншу інтерпретацію цієї фрази: він підкреслює не прагнення поліпшити власну країну, а відмову від діяльності і втечу від проблем, також нездатність вирішити проблеми, що існують в Німеччині.

Стратегія маніпуляції реалізується в німецькій парламентській комунікації за допомогою різних мовних засобів на всіх мовних рівнях. Основні тактики – це тактика спонукання (реалізується за допомогою спонукальних речень з дієсловом в імперативі, модальних дієслів *müssen* і *sollen*, прикметників з модальним значенням (*erforderlich*, *notwendig* і т.д.) і тактика трансформації ситуації (представлена синтаксичними, лексичними і стилістичними засобами, які впливають на емоції і створюють альтернативне, вигідне мовцю бачення ситуації). Мовець нав'язує слухачам свою думку, при цьому окличні речення, як правило, перебивають мову опонента.

Dr. Rainer Stinner (FDP): Sorgen Sie dafür, dass Deutschland seinen Verpflichtungen nachkommt! Sorgen Sie dafür, dass die Piraterie endlich bekämpft wird [6]! Імператив *Sorgen Sie* посилюється повтором; при цьому перше і друге речення прирівнюються за змістом один до одного, тобто вирішення проблеми піратства представляється як виконання Німеччиною своїх зобов'язань.

Стратегія маніпуляції має ряд типових тільки для неї властивостей і маркерів, що дозволяє виділяти її в якості окремої стратегії, а не виду стратегії дискредитації. Наприклад, тактика трансформації ситуації (акцент на емотивній складовій при ігноруванні фактів, помилкові аналогії, спроба видати одиничне за типове і приватне за загальне і т.д.) властива саме стратегії маніпуляції. Тактику спонукання ми також відносимо до виключно маніпулятивних тактик, адже в рамках стратегії дискредитації мовець зосереджує увагу на противнику та його помилках, ототожнюючи себе з аудиторією, а не виділяючись з неї.

Birgit Homburger (FDP): Es kann auf Dauer nicht richtig sein Deshalb müssen Sie hier tätig werden [5]. У прикладі спонукання до дії виражено за допомогою негативного опису ситуації та речення з наслідковим зв'язком. Вживання дієслова *müssen* з займенником *Sie* передбачає сильне спонукання, майже наказ, що пом'якшується попереднім описом порядку речей.

Стратегія самопрезентації має як конфронтаційну, так і кооперативну спрямованість. У політичній комунікації позитивна самопрезентація тісно пов'язана з критикою опонента. Поліпшення власного іміджу і погіршення іміджу противника реалізуються в рамках тактики, яку в німецькій політичній лінгвістиці прийнято називати поляризацією (*Polarisierung*). Основними маркерами цієї тактики є антитеза і порівняння.

Dr. Jürgen Gehb (CDU / CSU): Wir möchten den berechtigten Interessen Rechnung tragen. Die Ermittlung dient übrigens auch dem Bürger und ist eine Garantieflicht, die dem Gesetzgeber obliegt. Wir würden den Menschen einen Tort antun, wenn wir sie gegenüber dem organisierten Verbrechen ohne Schutz ließen [6].

Перше речення з суб'єктом *wir* є аналогічно розглянутим із цим суб'єктом і позитивними конотаціями предиката. Депутат від партії ХДС / ХСС дає характеристику позиції своєї партії, вживаючи слова з позитивними конотаціями: дієприкметник *berechtigt*, іменники *Interessen*, *Garantieflicht*, дієслово *obliegen*, що відноситься до високого стилю. Важливою є і згадка про громадян, в інтересах яких діє партія ХДС / ХСС - *Bürger*. Проте в прикладі присутня і прихована дискредитація опонентів, незгодних з позицією партії ХДС / ХСС, і чию діяльність д-р. Ю.Геб представляє як небезпечну для громадян, використовуючи поняття «організована злочинність» (*organisiertes Verbrechen*), і висловлювання «залишати без захисту» (*ohne Schutz lassen*) і «зіграти злий жарт» (*einen Tort antun*). Також слід відзначити і елементи, типові

для маніпуляції: суб'єкт *wir* в останньому реченні відноситься не тільки до партії мовця, а й до всього Парламенту. З одного боку, це можна розглядати як тактику ототожнення і солідаризації в рамках самопрезентації, однак умовний зв'язок в складнопідрядному реченні вказує на наявність маніпулятивної дії.

Важливу роль в реалізації стратегії самопрезентації відіграє залучення уваги до мовця, його партії чи коаліції. У більшості прикладів відсилання до самого себе або власної партії є суб'єктом пропозиції і виражено за допомогою особистого займенника *wir*, рідше *ich*, а також іменників і субстантивованих прикметників, що позначають партію: *die SPD, die Linke, die Liberalen*. Позначення власної партії в ролі суб'єкта або об'єкта пропозиції супроводжується лексемами з позитивною конотацією, нерідко «лозунговими» словами, що підвищують пафос висловлювання. Альтернативним варіантом виступає вживання лексем з негативними конотаціями в поєднанні з запереченням. У тому випадку, якщо оратор прагне підкреслити важливість інтересів простих людей, то суб'єктом пропозиції може бути народ в цілому або та група виборців, чий інтерес в даній ситуації захищає політик (*Unternehmer*). Виборці можуть бути і об'єктом пропозиції: *Probleme, die die Menschen bewegen*. Всі предикати, які позначають діяльність партії оратора, мають позитивну семантику: *Lösungen finden, beim Kündigungsschutz bleiben, auf Argumente setzen*. В рамках стратегії дискредитації прийнято виділяти тактику реверсії або удару у відповідь, яка представляє собою звинувачення у відповідь на критику. У стратегії самопрезентації існує аналогічна схема, коли у відповідь на звинувачення політик, замість того, щоб виправдовуватися, переводить розмову в інше русло, підкреслюючи свої позитивні якості і, в результаті, тільки виграючи від невдалого звинувачення.

Ralf Göbel (CDU / CSU): Wir sind im Gegensatz zu dem, was Sie 40 Jahre lang in der DDR jeden Tag gemacht haben, ein demokratischer Rechtsstaat und achten die Grundrechte [6].

Опонентом Р. Гьобеля в даному випадку є політик з лівої партії, і консерватор звинувачує соціалістів у недотриманні основних прав людини, підкреслюючи достоїнства сучасного політичного ладу: *ein demokratischer Rechtsstaat und achten die Grundrechte*.

Стратегія компромісу є кооперативною стратегією. Її особливість полягає в тому, що вона реалізується тільки в конфліктній ситуації, і з цієї причини її розгляд необхідним чином доповнює дослідження конфронтаційних стратегій. Основними тактиками стратегії компромісу виступають тактика інтеграції та тактика емоційного настрою, які мають одну мету – уникнути конфлікту. Видається можливим виділити мовні маркери, типові для тактики інтеграції. Особистий займенник *wir* використовується мовцем для позначення максимально широкого кола осіб, як правило, усіх, що знаходяться в залі або всіх громадян ФРН.

Інтеграція адресанта з адресатом посилюється завдяки лексемам із значенням спільності (gemeinsam, zusammen, einmütig, Einigkeit і т.і.)

Volker Beck (Köln) (BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN): Ich bin allen Fraktionen dankbar, dass sie unserem Vorschlag gefolgt sind, sodass wir diese Entscheidung heute einmütig treffen können [6]. У прикладі мовець дякує колегам за те, що вони згодні з пропозицією його партії, що дозволило прийняти спільне рішення. Мовний акт вираження подяки є важливою складовою частиною стратегії компромісу.

Типовими мовними актами тактики емоційного настрою представляються мовний акт прохання з обов'язковим елементом – обґрунтуванням прохання, і мовний акт схвалення. Тактика похвали обов'язково міститься навіть у висловлюваннях, що містять критику. Критика опонента пом'якшується попередньою похвалою, при цьому критикується не вся позиція цілком, а окремі моменти. Важливу роль відіграють перформативні дієслова та дієслова, які в політичній комунікації близькі до перформативних (begrüßen, zustimmen, sich freuen). Це можна пояснити прагненням до дотримання етикету і нейтралізацією спілкування. Ще одним мовним маркером тактики емоційного настрою виступає жарт, який знімає напругу в ході дискусії, і не містить при цьому іронічної критики противника. Стратегія компромісу – це єдина стратегія, в рамках якої використовується самоіронія.

Maria Michalk (CDU / CSU): Die Einführung der Hartz-IV-Gesetzgebung war kein Fehler. Hier stimme ich meinen Vorrednern zu [5].

У прикладі оратор розділяє свою думку на дві пропозиції, одна з яких містить сам мовленнєвий акт схвалення, а інша – обґрунтування схвалення. Короткі прості речення дозволяють ефективніше донести думку до аудиторії, зробивши акцент на тому, що мовець погоджується не з усім тим, що було сказано раніше, а з певним моментом.

Висновки і перспективи подальшого розвитку дослідження. Аналіз матеріалу політичних дебатів в німецькому Бундестазі підтвердив положення про те, що стратегії відіграють найважливішу роль в організації мови політика, визначаючи основну мету оратора, етапи і конкретні способи її досягнення. Залежно від переслідуваної мети стратегії можуть бути кооперативними або конфронтаційними. Стратегія розуміється як глобальна мета, якій підпорядковані її приватні завдання-тактики, а комунікативні ходи, що реалізуються у вигляді маркерів, є конкретними мовними способами реалізації комунікативного наміру. Ми виділили основні стратегії і тактики мовної поведінки в німецькому парламентському конфліктному дискурсі, а також позначили мовні засоби їх вираження. Продовженням дослідження може бути вивчення мовних стратегій як проблеми породження мови в руслі когнітивної лінгвістики.

Список використаних джерел

1. **Попова Е. Д.** Конфликтная личность в политике. Учебное пособие / Е. Д. Попова. – М. : МОРУ, 2003. – 24 с. 2. **Schelling Th. C.** The strategy of conflict / Th. C. Schelling. – Th.C. – Harvard University Press, 1980. – 310 p. 3. **Simmler F.** Die politische Rede im Deutschen Bundestag. Bestimmung ihrer Textsorten und Redesorten / F. Simmler, U. Müller, F. Hundsnurscher, C. Sommer // Göppinger Arbeiten zur Germanistik. – 1978. – Nr. 245. – 634 s. 4. **Стенографічний звіт** Німецького Бундестагу. – 26.06.2008. – № 16/172. – 272 с. 5. **Стенографічний звіт** Німецького Бундестагу. – 8.08.2009. – № 16/233. – 84 с. 6. **Стенографічний звіт** Німецького Бундестагу. – 7.05.2009. – № 16/220. – 196 с.

Гура А. І., Літвінова М. М. Особливості мовних стратегій конфлікту в німецькому політичному дискурсі

У статті висвітлюються стратегії, що зустрічаються в конфліктній комунікації; основні стратегії, комунікативні ходи, тактики мовної поведінки і маркери конфлікту в політичній комунікації; дається класифікація, характеристика та специфіка найпоширеніших стратегій конфлікту; досліджуються стратегія дискредитації (тільки конфронтація), маніпуляції (тільки конфронтація), самопрезентації (конфронтація і кооперація) і стратегія компромісу (тільки кооперація, але в умовах конфлікту) в німецьких парламентських дебатах і їх особливості структурної та композиційної організації.

Ключові слова: конфлікт, маркер конфлікту, мовні стратегії, дискредитація, самопрезентація, маніпуляція, компроміс.

Gura A. I., Litvinova M. M. Особенности речевых стратегий конфликта в немецком политическом дискурсе

В статье освещаются стратегии, которые встречаются в конфликтной коммуникации; основные стратегии, коммуникативные ходы, тактики речевого поведения и маркеры конфликта в политической коммуникации; дается классификация, характеристика и специфика распространенных стратегий конфликта; изучаются стратегия дискредитации (только конфронтация), манипуляции (только конфронтация), самопрезентации (конфронтация и кооперация) и стратегия компромисса (только кооперация, но при условии конфликта) в немецких парламентских дебатах и их особенности структурной и композиционной организации.

Ключевые слова: конфликт, маркер конфликта, речевые стратеги, дискредитация, самопрезентация, манипуляция, компромисс.

Gura A. I., Litvinova M. M. The specifics of speech conflict strategies in german political discourse

The article deals with strategies of conflict communication; main strategies, communicative moves, tactics of language behavior and markers of

conflict in political communication; classification, description of widespread strategies of conflict; strategies of discrediting (only confrontation), manipulation (only confrontation), self-presentation (confrontation and cooperation) and strategy of compromise (only confrontation, but given in conflict) in german parliamentary debates and their specifics of structural and compositional organization.

Key words: conflict, conflict marker, speech strategies, discrediting, self-presentation, manipulation, compromise.

Стаття надійшла до редакції – 22.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 378.147:811.111

Костик Є. В.

СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНЦІЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ВНЗ

Перед вищими навчальними закладами України постає завдання не лише якісної підготовки майбутніх педагогів до виконання професійних обов'язків, а і їх особистісно-духовного розвитку, соціокультурної компетенції. Формування такого фахівця дедалі більше пов'язується з глибоким опануванням мови, як рідної, так і іноземної, які є однією із складових професійної культури особистості. За умов вступу України до ЄС особливо важливого значення набуває практичне володіння іноземними мовами. Останнє є невід'ємною складовою частиною сучасної підготовки фахівців вищих навчальних закладів. А відтак, пошуки нових підходів до навчання іноземної мови набувають актуального характеру серед інших важливих наукових досліджень.

Аналіз наукової літератури дозволяє зазначити, що вказана проблема знайшла певне висвітлення у дослідженнях сучасних науковців. Заслуговують на увагу наукові праці, що присвячені теоретичному та практичному обґрунтуванню соціокультурної компетенції та духовно-культурного розвитку студентів у процесі вивчення іноземної мови (В. Вертегел, Т. Колодько, Є. Костик, Т. Котченко, О. Ларіонова, В. Муромець, М. Писанко, В. Редько, В. Сергеева та ін.). Проте, недостатньо досліджено питання соціокультурної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови на немовних факультетах вищих навчальних закладів, так як сучасні наукові дослідження присвячені переважно підготовці майбутніх вчителів іноземної мови.

Мета статті полягала у дослідженні та аналізі соціокультурної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови на немовних факультетах вищого навчального закладу.

Сьогодення вимагає від вищої школи підготовки не просто висококваліфікованих випускників, а фахівців із високим рівнем інтелектуального й духовного розвитку, національно свідомих громадян-патріотів, носіїв нових соціальних цінностей. Незалежно від професії, педагоги повинні формувати та виховувати у майбутніх спеціалістів культурні та духовні цінності. Особливого значення ми надаємо тут іноземній мові (за професійним спілкуванням), яку вивчають студенти усіх факультетів у кожному навчальному закладі.

Основне завдання курсу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» – навчити студентів застосовувати набуті в школі знання з іноземної мови. Тому, основною метою навчання англійської мови у педагогічному університеті є досягнення студентами практичного володіння цією мовою, тобто підготовка студентів до спілкування (усного та письмового) англійською мовою. Практичне володіння іноземною (англійською) мовою потребує наявності таких умінь в різних видах мовленнєвої діяльності, які після закінчення курсу навчання надають можливості: читати неадаптовану літературу за фахом для отримання необхідної інформації; брати участь в усному спілкуванні іноземною (англійською) мовою за обсягом матеріалу, який передбачений програмою.

У процесі досягнення цієї практичної мети реалізуються загальноосвітні та виховні завдання навчання мови: вони повинні підвищити загальноосвітній рівень студентів, розширити їх кругозір.

Навчання іноземної мови розглядається як самостійний курс. В той час як середня школа закладає основи володіння іноземною мовою, вищі навчальні заклади здійснюють професійно орієнтоване навчання майбутніх фахівців, тобто здійснюється перехід від навчання іноземної мови до її застосування на практиці, до використання її фахівцями як засобу для отримання та обміну потрібною інформацією, для читання педагогічної літератури широкого профілю. З приводу цього Т. Котченко визначає навчання як процес передачі молодому поколінню культури в повному обсязі. Спільний культурний фонд стає надбанням особистості завдяки поступовому отримання його складовими: фізична, музична, естетична культура [1, с. 173]. Зокрема, іноземна мова, незалежно від спеціальності, яку здобуває студент, є безпосереднім носієм культури країни, мова якої вивчається студентом. На думку О. Ларіонової, соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови має трактуватись як система знань, вмінь і навичок, оволодіння якими забезпечує розвиток іншомовної соціокультурної компетенції студентів, формування світогляду, моралі і поведінки, підготовку до суспільного життя в багатокультурному суспільстві [2]. Тому іноземна культура, як кожний вид культури, складається із чотирьох складових: знання про

функції, культуру, способи опанування іноземною мовою, як засобом спілкування; навчальні та мовні навички – досвід використання знань; уміння здійснити усі мовні функції; мотивація – досвід, звернений до системи цінностей особистості.

Проте сьогодні цінності студентської молоді цілком відрізняються від тих, які були раніше. Переорієнтування навчально-виховного процесу з авторитарного на партнерський допоможе у співпраці всім учасникам такого процесу. Взаємодію викладача та студента можна розглядати як прийом, направлений на забезпечення спілкування один з одним. Цим самим породжуючи у них такі якості, як моральність, толерантність, самостійність, дисциплінованість, активність, гуманізм тощо [3, с. 163].

Вивчення іноземної мови студентами немовних факультетів повинне відповідати потребам міжнародного спілкування (комунікації). Адже, іноземна (англійська) мова посідає перше місце серед інших мов, що вивчаються в Європі та й в усьому світі загалом, і тому вона є важливим засобом комунікації.

Комунікація може бути ефективною лише за умови знання специфічних культурних чинників іноземної мови. Культурні цілі при вивченні іноземної мови досягаються не за рахунок відомих творів письменників, художників і музикантів, а спрямовані на знайомство зі способом життя, віросповіданнями, сприйняттям, зв'язками і громадськими установами. Мова відображує всі ці аспекти культури [4]. Порівняння рідної культури з іноземними через різноманітність сприяє встановленню універсальної доцільності людського суспільства.

Кінцева практична освітня й розвиваюча мета навчання іноземної мови у вищому педагогічному навчальному закладі формулюється як розвиток особистості педагога, який спроможний брати участь у іншомовному міжкультурному спілкуванні та навчати цьому студентів шляхом формування у нього поряд з іншомовною комунікативною компетенцією соціальної компетентності й досвіду у сфері взаєморозуміння, толерантності, культурного розмаїття водночас із збереженням власних культурних надбань.

У сучасних умовах комунікативна культура практично незначуща, якщо вона не підкріплена високими духовними особистими якостями самого педагога, його моральною зрілістю. Мова – засіб спілкування з іншими людьми. Уміння володіти іноземною мовою розглядається не тільки як здобуття переваги з інструментальної точки зору, оскільки збільшуються можливості спілкування особистості, але як дійсне культурне й особисте її збагачення. Це означає, що гуманітаризація процесу засвоєння іноземної мови допоможе утвердити в свідомості та поведінці студентської молоді норми і правила загальнолюдської моралі, які базуються на загальнолюдських цінностях.

Формування загальнолюдських цінностей у процесі вивчення іноземної мови дозволяє використовувати культурологічний потенціал іноземної мови; задіяти комунікативний механізм освітнього процесу

іноземної мови; спиратися на діалогічність сучасного навчання іноземної мови; урахувати психолого-педагогічні особливості студентської молоді, які вивчають іноземну мову, для підбору соціально-адаптованих методів і форм навчання; упроваджувати суб'єкт-суб'єктне навчання [5] на основі духовно-культурних цінностей. Таким чином, на думку В. Вертегел, соціальне замовлення передбачає не тільки формування в тих, хто навчається, необхідних іншомовних навичок та вмінь, але й ознайомлення через мову з культурою країни, її традиціями, історією та сучасністю, що неможливе без висвітлення морально-духовних ідей певного суспільства на різних етапах його розвитку [6, с. 299].

Сучасний викладач іноземної мови у вищому навчальному закладі повинен володіти професійними знаннями, які допоможуть виховувати духовні цінності у студентської молоді: основних положень загальнодержавної політики у галузі вузівської освіти, у тому числі з навчання іноземним мовам; системи мови та основних лінгвістичних і лінгводидактичних категорій, а також історії, культури, сучасних проблем країни, мова якої вивчається; основних закономірностей процесу навчання, у тому числі навчання іноземній мові, а також змісту й особливостей усіх компонентів цього процесу: цілей, методів, засобів тощо; психології особистості студента, сфер його інтересів і схильностей; змісту програми з навчання іноземним мовам (за фаховим спрямуванням); основних положень дидактико-методичної концепції, на основі якої побудований зміст підручника, що використовується у практичній діяльності; основні вимоги до рівня його професійної майстерності [7; 33-34].

Так як, на немовних факультетах не вивчається лінгвокраїнознавство, що вміщує в собі відомості про країну, мова якої вивчається та відбиває соціокультурний, духовно-особистісний компонент мовного матеріалу, то нам необхідно у процесі вивчення іноземної мови звертати особливу увагу на ознайомлення студентів немовних факультетів з таким мовним аспектом.

Традиційно чимало уваги приділяється виховному наповненню викладання іноземної мови, підбираючи тексти мовою оригіналу певного змісту. Навчання іноземної мови на немовних факультетів становить певну проблему у перекладанні таких текстів, адже афоризми та фрази, які використовують іноземці, зокрема англійці у своїх творах є своєрідними. Проте, ми повинні ознайомити студентську молодь з їхніми традиціями, побутом тощо. Адже, духовні цінності, культура, звичаї та традиції кожного народу мають свої відмінності. Тобто, формування соціокультурної компетенції студентів повинно відбуватися не лише запам'ятовуванням розмовних фраз, але й текстовим матеріалом мовою оригіналу.

Соціокультурна компетенція, за визначенням Т. Колодько, розуміється як уміння людини усвідомлено застосовувати соціального і культурного контекстів країни мова, якої вивчається, у процесі

іншомовного спілкування [8, с. 7]. У англо-термінологічному словнику знаходимо більш ширше визначення цього поняття – знання культурних особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, норм поведінки й етикету та вміння розуміти комунікативну поведінку носіїв іноземної мови й адекватно використовувати набуті знання у процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури [9, с. 30].

Іншомовну соціокультурну компетенцію необхідно розглядати як цілісну систему, яка має взаємопов'язані структурні компоненти: країнознавчу (знання про народ, носія мови, його національний характер, особливості побуту, звичаї, традиції, культуру), лінгвокраїнознавчу (знання мовних одиниць, що включає в себе національно-культурний компонент семантики, відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій) і соціолінгвістичну компетенцію (знання особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки, навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів) [8, с. 8]. Зазначені компоненти соціокультурної компетенції тісно пов'язані культурним і соціальним контекстом. Тому, вивчення іноземної мови із врахуванням зазначених компонентів повинно здійснюватися комплексно.

Із вище зазначеного випливає, що формування соціокультурної компетенції у студентської молоді у процесі вивчення іноземної мови буде ефективним за умов оволодіння знаннями про культуру, історію, естетичні ідеї та ідеали країни, мова якої вивчається; залучення до діалогу культур; усвідомлення студентами суті мовних явищ, іншої системи світогляду; формування особистого ставлення до мови, історії, поглядів, культури, мистецтва, країни, мова якої вивчається, порівняння культури іноземної та рідної мови, виховання студентської молоді до самостійного вивчення та удосконалення іноземної мови.

Застосування нетрадиційних форм та засобів навчання у процесі вивчення іноземної мови буде лише стимулювати студентів до ознайомлення соціокультурних особливостей народу мова, якої вивчається. Зокрема, використовувати такі із них, як конкурси, олімпіади, змагання, конференції, зустрічі із іноземними представниками тощо. Щодо засобів навчання, то ми пропонуємо не обмежуватись лише підручником, можливість використання комп'ютерних технологій на сьогодні стає дедалі ширшим, аніж десять років тому [10]. Це дозволить студентам зацікавитись іноземною мовою та ознайомитись з культурним надбанням країни, мова якої вивчається.

Важливим аспектом у формуванні соціокультурної компетенції студентської молоді у процесі вивчення іноземної мови є підбір методів виховання. Враховуючи специфіку вивчення іноземної мови ми спираємося на такі методи виховання: методи впливу на свідому і підсвідому сфери особистості; методи організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки; методи стимулювання діяльності й поведінки; методи самовиховання [11, с. 113].

Останній із них, на нашу думку, є основним щодо формування, як соціокультурних, так і духовних цінностей студентської молоді. Проте, якби педагог не намагався виховувати особистість на основі культурних та духовних цінностей нашого народу, без бажання самостійного пізнання неможливий процес виховання.

Важливе місце у системі формування соціокультурної компетенції у студентської молоді займає засвоєння основних закономірностей процесу духовно-морального виховання: єдність виховання і самовиховання (правильно організоване виховання, звичайно, стимулює самовиховання, відкриває шляхи до вдосконалення особистості); залежність результатів від способів організації суспільно-корисної діяльності студентів; залежність ефективності роботи від міри активності вихованців; залежності результатів виховання від характеру спілкування вихованців із оточуючими людьми; єдність і взаємозв'язок методів і засобів виховання.

Отже, з вище зазначеного можна зробити висновок, що ефективно формування соціокультурної компетенції у студентської молоді доцільно забезпечувати шляхом залучення їх до спеціально організованої, духовно насиченої навчально-виховної та творчої суспільно значущої діяльності у процесі вивчення іноземної мови (за професійним спрямуванням) на немовних факультетах. При цьому вплив іншомовної комунікативної культури відіграє важливу роль у процесі формування духовності майбутніх вчителів, зокрема: формує культуру мови, знайомить із традиціями країни мови, яку вивчають, цінності іншого народу, безумовно збагачує студентів духовно та інтелектуально на заняттях з іноземної мови.

В подальшому планується наукове дослідження іншомовної комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови на немовних факультетах вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Котченко Т. Е. Вплив етнокультурного та лінвокраєзнавчого матеріалу на мотивацію вивчення іноземної мови / Т. Е. Котченко // Теоретична та дидактична філологія. – Переяслав-Хмельницький : СКД, 2010. – Вип. 8. – С. 171 – 179. **2. Ларіонова О. І.** Особливості формування соціокультурної компетенції у немовному вузі на матеріалі іноземної мови [Електронний ресурс] / О. І. Ларіонова. – Режим доступу : [www.rusnauka.com /12_KPSN_2009/.../44439.doc.htm](http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2009/.../44439.doc.htm). **3. Костик Є. В.** Формування духовних цінностей у студентської молоді у процесі вивчення іноземної мови / Є. В. Костик // Теоретична та дидактична філологія. – Переяслав-Хмельницький : СКД, 2010. – Вип. 8. – С. 161 – 171. **4. Муромець В. Г.** Формування толерантності майбутніх вчителів у контексті комунікативної культури / В. Г. Муромець // Наукові праці. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2008. – Вип. 2 (133). – С. 278 – 279. **5. Сергєєва В. Є.** Формування

загальнолюдських цінностей у підлітків у процесі вивчення іноземних мов : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.07. «Теорія і методика виховання» / Вікторія Євгенівна Сергеева. – Луганськ, 2006. – 20 с.

6. Вертегел В. Л. Виховання естетичного смаку майбутніх правоохоронців у процесі вивчення іноземних мов / В. Л. Вертегел // Наукові праці. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2008. – Вип. 2 (133). – С. 298 – 302.

7. Пархоменко О. М. До питання оновлення парадигми виховання гуманістично спрямованої особистості підлітка / О. М. Пархоменко // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1 (54). – С. 28 – 34.

8. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Тетяна Миколаївна Колодько. – К., 2005. – 20 с.

9. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков : Справочник / И. Л. Колесникова, А. О. Долгина. – СПб. : Рус.-Балт. информ. центр «Блиц», 2001. – 224 с.

10. Редько В. Г. Професійна майстерність учителя іноземної мови у раціональному використанні підручника як ефективності навчального процесу / В. Г. Редько // Впровадження нових технологій та наукових розробок у викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах України. – Запоріжжя : «Прем'єр», 2002. – С. 33 – 34.

11. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа., 2005. – 343 с.

Костик Є. В. Соціокультурна компетенція студентів у процесі вивчення іноземної мови на немовних факультетах ВНЗ

Автор статті аналізує проблему формування соціокультурної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови на немовних факультетах вищих навчальних закладів. Іншомовну соціокультурну компетенцію розглядає як цілісну систему, визначаючи при цьому її компоненти, які вміщують в собі соціокультурні та загальнолюдські цінності. А також, досліджує вплив іншомовної комунікативної культури та особливості вивчення іноземної мови з погляду лінгвокраїнознавчого аспекту.

Ключові слова: іноземна мова, соціокультурна компетенція, комунікативна культура, лінгвокраїнознавчий аспект.

Костык Е. В. Социокультурная компетенция студентов в процессе изучения иностранного языка на нефилологических факультетах ВУЗа

Автор статьи анализирует проблему формирования социокультурной компетенции студентов в процессе изучения иностранного языка на нефилологических факультетах высших учебных заведениях. Иноязычную социокультурную компетенцию рассматривает

как целостную систему, определяя при этом ее компоненты, которые содержат социокультурные и общечеловеческие ценности. А также, исследует влияние иноязычной коммуникативной культуры и особенности изучения иностранного языка с точки зрения лингвострановедческого аспекта.

Ключевые слова: иностранный язык, социокультурная компетенция, коммуникативная культура, лингвострановедческий аспект.

Kostyk Y. V. Social-cultural competence of students in the process of study of foreign language on the unspecialized faculties of the higher educational establishment

The problem of forming of social-cultural competence of students in the process of study of foreign language on the unspecialized faculties of the higher educational establishment is analyzed. Foreign social-cultural competence is considered as integral system, determining its components which contain in itself social-cultural and common to mankind values. And also, influence of foreign communicative culture and feature of study of foreign language from point of linguistic-cultural aspect are researched in the article.

Key words: foreign language, social-cultural competence, communicative culture, linguistic-cultural aspect.

Стаття надійшла до редакції – 28.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.111`27`42

Ларченко І. В.

**ДИСКУРСИ ВІДМОВИ З НАСТАНОВОЮ
НА ГАРМОНІЗАЦІЮ СТОСУНКІВ**

Антропоцентричні напрями у лінгвістиці зумовлюють необхідність дослідження мовної тканини дискурсів “через призму світобачення, мотивів, цільових настанов, емоційних та вольових станів суб’єкта мовлення” [1, с. 265]. Багато науковців звертались до проблем лінгвістичної інтерпретації постаті головного продуцента вербальних дискурсів – мовця та типологізації дискурсів некооперативної особистості. Так, наприклад, Дж. А. Андерсон у своїй роботі “Теорія спілкування” розкриває сутність мовця. Мова, як вважає Дж. А. Андерсон, часто виступає “камуфляжем, який надійно прикриває сутність мовця” [2, с. 104]. В більшості випадків увага дослідників

приділялась вивченню кооперативних форм взаємодії з “несуперечливим образом “Я” мовця” [3, с. 80-82], а дослідження некооперативних, позашаблонних взаємодій та мовної портретизації особистостей, відбувалося рідше.

Індивідуальна дискурсивна свобода переводить мовну особистість у площину некооперативних діалогів та надає їй ознак творця діалогу непорозуміння. Саме комунікативна лінгвістика починає досліджувати явища, які дотичні до змісту відмови - вербальний конфлікт, мовна агресія, комунікативний дискомфорт, збої, комунікативні девіації, дискурсивні аномалії. Закріпленість непоступливої позиції мовця через вияв його намірено-вольових настанов характеризує мовне тло его-дискурсів та автоцентричних дискурсів, окремим відбитком яких є дискурси відмови. Нелінійна, синкретична природа висловлень відмови, як явища живого мовлення, дозволяє говорити про складний різнорівневий механізм його вербального представлення.

В першу чергу, увага таких відомих дослідників, як С. Бужемі, О. М. Мартинової та Дж. Ліча приділялась моделюванню мовленнєвої діяльності та вивченню його регулятивної функції, характеру соціальних взаємин комунікантів у спірних та полемічних діалогах, питанням конфронтаційного, аргументативного мовлення та способам впливу на слухача, тактикам і стратегіям розгортання неунісонних діалогів. Проте, лише в одиничних випадках вислови відмови описувались у складі макроодиниць взаємодії, як “змістова складова превентивного та наказового дискурсів, як регулятив некооперативної взаємодії” [4, с. 210]. Тому, актуальним став аналіз дискурсивних особливостей висловів відмови, які закріплюють інтенційно-вольову позицію мовця на неприйняття стимулу. Назрілим є вивчення виокремлення висловів відмови у дискурсивну одиницю, здатну гармонізувати чи дисгармонізувати взаємини комунікантів.

Метою дослідження є визначення основних закономірностей реалізації змісту відмови в сучасній англійській мові шляхом виявлення особливостей функціонування висловлень відмови, як одиниці англомовного художнього дискурсу. Поставленою метою передбачено виокремити класи висловлень відмови відповідно до ступеня конфліктогенності дискурсу та описати аргументативно-стратегічні засоби кожного класу.

Об’єктом дослідження було обрано висловлення відмови, які функціонують у площині спонукальності в простих діалогічних єдностях сучасної англійської мови, як опозитивна реакція на зміст репліки стимулу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на матеріалі сучасної англійської мови було здійснено аналіз висловлень відмови в аспекті їх дискурсивних особливостей. Новим є застосування інтегрованого підходу до вивчення висловлень відмови, як дискурсивної одиниці на мотиваційній стадії та в мовній площині через механізми

породження та передачі змісту відмови.

Спочатку, ми розглянемо моделі збереження гармонійності стосунків у дискурсах відмови. Загальновідомо, що спілкування є не лише цілеспрямованим процесом словесного інформування, але й процесом забезпечення стану комфортності комунікантів. Мовленева взаємодія людей передбачає їх соціально-кооперативну поведінку, яка ставить за мету не лише здійснення оптимального вкладу комунікантів у спільну тему розмови чи й координацію зусиль щодо неструктивного ведення діалогу, але й дотримання соціально-етичних норм співробітництва. Останніми є: реалізація спільної комунікативної мети, взаємна повага, добробажаність і підтримка, відсутність насилля, агресії чи зазіхання на чужі права та інтереси.

Основоположники ТЛВ та їх послідовники визначають, що саме “правила кооперації регулюють процес передачі змісту, а правила ввічливості – процес здійснення соціальної взаємодії та взаємин, а їх дотримання оптимізує міжособистісний рівень” [5, с. 55]. Проте, коли правила комунікативної взаємодії порушуються продуцентом стимулу, то збій комунікації усувається продуцентом відмови через відсутність в останнього наміру розпочинати конфлікт чи завдяки вияву бажання запобігти конфлікту. У разі порушення правил комунікації продуцентом відмови гармонійність взаємин зберігається, оскільки відмова настала або за принципом ненавмисності через інформативний збій, або дії продуцентом відмови не виходять за рамки принципу ввічливості і нижнього порогу ефективності.

Отже, коли одним із учасників порушуються правила кооперації, то знижується успішність розуміння комунікантами один одного, оскільки збій стосується лише змісту повідомлюваного. Проте такий збій не порушує гармонійного протікання взаємодії, оскільки відмова, яка носить характер пояснювального аргументування, уможливорює вирівнювання інтелектуальних станів мовців. До цього класу належать конфліктоневластиві дискурси.

Порушення правил ввічливості стосується рівня способу передачі змісту і руйнує прагматичну складову взаємин. Тому, “відповідальність за збереження комфортного почуття співбесідників покладається на продуцента відмови” [6, с. 102]. Розпізнавши конфліктопровокуючий намір продуцента стимулу, він повинен докласти якнайбільше раціональних і вольових зусиль, щоб відвернути загрозу конфліктної ситуації, та зберегти емоційну рівновагу дискурсу. До цього класу належать конфліктозапобіжні дискурси.

Розглянемо детальніше конфліктоневластиві дискурси відмови. В таких дискурсах принцип кооперації може порушуватись, як продуцентом стимулу, так і продуцентом відмови. При комунікативній виділеності змісту повідомлення, відмова демонструє інформативний дисбаланс інтелектуальних станів співбесідників. Мовець має на меті поповнити інформативний запас продуцента стимулу, корегуючи його

точку зору з тим, щоб у подальшому дійти згоди, на що вказує зацікавленість продуцента відмови.

Найтипівішими випадками порушеннями продуцентом стимулу принципів кооперації є висловлення кількості інформації. Відмова на такі стимули настає не навмисно, а через відсутність потрібного обсягу інформації та ясності її викладу. Відмова, як спосіб ухилення від прямої відповіді чи реакції, швидше демонструє порушення пинципу кооперації продуцентом відмови. При порушенні продуцентом відмови висловлення релевантності, запит продуцента стимулу сприймається першим як когнітивно знецінена інформація, через що відмова позначена характеристикою збайдужілого ставлення мовця до предмету запиту.

Розглянуті моделі дискурсів з наявними репліками відмови демонструють комунікативний дискомфорт, що виникає через інформативний збій, у результаті неправильного звернення, семантичної неоднозначності чи розмитості висловлень. Ці фактори ніяк не відображаються на емоціях і почуттях, оскільки діалог нерозуміння не засвідчує вираженої позиції одного партнера проти іншого. Тому вважаємо, що способи відмови, зумовлені порушенням комунікантами правил кооперації, зберігають гармонійність взаємин мовців і є конфліктоневластивими.

Умовою породження конфліктоневластивих дискурсів є “дотримання обома комунікантами принципу ввічливості” [7, с. 132]. При його порушенні одним із комунікантів мають місце конфліктозапобіжні дискурси. Важливо зазначити, що необхідною умовою гармонізації стосунків при порушенні принципу ввічливості з боку продуцента відмови є дотримання ним нижнього порогу ефективності взаємодії, який визначається обов’язковим збереженням висловів такту.

Конфліктоневластиві дискурси схеми емпатія - емпатія позначені найвищим рівнем гармонізації взаємин – це рівень демонстрації взаємоповаги. За вектором інтересу висловлення продуцента стимулу і продуцента відмови є взаємобенефактивні, згідно критерію диспозиції – наявна взаємна налаштованість партнерів на підтримку один одного. Розглянемо приклад: “*We’re going to Kosovo*”, *Dana told him. Jovan turned to look at her. “That is dangerous, madam. The only road there is through the woods, and – “We’ve already had our share of bad luck, Jovan. We’ll be all right” [Sheldon 1997, 169].*

Формально, репліка відмови вступає в опозитивні граматичні відношення з реплікою стимулу. Проте її бенефактивна складова спрямована на адресата. Транспонований зміст вислову відмови актуалізується при запевненні висловленням жарту *we’ve already had our share of bad luck*, підкріплений клішованим виразом фатичної комунікації *we’ll be all right*, що передає рішучість наміру мовця. Як окрема група в моделі “емпатія”, постають дискурси з висловами відмови, що функціонують за зразком пропонування - запевнення.

Силу висловлювання можна розкласти на емоційну, утилітарну та бенефактивну складові, які відповідно описуються показниками виразу ставлення, потрібності і бажаності. Пропонуючи, мовець прогнозує, що дія стане потрібною адресату. У висловленнях подяки домінує емоційна складова, як готовність мовця виразити доброзичливість. Прототипний діалог за схемою пропонування - відмова засвідчує асиметричність оцінок продуцента стимулу і продуцента відмови стосовно пропозиції судження за критерієм утилітарності. Продуцент стимулу вважає пропонувану дію потрібною продуценту відмови, який в свою чергу вбачає у ній нульову потребу. Проте, у випадку відмови подякою не лише анулюється можливість конфронтації, але й гармонізуються стосунки за рахунок адресатоспрямованості емоційної складової висловлення подяки. Крім того, гармонійність розмови посилюється взаємною позитивною партнеродиспозицією мовців, що дозволяє кожному комуніканту вбачати в особі партнера близьку людину. Така психологічна настанова будує особистісно-інтимний стиль дискурсу.

Тепер, звернемо увагу на групу конфліктозапобіжних дискурсів з висловами відмови. Вони виокремлюються за критеріями: а) порушення принципу ввічливості продуцентом стимулу при його дотриманні продуцентом відмови; б) порушення принципу ввічливості продуцентом відмови при його дотриманні продуцентом стимулу; в) порушення принципу ввічливості обома комунікантами. Проте, обов'язковою умовою утримання гармонійних стосунків є дотримання продуцентом відмови нижнього порогу ефективності спілкування, який визначається висловом такту, ігнорування якого дисгармонізує стосунки.

Найчастіше діалоги будуються за зразком прохання - вибачення, прохання - прохання, прохання - аргументація. За критерієм інтересу і репліка-стимул, і репліка-відмова є вигідними адресанту, що свідчить про порушення вислову великодушності обома комунікантами. Крім того, висловленнями прохання порушуються вислови скромності, а при аргументуванні – вислови схвалення. Проте, гармонійність урівноважується взаємною налаштованістю комунікантів на створення партнерських стосунків (вислови симпатії), чим і зумовлений вибір мовних форм. Етикетна форма запиту дії, виражена реплікою-стимулом, задає тональність взаємодії і визначає, до деякої міри, характер реплік відмови. За умов етикетної витриманості запиту дії з боку комунікантів наявна мотивація вибору необразливих засобів впливу актом відмови. Як результат – пошук засобів впливу шляхом апелювання до почуттів при вживанні вибачення, прохання та до прояву довіри – при аргументуванні. Причому потенціал можливості відновлення довірливих взаємин найбільший у висловленнях вибачення, у яких вживання висловів *sorry*, *I'm afraid*, *I see* у поєднанні зі звертанням, ввідного *well* у значенні сум'яття чи вигуку *Oh*, що реалізує значення болю, лексеми *can't afford* наближають висловлення до акту розкаяння та визнання мовцем своєї провини за створені незручності.

При вживанні аргументації, як засобу відмови, яка фактично виступає розширеним запереченням, відновлення гармонійних стосунків забезпечується пошуком зон впливу на продуцента стимулу відповідно до його сприйманих можливостей – раціональних чи ірраціональних. Найчастіше мовець посилається на: а) обставини: “... *Davis, I wonder if I could see you?*” “*Well, I’m flying back to Washington tonight, so – [Sheldon 1997, 54]*”; б) авторитет: “*Amy, I want you to stay for the meeting.*” “... *Mrs Chambers, Cynthia can do a better job than me*” [Sheldon 1997, 78].

Аргументування-пояснення – вагомий засіб гармонізації стосунків, оскільки таким способом стирається складова спонукання, за якого не лише відбувається віддалення партнерів, але й накладаються значні обмеження на права протилежної сторони. Константація, якою виражена аргументація, навпаки, зближує відстань між партнерами, оскільки умовою її реалізації є щирість. Крім того, ефект забезпечення доброзичливих взаємин вагоміший при імперсональній аргументації, чим стирається фактор влади і бажання самоутвердження.

Окрему групу конфліктозапобіжних дискурсів з висловами відмови складають діалоги, що будуються за зразком пропонування - аргументування. За критерієм спрямованості вектора інтересу висловлення пропонування є адресатобенефактивні, а висловлення відмови – автобенефактивні. Таким чином, принцип ввічливості порушується продуцентом відмови через відсутність висловів схвалення. Накази чи повідомлення неприємного викликають негативну реакцію у співрозмовника. Проте, відмова у формі пропозиції *why not try* та акту обіцянки *I’ll see to it*, засвідчує дотримання мовцем висловів симпатії, великодушності і такту. Всі зазначені чинники визначають такий спосіб відмови як гармонізуючий стосунки, а враховуючи порушення продуцентом стимулу принципу ввічливості – як конфліктозапобіжний.

Отже, вивчення дискурсивних особливостей висловлень відмови проводилось на підставі виділення в дискурсивній одиниці рівня передачі змісту та рівня здійснення соціальної взаємодії, а також через дослідження дотримання партнерами правил комунікації. Було підтверджено, що “принцип кооперації регулює рівень передачі змісту, а принцип ввічливості – рівень здійснення соціальної взаємодії, а їх дотримання оптимізує міжособистісний рівень” [8, с. 220-222]. Гармонізація міжособистісних стосунків у дискурсах відмови має місце при мінімізації конфліктогенності дискурсу і дотриманні продуцентом відмови нижнього порогу ефективності взаємодії, який визначається висловом такту. У площині гармонізації було виокремлено два типи дискурсів відмови – конфліктоневластиві і конфліктозапобіжні.

Конфліктоневластиві дискурси відмови виділяються на основі відсутності у репліках обох комунікантів конфліктогена – мовного знака, який вербалізує намір провокування одним або обома комунікантами непорозуміння. В таких дискурсах порушуються правила кооперації, знижується успішність розуміння комунікантами один одного, оскільки

збій стосується змісту повідомлюваного. Проте, він не порушує гармонійного протікання взаємодії. Тип конфліктоневластивих дискурсів відмови стосується, як рівня передачі змісту, так і рівня здійснення соціальної взаємодії. На рівні передачі змісту конфліктоневластиві дискурси з висловлень відмови мають місце при збогах у розумінні партнера, спричинених порушенням продуцентом стимулу висловів кількості, якості, способу або при порушенні продуцентом відмови висловів якості та способу. Способи відмови, зумовлені порушенням комунікантами правил кооперації, зберігають гармонійність взаємин мовців і є конфліктоневластивими.

На рівні здійснення соціальної взаємодії конфліктоневластиві дискурси відмови виокремлюються за принципом прояву комунікантами емпатії, що виражається у вживанні адресатобенефактивних висловлень: демонстрації взаємоповаги, пропонування, запевнення, подяки кожному із мовців; забезпечують найгармонійніші стосунки партнерів, оскільки в них найповніше дотримані принципи ввічливості.

У свою чергу, конфліктозапобіжні дискурси стосуються рівня соціальної взаємодії і мають місце при наявності конфліктогена у репліці продуцента стимулу. Це виражається у вживанні наказів, актів прохання, констатації, обвинувачень, що нейтралізується вживанням актів пропонування, обіцянки, вибачення, адвокації продуцентом відмови. Відмова названими діями свідчить про дотримання мовцем висловів такту, схвалення, симпатії, скромності. При порушенні принципу ввічливості продуцентом відмови, відмова носить характер прохання та контраргументування. Хоча, цими діями мовець порушує вислови скромності та схвалення, проте, дотримання ним висловів такту зберігає гармонійність стосунків. Якщо принципи ввічливості порушуються обома комунікантами, то діалоги будуються за зразком прохання - вибачення, прохання - прохання, прохання – аргументація. Коли продуцент стимулу порушує принципи ввічливості – продуцент відмови дотримується їх, то такі дискурси визначаються як конфліктозапобіжні завдяки нейтралізації автобенефакції висловлення стимулу адресатобенефакцією репліки відмови та позитивною партнеродиспозицією обох мовців.

Основні результати поведеного дослідження є подальшою розробкою теоретичних аспектів дискурсу, комунікативної лінгвістики, прагмааргументації, конфліктології. Теоретичне значення роботи полягає в отриманні результатів, що підтверджують залежність конфліктогенності дискурсу від міри порушення учасниками комунікації принципів кооперації та ввічливості, а також від виділеності чи усуненості в дискурсі координат особистісного дейксису. Висновки, основні положення, та результати дослідження можуть бути використані у курсі теоретичної граматики (розділ “Комунікативні типи речення”) та практичної граматики англійської мови (розділ “Синтаксис речення”); загального мовознавства (розділ “Мова і невербальні засоби спілкування”); у спецкурсах із прагмалінгвістики, теорії аргументації,

риторики мовлення та конфліктології.

Список використаних джерел

1. Аллен Дж. Ф. Выявление коммуникативного намерения, содержащегося в высказывании / Дж. Ф. Аллен. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17: Теория речевых актов. – С. 322 – 362. 2. Anderson J. A. Communication Theory: Epistemological Foundations / J. A. Anderson. – N.Y. : The Guildford Press, 1996. – 259 p. 3. Арутюнова Н. Д. Феномен второй реплики или о пользе спора: логический анализ языка / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1990. – С. 175 – 189. 4. Grice H. P. Logic & Conversation / H. P. Grice // Pragmatics. – New York & Oxford : Oxford Univ. Press, 1991. – P. 305 – 316. 5. Buscemi S. V. The Basics: A Rhetoric & Handbook / S.V. Buscemi. – N.Y. : Mc Graw-Hill, 1995. – 399 p. 6. Leech G. N. Principles of Pragmatics / G. N. Leech. – New York; London : Longman, 1983. – 250 p. 7. Brown P. Universals in Language Usage: Politeness Phenomena / P. Brown, S. Levinson // Questions & Politeness: Strategies in Social Interaction. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1979. – P. 56 – 311. 8. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 217 – 237.

Ларченко І. В. Дискурси відмови з настановою на гармонізацію стосунків

В статті поставлено завдання розкрити чинники та описати способи гармонізації стосунків комунікантів засобами відмови, а також виокремити класи висловлень відмови відповідно до ступеня конфліктогенності дискурсу. Описати аргументативно-стратегічні засоби кожного класу на матеріалі художніх творів англійських та американських письменників другої половини ХХ століття.

Ключові слова: комунікативна лінгвістика, конфліктологія, конфліктоневластиві та конфліктозапобіжні дискурси відмови, гармонізація.

Ларченко И. В. Дискурсы отказа с установкой на гармонизацию отношений

В статье поставлена задача раскрыть факторы и описать способы гармонизации отношений коммуникантов средствами отказа, а также выделить классы высказываний отказа соответственно степени конфликтогенности дискурса. Описать аргументативно-стратегические средства каждого класса на материале художественных произведений английских и американских писателей второй половины ХХ века.

Ключевые слова: коммуникативная лингвистика, конфликтология, конфликтонесвойственные и конфликтопредотвращающие дискурсы отказа, гармонизация.

Larchenko I. V. Refusal discourses with installation for harmonisation relations

The paper's task is to reveal factors and to describe all ways of harmonization communicators' relations by refusal means, to select the classes of utterances of refusal according to the degree of conflict in the discourse. To describe argumentative-strategic assets of each class on the material of English and American writers' art works that were written in the second half of the twentieth century.

Key words: communicative linguistics, conflictology, conflict-preventive and conflict-generative discourses of refusal, harmonization.

Стаття надійшла до редакції – 06.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.112.2'25(075)

Птіцина С. Ю., Літвінова М. М.

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЕННОГО
ДИСКУРСУ НІМЕЦЬКОЇ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОЇ
РОК-ПОЕЗІЇ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ)**

Актуальність теми визначається тим, що сучасна вітчизняна наука досі не виказувала зацікавленості до лінгвокультурного аспекту перекладу німецької рок-поезії. Таким чином пояснюються прогалини в перекладацькій практиці: німецький фольклор представлений перекладами казок, пісні залишаються доступними лише мовою оригіналу.

Виходячи з цього, метою даної статі є встановлення лінгвостилістичних особливостей пісенного дискурсу, національно-специфічних для німецької культури.

В цілому можна говорити про спільність структурних принципів побудови пісні і віршів: тенденція до поділу на рівні побудови, до періодичності, симетрії - словом, ті риси, які сприяють полегшенню сприйняття на слух. Приспів, як повторюваний елемент в кінці кожного куплету, підкреслює завершеність попередньої строфи (куплету), відділяє її від наступної, але й одночасно єднає, «цементує» структуру пісні, так як він повторює себе повністю – і мелодично, і вербально [1, с. 516].

Особливості художньої форми рок-текстів обумовлені специфікою року. Експерименти зі складовими елементами засобів вираження, гра звуками, словами, словотворчість, синтаксична організація тексту несуть в рок-поезії концептуальне навантаження.

Специфічні риси художньої форми рок-твору виявляються на фонетичному, лексичному, синтаксичному рівнях.

Для рок-поетів фонетичне експериментаторство частіше виступає в якості «побічного ефекту», є мимовільним похідним внутрішнього почуття гармонії звуку, внутрішньої словесної музикальності.

Жодна фонема не може бути стилістично маркованою по відношенню до іншої, і, як наслідок цього, на фонологічному рівні відсутні виражальні засоби. Проте у німецькій мові, як і в будь-якій іншій, існують певні засоби, або моделі, організації звукового потоку, використання яких веде до створення тих чи інших акустичних ефектів, іншими словами, на фонетичному рівні можуть бути створені стилістичні прийоми, тобто особливі поєднання і чергування звуків в їх синтагматичній послідовності, які в поєднанні з іншими засобами утворюють різні стилістичні ефекти.

Гра звуками, обумовлена бажанням за рахунок звучання створити певну реальність, характерну для рок-поezії. У пісні рок-гурту «Rammstein» «Zerstören» («Руйнування») звуки [d], [f], [p], [r], [□], [t s] створюють враження масштабності та агресії, що доповнює значення пісні. Алітерація є одним з найпоширеніших стилістичних засобів у поezії. Посиленню враження сприяє префікс «zer» з відтінком збільшення. *Zerreißen, zerschmeißen, / Zerdrücken, zerpflücken, / Zerhauen und klauen, / Nicht fragen, zerschlagen, / Zerfetzen, verletzen, / Zerbrennen, dann rennen. / Zersägen, zerlegen, / Zerbrechen, sich rächen.* (Порвати, розбити, / роздавити, розірвати, / розрубати, стягнути, / не питаючи розгромити, / роздрібнити, поранити, / підпалити та втекти, розібрати, / зламати, помститися). У цих рядках також спостерігається асонанс, який зазвичай використовується у поєднанні з алітерацією. У приспіві йде повторення голосних звуків [a], [a], [□], [e(□)] - *Zerreißen, zerschmeißen, / Zerdrücken, zerpflücken, / Zerhauen und klauen, / Nicht fragen, zerschlagen, / Zerfetzen, verletzen, / Zerbrennen, dann rennen. / Zersägen, zerlegen, / Zerbrechen, sich rächen* [2, с. 53].

Проте кожний мовний прийом в окремій пісні обумовлений концепцією твору. Фонетичний звукопис за рахунок зближених фонетично слів привносить у вірш додаткові, не висловлені словесно значення, доповнюючи основний змістовий стрижень через асоціації, алюзії на відомі фразеологізми, ефект обманутого очікування.

У тестах рок-поezії можливе переважання форми над змістом зі звуковою грою, експериментом. Рок-поети використовують додаткові аудіальні засоби для формування смислового поля пісні. Так, Б. Граф для створення настрою тривоги, трагічної, фатальної зумовленості та стандартів для окремої людини та для суспільства в цілому, підключає звуки годинника на початку пісні «Das Uhrwerk» («Годинниковий механізм»), які налаштовують на сприйняття дійсності як механістичного явища.

Руйнування змісту і смислу в поєднанні з музичним звучанням дає незвичні результати. Словотворчість у рок-поезії є поетичним прийомом, що покликаний точно передати думку автора. Оказіоналізми виникають, коли звичними словами і фразами складно передати свої емоції, прагнення, відчуття. Оказіональна фразеологія дозволяє сформувати певний семантичний простір, що включає як смислове поле фразеологізму, так і асоціації, що виникають в результаті авторської зміни фразеологізму. На рівні словотворчості виявляється зворотна тенденція – деконструювання, руйнування слова і смислу.

Приклад словотвору спостерігається у пісні «Los», де словотвір прикметників проходить за допомогою напівсуфіксу *-los*, який несе у собі у даному контексті негативний відтінок. *So schamlos! / Das gehört verboten. / Es ist geistlos, / Was sie da probieren, / So geschmacklos, / Wie sie musizieren / Ist es hoffnungslos, / Sinnlos, / Hilflös. / Sie sind gottlos.* (Так безсоромно! / Це треба заборонити / настільки бездарно / те, що вони намагаються робити / настільки прісно / те, як вони грають / це безнадійно / безглуздо / безпорадно / вони безбожники) [2, с. 70].

Важливе місце у рок-поезії займає гра слів. Як приклад можна навести одну з найвідоміших пісень гурту «Rammstein» «Du hast», тут гра слів полягає у тому, що *du hast* (ти маєш, у тебе є) на слух звучить також як *du hasst* (ти ненавидиш). Тому в англійській версії ця пісня звучить, як «You Hate» (ти ненавидиш).

Лексичний рівень відображає специфіку тем і мотивів рок-поезії, а також відповідає концепції конкретного вірша. Важлива особливість рок-спільноти відбивається на рівні лексики: рок-поети свідомо чи підсвідомо маркують себе як «своїх», а весь інший світ (чи частину світу, якій протистоять) - як «чужих». Звідси на лексичному рівні з'являється маркована лексика, яка зрозуміла лише «своїм». Сленг характеризує рок-культуру як «свою», молодіжну культуру, протиставлену культурі дорослих.

Ненормативна лексика в рок-поезії покликана епатувати суспільство, назвати речі своїми іменами, і в той же час висловити відчай, який може бути почутий тільки приголомшеним, «розбурканим» суспільством. Часто низька, груба лексика необхідна, щоб відобразити авторську рефлексію і незадоволення явищами життя, країни, світобудови найбільш адекватними засобами.

Ще одна риса словника рок-культури – його багаточисельність, наявність лексики різних пластів в межах одного вірша. У пісні «Reise, Reise» («Подорож, подорож») слово «Reise» повторюється двічі в назві і тричі в приспіві, і в кожному повторі воно – з великої літери, вірна ознака іменника у німецькій мові. Дієслово в наказовому способі пишеться з маленької літери. Але за словами Пауля Ландерса в одному з опублікованих інтерв'ю, фраза «Reise, Reise» вживається моряками як сигнал підйому [3]. Не дивлячись на те, що слово *Reise* написано у формі іменника, використано воно у пісні як дієслово. Фраза «Reise, Reise»

вживається моряками як сигнал підйому і походить від середньоніжньонімецького (Mittelhochdeutsch) дієслова “reisen”, яке мало значення “підніматися”. У нововерхньонімецькій (Neuhochdeutsch) це дієслово вийшло з вживання, вважається застарілим, хоча іменник зберігся і набув значення “поїздка” або “подорож”. Дієслово “reisen” є похідним від іменника “Reise”, але тепер означає “подорожувати” або “здійснювати поїздку”. Мабуть, у цій фразі, що використовується моряками, було збережено старе значення цього іменника. Таким чином ми отримуємо багатозначне слово в тексті Т. Ліндеманна. З одного боку - «Подорож», з іншого - «Підйом!» (До речі, самі учасники гурту «Rammstein» мають декілька точок зору. Пауль говорить про морське значення, а Ріхард - про подорож) [4].

Якщо говорити про лексику у рок-піснях, то не слід забувати про те, що у своїх піснях німецькі рок-автори використовують не лише рідну німецьку мову, але й поєднують її в межах одного твору з іноземною (найчастіше з англійською). У рок-поезії іншомовні одиниці виконують певні функції і сприяють розкриттю ідейного змісту. Наприклад, у пісні «Rammstein» – «Frühling in Paris» («Весна у Парижі») у приспіві два рядки співаються французькою: *Oh non! Rien de rien... / Oh non! Je ne regrette rien!* / *Wenn ich ihre Haut verließ, / Der Frühling blühte in Paris!* (Ні! Ні про що.... / Ні! Я зовсім ні про що не шкодую! / Коли я її залишив, / У Парижі цвіла весна). Активне використання іншомовної лексики обумовлено прагненням рок-поетів до експресії, до образності мови поетичного твору, до здійснення певного впливу на психоемоційну сферу слухача та приближення його до створених образів у пісні.

Синтаксис рок-поезії є специфічним. Ми виявляємо відхід авторів від синтаксичних правил: порушення сполучуваності слів, словосполучень, пропозицій, порушення зв'язності тексту, неузгодженості між частинами пропозиції, незвичні побудови речень. Рок-поезією затребувані такі прийоми, які порушують законний простір синтаксису, як еліпсис – пропуск елемента висловлювання, предикативність (наявність інфінітивних речень – характерна риса поезики), інверсія.

Приклади предикативності можна побачити у пісні «Unheilig» «Geboren um zu leben» («Народжені, щоб жити»). *Es fällt mir schwer ohne dich zu leben, jeden Tag zur jeder Zeit einfach alles zu geben./ Wir waren geboren um zu leben mit den Wundern jener Zeit, sich niemals zu vergessen bis in alle Ewigkeit.* (Мені важко жити без тебе, займатися / чимось у будь-який момент кожного дня. / Ми народжені, щоб жити з дивом того часу, ніколи не забуваючи про них до кінця життя.) Неактуальність інфінітива для художньої мови робить його використання в поетичному тексті особливо помітним.

Порушення прямого порядку мовлення стосується синтагматичних зв'язків присудка і підмета: присудок стоїть перед підметом (якщо підмет взагалі є). Переосмислення граматичної

правильності в рок-поезії посилює художню виразність тексту або навіть передає ідею вірша.

У рок-поезії, як і в інших напрямках художньої літератури, широко використовуються різноманітні стилістичні засоби. Найпоширенішим стилістичним засобом вважається епітет, який дає характеристику іменнику. Приклад епітетів можна навести з різних пісень: «Unheilig» - «Große Freiheit» («Велика свобода»), «Rammstein» - «Roter Sand» («Червоний пісок»), «Asche zu Asche»: *Warmer Körper / Heißes Kreuz / Falsches Urteil / Kaltes Grab* (Тепле тіло / Гарячий хрест / Несправедливий вирок / Холодна могила).

Автори рок-пісень поширено використовують метафори у своїх творах. Б. Граф у тексті пісні «An deiner Seite» використовує уособлення (персоніфікацію) *Bleibt mein gedanklicher Besitz / Den kriegt der Himmel nicht zurück*. (Я розмірковую над тим, що небо не повертає тих, хто пішов). Як приклад використання символу можна розглядати слова з пісні «Rammstein» «Seemann» - *Sie trägt den Abend in der Brust / und weiß, dass sie verleben muss*. (У її серці оселився вечір / і вона знає, що жити їй залишилося недовго). Вечір тут символізує закінчення життя, оскільки він наближає ніч (смерть).

Прикладом порівняння можна зазначити рядки з пісні «Unheilig» «Unter deiner Flagge»: *Woher nimmst du die Kraft, immer nach vorne zu sehen / Wie ein Löwe zu kämpfen und in die Zukunft zu gehen?* (Де ти береш сили, завжди дивитися лише вперед / боротися як лев та йти у майбутнє?). Це порівняння потрібно автору для створення своєї неповторної поетики, свого світу. Ця пісня присвячена матері автора, напевно через це, він і обрав порівняння зі левом, який вважається символом хоробрості і сили [5].

У пісні «Rammstein» «Amour» можна побачити такий стилістичний засіб як кільцевий повтор – всі куплети починаються одним рядком - *Die Liebe ist ein wildes Tier* (кохання – дика тварина) і закінчуються так само одним рядком – *Am Ende tut es weh* (а наприкінці боляче).

У рок-поезії зустрічаються приклади семантичного парадоксу. У пісні «Rammstein» «Feuer und Wasser» - *Feuer und Wasser kommt nicht zusammen / Kann man nicht binden sind nicht verwandt / In Funken versunken steh ich in Flammen / Und bin im Wasser verbrannt* (Вогонь та вода несумісні / Їх не можна з'єднати, бо вони несумісні / я стою в огні тонучи в іскрах / та згораю у воді) – використовується оксюморон, який підкреслює несумісність цих двох явищ.

Отже, у процесі перекладу рок-текстів перекладачеві необхідно звертати увагу не лише на їхні лінгвістичні особливості, а й на використання різноманітних стилістичних засобів для адаптації тексту іншою мовою. В іншому випадку текст не буде відображати думки та ідеї автора, не матиме запланований вплив на слухача.

Перспективним дослідженням у цьому напрямку є створення фундаментальних засновків для розробки і побудови конкретних концепцій адаптованого перекладу, який би враховував всі вищезазначені характеристики.

Список використаних джерел

1. Васина-Гроссман В. А. Музыка и поэтическое слово / В. А. Васина-Гроссман. – М. : Музыка, 1978. – 328 с. **2. Мороховский А. Н.** Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : Выща шк, 1991. – 482 с. **3.** <http://herzeleid.com/> **4.** <http://www.rammstein.ru/> **5.** <http://forum.germanrock.ru/>

Птицина С. Ю., Литвинова М. М. Лингвостилистичні особливості пісенного дискурсу німецької молоді (на прикладі сучасної рок-поezії в аспекті перекладу)

У статті висвітлюються особливості лінгвістичних та стилістичних характеристик текстів німецьких рок-пісень у зв'язку з їхніми жанровими ознаками, виявлення та оцінка особливостей структури і функцій пісенного тексту як одного з різновидів типу тексту. Також визначені особливості відтворення лінгвостилистичних характеристик пісенного дискурсу, національно специфічних для німецької рок-культури у перекладі та проводиться перекладацький аналіз текстів перекладу російською мовою.

Ключові слова: рок-пісня, словотвір, синтаксис, стилістика.

Птицына С. Ю., Литвинова М. М. Лингвостилистические особенности песенного дискурса немецкой молодежи (на примере современной рок-поэзии в аспекте перевода)

В статье освещаются особенности лингвистических и стилистических характеристик текстов немецких рок-песен в связи с их жанровыми особенностями, определение и оценка особенностей структуры и функций песенного текста как одного из видов типа текста. Также определяются особенности передачи лингвостилистических характеристик песенного дискурса, которые являются национально специфическими для немецкой рок-культуры. Проводится переводческий анализ текстов перевода на русском языке.

Ключевые слова: рок-песня, словообразование, синтаксис, стилистика.

Ptitsyna S. Yu., Litvinova M. M. Linguistic and stylistic characteristics of songs discourse of German youth (by example of modern rock-poetry in the translation aspect)

The article deals with the linguistic and stylistic characteristics of German rock song text in connection with his genre features, defines and

estimates features of structure and functions of song text. Also it defines the features of transferring the linguistic and stylistic characteristics of song discourse, which are national specific for German rock-culture and carry out the translator's analysis of texts, which were translated into Russian language.

Key words: rock song, word formation, syntax, stylistics.

Стаття надійшла до редакції – 30.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 81' 1 + 811.161.2

Тараненко О. Г.

К ВОПРОСУ ОБ ОДНОМ ИТАЛЬЯНСКОМ ЗАИМСТВОВАНИИ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Общеизвестно, что лексические заимствования – это естественный и необходимый процесс в развитии любого языка, при котором заимствование обогащает язык, а также не вредит его самобытности, поскольку при этом сохраняется основной словарный языковой фонд и неизменным остается присущий языку грамматический строй, не нарушаются внутренние законы языкового развития.

Причин, вызывающих данный процесс, может быть немало: военно-политическая зависимость, интенсивные языковые контакты, связанные с переселением или географическим соседством; распространение религии и культуры или высокий уровень технической цивилизации, присущий другой языковой общности; продолжительная целенаправленная языковая политика одного региона по отношению к другому. Как правило, в процессе воздействия одной языковой общности на другую наблюдается взаимодействие нескольких из названных факторов. [1, с. 19].

Предметом заимствования, прежде всего, становятся отдельные слова, об одном из которых пойдет речь в данном небольшом исследовании.

Целью этой статьи является история и анализ слова «банкрот» («bankrupt») в современном английском языке, что будет являться одним из немногочисленных примеров итальянских заимствований в современном английском. Исследование будет осуществляться путем анализа словарных дефиниций и элементов сопоставительного анализа.

Английский язык на протяжении столетий впитывал в себя большое количество различных пластов лексики из различных языков в разные периоды своего исторического развития. Имели место многочисленные греческие, латинские, французские, скандинавские,

немецкие, испанские (что характерно больше для американского варианта английского языка) заимствования. Итальянские же заимствования не были и не являются многочисленными в английском.

Работа М. Праца «Итальянский элемент в английском языке» – это одно из исследований, посвященных италянизмам в английском. Но и это исследование не полностью освещает все аспекты проблемы; оно ограничено в основном вопросами истории и семантики итальянских заимствований.

Как правило, италянизмы – это заимствования из музыкальной терминологии: *allegro* («веселый»), *andante* («плавно», «легко»), *cantabile* («певучий»), *crescendo* («усиление»), *legato* («связанный»), *obbligato* («принужденный»), *pizzicato* («щипать»), *pianoforte* («пианино»). В архитектуре – *corridor* («коридор»), *cupola* («купол»), *pedestal* («пьедестал») [2].

Необходимо отметить, что поскольку итальянские заимствования были широко распространены в европейских языках, то итальянские слова были заимствованы английским языком не непосредственно, а через другие языки, например, *barouche* (итальянское слово *baroccio* – барокко); *sohl-rabi* (ит. *savoli rare* – кольраби) заимствованы из итальянского через немецкий язык. [2].

Большая часть итальянских лексем до XVI века были заимствованы в английский через французский. И только с XVI века появляются «чистые» заимствования – непосредственно из итальянского языка.

В XIV веке состоятельные британцы проявили интерес к Италии, что не могло не сказаться и на интересе к итальянскому языку и возрастанию количества заимствований. В это время – период становления капиталистических отношений в Англии – среди итальянских заимствований в английский пришли и лексемы из финансовой сферы, сферы бухгалтерского учета и торговых отношений, поскольку в Италии того времени подобные занятия процветали.

Именно к этому периоду и относится заимствование италянизма «банкрот» («*bankrupt*») в английский язык. По сей день оно находится в активном пласте профессиональной и общелитературной лексики английского языка.

Приведем дефиницию данной лексемы, взятую из двух англоязычных толковых словарей [3], [4].

В «*Longman Dictionary of Contemporary English*» [3], даются следующие определения:

1. *bankrupt* – unable to pay your debts («банкрот – тот, кто не может выплатить свои долги»)
2. *go bankrupt* – to be unable to pay your debts and to have to sell your property and goods («стать банкротом – быть вынужденным продать свою собственность и товары»)

3. *bankrupt* – to make a person, business or country bankrupt or very poor («сделать человека, бизнес или страну очень бедными») [3, с. 87].

В толковом словаре «Mcmillan English Dictionary» [4], мы находим такое определение:

1. *bankrupt* – the person or a business that is bankrupt had officially admitted that they have no money and cannot pay what they owe. – to go bankrupt. («банкрот – это человек или предприятие, которые официально признали, что у них нет денежных средств, и они не могут выплатить задолженность, стать банкротом»).

2. *bankrupt* – without any good qualities at all (formal) («без каких-либо положительных качеств»).

3. *to bankrupt* – to make a person, business or country bankrupt or very poor («сделать человека, бизнес или страну очень бедными») [4, с. 95-96].

Обращаясь к итальянским источникам, можно сказать следующее. В «Большом итальянско-русском словаре под редакцией Г. Ф. Зорько [5] мы находим такую дефиницию:

1. *bancarotta* (банкрот) – банкротство.
2. *bancarotta semplice* – обычное банкротство
3. *bancarotta fraudolenta* – злостное банкротство
4. *fare bancarotta* – обанкротиться [5, с. 88].

В итальянско-русском и русско-итальянском словаре под редакцией И. Бойченко [6] существуют такие определения:

1. *bancarotta* – банкротство
2. *fare bancarotta* – обанкротиться [6, с. 43].

Как мы видим, разница в значениях данной лексики в итальянском и английском языке существует. В английском языке происходит расширение значения слова «bankrupt», и появляются такие устойчивые выражения как «to go bankrupt», семантически соответствующие итальянскому. «*fare bancarotta*» – обанкротиться [5, с. 88].

Также в английском языке появляется значение, которое полностью отсутствует в итальянском – «банкрот – без положительных качеств» [4, с. 95-96]. В то же время в итальянском существует выражение *bancarotta fraudolenta* – «злостное банкротство» [5, с. 88].

Необходимо отметить, что в английском языке лексема «bankrupt» понимается более широко, чем в итальянском – на основании анализа словарных статей мы можем сказать, что в понимании британцев банкротом может стать не только конкретный человек, но и предприятие, государство. [3, с. 87; 4, с. 95-96].

Говоря об этимологии слова «банкрот», необходимо вернуться к историческим фактам.

В Италии того времени существовал класс людей, называемых ростовщиками, которые ссужали купцам деньги под проценты, за счет чего данная категория людей и жила. Нередки были ситуации, когда

ростовщики в свою очередь занимали деньги у богатых людей, давая в долг не свои собственные средства.

Были случаи, когда ростовщик разорялся и не мог выплатить тем, у кого занимал деньги, немалые суммы. Эти люди в знак неуважения за неплатежеспособность незадачливого ростовщика разбивали его стол. Именно этот разбитый стол и назывался *banco rotta* от слов «*banco*» («стол особого назначения») и причастия «*rotta*» от глагола «*rompere*» – «сломать», «разбить».

Собственно говоря, в английский данная лексема пришла именно в таком виде, а позднее под влиянием французского слова «*bankerout*» приобрела вот такое написание. Далее же под влиянием латинизации лексема приняла тот вид, который зафиксирован в толковых и орфографических словарях современного английского языка

В качестве заключения можно сказать, что лексема «*bankrupt*» в современном английском языке отражает более широкий спектр значений, чем в языке-оригинале (итальянском) и является продуктивной (*bankruptcy* («банкротство»), *to bankrupt* («становиться банкротом»)). В целом необходимо отметить, что итальянские заимствования в английском языке требуют более глубокого и пристального изучения, попытку чего мы и предприняли в данной статье.

Список использованной литературы

- 1. Аракин В. Д.** Очерки по истории английского языка: пособие для преподавателей англ. яз. В. Д. Аракин. – М. : Учпедгиз, 1955. – 346 с.
- 2. Арнольд И. В.** Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Изд-во литер, на иностр.яз., 1959. – 352 с.
- 3. Longman Dictionary of Contemporary English.** Third edition. – Danbury : Pearson by Lexicon Publications, CT, 1993. – 1657 p.
- 4. Macmillan English Dictionary.** – Oxford : Bloomsbury Publishing Plc, 2002. – 2076 p.
- 5. Зорько Г. Ф.** Большой итальянско-русский словарь / по ред. Г. Ф. Зорько, Б. Н. Майзель, Н. А. Скворцова. – М. : Рус. яз., 2002. – 1018 с.
- 6. Итальянско-русский и русско-итальянский словарь:** Грамматика: Лексика к разговорным темам / И. Бойченко. – К. : Издательство А.С.К., 2004. – 608 с.

Тараненко О. Г. До питання про одне італійське запозичення в сучасній англійській мові

Проблема лексичних запозичень завжди актуальна, бо завдяки запозиченням з інших мов збагачується словниковий склад та лексичний потенціал будь-якої мови, що є важливим для її розвитку. У даній статті досліджено лексему «банкрот»/ «*bankrupt*» / «*bancarotta*» – італійське запозичення в сучасній англійській мові – на основі аналізу словникових дефініцій з елементами зіставного аналізу, на основі якого виділено, що дана лексема має більш широкий спектр значень в англійській мові, ніж в італійській. Взагалі, дана проблематика вимагає подальшого та глибшого

вивчення, бо італійські запозичення у сучасній англійській мові не є частотними.

Ключові слова: лексема, зіставний аналіз, запозичення, аналіз словникових дефініцій, розширення/звуження значення, мова-оригінал.

Тараненко О. Г. К вопросу об одном италянском заимствовании в современном английском языке

Проблема лексических заимствований всегда актуальна, поскольку благодаря им обогащается словарный фонд и лексический потенциал любого языка. В данной статье исследуется лексема «банкрот»/ «bankrupt» / «bancarotta» – итальянское заимствование в современном английском языке на основе анализа словарных дефиниций и элементов сопоставительного анализа, на основании которого было выявлено, что данная лексема имеет более широкий спектр значений в английском языке, нежели в итальянском. В целом, данная проблематика заслуживает более глубокого и тщательного изучения, поскольку итальянские заимствования в современном английском не являются частотными.

Ключевые слова: лексема, сопоставительный анализ, заимствование, анализ словарных статей, расширение/сужение значения, язык-оригинал.

Taranenko O. G. To the question about one Italian borrowing in contemporary English

The problem of lexical borrowings is always important for any language, because this is the best way of its development and enrichment especially in the sphere of lexicology and vocabulary issues. In the represented article the Italian borrowing in Modern English «bankrupt» / «bancarotta» is analyzed via the dictionary definition method with the elements of comparative analysis. Due to the held analysis came the conclusion that in English language the spectrum of meanings in the above lexeme is much wider than in Italian language. In general, this theme must be elaborated more profoundly and deeper because of low quantity of the Italian borrowings in Modern English language.

Key words: lexeme, comparative analysis, borrowing, dictionary definitions' analysis, broadening/narrowing of meaning, language-original.

Стаття надійшла до редакції – 03.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

ЛІНГВІСТИЧНА ТЕОРІЯ

УДК 811.161.2:39

Вікторова Л. В., Бочкар О. В.

ПОРІВНЯЛЬНО-ЗІСТАВНЕ ВИВЧЕННЯ СЕМАНТИКИ НОМІНАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В РУМУНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

Міжмовне зіставлення одиниць лексичного рівня має на меті вивчення своєрідності концептуалізації світу в різних мовах. Інтерпретативний характер мовних картин світу, що виявляється зокрема під час зіставлення семантики одиниць лексичного рівня, відображає специфіку національного сприйняття і свідчить про своєрідне бачення навколишнього світу представниками різних етносів. Дослідження мовної семантики на міжмовному рівні не тільки дають можливість глибше зазирнути в глибини національно-мовних картин світу, побачити їх своєрідність, але й виділити спільні вектори сучасного розвитку лексичних систем споріднених, віддалено споріднених та неспоріднених мов.

Метою статті є порівняти лексичні одиниці, пов'язані з номінацією особи за позитивними чи негативними якостями в румунській, українській та російській мовах. Предметом дослідження є румунські, польські та російські номінативні одиниці, об'єктом – оцінні назви та експериментальна семантизація номінативної лексики в румунській, польській та російській мовах в межах лексико-семантичної групи.

Мовна картина світу, що розуміється як певним чином організований, структурований простір, представлений у семантиці мовних знаків та їхніх відношень, включає універсальні, етнічні й індивідуальні компоненти. Одиниці, пов'язані з номінацією особи за позитивними чи негативними якостями – частина семантичного поля «людина» – більшою мірою, ніж інші розряди конкретних імен, передають країнознавчі конотації, оскільки саме вони оформляють суб'єктивне бачення світу через фіксацію етичних чи естетичних норм конкретного мовного колективу. Таким чином, найбільш цікавими для порівняльного дослідження такого плану є такі лексичні одиниці, оцінні параметри яких експлікуються досить активно. Тому, дослідження та співставлення оцінної лексики в межах лексико-семантичної групи «той, хто любить жінок» в румунській, польській та російських мовах є актуальним.

Зіставне дослідження семантики вивчали, наприклад такі вчені: Д. Х. Баранник, М. П. Фабіан, Дж. Сантаян, В. М. Манакін, О. Ф. Мочар, М. П. Кочерган, Т. В. Сорока. У сучасній лінгвістиці виділяють два

найзагальніших напрямки: зіставне дослідження семантики на міжмовному рівні та зіставне дослідження семантичних явищ на рівні однієї мови [1, с. 4]. Перше здійснюється головним чином у типологічному плані й переважно на рівні загальних категорій семантичної структури, зіставлення яких спрямоване на встановлення спільного та відмінного в основних формах логічного мислення. За методикою проведення зіставне дослідження семантики на міжмовному рівні вважають дослідженням з горизонтальним розташуванням об'єктів, тим часом як зіставний аналіз семантичних явищ на рівні однієї мови є вертикальним. У процесі зіставлення включаються одиниці мовної семантики різних структурних рівнів однієї мовної системи з урахуванням їх ієрархічного зв'язку [2, с. 55].

Звертаючись до проблеми одиниць відбору, хотілося б зазначити, що найкоректнішим, на нашу думку, є висновок П. М. Денісова, який зазначає: «Слово – основна одиниця відліку, але його смислова структура може бути розроблена з більшою або меншою глибиною, і фактично треба було б визнати лексико-семантичний варіант (слово в одному з своїх значень) одиницею відліку в навчальній лексикографії» [3, с. 34]. Отже ми, досліджуючи полісемантичні слова, будемо аналізувати та враховувати окремо кожний лексико-семантичний варіант (ЛСВ) слова, а не слово в цілому.

В ході роботи була виділена ЛСГ оцінних назв «той, хто любить жінок», яка в українській мові представлена 35 ЛСВ: бабій (розм.) 1; бабич (розм.); баболюб (зневажл.); баламут(а) 2; бахур (лайл.) 1; волоцюга (зневажл.) 2; гульвіса (розм.); джигун (розм.); донжуан (ірон.); закоханець (заст., розм., ірон.); залицяльник; зальотник; звabник; звідник (зводник) 2; кавалер 1; казанова, коханець 1,2; коханок (розм.); коханочок (розм.); коханчик (пестл.); ловелас; любас (діал.); перелесник (перен.) 2; перелюбник (заст.); перелюбець (заст); підлабузник; поклонник (розм.) 3; полюбовник (розм.); розбещувач; селадон (заст.); сластолюбець; спокуситель; спокусник 2; фаворит 1.

В румунській мові дана група має такі ЛСВ: ademenitor; afemeiat; amant; băbălău; destrăbălat; desfrănat; casanova; cavaler; ceducator; crai; craidon; cuceritor; donjuan; ibovnic; ispititor; muieratic; favorit; fustangiu [10; 11; 12].

В російській мові дана група складається з таких ЛСВ: бабник ; вздыхатель; воздыхатель; волокита; донжуан; женолюб; женолюбец; искуситель; кавалер; казанова; кобель; ловелас; любезник; любовник; обожатель; обольститель; поклонник; развратитель; селадон; сладоcтpастник; сластолюбец; соблазнитель; совратитель; ухажер; фаворит; хахаль.

В польській мові до окресленої групи можемо зарахувати такі ЛСВ: absztyfikant; admirator; amant (ірон.); adorator; balamut (розм.); bawidamek (ірон.); casanova; epuzer (заст.); facet (розм.); fagas (зневажл.); fatygant (розм.); flirciarz; gach (зневажл.); galant (ірон.); gloryfikator;

kobieciaz ; kochanek, kochaś (*пестл.*); kusiciel; lowelas (*ірон.*); miłośnik; Romeo; sympatyk; umizgus; uwodziciel (*розм.*); wielbiciel; zalotnik (*заст.*).

Зіставний аналіз номінативних одиниць в румунській, польській та російській мовах, передбачає виконання наступних завдань: 1. збір мовного матеріалу; 2. лексико-семантичний аналіз слів; 3. їх семантичний аналіз; 4. зіставлення оцінних назв «той, хто любить жінок» в румунській, польській та російській мовах; 5. використання методу вільної атрибуції ознак значення [4, с. 25].

Дослідження лексичних одиниць, пов'язаних з номінацією особи в румунській, українській та російській мовних системах проводимо на основі розробленої комплексної методики аналізу лексичної семантики, яка дала змогу кількісно та якісно охарактеризувати ЛСГ оцінних назв «той, хто любить жінок» у різних мовах.

Аналіз структурних типів свідчить про кількісну перевагу похідних одиниць. З них суфіксальним способом було створено 51 лексична одиниця. Вихідними основами виступають субстантивні, ад'єктивні та дієслівні основи, найпродуктивнішими з яких є останні. Словотворчих формантів–суфіксів в українській мові нараховується 12: -юга, -ник, -ич, -тель, -ун, -ець, -ач, -ок, -очок, -чик, -ас, -віс; в російській мові – 6: -(н)ик, -тель, -ит, -ец, -ер, -л; в польській мові – 8: -ant, -ator, -arz, -(i)ciel, -nik, -ek, -uk, -er. Спільними для трьох мов є 2 форманти: -(н)ик / -nik, -тель / -(i)ciel: залицяльник, спокусник, поклонник, спокуситель, // бабник, любовник, обольститель, // zalotnik, uwodziciel, kusiciel. Для російської та української мов спільним є також формант -ец(ь): закоханець // женолюбец, польським відповідником якого є -ec, який не використовується для формування семантично окреслених лексем. Причому частотність зазначених формантів в межах даної групи відрізняється. Так, формант –тель, який за своїм походженням є старослов'янським і допомагає відтворити у слові книжну стилістичну забарвленість, російська мова успадкувала більшою мірою, ніж українська. Цікавим є також той факт, що 3 з 11 питомих російських одиниць є застарілими (прельститель, сожитель, воздыхатель).

Наявні також випадки створення нових слів шляхом поєднання основ (всього 4 композити). Словоскладання після афіксації є найбільш продуктивним способом творення нових слів. Принципова різниця між афіксацією і словоскладанням полягає в тому, що при афіксації лише один компонент має самостійне значення, тоді як складні слова утворюються шляхом об'єднання в одну лексичну одиницю двох чи більше основ самостійних частин мови.

До найпоширеніших композитів належать утворення, оформлені за моделями: “іменник + дієслово” інколи з додаванням суфікса –ец: баболюб (“баба”+”любити”) // женолюб та женолюбец (“жена”+”любить”). В польській мові використано формулу “дієслово + іменник + -ek”: bawidamek (“bawić”+”dama”). Спостерігаються номінації, які були створені від складних ад'єктивних основ шляхом

додавання суфіксів *-ец(ь)* та *-ник* (всього 3): сластолюбєць // сладострастник, сластолюбєц.

Можна виділити застарілі номінації та діалектизми: закоханєць (*заст.*, *розм.*, *ірон.*) – *той, хто закохався в кого-небудь, залицяльник*; любас (*діал.*) – *коханєць*; перелюбник (*діал.*), перелюбєць (*діал.*) – *той, хто перелюбствує (тобто порушує подружню вірність)* // волокіта (*разг.*, *уст.*) – *любитель волочиться за жєнщинами, ухаживать без серъезных намерений*; воздыхатель (*уст.*) – *поклонник*; любезник (*уст.*) – *тот, кто постоянно любезничает с жєнщинами*; прелестник (*уст.*), прельститєль (*уст.*) – *тот, кто подчиняет своему обаянию*; прєлюбодей (*уст.*) – *тот, кто совершил прєлюбодеяние*; любовник 2 (*уст.*) – *влюбленный человек*; // admirator, adorator (*przestarz.*) – *miłośnik*; epuzer (*przestarz.*) – *kandydat do małżeństwa*; zalotnik (*przestarz.*) – *mężczyzna starający się o względy lub rękę kobiety*.

Група європеїзмів складається з таких одиниць: бахур (*лайл.*); ловєлас; донжуан (*ірон.*); кавалєр 1; казанова; селадон (*заст.*); фаворит // ловєлас; донжуан; кавалєр (*прост.*); казанова; селадон (*устар.*, *теперь ирон.*); фаворит // donjuan, casanova, cavalier. Основною мовою-реципієнтом, як і варто було очікувати, виступила французька – кавалєр, селадон, фаворит. Є запозичення з іспанської (донжуан), англійської (ловєлас), італійської (казанова) та древньо-єврейської (бахур) мов. Цікавим для нас є той факт, що 8 із 13 одиниць у мовах-реципієнтах позначають власні назви. Це імена історичних осіб або літературних героїв: донжуан від ісп. *Don Juane*, ловєлас від англ. *Lovelace*, селадон від фр. *Céladon* та казанова від іт. *Casanova*. Процес засвоєння нових слів та перетворення їх із власних назв у загальні є постійним. Це підкреслюється відсутністю у академічних тлумачних словниках, словниках Даля, Грінченка та Ожегова, а також словниках іншомовних слів лексеми казанова. Ми можемо припустити, що процес перетворення із власної у загальну оцінну назву ще не остаточно закінчився і тому дана одиниця не фіксується словниками. Але про функціонування одиниці в мовленні свідчать дані опитування: з 20 опитаних осіб (вік – від 18 до 25; освіта – переважно середня; стать – чоловіча) лише дві особи відмовились семантизувати слово. 11 осіб-реципієнтів зрозуміли дане слово як власну назву, і лише 7 на перший план винесли значення “коханєць”, “той, хто любить жінок” [4, с. 27]. Оцінні значення європеїзмів великою мірою залежать від контексту.

Кавалєр позначає “супутника жінки в товаристві, залицяльника”. У французькій мові ця лексема мала значення “вершник”. Отже, ми можемо говорити про трансформацію лексичного значення. Фаворит – коханєць знатної особи. Лексема була запозичена з французької мови, яка в свою чергу запозичила його з латини, де воно мало значення “прихильність, доброзичливість”. У випадку з лексемою бахур, яка у мові-реципієнті має значення “молодий хлопець, учитель” відбулася не лише трансформація лексичного значення, а й оцінних конотацій.

Оцінні назви особи, які характеризують людину з позитивного боку, фіксуються порівняно рідше ніж негативнооцінні номінації.

Позитивнооцінні номінації нараховують в українській мові 6 одиниць: 2 одиниці запозичені (кавалер, селядон), 1 – застаріла (закоханець) та такі одиниці, як залицяльник, поклонник (розм) 3 – той, хто залицяється до дівчини, жінки; коханець 2 – коханий, той (та), кого кохають. Російська мова представлена 8 одиницями: обожатель (разг., шутл.), поклонник 3, ухажер (прост) 2, ухаживатель (разг.), угодник, вдыхатель (разг., шутл.) – *мужчина, ухаживающий за женщиной, проявляя при этом свою любовь, симпатию; мужчина, старающийся добиться расположения женщины; сладострастник, сластолюбец – сладострастный человек, отличающийся чувственностью.* В польській мові відзначимо 7 лексем: 2 застарілі (epuzer – *kandydat do małżeństwa*; kawaler – (*daw.*) *mężczyzna zalecający się do kobiety*), 2 запозичені (adorator, admirator – *wielbiciel*;) та такі, як: miłośnik - *osoba rozmiłowana w czyms lub kims*; sympatyk - *osoba okazująca swoją sympatię i przychyłność komuś lub czemuś*; wielbiciel - *osoba, która wielbi kogoś lub coś.*

Негативнооцінні номінації розрізняються інтенсивністю вираження негативнооцінної експресії: волоцюга (*зневажл.*); джигун (розм.); гульвіса (розм.) // кобель (*груб., прост.*); хахаль (*груб., прост.*); бабник (разг., презр.) // bawidamek (pot., żart.), bałamut (pot.), fagas (obraźl.), galant (iron.), gach (leksew.), kobieciarz, playboy, uwodziciel // afemeiat, băbălău, destrăbălat, desfrănat.

Найяскравішими негативнооцінними назвами є ті, що в словниках мають відповідні позначки: *зневажл., груб., прост., презр.* Волоцюга (*зневажл.*) 2. *Той, хто любить волочитися за ким-небудь*; баболюб (*зневажл.*) – *той, хто дуже упадає за жінками* // бабник (разг., презр.) – *любитель ухаживать за женщинами*; кобель (*груб., прост.*) - *о похотливом мужчине*; хахаль (*груб., прост.*) – *ухажер* // gach – (*leksew.*) *o kochanku, zwłaszcza o kochanku mężatki*; fagas – (*obraźl.*) *zamiast "facet"*; galant (iron.) – *przesadnie ugrzeczniony, szarmancki wobec kobiet*; kobieciarz - *mężczyzna mający kontakty erotyczne z licznymi kobietami* // corditor – *amant, bărbat afemeiat.*

Негативнооцінна ознака меншою мірою виражена в тих словах, які не мають подібних позначок, але яка експлікується за допомогою дефініції. В українській мові дана група складається з таких лексичних одиниць: бабій (розм.) 1, бабич (розм.) – *той, хто дуже упадає за жінками*; зальотник – *той, хто любить залицятися до жінок, волочитися за ними*; баламут(а) 2, джигун (розм.) – *той, хто настирливо домагається взаємності в коханні*; спокусник 2, спокуситель, перелесник (перен.) 2 – *чоловік, що зваблює дівчат, жінок*; гульвіса (розм.) – *той, хто любить гуляти (в значенні перебувати в близьких любовних стосунках)*, джигун; звabник, звідник (зводник) 2 - *той, хто навмисне, з певним наміром викликає почуття кохання до себе*; розбещувач – *той, хто розбещує кого-небудь*; коханець 1, коханок (розм.), коханочок

(розм.), коханчик (пестл.), полюбовник (розм.) – чоловік, що перебуває у позашлюбному зв'язку з жінкою або дівчиною; підлабузник – той, хто підлабузнюється до кого-небудь (у значенні підлещуватись, загравати до кого-небудь); сластолобець – той, кому властиве сластолобство (тобто схильність до надмірної почуттєвої насолоди; хтивість).

В польській мові до окресленої групи відносимо: bawidamek – pot., żart. mężczyzna lubiący kobiety; bałamut – uwodziciel, flirtciarz; kochanek, kochaś – mężczyzna utrzymujący stosunki seksualne z kobietą bez zawarcia związku małżeńskiego; playboy – mężczyzna uwodzący kobiety, oddający się z upodobaniem zabawie i drogim rozrywkom; kusiciel – ten, kto kusi, zachęca do czegoś; uwodziciel – mężczyzna uwodzący kobiety. Відмітимо відповідність зазначених номінацій в українській та польській мовах.

В румунській мові дана група складається з таких лексичних одиниць: afemeiat (destrăbălat, desfrânat) - care umblă după femei, căruia îi place să facă curte femeilor; băbălău - (Cel) care este stăpânit de slăbiciune pentru femei.

При зіставленні номінативної лексики в досліджуваних мовах помічаємо, що деякі одиниці та їх еквіваленти однаково відображаються в румунській та російській мовах. Так, в російській мові дана група складається з таких лексичних одиниць: женолюб, женолюбец – мужчина, слишком любящий ухаживать за женщинами; искуситель (книжн.) – тот, кто искушает кого-либо, соблазнитель; любовник 1, полюбовник (прост.) – мужчина по отношению к женщине, находящейся с ним во внебрачной связи; обольститель 2, соблазнитель 2 – мужчина, добывающийся обладания девушкой; развратитель (книжн.) – тот, кто развратил кого-либо (разврат – половая распущенность, беспутная половая жизнь); совратитель – тот, кто совращает кого-либо (совращать – склонять к дурным поступкам); ухажер (прост) 1 – мужчина, любящий и умеющий ухаживать за женщинами; волокига.

Незважаючи на те, що словники достатньо об'єктивно фіксують лексичні значення, у них непослідовно відбиваються оцінні емоційні елементи, або ж ці елементи визначаються інтуїтивно. Щодо позначок на зразок зневажл., пестл., презр., груб., fat, пор., glumet та деяких інших, переважна більшість учених погоджується з тим, що вони вказують на оцінність, і навіть називає їх емоційними [5, с. 10]. Стосовно ж позначок книжн., розм. думки розділилися: одні вважають їх власне функціональними, стверджуючи, що вони вказують на сферу вживання мовних одиниць, інші припускають, що подібні ремарки можуть мати експресивний характер і вказувати на додаткову інформацію [6; 7; 8; 9]. Ми схилиємось до такої думки, що всі назви особи зі словниковими позначками типу зневажл., розм., лайл., ірон., пестл. є оцінно маркованими, хоча розуміємо, що вони відрізняються ступенем і характером вияву оцінності та емоційності.

Таким чином, зіставлення параметрично однакового матеріалу сприяє глибшому визначенню специфіки кожної мови. Включення

сучасних семантичних досліджень до когнітивної парадигми наукових знань дозволяє вивчити характер систематизації, категоризації та концептуалізації відображеного в мові людського досвіду через аналіз значень мовних одиниць із залученням лінгвокультурних даних. А поєднання досягнень традиційної й когнітивної семантики в сучасних мовознавчих студіях і залучення лінгвокультурних даних дозволяє провести комплексне дослідження номінативної лексики в румунській, польській та російських мовах.

Застосована методика порівняння номінацій, що мають негативне забарвлення та позитивнооцінних номінацій особи в румунській, польській та російських мовах, відкриває перспективи подальших досліджень особливостей вербалізації номінативних одиниць, що в розмовному мовленні можуть набувати іронічного забарвлення з урахуванням мовних та позамовних чинників.

Список використаних джерел

- 1. Баранник Д. Х.** Аспекти зіставного дослідження мовної семантики / Д. Х. Баранник // Матеріали республіканської конференції «Проблеми зіставної семантики». – Київ-Черкаси : ЧДП, 1992. – С. 3 – 4.
- 2. Фабіян М. П.** Принцип цілісної системності в зіставних дослідженнях / М. П. Фабіян // Проблеми романо-германської філології [Зб. наук. праць]. – Ужгород, 1999. – С. 52 – 55.
- 3. Денисов П. Н.** Принципы отбора лексики для учебных словарей / П. Н. Денисов // Вопросы учебной лексикографии. – М., 1968. – С. 74.
- 4. Вікторова Л. В.** Експериментальна семантизація номінативної лексики в межах лексико-семантичної групи (на матеріалі сучасної румунської мови) / Л. В. Вікторова, О. О. Коротун // Актуальні проблеми сучасної філології : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції за ред. А. Г. Ніколенка. – Тернопіль : Вид-во НТПУ, 2011. – С. 25 – 28.
- 5. Павлова Н. М.** Эмоциональные значения в лексикографическом отражении (на материале английского языка): Автореф. дис... канд. филол. наук. / Наталья Михайловна Павлова. – М., 1977. – 19 с.
- 6. Кожина М. М.** Стилистика русского языка / М. М. Кожина. – М. : Наука, 1983. – 340 с..
- 7. Кузнецова Э. В.** Лексикология русского языка / Э. В. Кузнецова. – М. : Высшая школа, 1982. – 412 с.
- 8. Левицкий В. В.** Экспериментальные методы в семасиологии / В. В. Левицкий, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 193 с.
- 9. Рудяков А. Н.** Опыт системного описания лексико-семантических групп: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Рудяков Александр Николаевич. – К., 1983. – 16 с.
- 10. Семчинський С. В.** Вступ до порівняльно-історичного мовознавства (на матеріалі індоєвропейських мов) [Текст] : навч. посібник для магістрантів укр. мови, рос. мови та класичної філології / С. В. Семчинський. – К. : ВПЦ "Київський ун-т", 2002. – 174 с.
- 11. Семчинський С. В.** Наслідки українсько-румунських мовних контактів у молдавських говірках румунської мови / С. В. Семчинський //

Мовознавство. – 1994. – №1. – С. 46 – 50. **12. Doca G.** Limba română (Gramatică de învățare pentru cursurile de vară) / Gheorghe Doca. – Vol. al II-lea – Structuri morfo-sintactice și lexicale, București : Editura Universității, 1993. – 156 p.

Вікторова Л.В., Бочкар О.В. Порівняльно-зіставне вивчення семантики номінативної лексики в румунській, польській та російській мовах

У статті аналізуються лексичні одиниці пов'язані з номінацією особи в румунській, польській, українській та російській мовах (в межах лексико-семантичної групи). Вивчення мовної семантики на міжмовному рівні дають можливість глибше зазирнути в глибини національно-мовних картин світу, побачити їх своєрідність, виділити спільні вектори сучасного розвитку лексичних систем споріднених та неспоріднених мов. Досліджується лексико-семантична група іменників «той, хто любить жінок», оцінні параметри якої експлікуються досить активно.

Ключові слова: номінативні одиниці в румунській, польській та російській мовах; семантика, вторинна номінація, лексико-семантична група, зіставна типологія, мовна картина світу.

Викторова Л.В., Бочкар О.В. Сравнительно-сопоставительное изучение семантики номинативной лексики в румынском, польском и русском языках

В статье анализируются номинативные единицы в румынском, польском, украинском и русском языках (в пределах лексико-семантической группы). Изучение языковой семантики на межъязыковой уровне дают возможность глубже заглянуть в глубины национально-языковых картин мира, увидеть своеобразие, выделить общие векторы современного развития лексических систем родственных и неродственных языков. Исследуются лексико-грамматическая группа существительных «тот, кто любит женщин», оценочные параметры которой эксплицируются достаточно активно.

Ключевые слова: номинативные единицы в румынском, польском и русском языках; семантика, вторичная номинации, лексико-семантическая группа, сопоставительная типология, картина мира.

Victorova L. V., Bochkar O. V. Comparative study of comparable semantics nominative vocabulary in Romanian, Polish and Russian

The article the lexical units associated with individual nomination are analysed in the Romanian, Polish, Ukrainian and Russian languages (within the lexical-semantic group). The study of the language semantics in interlingual level provide an opportunity to look deeper into the depths of the national-language world, to see the uniqueness, identify common vectors of the modern development of the lexical system of related and unrelated

languages. Investigate lexical-grammatical noun group, estimates the parameters of which are used quite actively.

Key words: nominative units in the Romanian, Polish and Russian languages; designation, semantics, secondary nomination, lexical-semantic group, contrastive typology, picture of the world, conceptual sphere.

Стаття надійшла до редакції – 13.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

81'366 (09)

Вінникова Т. С.

ТРАНСПОЗИЦІЯ (ТРАНСЛЯЦІЯ) В НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЛЮСЬЄНА ТЕНЬЄРА

Відомо, що погляди вчених, і лінгвістів також, формуються на підставі тверджень їхніх попередників. На межі ХХ-ХХІ ст. особливого розвитку набуває лінгвоісторіографія – наукова дисципліна, що вивчає історію мовознавства, аналіз теорій і концепцій генезису лінгвістичної думки, в тому числі в її окремих аспектах, традиціях, течіях, напрямках, розділах і школах. Завдання історика-науковця полягає у встановленні генези поглядів та ідей учених, логіки розвитку їхнього світогляду.

Під керівництвом професора, доктора філологічних наук Володимира Андрійовича Глушенка на початку ХХІ ст. захищено низку кандидатських дисертацій з лінгвоісторіографії, серед яких можна назвати дослідження В. М. Овчаренка [1], О. Л. Жихаревої [2], О. М. Абрамичевої [3], О. М. Голуб [4], К. А. Тищенко [5], І. М. Рябініної [6], О. В. Холодова [7], А. С. Орел [8], О. Ю. Клець [9], Н. В. Холодової [10], О. О. Фельчак [11] та ін.

У статті зроблено спробу проаналізувати явище транспозиції в лінгвоісторіографічному аспекті. Зокрема, треба акцентувати на малодослідженість лінгвоісторіографічних розвідок із проблеми транспозиції частин мови, здійснених шляхом системного аналізу значного за обсягом фактичного матеріалу. У роботах здебільшого охарактеризовано загальні міркування або зауваження щодо поглядів мовознавців ХІХ-ХХІ ст. на явище транспозиції, напр.: «Засновниками теорії транспозиції в зарубіжній лінгвістиці вважають французьких лінгвістів Ш. Баллі, Л. Теньєра, А. Сеше, Л. Кледа. Український мовознавець Є. Курилович майже одночасно з ними помітив існування слів, що мають подвійну природу, тобто піддаються синтаксичній транспозиції» [12, с. 6] тощо. Спеціальні праці, присвячені ґрунтовному висвітленню порушеної теми, в лінгвістиці відсутні, і тому велика

кількість питань залишається нез'ясованою. Отже, окреслена проблематика є малодослідженою, а тому актуальною.

У дослідженні застосовано актуалістичний метод як один із загальнонаукових методів теоретичного рівня наукового пізнання, що уперше в науковий обіг запровадив В. А. Глущенко [13], за яким під час вивчення минулого та прогнозування майбутнього використовують сучасні досягнення.

Транспозицію як можливість переведення знака з однієї площини мовної категорії в іншу ґрунтовно вивчали у французькій граматиці Л. Кледа (вперше звернув увагу на цю проблему), А. Сеше й особливо Ш. Баллі. Науково виражені положення щодо аналізу явища транспозиції містять праці відомого французького лінгвіста ХХ століття Люсьєна Теньєра (1893 – 1954) [фахівець із слов'янських мов і загального синтаксису; з російської мови й літератури, словенської мови, славістики, романської та німецької мов; учений цікавився також музикою й шахами]. Люсьєна Теньєра, наукові дослідження якого не визнавали за життя, сьогодні вважають одним із авторитетних лінгвістів ХХ століття; він зарекомендував себе як новатор, не скутий традицією, що демонстрував нестандартний підхід щодо об'єкта своїх досліджень.

Теорію транспозиції частин мови (за термінологією Люсьєна Теньєра – трансляції) вчений викладає у монографії «Основи структурного синтаксису» [14] (Lucien Tesnière «Éléments de Syntaxe Structurale»; монументальну працю Л. Теньєра було із значними труднощами опубліковано лише у 1959 р.).

Наукову позицію Л. Теньєра, зазвичай, оцінюють й аналізують як виклад певної синтаксичної теорії (стислий аналіз наукової концепції лінгвіста щодо синтаксису залежностей, теорії трансляції та порівняльно-типологічного підходу при вивченні синтаксису здійснив В. Г. Гак у передмові «Л. Теньєр і його структурний синтаксис» [15, с. 5-20]), але праця лінгвіста є вагомим лінгвістичним внеском щодо теорії мовних перетворень, оскільки він висунув завдання їх вичерпної характеристики.

Універсальні закономірності Л. Теньєра охоплюють усі різновиди мовних перетворень. У структурному аспекті речення, за Л. Теньєром, – це синтаксичний зв'язок деяких елементів. Отже, всі можливі перетворення, насамперед, це зміни: а) кількості елементів (Л. Теньєр частково висвітлює у розділі «Юнкція»; б) якості, тобто форми самих елементів (присвячено розділ «Трансляція»); в) форм зв'язку між ними (подано в розділі «Метатаксис»).

На особливу увагу заслуговує опис трансляції – переведення слова з одного функційного класу до іншого, тобто Л. Теньєр розробив типологію трансляцій.

Учений розрізняє два рівні трансляції: 1) перехід слова з одного функційного класу до іншого; трансляції цього рівня автор поділяє на внутрішньокатегорійні (зміна форми часу дієслова) й міжкатегорійні (перехід з однієї категорії до іншої); залежно від категорії елементів, що

підлягають транспозиції, Л. Теньєр розрізняє дев'ять типів трансляції першого рівня; за кількістю «кроків» окреслює прості та багаторазові трансляції; 2) перехід дієслівного ядра речення до іншої категорії (у підрядних реченнях). Докладно проаналізовано вченим і транслятиви – засоби трансляції: афікси, «порожні слова» (прийменники, сполучники, артиклі) та нульові показники.

Грунтовний комплексний аналіз явища трансляції Л. Теньєр уперше зробив у трьох аспектах: синхронному, діахронному та зіставному.

Потрібно зазначити практичне застосування монографії, що стосується не тільки теорії трансляції, а й викладу лінгвістичного матеріалу взагалі. Книга Л. Теньєра, на думку В. Г. Гака, безпосередньо може бути використана «у практиці викладання або перекладу» [15, с. 20].

Водночас, теорія трансляції Л. Теньєра має й певні вади стосовно нечіткого розмежування синтаксису й морфології. Л. Теньєр «розчинив» морфологію в синтаксисі, він не помітив фактичної відмінності між морфологічною транспозицією (трансляцією), при якій слово переходить в іншу частину мови, і синтаксичною, коли слово лише виконує функції іншої частини мови, не втрачаючи, водночас, своєї категорійної приналежності (згадаймо хоча б приклади *le livre d'Alfred* або *le livre de Pierre*, у яких іменники *Alfred* і *Pierre* набувають ад'єктивних ознак, оскільки, на думку автора, починають виконувати в реченні «означальну» функцію прикметника або під час перекладу їх буде замінено прикметниками). Л. Теньєр стверджував: «Дійсно, з морфологічної точки зору слово, що піддалося трансляції, зберігає всі властивості тієї категорії, до якої воно належало до трансляції. Тому окремі мовознавці ... не наважуються визнати, що іменник внаслідок трансляції може потрапити до категорійного поля прикметника. Для них слово *Pierre* безперечно є іменником не лише з морфологічної, але й з синтаксичної точки зору. Воно приречене залишатися іменником, незважаючи на реалізацію ним зовсім іншої функції» [14, с. 379]. Тобто, Л. Теньєр ототожнює функцію й категорію (частину мови), ігноруючи той факт, що слово може змінювати функцію при збереженні його категорійної приналежності.

На відміну від описів трансляції іншими лінгвістами, у Л. Теньєра він є значно повнішим, але все-таки є неповним (на цьому також наголошував й один із дослідників наукової спадщини Люсьєна Теньєра В. Г. Гак [15]). Л. Теньєр фіксує не всі типи трансляції, зокрема, поза увагою науковця залишилися такі типи трансляції, як перехід граматичних категорій у дієслово, вживання повнозначних слів у службовій функції тощо.

Отже, можна констатувати, що наукова концепція Люсьєна Теньєра щодо явища транспозиції частин мови набула широкої популярності, деякі поняття (*трансляція*) стали базовими. Набуває

вагомого значення проведений ним ретельний аналіз різновидів трансляції, хоча потрібно обов'язково враховувати й деякі неточності окремих концепцій ученого.

Аналізуючи лінгвістичну концепцію Люсьєна Теньєра щодо теорії трансляції, В. Г. Гак зазначав: «Книга Теньєра викликає подвійний інтерес: історично-науковий (без неї неможливо адекватно описати розвиток окремих ідей і методів сучасної лінгвістичної науки) і теоретичний (кожне нове прочитання її з огляду на окремі актуальні лінгвістичні напрями й теорії спонукає науковців до подальших досліджень великої кількості мовознавчих проблем» [15, с. 20].

Список використаних джерел

1. Овчаренко В. М. Теорія «родовідного дерева» та «хвильова» теорія в українському мовознавстві (XIX ст. – 20-х – 30-х рр. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Вадим Миколайович Овчаренко. – Донецьк, 2003. – 20 с. **2. Жихарєва О. Л.** Проблема походження східнослов'янських мов у мовознавстві XIX ст. – 20-х – 30-х рр. XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Ольга Леонідівна Жихарєва. – Донецьк, 2004. – 22, [1] с. **3. Абрамичева О. М.** Теорія і практика молодогограматизму в українському і російському мовознавстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Олена Миколаївна Абрамичева. – Донецьк, 2005. – 20 с. **4. Голуб О. М.** Лінгвістична спадщина П. О. Бузука в сучасному контексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Олена Михайлівна Голуб. – Донецьк, 2006. – 20 с. **5. Тищенко К. А.** Історія української мови в науковій концепції А. Ю. Кримського : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Катерина Анатоліївна Тищенко. – Донецьк, 2006. – 20 с. **6. Рябініна І. М.** Джерела вивчення історії мови в українському та російському мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Ірина Миколаївна Рябініна. – Донецьк, 2007. – 20 с. **7. Холодов О. В.** Теоретичні проблеми дослідження субстрату в європейському мовознавстві XIX – XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Олексій Вікторович Холодов. – Донецьк, 2008. – 20 с. **8. Орел А. С.** Історія фонологічних систем східнослов'янських мов: лінгвістичноісторіографічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Анна Сергіївна Орел. – Донецьк, 2009. – 20 с. **9. Клець О. О.** Проблема мовних союзів: лінгвістичноісторіографічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Ольга Олексіївна Клець. – Донецьк, 2010. – 20 с. **10. Холодова Н. В.**

Морфологічна класифікація мов у лінгвістиці XIX – XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Наталя Вікторівна Холодова. – Донецьк, 2010. – 20 с.

11. Фельчак О. О. Питання походження української мови: лінгвісториографічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Олександра Олександрівна Фельчак. – Донецьк, 2011. – 20 с.

12. Смирнова Е. В. Окказиональные субстантиваты: структура, семантика, функционирование : автореф. дисс. на соискание науч. степ. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Екатерина Валерьевна Смирнова. – Тюмень, 2007. – 24 с.

13. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.) / Глущенко Володимир Андрійович / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / відп. ред. О. Б. Ткаченко. – Донецьк, 1998. – 222 с.

14. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса; пер. с франц. / Люсьен Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с.

15. Гак В. Г. Л.Теньер и его структурный синтаксис / В. Г. Гак. // Основы структурного синтаксиса; пер. с франц. / Люсьен Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – С. 5 – 20.

Вінникова Т. С. Транспозиція (трансляція) в науковій концепції Люсьєна Теньєра

У статті Тетяни Сергіївни Вінникової проаналізовано погляди французького лінгвіста Люсьєна Теньєра щодо явища транспозиції (трансляції) частин мови, які знайшли відображення на сторінках найвідомішої праці вченого – книги «Основы структурного синтаксису». Наукова концепція Люсьєна Теньєра щодо явища транспозиції частин мови набула широкої популярності, деякі поняття стали базовими. Набуває вагомого значення проведений дослідником ретельний аналіз різновидів трансляції.

Ключові слова: лінгвісториографія, синтаксис, транспозиція, трансляція.

Винникова Т. С. Транспозиция (трансляция) в научной концепции Люсьена Теньера

В статье Татьяны Сергеевны Винниковой проанализированы взгляды французского лингвиста Люсьена Теньера на явление транспозиции (трансляции) частей речи, которые нашли отображение на страницах самого известного труда ученого – книги «Основы структурного синтаксиса». Научная концепция Люсьена Теньера относительно явления транспозиции частей речи приобрела широкую популярность, некоторые понятия стали базовыми. Большое значение обретает проведенный исследователем тщательный анализ разновидностей трансляции.

Ключевые слова: лингвоисториография, синтаксис, транспозиция, трансляция.

Vinnikova T. S. Transposition (transmission) in Lyus'en Ten'er's scientific concept

Points of view by French linguist Lyus'en Ten'er concerning the phenomenon transposition (transmission) of the parts of speech have been analyzed in the article by Tatyana Vinnikova. These parts of speech are introduced on the pages of the most well-known work by this scientist «Basics of structural syntax». Scientific conception of Lyus'en Ten'er concerning the phenomenon of transposition of parts of speech gained wide popularity, some notions became fundamental. Careful analysis of the varieties of translation conducting by the researcher acquires great importance.

Key words: linguo-historiography, syntax, transposition, transmission.

Стаття надійшла до редакції – 23.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.112.22

Гутникова А. В.

**СУБСТАНТИВАЦИЯ ГЛАГОЛЬНОЙ ОСНОВЫ В
ДИАХРОНИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ**

В последние десятилетия появились работы по специальным вопросам современного немецкого словообразования: словообразовательной семантике производных, семантике словообразовательных формантов, связи значений глагольной основы и отглагольного деривата, которые могут быть условно поделены на две группы в зависимости от того, какой подход (семасиологический или ономасиологический) использует автор при описании производных имен существительных. Анализ семантической характеристики именных дериватов с тождественным словообразовательным аффиксом содержится в исследованиях С. А. Волиной [1], Н. А. Масловой [2], Г. Кольба [3]. Ономасиологический принцип описания смысловой структуры производных имен существительных представлен в работах В. В. Ардовой [4], Л. М. Васильева [5], Р. З. Мурясова [6]. Исследования по историческому словообразованию, а также именованному словообразованию в более ранние периоды языкового развития зачастую охватывает только суффиксные типы производных слов [7; 8; 9].

В большинстве не уделяется должного внимания безаффиксному способу и семантике подобных производных, которые появляются в

результате взаимодействия двух частей речи: глагола и имени; и в значении которых переплетаются сема предметности и сема процессуальности.

Целью данной статьи является исследование становления такой модели безаффиксного словообразования как субстантивация глагольной основы на различных этапах развития немецкого языка: *fließen* ‘отпадать, спадать’ – *der Fluß* ‘река’, *schlagen* ‘бить’ – *der Schlag* ‘удар, толчок’. Большинство германистов называют такое образование отглагольных имен наиболее простым и древнейшим способом, который присущ как общегерманскому языку, так и в разной степени некоторым современным германским языкам, например, немецкому, нидерландскому и английскому.

Данный способ образования чаще называют; Е. С. Кубрякова считает подобные производные продуктом “безаффиксной транспозиции” [10, с. 22]; в работах М. Д. Степановой и В. Фляйшера, Г. Хельбига содержится термин “имплицитное словопроизводство”, что указывает на формальную невыраженность самого процесса деривации [11, с. 123-124; 12, с. 105-108]. Учитывая последнее, О. Бегахель наряду с термином “безаффиксные производные” использует термин “дериваты без производящего элемента”, подчеркивая полное отсутствие словообразовательного аффикса [13, с. 256].

В статье “Словообразование и нулевая морфема” Д. Кастовски признает в нулевом аффиксе его собственно морфемный статус, роль которого заключается не в простом изменении функции слова или части речи, а в присоединении новых семантических элементов в смысловую структуру основы [14]. Такое толкование нулевого аффикса дает право автору характеризовать данный способ словопроизводства как эксплицитный, а производные типа *die Binde* ‘повязка, бинт, бандаж’ также относятся к дериватам с нулевой морфемой.

Неоднозначно определяется в работах по словообразованию немецкого языка структурный тип этих отглагольных производных. В отношении префиксных производных: свн *der ûzzûg* ‘выезд, выступление’, *der abesnit* ‘отрезок, раздел’, нвн *der Aushub* ‘изымаение, земляная масса’, *der Anwuchs* ‘прирост, рост, молодой лес, ил’ могут быть выявлены два способа образования: 1) либо они образованы от соответствующих глаголов и являются безаффиксными; 2) или же это отыменные образования, имеющие в своей структуре свн *an-*, *ûz-*, *abe-*, нвн *an-*, *aus-*, *un-*, и т.д. Г. Пауль считает подобные дериваты продуктом словосложения [15, с. 273], В. К. Юге к отглагольным дериватам предлагает относить только корневые производные, типа нвн *der Bund*, ‘союз, связка’, *der Trank* ‘глоток’, а остальные образования считать префиксными от соответствующих имен [16, с. 135]. Однозначной мотивация признается при отсутствии именного коррелята, например: нвн *der Eintrag* ‘вклад, вносимая сумма’ является ОС, так как не зафиксирован соответствующий именной симплекс **Trag*.

Как показывают диахронические исследования, частицы *ge-*, *be-*, *er-*, *ga-*, *bî-*, *ûz-*, *ver-* еще в древневерхненемецкий период утратили свою самостоятельность, слившись с глаголом [17, с. 231]. В средневерхненемецком языке они существуют как неотделяемые глагольные префиксы, поэтому имена с *be-*, *ge-*, *er-*, *ver-* и др., трактуются однозначно как безаффиксные отглагольные дериваты. Частицы *ab-*, *an-*, *nach-*, *aus-*, *vor-* и другие отделяемые префиксы в свн и в рвн языках образуют вместе с глаголом из единой синтаксической группы новую единицу – лексему “частица + глагол”, и подобные образования становятся активной базой именных производных [18, с. 189].

К безаффиксным производным относятся также дериваты, образованные путем аблаута, а также других чередований гласных и согласных в корне глагола, которые являются лексико-грамматическими омонимами глагольной парадигмы: нвн *gehen* ‘идти, находится в движении, функционировать’ - *der Gang* ‘движение, ход, коридор, труба, канал, блюдо, вязальная спица’, *anreißen* ‘надрывать’ - *der Anriß* ‘отметка на металле, дереве’.

В некоторых работах принимается точка зрения, что данные производные образуются от аблаутированной основы глагола [19, с. 1-12; 20, с. 74], однако Б. Зандберг критикует данную точку зрения, принимая явление аблаута как словообразовательное средство, хотя и не указывает его словообразовательного значения [21, с. 54].

Результаты исследований Т. Якоби, А. Амелунга, Г. Циммера, К. Бадера, содержащиеся в “Сравнительной грамматике германских языков”, доказывают, что аблаут нигде не выступает в чистом виде как словообразовательное средство, а связан с основообразующими суффиксами [22, с. 40-41]. Дифференциация разных глагольных основ, различение именных основ по типам склонения, противопоставление глагольных и именных основ достигается в германских языках лишь сочетанием аблаута с деривацией, и это свидетельствует о подчиненной роли аблаута по отношению к другим способам словообразования. Несомненным является распределение разных структурных типов производных в зависимости от системы аблаута в системе глагола, хотя в исторически засвидетельствованных индоевропейских языках данное чередование выступает уже не как позиционно обусловленное, а скорее как историческое.

Диахронические исследования доказывают, что аблаут встречается в германских безаффиксных именах на – *i* и – *a* [23, с. 46], которые чаще всего были абстрактными ОС, но также могли обозначать результат действия и характеризоваться конкретным значением: гот. *deigan* ‘месить’ - *daigs* ‘тесто’. Корневой гласный, который наряду с флексиями, выражает время и залог глагола, становится тем актуализатором, что активно вовлекается в систему словообразования.

В рамках “естественной морфологии”, где в оппозиции “глагол - имя” первый элемент выступает в качестве базисной (немаркированной) категории, а второй как маркированный член оппозиции, производное имя существительное должно иметь более сложное морфологическое оформление. При отсутствии словообразовательного форманта фонетические изменения в корне и становятся маркерами для производного слова.

Как указывает К. Вайнхольд в “Средневерхненемецкой грамматике”, ядром слова в историческом языкознании признаются односложные сочетания звуков или отдельные гласные, образующие корни в древнейшие периоды развития языков, которые еще не знали флексий [24, с. 248]. Вслед за Ф. Боппом, автор выражает мнение о существовании двух классов корней, вербальных (из которых возникли глаголы и имена) и местоименных. Образование глаголов и имен существительных от первичных корней происходило при помощи: 1) редупликации корня; 2) изменения корневой гласной; 3) изменения корневого согласного звука; 4) аффиксации корня.

Часто такие слова как нвн *der Knick* ‘надлом, изгиб, трещина, живая изгородь’, *der Sturz* ‘падение’ являются для говорящего формально простыми словами, и их производность не воспринимается, но в историческом словообразовании признается первичность глагола как активно флектирующего класса [25, с. 79].

Однозначной производность безаффиксных имен становится при изменении гласного в корне (аблаута, преломления и т.д.), что также соотносится с системой времен у глагола. Происхождение аблаута в корне К.Хан связывает с индоевропейским перфектом и аористом, что затем проецируется и на всю систему отглагольного словообразования [26, с. 44].

Древнейший слой индоевропейской лексики, сильные глаголы, становятся в общегерманском языке базой для безаффиксных дериватов, так как аблаут, возникнув как элемент словоизменительной системы, вовлекается в процесс отглагольной деривации [27, с. 78]: гот *drinkan* ‘пить’ – *drank* ‘питье, напиток’, двн *springan* ‘прыгать’ – *sprang* ‘прыжок’. Безаффиксные отглагольные производные с подобным структурным признаком, имеют уже в общегерманском языке отличительный грамматический признак: имена мужского и среднего рода относятся к основам на *-a* и *-i*, и имеют те же ступени аблаута, что и основные формы исходного глагола, а женского к основам на *-o*.

В “Немецкой грамматике” [28], посвященной диахроническому описанию производных слов, устанавливается тот факт, что древневерхненемецкий период вовлекает в систему образования ОС-Ø слабые глаголы с сохранением корневого гласного без изменений: двн *dankôn* ‘благодарить’ – *der dank* ‘благодарность’, *gruozen* ‘приветствовать’ – *der gruoz* ‘приветствие’.

Большинство безаффиксных дериватов древневерхненемецкого периода наследуются последующими этапами в истории немецкого языка, но, по мнению Г. Вельмана, данный способ образования имен среднего и женского рода не используется в немецком, а имена производные, имеющие этот родовой показатель, являются суффиксными образованиями на *-ung*, *-schaft* и т.д. [29, с. 41].

Семантика безаффиксных имен существительных древневерхненемецкого языка находится в центре исследования Т. Л. Пашевской, где автором устанавливаются следующие группы безаффиксных ОС [30]:

- 1) действие: двн *der trunk* 'глоток', *der trit* 'шаг';
- 2) продукт действия: двн *der fang* 'улов', *der snit* 'разрез';
- 3) место действия: двн *der steig* 'место подъема', *der fuora* 'дорога';
- 4) орудие, средство: двн *die fara* 'носилки', *die salba* 'мазь'

В немецком языке данная модель образования имен существительных оказалась продуктивной, и к довольно многочисленным двн дериватам в дальнейшем присоединяются новые лексемы, для которых первоначальным видовым значением выступало однократное действие и, в то же время, его результат.

Корпус безаффиксных имен мужского рода пополняется продуктивно в средневерхненемецком языке за счет префиксных глаголов, которые становятся в этот период основной базой образования ОС-Ø [31, с. 15-16]: свн *ûf-gang* 'восхождение, поднятие', *ûz-gang* 'выход', *nach-gang* 'погоня, преследование'.

Описание структурных типов средневерхненемецких безаффиксных производных и исходных глаголов содержится во "Введении в немецкое словообразование" у К. Мюлефельда [32]. Автор основывает свою классификацию на историческом принципе производности, а также на ощущении данной производности у говорящего, что подразумевает субъективизм в оценке значения отглагольных дериватов. Так, свн производные *der zuc*, *zoc* 'поезд, вздох, движение, группа' однозначно относятся автором к именам абстрактным, обозначающим деятельность, не выявляя в семантике *der zuc*, *der zoc* наличие других сем, как например, обозначения группы людей.

У К. Хана в "Средневерхненемецкой грамматике" безаффиксные дериваты являются результатом "внутреннего словообразования", и продуктивность модели в средневерхненемецком языке обусловлена большой семантической валентностью самого глагольного корня и его аблаутированных вариантов, так как наличие подобных вариантов повышает словообразовательную потенцию сильного глагола: свн *bind-en /band/ ge-bun-den - das band* 'тесьма, веревка, лента', *der band* 'том, книга', *der bund* 'связка, союз' [33]. Данное утверждение создает предпосылки для дальнейших исследований в области безаффиксной отглагольной деривации, основанных на анализе формальных признаков

и семантики исходного глагола, взаимосвязи структуры производного и его значения.

Описание безаффиксных дериватов на материале ранненововерхне- немецкого языка, как предшественника современного немецкого языка, содержится в работе П.-О. Мюллера [34, с. 75-114]. В монографии, наряду с суффиксными производными автор исследует семантику дериватов без словообразовательного форманта, характеристику производящих глаголов на основе текстовой выборки, составляющей 112 лексем типа: рнвн *der kawff* 'покупка', *der umlauff* 'ход, циркуляция'.

В описании устанавливается процент вовлечения: 1) основы глагола с изменением гласной корня: рнвн *absetzen* 'поместить' - *der absatz* 'отделение, отдел, осадок, абзац', *verstên* 'понимать' - *der verstand* 'понимание, сознание, разум'; 2) глаголов с отделяемыми префиксами, где наиболее частотны образования от основ с *ab-*, *aus-*, *über-*, *an-*, *unter-*, *ver-*. Давая количественный анализ, автор проводит параллели с современным немецким языком, используя данные из монографии Г. Вельмана, и отмечает повышение продуктивности аблаута, умлаута, производительности префиксных глагольных основ в нововверхненемецкий период.

П.-О. Мюллер выделяет следующие функциональные классы (лексико-семантические группы) производных и дает их количественную характеристику:

1) абстрактные имена составляют 44,17% от общего количества: рнвн *der ablas* 'спуск', *der abbruch* 'надлом';

2) удельный вес имен с семантикой 'пациенс' равен 24,17%: рнвн *der absatz* 'абзац, осадок', *der abschnitt* 'отрезок';

3) агентивные дериваты (13,32%): рнвн *der fürtritt* 'представительство', *der überflus* 'большое количество';

4) имена с локативной семантикой (9,17%): рнвн *der anfang* 'начало, исходный пункт', *der aufgang* 'вход, ступеньки';

5) имена со значением инструмента действия (9,17%): рнвн *der vertrag* 'договор', *der grus* 'приветствие'.

При выработке подобной классификации автор не использует формулу толкования, а опирается на семантику и функцию лексемы в оригинальных текстах и, частично, на лексикографические данные. Если лексема обладает полисемией, и это доказывается текстом, она включается одновременно в разные функциональные классы.

Среди всего корпуса безаффиксных имен П.-О. Мюллер устанавливает 12 идиоматизированных лексем, которые утратили семантическую связь с основой глагола. К таким дериватам относятся: рнвн *daz gelt* 'деньги' от *gelten* 'стоять, иметь значение, годиться'; *der fall* 'случай' от *fallen* 'падать, происходить'; *daz schlos* в значении 'укрепленное место' от *schließen* 'закрывать, помещать'. Содержащаяся в данной работе классификация содержит количественные данные, заслуживающие

особого внимания: 44,17% составляют имена абстрактные с акциональной семантикой, следовательно, 55,83% охватывают имена существительные из других ЛСГ или в структуре имен абстрактных уже имеется еще один лексико-семантический вариант. Это доказывает, что в ранненоверхненемецком опредмеченные значения у безаффиксных производных прочно вошли в их семантическую структуру. Автор, основываясь на данные Г. Вельмана о состоянии современной словообразовательной системы, указывает на снижение количества имен с конкретной семантикой в немецком языке, особенно в письменном употреблении при возрастающем процентном соотношении имен абстрактных. Это и позволяет соотносить многим лингвистам безаффиксный способ именного словопроизводства с категорией имен действия.

Так как ранненоверхненемецкий период наследует основные тенденции средневерхненемецкого словообразования, а в средневерхненемецком языке закладываются основы всей системы деривации, исследование именно этого языкового среза является важным при диахроническом описании языка.

Работы по современному немецкому словообразованию концентрируются, в основном, на лексико-семантических классификациях имен существительных в зависимости от задач исследования. В “Немецком словообразовании” В. Хенцена развитие конкретных значений у безаффиксных дериватов, образованных путем субстантивации глагольной основы, признается, если в морфологической структуре существительного имеется показатель среднего рода [35, с. 9]: нвн *das Band* ‘лента, тесьма, перевязь’, *das Geld* ‘деньги’.

В другой работе В. Хенцена “Словообразование, ориентированное на содержание” отмечается наличие конкретных значений у дериватов мужского рода: нвн *der Aufstrich* ‘покраска, слой’, *der Entwurf* ‘проект’, но автор не предлагает семантических критериев для разграничения безаффиксных имен на конкретные и абстрактные, а относит подобные образования к переходным [36, с. 57].

Анализ семантики отглагольных имен содержится в “Немецкой грамматике” В. Айхлера и К.-Д. Бюнтинга [37, с. 551]. Здесь традиционно выделяются разряды агентивных имен, локативов, инструментов действия. Безаффиксные дериваты рассматриваются как абстрактные имена, образующие две лексико-семантические группы (ЛСГ): 1) *nomina actionis*; 2) *nomina acti*. Первые представляют собой имена акциональные, но, как подчеркивается в работе, являются результатом трансформации глагольного высказывания и ее последующей номинализации: *jemand ruft* ‘кто-то кричит’ → *der Ruf* ‘зов, крик’. Вторая ЛСГ включает имена завершеного действия, то есть в синтаксической конструкции глагол должен стоять в прошедшем времени, а значит, следует учитывать видовую (аспектуальную) характеристику производящей основы. Авторами не приводятся подобные перифразы, а в данной группе содержатся

производные *der Bund* ‘связка, союз’, суффиксный дериват *die Erkältung* ‘простуда’.

Г. Пауль, признавая развитие семы конкретности у данных существительных, все же первично относит их к именам абстрактным. Принимая за основу семантику глагола, автор рассматривает структурные типы абстрактных существительных во взаимосвязи со значением производного слова: завершенность действия / незавершенность действия, его повторяемость. Различия в функциях отглагольных имен типа нвн *das Schreiten* ‘ходьба’ и *der Schritt* ‘шаг’, Г. Пауль видит в парадигме глагола, в оппозиции аориста и перфекта, наличии имперфективных и перфективных глаголов. Безаффиксные дериваты типа нвн *der Tritt* ‘походка, шаг’, *der Schlag* ‘удар’ выражают однократное завершенное действие и противопоставляются субстантивированным инфинитивам [38, с. 19-25].

Проблема остаточности глагольных признаков в мотивированных именах исследуется Г. Я. Лавриненко на материале современного немецкого языка [39]. Учитывая при отборе имен их значение “действие, процесс, состояние”, автор принимает его условно за исходное значение, связывающее ОС с глаголом-коррелятом. Основой классификации является отношение значения ОС к значению глагола, что выражается с помощью трансформации ОС в адекватную глагольную группу. При этом автор традиционно разделяет имена акциональные на ОС действия и состояния, другие производные - на конкретные и абстрактные имена существительные: *der Gang* ‘коридор’ – ограниченное место, по которому идут.

Иной подход содержится в работе Г. Вельмана “Имя существительное” из иннсбрукской серии по немецкому словообразованию [40]. В исследовании охватывается широкий лексикографический материал с привлечением контекстуальных данных, выделяются основные структурные и семантические типы производных имен существительных современного немецкого языка.

В отношении безаффиксных имен, производных от глагольного корня, устанавливаются:

1) 5 семантических типов у имен мужского рода:

- имена абстрактные: *der Abstoß* ‘толчок’, *der Aufbruch* ‘выступление;
- локативы: *der Abfluß* ‘сток’, *der Versteck* ‘укрытие’;
- объекты: *der Aufschnitt* ‘нарезка’, *der Bau* ‘строение’;
- инструменты: *der Beleg* ‘расписка’, *der Einband* ‘перевязь’;
- агентивы: *der Abfall* ‘отходы’, *der Anhang* ‘единомышленники’;

2) 2 семантических типа у имен женского рода:

- имена абстрактные: *die Dauer* ‘срок, длительность’, *die Rast* ‘отдых, привал’;
- объекты: *die Antwort* ‘ответ’, *die Auswahl* ‘выбор’;

3) 2 семантических типа у безаффиксных дериватов среднего рода:

- имена абстрактные: *das Gebot* ‘приказ’, *das Leid* ‘страдания’;
- объекты глагольного действия: *das Bräu* ‘пиво’, *das Opfer* ‘жертва’.

Для установления семантики, автором также используется метод перифразирования, однако наличие “опредмеченных” значений в семантической структуре дериватов признается в работе как вторичное по отношению к семе абстрактности.

Такое изменение частеречной принадлежности порождает новые грамматические категории, парадигму, синтаксическую и лексическую сочетаемость, что объясняется тенденцией к номинализации и языковой компрессии. Безаффиксные имена существительные представляют собой лексические единицы, возникающие в результате межкатегориальных замен, и способны выражать содержание не только глагола, но и целых высказываний.

Список использованной литературы

- 1. Волина С. А.** Словопроизводство и внутренняя классификация существительных современного немецкого языка: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.17. / С. А. Волина. // МГПИИЯ. – М., 1971. – 20 с.
- 2. Маслова Н. А.** Семантика и синтаксис производных имен существительных в современном немецком языке / Н. А. Маслова. – Казань : Изд-во КГУ, 1985. – 170 с.
- 3. Kolb H.** Über das Suffix –igkeit / H. Kolb. // Studien zur deutschen Grammatik. Festschrift für Johannes Erben - Innsbruck, 1985. – S. 159 – 167.
- 4. Ардова В. В.** Собираательные имена существительные в современном немецком языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / В. В. Ардова. // МГПИИЯ. – М., 1969. – 20 с.
- 5. Васильев Л. М.** Современная лингвистическая семантика / Л. М. Васильев. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.
- 6. Мурясов Р. З.** Словообразовательная система современного немецкого языка / Р. З. Мурясов. – Уфа : Изд-во Башк. ун-та, 1980. – 84 с.
- 7. Dörfert R.** Die Substantivableitungen mit –heit / -keit, -ida, -i im Frühneuhochdeutschen / R. Dörfert. – Berlin: Niemeyer, 1994. – 275 s.
- 8. Erben J.** Zur Geschichte der deutschen Kollektiva / J. Erben // Sprache - Schlüssel zur Welt. Festschrift für Leo Weisgerber / J. Erben. – Düsseldorf, 1959. – S. 221 – 228.
- 9. Schmidt W.** Geschichte der deutschen Sprache. 8. Aufl. / W. Schmidt. – Stuttgart : Hirzel, 2000. – 407 S.
- 10. Кубрякова Е. С.** Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
- 11. Stepanowa M. D.** Grundzüge der deutschen Wortbildung / M. D. Stepanowa, W. Fleischer. – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1985. – 236 s.
- 12. Stepanowa M. D.** Wortarten und das Problem der Valenz in der deutschen Gegenwartssprache. 2. Aufl. / M. D. Stepanowa, G. Helbig. – Leipzig: Bibliographisches Institut, 1981. – 215 s.
- 13. Behaghel O.** Die deutsche Sprache. 14. Aufl. / O. Behaghel. – Halle (Saale) : Niemeyer, 1968. – 316 s.
- 14. Kastovsky D.** Die Wortbildung und Nullmorphem // Wortbildung / D. Kastovsky. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1981. – S.

306 – 323. **15. Paul H.** Mittelhochdeutsche Grammatik. 22. Aufl. / H. Paul. – Tübingen : Niemeyer, 1982. – Bd. 5. – 370 s. **16. Juge W. K.** Deutsche Grammatik / W. K. Juge. – Braunschweig : Westermann, 1963. – 270 s. **17. Sonderegger S.** Althochdeutsche Sprache und Literatur / S. Sonderegger. – Berlin : de Gruyter, 1974. – 310 s. **18. Hartweg F.** Frühneuhochdeutsch / F. Hartweg, K.-P. Wegera. – Tübingen : Niemeyer, 1989. – 190 S. **19. Hahn K. A.** Mittelhochdeutsche Grammatik / K. A. Hahn. – Frankfurt a. M. : Brönnner, 1842. – 156 s. **20. Mühlefeld K.** Einführung in die deutsche Wortbildungslehre / K. Mühlefeld. – Halle : Niemeyer, 1908. – 215 s. **21. Sandberg B.** Die neutrale -(e)n-Ableitung der deutschen Gegenwartssprache / B. Sandberg // Göteborger Germanische Forschungen 15. – Göteborg, 1992. – 229 S. **22. Сравнительная** грамматика германских языков: В 5 т. / Ин-т языкознания АН СССР. – Т.4 : Морфология. – М. : Наука, 1966. – 263 с. **23. Bech G.** Studien über das deutsche Verb infinitum / G. Bech. – Kobenhavn : Munksgaard, 1955. – Bd.1. – 160 s. **24. Weinhold K.** Mittelhochdeutsche Grammatik. 2. Aufl. / K. Weinhold. – Padeborn, 1923. – 604 s. **25. Fischer H.- D.** Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft. 4. Aufl. / H.- D. Fischer. – München : Ehrenwirth, 1996. – 240 s. **26. Hahn K.A.** Mittelhochdeutsche Grammatik / K. A. Hahn. – Frankfurt a. M. : Brönnner, 1842. – 156 s. **27. Жирмунский В. М.** История немецкого языка / В. М. Жирмунский. – М. : Высшая школа, 1965. – 408 с. **28. Wilmanns W.** Deutsche Grammatik. Zweite Abteilung: Wortbildung / W. Wilmanns. – Berlin-Leipzig : de Gruyter & Co, 1930. – 671 s. **29. Wellmann H.** Verbbildung durch Suffixe // Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Erster Hauptteil. Das Verb / H. Wellmann. – Düsseldorf : Schwann, 1973. – S. 17 – 140. **30. Пашевская Т. Л.** Основные словообразовательные типы имен действия в немецком языке и словосочетания с ними: Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04. / Т. Л. Пашевская. // ЛГУ. – Л., 1958. – 17 с. **31. Kluge F.** Abriss der deutschen Wortbildungslehre. 2. Aufl. / F. Kluge. – Halle (Saale) : Niemeyer, 1925. – 109s. **32. Mühlefeld K.** Einführung in die deutsche Wortbildungslehre / K. Mühlefeld. – Halle : Niemeyer, 1908. – 215 s. **33. Hahn K. A.** Mittelhochdeutsche Grammatik / K. A. Hahn. – Frankfurt a. M. : Brönnner, 1842. – 156 s. **34. Müller P.-O.** Substantiv - Derivation in den Schriften Albrecht Dürers / P.-O. Müller. – Berlin – New – York : de Gruyter, 1993. – 513 s. **35. Henzen W.** Deutsche Wortbildung / W. Henzen. – Tübingen : Niemeyer, 1965. – 314 s. **36. Henzen W.** Inhaltsbezogene Wortbildung // Wortbildung / W. Henzen. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1981. – S. 55 – 81. **37. Eichler W.** Deutsche Grammatik. 6. Aufl./ W. Eichler, K.-D. Bünting. – Weinheim : Beltz, Athenäum, 1996. – 313 s. **38. Paul H.** Mittelhochdeutsche Grammatik. 22. Aufl. / H. Paul. – Tübingen : Niemeyer, 1982. – Bd. 5. – 370 s. **39. Лавриненко Г. Я.** Отглагольные существительные в средневерхненемецком языке и степень нейтрализации в них глагольных признаков: Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.04. / Г. Я. Лавриненко. // МГПИИЯ. – М., 1978. – 24 с. **40. Wellmann H.** Das Substantiv / H. Wellmann // Deutsche Wortbildung.

Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Eine Bestandsaufnahme des Instituts für deutsche Sprache. Forschungsquelle Innsbruck. – Düsseldorf : Schwann, 1975. – 487 s.

Гутнікова А. В. Субстантивація дієслівної основи у діахронічному аспекті

У статті розглядається розвиток такої моделі безафіксного іменникового словотворення як субстантивація дієслівної основи у різні періоди історії німецької мови. Таке утворення віддієслівних іменників є найбільш простішим та давнішим засобом, який є притаманним як прагерманській мові, так і деяким сучасним германським мовам, наприклад, англійській, німецькій та нідерландській. Самі ж іменники виникають як результат міжкатегоріальних замінів та здатні виражати як зміст вихідного дієслова, так і зміст цілих синтаксичних конструкцій.

Ключові слова: безафіксне словотворення, субстантивація, аблаут, семантика, структура.

Гутнікова А. В. Субстантивация глагольной основы в диахроническом аспекте

В статье рассматривается развитие такой модели безаффиксного именного словопроизводства как субстантивация глагольной основы в различные периоды истории немецкого языка. Такое образование отглагольных имен является наиболее простым и древнейшим способом, который присущ как общегерманскому языку, так и в разной степени некоторым современным германским языкам, например, немецкому, нидерландскому и английскому. Сами имена возникают в результате межкатегориальных замен и способны выражать содержание глагола.

Ключевые слова: безаффиксное словопроизводство, субстантивация, аблаут, семантика, структура.

Gutnikova A. V. Substantivation of the verb stem in the diachronic aspect

The article tackles the development of such a pattern of affix-free nominal word formation as substantivation of the verb stem in different periods of the history of the German language. This formation of verbal names is the simplest and oldest way that is common to the all-German language, and in different levels to some modern German languages, for instance German, Dutch and English. The names appear as a result of intercategoryal substitutions and they can express the meaning of the verb and the meanings of syntactical constructions.

Key words: affix-free word formation, substantivation, ablaut, semantics, structure.

Стаття надійшла до редакції – 14.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.112.2'373.421

Іщенко Н. Г.

ПРАГМАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ

Лексичне значення слова представляє собою складну структуру, що включає низку складових. Складність структури лексичного значення зумовлена складною структурою процесу номінації, а також складним і багатоаспектним характером мовної комунікації. Об'ємна комплексна будова лексичної семантики пов'язана, з одного боку, з особливостями відображальної діяльності людини, і, з іншого, функціональною зорієнтованістю одиниць мови.

Слово або висловлення у процесі комунікації передає інформацію про предмет повідомлення, відношення мовця до предмету повідомлення, а також про ситуації комунікації. Тому лексичне значення слова включає вказівку на: 1) предмет, процес, явище, що позначаються; 2) відношення до предмету, що позначається, з боку мовця; 3) загальний тип комунікативних ситуацій, у яких функціонує певне найменування[1, с. 44].

Відповідно, лексичне значення складається із предметної співвіднесеності, здатності слова використовуватися для позначення предметів і явищ об'єктивної дійсності, тобто із денотативного компонента; із поняттєво-семантичного компонента, який означає поняттєву співвіднесеність імені, його здатності відображати відповідне поняття; із конотативного компонента, який визначається як емоційно-оцінний компонент лексичного значення; із прагматичного, який пов'язаний з вказаними компонентами і надає денотативному змісту додаткову інформацію про учасників і умови комунікації. Прагматичний компонент слова або висловлення розглядається як вивчення мови у реальних ситуаціях спілкування[1, с. 53].

Актуальність цієї статті полягає у вивченні прагматичного значення похідних іменників, яке надає слову певної комунікативної значущості для отримання комунікативно орієнтованого повідомлення.

Метою статті є розгляд розвитку прагматичного компоненту лексичного значення у структурі похідних іменників і отримання ним статусу прагматичного значення похідного слова.

Основними завданнями статті є визначити прагматичне значення похідних іменників, встановити його основні характеристики, його зв'язки з денотативним і сигніфікативним значеннями.

Похідне слово – складний комплекс структурно-семантичних характеристик одиниці мови, має вторинний характер, залежний, семантично пов'язаний з вихідними словами, яке характеризується специфікою свого лексичного значення[2, с. 153]. Лексичне значення інтерпретується як реальне, що повідомляє про факт або явище дійсності,

є логіко-предметним і поняттєвим значенням, містить індивідуально-лексичне значення, яке може визначатися, уточнюватися за допомогою структурних ознак: твірної основи і словотворчих афіксів

Прагматичний аспект лексичного значення представляє собою додаткову по відношенню до предметного змісту інформацію про учасників і умови комунікації. При вивченні семантики слова прагматичний компонент звертається до комунікативного регістру, тобто виділення формальної, неформальної і нейтральної ситуації комунікації.

Прагматичний компонент з'являється в структурі лексичного значення, регулює розширення або звуження не тільки семантики слова, його поширеного або обмеженого використання, але й контекстів. Прагматичний компонент стає необхідною складовою в структурі лексичного значення похідних одиниць. Він визначає прагматичні параметри вживання похідних одиниць, основні умови реалізації саме прагматичного компонента, його залежність від сфер вживання похідних іменників і формує прагматичне значення.

Прагматичне значення похідного іменника має складну природу і визначається загальними закономірностями прагматичного компонента в слові взагалі, і специфічними властивостями, які притаманні тільки похідному слову. Становлення прагматичного значення похідного іменника залежить від смислових компонентів твірної основи, словотворчого форманта і словотвірного значення, які пояснюють подвійну природу похідного іменника. Подальше формування прагматичного значення похідного іменника зумовлено контекстуально ситуативними умовами вживання і водночас внутрішніми факторами словотворчого механізму. Поняття «прагматичне значення» можна визначити як те значення, що представляє відношення між носієм інформації і його результатом, тобто відношення між вживанням слова і його результатом, тому кожна із його мовних функцій відповідає деякому підтипу прагматичного значення. Виділяються три основних аспекти прагматичного значення: 1) інформативний або описуючий, 2) контролюючий дії інших, 3) емотивний, що відповідає індикативному, вольовому і афективному елементам значення у дії [3, с. 35-36]. Такий характер похідного іменника дозволяє використовувати його комунікативний і прагматичний потенціал у різних ситуаціях спілкування. В прагматичному значенні виділяються, зокрема, експресивний, емоційно-оцінний, функціонально-стильовий, історико-культурний, соціальний компоненти, які узагальнюють весь прагматичний компонент.

Прагматичне значення похідного іменника відображає ставлення до предметів і явищ реального світу, що стійко пов'язані з цими об'єктами у свідомості носіїв мови. Він являє собою додаткову до денотативно-номінативного змісту слова інформацію про учасників прагматичної комунікативної ситуації, включає вказівки на низку умов комунікації: 1) вік і стать комунікантів, 2) їх освіта й соціальний статус,

3) особливості використання ' мови, яка обслуговує різні комунікативні сфери, 4) комунікативні ситуації. Всі названі прагматичні параметри прагматичної ситуації перехрещуються між собою, і відбувається збіг різних прагматичних чинників у значенні однієї лексеми [3, с. 40-41].

Таким чином, прагматичне значення – сукупність знань людини, історичні, культурні і соціальні умови їх використання, у сфері яких здійснюється діяльність мови і мовця, вплив на використання мови і на ставлення мовця до мови.

В семантичній структурі похідного іменника прагматичне значення може локалізуватися як в денотативному, так і в емоційному компонентах. Денотативний прагматичний компонент встановлює сфери вживання похідних одиниць, окреслює коло можливих ситуацій спілкування, відображає суб'єктивне відношення до предметів, явищ реального світу, певний погляд на них як об'єктів, існуючих у свідомості носіїв мови.

Похідні іменники, в лексичному значенні яких семантичний аспект тісно пов'язаний з прагматичним, вміщують оцінну інформацію. Ступінь обсягу інформативності може варіюватися під впливом морфологічної структури. Такі похідні іменники автономні в комунікативному плані, вони не потребують контексту для своєї актуалізації в силу смислової і прагматичної інформативності твірної і словотворчої морфем. Вони утворюються вільно як за продуктивними, так і непродуктивними моделями. Автономність цих похідних іменників зумовлена співвідношенням раціонального і емоційного в процесі словотворчого акту. І твірна основа і словотворчий формант здатні утворювати новий доміант і виконувати прагматичну функцію. Проаналізуємо на прикладі:

Was dachten Sie, Anfänger, denn? Fragte ich und schwenkte den Scheck hin und her. "Що ж ви таки про це думаєте, жовторотики? – спитав я, розмахуючи чеком". Похідне слово *der Anfänger* "той, що починає; новачок" є стилістично нейтральним, зумовлений нейтральною дієслівною твірною основою *anfangen* "починати" і стилістично нейтральним суфіксом *-er*, але в розмовному мовленні похідний іменник набуває експресивно-емоційного відтінку зневаги і має значення "жовторотики".

Предметно-понятійне ядро слова розглядається нами як сукупність денотативного, сигніфікативного, стилістичного та прагматичного компонентів. Наявність прагматичного компонента у лексичному значенні слова є мовним проявом прагматики, а реалізація цього компонента здійснюється у мовленні і виявляється в застосуванні прагматичної настанови, в основі якого полягає характер відношень між суб'єктом і об'єктом. Так, похідний іменник *die Raserei* функціонує в значенні "шаленство, божевілля", є емоційно забарвленим за рахунок негативного значення, яке присутнє в семантичній структурі твірної основи *rasen* "шаленіти, скаженіти". Суфікс *-erei* оформлює утворення з

емоційно-експресивним навантаженням, яке обумовлено емоційною насиченістю, ознакою активності і продуктивності суфікса і експресивним значенням твірної основи; цим пояснюється часте вживання названого слова у конкретній комунікативній ситуації.

Емоційну оцінку більш здатні сприймати похідні іменники на позначення предметів, тварин, птахів, комах у вторинній номінації відносно людини, яків оцінному зверненні (до людини) частіше носять негативну, ніж позитивну емоційну оцінку. Так, *der Heuschrecke* "сарана" в переносному значенні стосовно людини має значення "негідник, пошесть"; *der Schmetterling* "метелик" має переносне значення "легковажна, несерйозна людина". Переносне значення цих слів (тварина-людина) визначає їх знижене, оцінне забарвлення. Похідні іменники з напівафіксами, в яких один із компонентів є назвою тварин, птахів, комах, носять оцінне забарвлення: *der Affenkasten* "тісне приміщення; трамвай, автобус, переповнений людьми", *die Affenpossen* "кривляння, нерозумні жарти", *das Affentheater* "комедія", *die Schweinebande* "набрід, потолоч", *der Schweinkerl* "негідник", *der Fuchsschwänzer* "підлабузник", *der Fuchskopf* "хитрун", *der Brummbär* "буркотун".

Прагматичне значення похідного іменника позбавляє його статусу нейтральної мовної одиниці, робить його завжди стилістично маркованим і вміщує різну інформацію: суб'єктивне відображення об'єктивного світу, експресивне і емоційно-оцінне ставлення мовця до предмету мовлення. Прагматичний компонент лексичного значення похідного іменника в нашому дослідженні виражений експліцитно: через емоційно забарвлені словотворчі форманти, через емоційні твірні основи слів в їх словникових дефініціях або в комунікативних ситуаціях.

Існують похідні лексичні одиниці, семантико-стилістична і прагматична значущість яких виводиться із мовленнєвої ситуації. Стилістично марковані похідні іменники мають прозору семантику завдяки твірній основі і суфіксу, тобто твірна основа повинна бути стилістично маркованою, а суфікс – нейтральним та, навпаки, твірна основа - нейтральна, а суфікс вносить в похідне слово різні стилістичні відтінки схвалення / несхвалення, задоволення / незадоволення тощо. Мовленнєва ситуація у даному випадку виконує лише додаткову функцію пояснення і не відповідає за змістовну сторону лексеми: *Endlich hörte er auf. Na, wie steht es mit dem Schädel? Gut, was? Dann wollen wir keine Zeit verlieren* (DK, 263). "Нарешті він закінчив. Ну, а як твій черепок! Добре? Тоді не будемо гаяти часу". Похідний іменник *der Schädel* має значення з грубим відтінком "черепок", вносить відтінок іронії у висловлювання та надає йому емоційності. Сюжетна лінія висловлювання передає емоційний стан персонажа - внутрішню стурбованість і тривогу. Комунікативна ситуація забезпечує розуміння і інтерпретацію похідного слова *der Schädel* як "черепок", яке в ізольованому вигляді має значення "голова, башка" та "вперта людина",

уточнює їх номінативну функцію, а також декодує непрозору словотворчу модель. Похідні одиниці являють собою поєднання денотативного змісту з стилістичним, і від характеру цього поєднання та від контекстуального оточення залежить їх прагматична значущість.

Незначна група стилістично маркованих похідних іменників реалізує прагматичний аспект, який інтерпретується на базі позамовних чинників і фонових знань. Належність цієї групи до низки парадигматичних і синтагматичних відношень сприяє їх логічно правильній інтерпретації в нейтральному мовленні, яке є необхідним для пояснення семантики. Ці похідні одиниці характеризують особливості культури і історії носіїв мови. Прагматика таких стилістично маркованих похідних лексичних одиниць складається з їх складових словотворчих конститuentів.

Прагматичний аспект стилістично маркованих похідних іменників актуалізується в їх семантичній структурі. По-перше, афікси сприяють появі забарвлень стилістичної маркованості - експресивного, емоційного, оцінного та емоційно-оцінного і нашаровуються на денотативний зміст похідних іменників. Так, в похідних іменниках: *das Früchtchen* (*er ist ja ein Früchtchen*) "ну і фрукт" (оцінне забарвлення) від *die Frucht* "фрукт, плід", *der Frömmel* "лицемір" (експресивне забарвлення) від *fromm* "святий, тихий", *der Geiferer* "рюмса, скиглій" (емоційне забарвлення) від *der Geifer* "піна; тонкий сніговий покрив". По-друге, стилістична маркованість приводить до переосмислення слова через словотвірну структуру. Прагматична сутність похідного слова полягає у відношенні до денотату, сигніфікату і є важливим елементом смислотворення. Компоненти стилістичної маркованості і компоненти прагматичного аспекту перехреснюються і в більшості випадків здійснюється поєднання різних прагматичних чинників в значенні однієї лексичної одиниці, що може носити факультативний або обов'язковий характер. Так, вказівка на офіційну комунікативну ситуацію передбачає певні ділові відношення комунікантів, достатньо високий соціальний статус. Інформація про стать і вік комунікантів, їх дружні і родинні відношення, приналежність до однієї професії, недостатній рівень освіти виявляється, навпаки, в неофіційному спілкуванні. Так, *die Einflüsterei* "нашіптування" (розм.), *die Einflüsterung* (книжн.); *die Lümmelei* "грубість" (розм.), *die Lümmelhaftigkeit* "грубість, невихованість" (книжн.), *der Lump* "обідранець" (книжн.), *der Lumpmichel* "обідранець" (розм.). Похідний іменник *der Aufschneider* "хвалько, брехун" має ще й значення "хірург" від *aufschneiden* "хвалитися, перебільшувати; розрізувати, розрізати". В цьому іменнику оцінне забарвлення залежить від мотивуючої лексики, в семантичній структурі якої наявні семи оцінки, як негативної, так і позитивної. Суфікс суттєво впливає на негативне значення похідного слова.

Реалізація прагматичного значення похідного іменника здійснюється у мовленні і виявляється у:

- використанні прагматичної установи, основа якої полягає в характері стосунків між суб'єктом і адресатом. Суб'єкт і адресат можуть співпадати, бути близьким, але розходяться в соціально-ідеологічному, професійному або особистому планах. Різним може бути їх відношення до предмету повідомлення. В процесі реалізації комунікативної установи мовними засобами суб'єкт мовлення враховує різні чинники, серед яких:

- обсяг і характер повідомлень адресата про предмет комунікації, обумовленість ставлення до предмету його знаннями і переконаннями, різними ціннісними критеріями та ставлення до самого суб'єкту;

- наданні інформації про комунікативну ситуацію: про співвідношення часу і місця учасників ситуації, про стиль комунікативної ситуації.

Прагматичне значення майже завжди присутнє в структурі стилістично маркованого похідного іменника, що зумовлено такими чинниками:

- має місце відхилення від загальноприйнятої норми, для створення експресивного навантаження;

- з'являється суб'єктивна оціненість, яка досягається наявністю словотворчих засобів;

- прагматичне значення визначається синтагматичними умовами: лексичною та семантичною сполучуваністю і словотвірною валентністю.

Таким чином, прагматична орієнтація стилістично маркованих похідних іменників є важливим елементом семантичної структури похідних іменників, тому що семантика і прагматика взаємодіють в структурі лексичного значення похідного слова. Прагматична інформація, закодowana в семантиці похідних іменників, включає асоціативні механізми, які сприяють розпізнанню інтенції мовця. Прагматика вказує на правила адекватного використання нової лексичної одиниці, виявляє типові для неї мовленнєві ситуації, а також умови, які протипоказані для її вживання.

Список використаних джерел

1. Беляевская Е. Г. Семантика слова / Беляевская Е. Г. – М. : Высшая школа, 1987. – С. 43 – 55. **2. Ищенко Н. Г.** Словообразовательная синонимия в современном немецком языке / Монография. Ищенко Н. Г. – К. : Издательский центр КНЛУ, 2000. – С. 164 – 170. **3. Сусов И. П.** Лингвистическая прагматика / Сусов И. П. – Винница : Нова книга, 2009. – С.35 – 38.

Ищенко Н. Г. Прагматичне значення похідних іменників

У статті розглядається питання прагматичного значення у загальній теорії лексичного значення, його структури, його зв'язків з денотатом і конотатом, його комунікативна роль. Центральну роль займає визначення прагматичного значення, як сукупності знань людини,

історичних, культурних і соціальних умови їх використання, у сфері яких здійснюється діяльність мови і мовця, вплив на використання мови і на ставлення мовця до мови.

Ключові слова: денотат, конотат, прагматичне значення, лексичне значення, комунікативна роль.

Ищенко Н. Г. Прагматическое значение производных существительных

В статье рассматривается вопрос прагматического значения в общей теории лексического значения, его структуры, его связей с денотатом и коннотатом, его коммуникативная роль Центральную роль занимает определение прагматического значения, как совокупности знаний человека, исторических, культурных и социальных условий их использования, в интересах которых осуществляется деятельность языка и говорящего, влияние на использование языка и на отношение говорящего к языку.

Ключевые слова: денотат, коннотат, прагматическое значение, лексическое значение, коммуникативная роль.

Ischenko N. G. Pragmatic meaning of the word-building substantives

The article is aimed at the pragmatic meaning in the structure of lexical meaning, its structure, its connections with topic and connotation, its communicative role A central role belongs to the definition of pragmatic meaning, as an aggregate of human knowledge, historical, cultural and social conditions of their use, for which the activities of language and the speaker are made, the impact on the use of language and the attitude of the speaker to the language.

Key words: topic, connotation, pragmatic and lexical meaning, communicative role.

Стаття надійшла до редакції – 06.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.161'34-112

Орел А. С., Тищенко К. А.

**ВИТОКИ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФОНОЛОГІЇ
(ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)**

У лінгвістичній літературі наявні різні погляди щодо проблеми походження праслов'янської мови, які можна сформулювати у вигляді

двох протилежних тез: 1) між праїндоевропейським та праслов'янським періодами реконструюються перехідні мови (переважна більшість прихильників цієї гіпотези говорять про прабалто-слов'янську мову [1, 13]); 2) праслов'янська мова виділяється безпосередньо з діалектів праїндоевропейської мови (визнається протослов'янський період). Оцінку наукової обґрунтованості ідей, які покладено в основу представлених гіпотез, подав Ю. Я. Бурмистрович [там само, 13–14]. Вагомим критичним аргументом стосовно гіпотези щодо наявності проміжної прабалто-слов'янської мови дослідник вважає відсутність «цілісного опису хоча б одного з ярусів прабалто-слов'янської мови», у той час як дослідження генезису праїндоевропейської та праслов'янської мов представлені в повному обсязі [там само, 14]. Застосування методик внутрішньої реконструкції та встановлення відносної хронології дозволило лінгвістам зробити висновок про виділення праслов'янської мови (або групи праслов'янських діалектів) безпосередньо з індоєвропейської прамови без перехідного прабалто-слов'янського періоду. Такої думки дотримуються багато сучасних дослідників, зокрема В. К. Журавльов, О. М. Трубачов, Ю. Я. Бурмистрович, В. А. Маслова тощо [1; 14; 6; 8; 11].

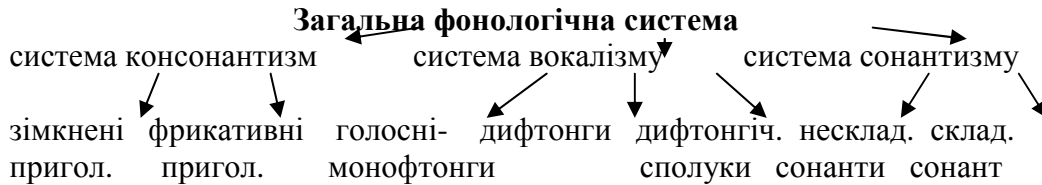
Зародки праслов'янської фонологічної системи, на думку В. К. Журавльова, Ю. Я. Бурмистровича, В. А. Маслової, утворилися в протослов'янському діалекті праїндоевропейської мови. Наявність протослов'янського періоду визнавали також М. С. Трубецької, С. Ю. Адліванкін, Г. О. Хабургаєв та ін.

Грунтовний аналіз мовних процесів, які характеризують фонологічну систему протослов'янського діалекту праїндоевропейської мови, відбито в роботах Ю. Я. Бурмистровича, В. А. Маслової, інші дослідники, зокрема Г. С. Кличков, С. Д. Кацнельсон, В. К. Журавльов, розглядають ті ж процеси фрагментарно або відносять їх до іншого періоду (праїндоевропейського взагалі або праслов'янського). Аналіз поглядів мовознавців щодо основного складу фонологічної системи протослов'янського діалекту та щодо процесів, які мали місце в зазначений період, дозволив зробити висновок про неоднозначність розв'язання в лінгвістичній літературі низки проблем, пов'язаних із дослідженням фонологічної системи протослов'янського діалекту та праслов'янської мови, чим і визначається актуальність обраної теми.

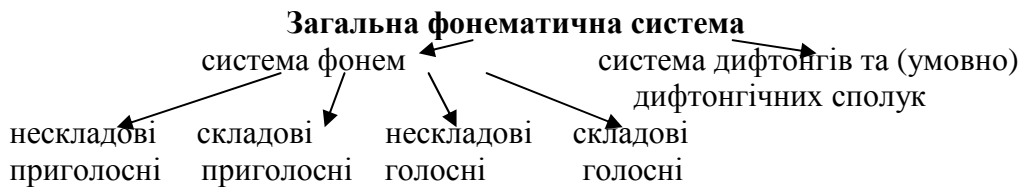
Отже, метою статті є дослідження витоків праслов'янської фонології в лінгвістично-історіографічному аспекті.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) аналіз робіт, присвячених вивченню фонологічної системи протослов'янського діалекту праїндоевропейської мови; 2) виділення суперечливих питань, пов'язаних із дослідженням протослов'янської фонологічної системи; 3) аналіз поглядів сучасних мовознавців на сутність фонологічних процесів у протослов'янському діалекті.

Слід відзначити, що питання структурної організації загальної фонематичної системи протослов'янського діалекту в найсучасніших дослідженнях розв'язується по-різному. У роботі В. А. Маслової представлена така схема [6]:



У дослідженні Ю. Я. Бурмистровича загальна фонематична система структурована дещо інакше[1]:



Вивчення історії фонологічної системи протослов'янського діалекту праїндоевропейської мови передбачає аналіз досліджень, присвячених висвітленню низки нерозв'язаних питань.

Проблема встановлення кількості рядів задньоязикових (гутуральних) приголосних у пізній фонологічній системі індоевропейської мови або в початковій протослов'янській фонологічній системі залишається актуальною й для сучасних дослідників. Різноманітні погляди мовознавців щодо зазначеної проблеми можна звести до трьох основних гіпотез: 1) виділення трьох рядів гутуральних; 2) виділення двох рядів; 3) виділення одного ряду гутуральних [3; 1; 5].

Прихильники першої гіпотези, зокрема Є. Курилович, Т. В. Гамкрелідзе, В'яч. Вс. Іванов [5, 79–82] постулюють для фонологічних систем групи діалектів праїндоевропейської мови наявність велярних (g, k, g^h, k^h), лабіовелярних (g^u, k^u, g^{hu}, k^{hu}) та палаталізованих (палатовелярних, за Ю. Я. Бурмистровичем [1, 48]) задньоязикових ($g', k', g^{h'}, k^{h'}$) приголосних. Однією з причин неможливості функціонування трьох рядів задньоязикових фонем в індоевропейських діалектах В. І. Георгієв, С. Д. Кацнельсон, Г. С. Кличков, Ю. Я. Бурмистрович вважають відсутність такого складу гутуральних у підсистемах консонантизму окремих індоевропейських мов [4, 57; 1, 47]. Цікаво, що прихильники трирядної теорії (В'яч. Вс. Іванов, Т. В. Гамкрелідзе) указали на нестабільність одного з рядів гутуральних у системі. Дослідники визнали, що палаталізовані задньоязикові фонем є максимально маркованими, унаслідок чого піддаються елімінації, зливаються з велярними [5, 82].

З іншого боку, і гіпотезу, у якій постульовано один ряд гутуральних (g, k, g^h, k^h), прийняти важко. Як зазначив Ю. Я. Бурмистрович, різноманітність рефлексів гутуральних у сучасних індоєвропейських мовах неможливо звести до одного ряду [1, 48]. В останніх роботах сучасних фонологів, зокрема В. К. Журавльова, Ю. Я. Бурмистровича, В. А. Маслової, найвірогіднішою з позиції системності фонологічної будови мови є дворядна гіпотеза, тільки в тому її варіанті, де для протослов'янського періоду визнається наявність веллярного та лабіовеллярного рядів гутуральних ($g, k, g^h, k^h, g^u, k^u, g^{hu}, k^{hu}$) [2; 1, 48; 5, 88].

Щодо реконструкції придихових фонем для протослов'янської підсистеми консонантизму, в історико-фонологічних дослідженнях представлено три варіанти: 1) схема, у якій дзвінкі придихові (b^h, d^h, g^h, g^{hu}) протиставлені глухим (p^h, t^h, k^h, k^{hu}); 2) схема без глухих придихових, а також 3) схема, у якій на місці дзвінких придихових реконструйовано фонем з іншою артикуляційною якістю. Перший варіант визнавали І. М. Тронський, О. Семереньї; за визначеннями Ю. Я. Бурмистровича, В. А. Маслової, він є більш реалістичним з типологічного погляду [1, 47; 5, 31].

Стосовно третього варіанта, В. А. Маслова відзначила, що невизначеність фонетичної природи дзвінких придихових є характерною рисою для низки фонологічних досліджень, присвячених висвітленню проблем праіндоєвропейського консонантизму [5, 33–37]. На думку Т. В. Гамкрелідзе та В'яч. Вс. Іванова, ознака придиховості в підсистемі зімкнених фонем праіндоєвропейської мови є взагалі фонологічно нерелевантною [там же]. Тож, загальноприйнятою в сучасних історико-фонологічних дослідженнях є така схема протослов'янської підсистеми консонантизму, де чітко реконструюються як глухі, так і дзвінкі придихові [1, 47; 5, 27–37], що дозволяє краще пояснити їх рефлекси в сучасних слов'янських мовах.

Склад підсистеми щілинних (фрикативних) фонем у протослов'янському діалекті мовознавці реконструювали неоднозначно. Найпоширенішою серед дослідників є думка, згідно з якою до підсистеми щілинних фонем зазначеного діалекту входила тільки одна фонема $\langle s \rangle$. Так уважають А. Мейє, В. К. Журавльов, О. Н. Савченко, Д. Д. Беляєв, О. Семереньї, Ю. Я. Бурмистрович, В. А. Маслова та ін. [3, 33–45; 1, 50; 6, 93]. Висока частотність фонем $\langle s \rangle$, з одного боку, а з іншого боку, її слабе включення в систему консонантизму, що стало причиною появи пустих клітин, викликали низку дивергентних процесів, які докорінним чином змінили всю підсистему консонантизму [1, 50, 62–66].

Загальноприйнятою в мовознавстві є теза про подвійну природу сонантів, згідно з якою сонорні звуки займають проміжне положення між приголосними та голосними. Зокрема, Є. Д. Поливанов розрізняє сонанти (складові) та сонорні звуки (нескладові). Однією з основних

суперечливих проблем у дослідженні системи сонантів протослов'янського діалекту мовознавці, зокрема Ю. Я. Бурмистрович, В. А. Маслова [1, 50–52; 5, 169–193], вважають визначення статусу складових ($m^\circ, n^\circ, r^\circ, l^\circ$) та нескладових сонорних фонем (m, n, r, l). Так, низка вчених, серед яких Є. Курилович, С. Б. Бернштейн, В. А. Дібо, О. Н. Савченко, О. Семереньї, Ю. Я. Бурмистрович, В. А. Маслова та ін., вважають складові й нескладові сонанти окремими фонемами [там же]. Б. М. Гаспаров, П. С. Сигалов, Т. В. Гамкрелідзе, В'яч. Вс. Іванов реконструювали складові й нескладові сонанти як алофони тих самих фонем [там же].

Статус нескладових i, u для фонологічної системи протослов'янського діалекту також визначається неоднозначно. Нескладовими сонантами зазначені фонemi вважали А. Мейє, С. Б. Бернштейн, Б. М. Гаспаров, П. С. Сигалов, Г. О. Хабургаєв, В. А. Маслова тощо [5, 169]. Л. К. Мошинський наближав фонemi i, u до голосних. Щоправда дослідники не проводили розрізнення між фонемами i, u , що були складовою частиною дифтонгів та фонемами i, u , наявними поза межами дифтонга. У свою чергу Ю. Я. Бурмистрович, спираючись на зазначене розрізнення, вважає i, u нескладовими голосними фонемами або нескладовими вокалічними сонантами. Такий статус, на його думку, мали лише ті фонemi, які не входили до складу дифтонгів [1, 52]. За Ю. Я. Бурмистровичем, нескладові i, u в складі дифтонгів представляли складові голосні верхнього піднесення (\bar{i}, \bar{i} та \bar{u}, \bar{u}), тобто були алофонами цих фонем [1, 53].

Із проблемою встановлення статусу нескладових i, u у фонологічній системі протослов'янського діалекту пов'язане й питання про статус довгих та коротких голосних високого підняття $\bar{i}, \bar{i}, \bar{u}, \bar{u}$. Деякі мовознавці, наприклад Б. М. Гаспаров, П. С. Сигалов, вважають фонemi $\bar{i}, \bar{i}, \bar{u}, \bar{u}$ складоутворювальними варіантами сонантів i, u . Кардинально протилежною є позиція Ю. Я. Бурмистровича. Дослідник визначив протослов'янські $\bar{i}, \bar{i}, \bar{u}, \bar{u}$ як самостійні складові голосні фонemi, спираючись на те, що опозиції голосних високого підняття u, \bar{u}, \bar{u} та i, \bar{i}, \bar{i} реконструюються досить легко для протослов'янського періоду й виконують змісторозрізнявальну функцію [1, 55]. До системи вокалізму відносять зазначені голосні й А. Є. Супрун, В. А. Маслова [5, 118].

Структурну приналежність дифтонгів та дифтонгічних сполучень у фонологічній системі мовознавці визначали по-різному. Так, В. А. Маслова дифтонги та дифтонгічні сполучення відносить до підсистеми голосних фонем, Ю. Я. Бурмистровичу – до самостійної підсистеми.

Тривалий час нерозв'язаним залишається питання реконструкції висхідних дифтонгів для протослов'янської фонологічної системи. Засновуючись на фактах реконструкції окремих слів та кореневих морфем, Ю. Я. Бурмистрович зробив висновок про те, що висхідні

дифтонги у фонологічній системі протослов'янського діалекту були, й функціонували вони як окремі фонemi [1, 55]. В. А. Маслова не реконструювала висхідні дифтонги для протослов'янської фонологічної системи, аргументуючи свою думку тим, що подібні звукосполучення в праслов'янській період представлені у вигляді приголосних *j*, *v* та голосних-монофтонгів [5, 134–146].

Наголошуючи на функціональній близькості дифтонгів та дифтонгічних сполучень, а іноді й синонімізуючи ці поняття, мовознавці тим самим визнали їх величезну значимість для еволюції системи вокалізму праслов'янської мови [5, 150]. Суперечки виникли навколо реконструкції дифтонгічних сполучень високого підняття. Так, Ю. Я. Бурмистрович вважає, що таких фонологічних одиниць у протослов'янській фонологічній системі не було [1, 56–58]. На думку Р. В. Алімпієвої, дифтонгічні сполучення взагалі не входили до фонологічної системи протослов'янського діалекту, бо були лише комплексом двох самостійних фонем.

Є. Д. Поліванов уважав, що фонологічну історію мови можна представити як низку конвергентно-дивергентних процесів. Так, у протослов'янському діалекті в результаті конвергенцій ряд нових щільних алофонів приймає такий вигляд: *s*, *z*, *h* [5, 65–66]. Конвергенція щільних алофонів, які походять від зімкнених та від щільних фонем, знімає позиційну залежність, тобто створюються умови для фонемізації алофонів.

Виникнення фонематичного закону делабіалізації, на думку Ю. Я. Бурмистровича, В. А. Маслової, пов'язане із зазначеними вище конвергентно-дивергентними процесами [1, 66; 5, 389]. З процесами делабіалізації пов'язане виникнення протетичних приголосних, розвиток акання в слов'янських мовах тощо. Докладний розгляд цих питань представлено у В. К. Журавльова, Я. Ріглера та ін. [2, 32–43, 5, 48].

Отже, результатом дії низки фонетичних та фонематичних законів було становлення фонологічної системи праслов'янської мови. Дослідження протослов'янських фонологічних процесів дозволяє більш глибоко зрозуміти та пояснити сутність фонологічних змін у праслов'янській мові. А це сприяє підвищенню загального експланаторного рівня праслов'янської фонології як окремої наукової дисципліни.

Список використаних джерел

1. Бурмистрович Ю. Я. Историческая фонемология последовательного ряда или цепи славянских языков, связанных отношениями «предок – потомок», от праиндоевропейского в лице его протославянского диалекта до русского / Бурмистрович Юрий Яковлевич. – Абакан : Изд-во Хакасского государственного университета им. Н. Ф. Катанова, 2001. – 227 с. **2. Журавлёв В. К.** Генезис протезов в славянских языках / В. К. Журавлёв // Вопр. языкознания. – 1965. – № 4.

– С. 32 – 43. **3. Журавлѐв В. К.** Формирование группового сингармонизма в праславянском языке / В. К. Журавлѐв // Вопр. языкознания. – 1961. – № 4. – С. 33 – 45. **4. Кацнельсон С. Д.** К фонологической интерпретации протоиндоевропейской звуковой системы / Кацнельсон С. Д. // Вопр. языкознания. – 1958. – № 3. – С. 46 – 59. **5. Маслова В. А.** Истоки праславянской фонологии : учеб. пособие / Маслова В. А. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с. **6. Риглер Я.** Общеславянское значение проблемы аканья / Риглер Я. // Вопр. языкознания. – 1969. – № 3. – С. 47 – 69.

Орел А. С., Тищенко К. А. Витоки праслов'янської фонології (лінгвіоісторіографічний аспект)

Проведено лінгвіоісторіографічний аналіз поглядів мовознавців на проблему становлення фонологічної системи протослов'янського діалекту індоєвропейської мови. Розглянуто та проаналізовано низку гіпотез про походження праслов'янської фонологічної системи. Досліджено протослов'янські фонологічні процеси, фонетичні та фонологічні закони, і встановлено сутність фонологічних змін у праслов'янській мові. Досліджено перспективи подальших лінгвіоісторіографічних розвідок.

Ключові слова: протослов'янський діалект, праслов'янська мова, фонологічна система, фонологічні зміни.

Орѐл А. С., Тищенко Е. А. Витоки праслов'янської фонології (лінгвіоісторіографічний аспект)

Проведѐн лингвисторикографический анализ взглядов языковедов на проблему становления фонологической системы протославянского диалекта индоевропейского языка. Рассмотрен и проанализирован ряд гипотез о происхождении праславянской фонологической системы. Исследованы протославянские фонологические процессы, фонетические и фонологические законы, и установлена сущность фонологических изменений в праславянском языке. Определены перспективы дальнейших лингвисторикографических изысканий.

Ключевые слова: протославянский диалект, праславянский язык, фонологическая система, фонологические изменения.

Orel A. S., Tischenko K. A. Sources of Proto-Slavic phonology (linguistic historiographic aspect)

The article is devoted to the linguistic historiographic analysis of the scientific ideas of the views of the scholars to the problem of origin of phonological system of Proto-Slavic dialect. Reviewed and analyzed theories of the origin of Proto-Slavic phonological system. Explored Proto-Slavic phonological proses, phonetic and phonological laws and established the essence of phonological changes in Proto-Slavic language. The trends of further investigations in this field are stated by the author.

Key words: Proto-Slavic dialect, Proto-Slavic language, phonological system, phonological changes.

Стаття надійшла до редакції – 15.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 81'37

Романова Н. В.

СЕМАНТИКА АСОЦІАТИВ ANGST: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Емоції є одним із найбільш загадкових, таємничих психічних феноменів, що супроводжують людину протягом історії її існування. За критерієм модальності переживання, виокремлюють три різновиди емоцій: негативні, позитивні й нейтральні. Якщо певні предмети та явища дійсності відповідають потребам індивіда, вони викликають у нього позитивне ставлення й позитивне переживання, тобто позитивні емоції, якщо ж ні, то виникає негативне ставлення і, відповідно, негативне переживання чи негативні емоції [1, с. 122]. Нейтральні емоції, як правило, пов'язують із байдужим ставленням суб'єкта до об'єктів дійсності, відсутністю емоційного залучення до певної діяльності, в тому числі і мовленнєвої. Мовна особистість інтуїтивно відчуває "золоту середину", яка забезпечує найбільш сприятливу атмосферу в різних ситуаціях спілкування. На жаль, інтуїція "спрацьовує" не завжди. І тут з'являється *страх* (Angst) – найсильніша із фундаментальних і соціальних негативних емоцій. Він може викликати у людини депресивний стан, неспокій, напруження, стрес чи фобію, прагнення за будь-яку ціну уникнути неприємностей.

Лінгвістика *страху* привертала й продовжує привертати до себе увагу багатьох дослідників (див. праці О. Ю. Бутенко, А. Вежбицької, І. О. Волосних, М. В. Гамзюка, М. О. Красавського, О. С. Путій, Н. В. Романової, Ю. Ю. Шамаєвої та ін.). Проте дослідження семантики асоціатив *страху* в сучасній вітчизняній германістиці перебуває на периферії. Саме цим і зумовлена актуальність пропонованої студії. Її мета – виявити лінгвістичну характеристику асоціатив Angst та окреслити їх семантичне наповнення відповідно. Для цього необхідно розв'язати такі завдання: 1) проаналізувати лінгвістичні особливості відповідей-асоціацій досліджуваних до розглядуваного слова-стимулу; 2) встановити зміст одержаних асоціатив.

Зазначимо, що нами було використано один із найдавніших проєктивних методів – асоціативний експеримент, точніше, його різновид – спрямований асоціативний експеримент (САЕ).

Досліджуваним – носіям німецькомовної культури (79 осіб: 59 жінок і 20 чоловіків у віці від 15 до 69 років) – було пред'явлено подразники у вигляді 25 слів-стимулів, щоб викликати асоціації, пов'язані з категорією "Емоції". На кожне написане слово-стимул вони повинні були дати те слово-асоціацію, що перша спала їм на думку. Форма проведення САЕ – письмова. Термін проведення САЕ – лютий-березень 2012 р.

Звернімося до одержаних слів-асоціацій на слово-стимул *Angst*, що очолює список слів (імпліцитного) кластера III "Фундаментальні негативні емоції". У структурі кожного кластера нараховується по 5 слів-стимулів. Позицію аналізованого слова-стимулу можна охарактеризувати як сильну. Головний ефект цієї позиції вбачається в реалізації власне категорії емоцій, актуалізації її асоціативних зв'язків гіпогіперонімічного характеру.

Нами зареєстровано 79 чи 97,53% асоціатів і 2 чи 2,53% ігнорування. Ігнорування може свідчити про відсутність знань про предмет дослідження чи упереджене ставлення, "антипатію" досліджуваного до САЕ загалом, чи слова-стимулу зокрема.

Аналіз одержаних асоціативних реакцій здійснюють, як правило, за трьома напрямками: лінгвістичним, психолінгвістичним і психологічним [2, с. 93]. У зв'язку з обсягом статті пропонуємо лише перший із наведених напрямів — **лінгвістичний**.

На формально-граматичному рівні одержані асоціати демонструють п'ять різновидів реакцій: 1) реакція-**словоформа** (66 чи 83,54%): *Alleine, Alleinsein* (2), *Arbeitslosigkeit, Augen, Beklemmung* (2), *das Böse, Chefin, Dunkelheit* (6), *Einsamkeit* (3), *Enge, Erdbeben, Flugzeug, Gefahr, Haltlosigkeit, Hase* (2), *Hilfe, Horror, Hund, Kontrolle, Krieg, Liebe, Mut* (2), *Panik* (4), *Phobie, Prüfung* (3), *Schrecken, Schweiß, Spinne, Spinnen, Stress, Tier, Tod* (6), *Unsicherheit* (2), *Unvorhergesehenes, Verächtlichkeit, Vergangenheit, Verletzlichkeit, Verlust* (2), *Versagen, Verstecken, Verwirrung, Zittern, Zukunft*; 2) реакція-**словосполучення** (8 чи 10,13%): *bekämpfen, dunkel, gelb, schwarz, starr, rennen, weinen, zittern*; 3) реакція-**синтагма** (2 чи 2,53%): *schwere Krankheit, wütende Freundin*; 4) реакція-**ланцюг слів** (1 чи 1,27%): *Ghost, Teufel*; 5) реакція-**речення** (1 чи 1,27%): *nicht weglaufen*. Основними граматичними характеристиками наведених асоціатів можна вважати: 1) функціональне навантаження мовних одиниць — слово (76 чи 96,2%) й вільне словосполучення (3 чи 3,8%); 2) наявність гомогенного лексико-граматичного класу слів — повнозначні частини мови: іменники (68 чи 86,08%), прикметники (6 чи 7,59%), дієслова (5 чи 6,33%); 3) особливість форми викладення — іменники подаються без артикля (67 чи 84,81%), тобто акцентується значення номенів, а не їхні граматичні категорії, і з артиклем (1 чи 1,27%), що вказує на означеність поняття й смисловий зв'язок між словами в реченні [4, с. 6]; прикметники — в позитивній формі, двома різновидами — а) якісні (4 чи 5,06%), б) відносні (2 чи 2,53%); дієслова постають як повнозначні мовні одиниці (5 чи 6,33%); 4) категорію числа номенів —

однина (63 чи 79,75%), множина (*Augen*), синкретизм (*Alleine*); 5) походження мовних одиниць — 1) питомі (66 чи 83,54%), 2) запозиченні (13 чи 16,46%) англ. *Chefin, Ghost, Stress* (3 чи 3,8%), фр. *Horror, Kontrolle, Panik* (4), *Prüfung* (3) (9 чи 11,39%), гр. *Phobie* (1,27%).

Найпоширенішою реакцією є реакція-словоформа, що може свідчити про той факт, що слова існують у фонді мовної пам'яті як віртуальні, номінативні мовні одиниці, що активізують конкретні (14 чи 17,72%) й абстрактні поняття (41 чи 51,9%), категорії "колір" (*Dunkelheit* (6)) (7,59%), "самітність" (*Alleinsein* (2), *Einsamkeit* (3)) (5 чи 6,33%), "час" (*Vergangenheit, Zukunft*) (2 чи 2,53%), "простір" (*Enge*) (1,27%).

Семантично розглядувані асоціати репрезентовано мовними одиницями, в структурі яких можна виділити три різновиди сем: 1) позитивні (*Liebe*) (1 чи 1,27%), 2) негативні (*Horror*) (26 чи 32,91%), 3) нейтральні (*Alleine*) (39 чи 49,37%). Домінування у семантичній структурі асоціатів саме нейтральних сем може вказувати на значущість і місце нейтральних емоцій у житті досліджуваних, осмислення нейтральних функціональних характеристик об'єкта розуміння (*Angst*), зсув у способі інтерпретації дійсності, тенденцію до перекатегоризації чи кризи виявлення емоцій.

Узагальнено, значення асоціатів слова-стимулу *Angst* актуалізується досліджуваними як **колір** передумання творчості *Dunkelheit* (6), *dunkel, schwarz* та інтелекту *gelb* (9 чи 11,39%) [5, с. 159]; біологічне **припинення** існування живих істот *Tod* (6) (7,59%); **інтенсивність** вияву емоційного стану, пов'язаний із раптовим замішанням, розгубленістю або проявом страху як масового явища при справжній чи уявній небезпеці *Panik* (4), тремтінням, зумовленим нервовим струсом чи нетерпінням *Zittern*, доведенням близької за духом людини (жінки) до розлюченості, гніву *wütende Freundin* (6 чи 7,59%); **соціальний** статус людини, яка залишилася, живе наодинці, без нікого або поза родину, немає сім'ї, рідних, близьких, друзів *Alleinsein* (2), *Einsamkeit* (3) (5 чи 6,33%); негативний **емоційний стан**, який не дає дихати *Beklemmung* (2), виникає в ситуаціях загрози біологічному чи соціальному існуванню людини *Horror*, заходить у суперечність із моральними або естетичними принципами й установками людини *Verächtlichkeit* (4 чи 5,06%); (імпліцитно) **терміни** різних галузей, наприклад, зоологія *Hase* (2), психологія *Phobie*, медицина *schwere Krankheit* (4 чи 5,06%); особистісно-індивідуальні **рис** характеру *Mut* (2), *Unsicherheit* (2) (4 чи 5,06%); **перевірка** здібностей і рівня засвоєння знань людиною в освітньому розрізі *Prüfung* (3), *Kontrolle* (4 чи 5,06%); **тварини і комахи**, які є джерелом страху *Hund, Spinne, Tier* (3 чи 3,8%); **час**, чий вектор спрямовано в минуле, колишнє, давнє *Vergangenheit* і майбутнє, прийде, наступне *Zukunft* (2 чи 2,53%); **результат**: а) психічної *Schrecken*, б) функціональної діяльності організму комахи *Spinnen* (2 чи 2,53%); **інтенсивність** самостійного **пересування** землею поверхнею *rennen, nicht weglaufen* (2 чи 2,53%); **продукт** діяльності: а)

людського організму у вигляді поту — прозорі рідини, "яка виділяється назовні особливими підшкірними залозами" [3, с. 679] *Schweiß*, б) геологічних процесів у вигляді землетрусу *Erdbeben* (2 чи 2,53%); **уявні** надприродні істоти, що втілюють зло, можуть впливати негативно чи позитивно на життя людини *Ghost, Teufel* (2 чи 2,53%); **стратегія** поведінки: а) відмова *Versagen*, б) приховування *Verstecken* (2 чи 2,53%); **дія**, внаслідок якої щось втрачається, або те, що втрачене *Verlust* (2) (2,53%); **напруження** організму у відповідь на дію негативних зовнішніх або внутрішніх факторів *Stress* (1,27%); **якість** емоційного стану, який швидко змінюється, перемінюється *Haltlosigkeit* (1,27%); **ознака** емоційного стану, що передбачає втрату чутливості, рухливості, гнучкості від холоду або незручного положення *starr* (1,27%); психічна **дія** як сльозоточива реакція на горе, біль *weinen* (1,27%); психічний **процес**, підґрунтям якого є підвищене збудження нервової системи, перевантаження її негативними переживаннями, що проявляється на фізичному рівні *zittern* (1,27%); **психічне явище** з емоційною основою, що переходить у людини в найвище почуття — любов *Liebe* (1,27%); **пережита** негативна емоція, яка заподіяла рану чи завдала душевного болю, моральних страждань *Verletzlichkeit* (1,27%); **оцінка** негативного психічного явища *das Böse* (1,27%); **орган** зору *Augen* (1,27%); (суровий) **начальник** установи, підприємства, фірми, відділу тощо жіночої статі *Chefin* (1,27%); **економічний** стан у країні, коли не всі можуть одержати роботу, мати постійний заробіток *Arbeitslosigkeit* (1,27%); **кількість** окремих осіб чи предметів із сукупності подібних *Alleine* (1,27%); **простір**, що має обмежені параметри за шириною *Enge* (1,27%); **технічні** засоби для тимчасового перебування й швидкісного пересування в повітрі, безпека руху яких викликає у деяких пасажирів страх *Flugzeug* (1,27%); **загроза** життю *Gefahr* (1,27%); матеріальне чи моральне **сприяння**, підтримка в чомусь *Hilfe* (1,27%); організована збройна **боротьба** між державами, суспільними класами чи стан ворожнечі між ким-небудь *Krieg* (1,27%); **цілеспрямована** дія на подолання чогось, когось *bekämpfen* (1,27%); безладне **сплетення**, переплетення чогось або щось суперечливе, неясне *Verwirrung* (1,27%); **ступінь** інтуїції *Unvorhergesehenes* (1,27%).

Різноманіття семантики розглянутих асоціатів Angst засвідчує "енциклопедичну" множинність знань про пізнавальні психічні процеси, вказує на "багатоканальну семантичну мережу" зв'язків *страху* із значущими для досліджуваних предметами та явищами дійсності, динаміку в словесному відтворенні концептосфери поняття "Angst", що формально простежується в трьох лексико-семантичних гілках зі своїми семантичними мікрополлями: субстантивній, ад'єктивній і вербальній, чий кількісний обсяг є досить контрастним: від 4 (вербальна й ад'єктивна гілки) до 67 асоціатів (субстантивна гілка). Їх якісний склад можна охарактеризувати як стереотипно-перехідний, зорієнтований на трансформацію й модифікацію значення об'єкта САЕ. Одержані асоціати

Angst ведуть до розуміння того, що певна універсальна система емоційних і культурних національних цінностей справді існує й що форми її лінгвістичного здійснення залежать від історичних умов, духу доби, типу особи як реального носія мовної свідомості й культури, мотивації й моменту мовлення.

Стереотипами субстантивних асоціацій Angst є *Dunkelheit* (6), *Tod* (6), *Panik* (4), *Einsamkeit* (3), *Prüfung* (3) — всього 22 реакції, різних — 57. Домінування серед асоціатів *Dunkelheit* (6) і *Tod* (6) релевантне емоційному досвіду і знанням досліджуваних, їх ставленню до осмислюваного й пережитого.

Вивчення асоціатів емотивно-асоціативної лексики сприяє розумінню емоційного досвіду й культури етносу. Тому важливим є подальше дослідження асоціатів цього й інших трендів.

Список використаних джерел

1. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. С. Кириленко. — К. : Либідь, 2007. — 256 с. **2. Мартинович Г. А.** Опыт комплексного исследования данных ассоциативного эксперимента / Г. А. Мартинович // Вопросы психологии. — 1993. — № 2. — С. 93 — 99. **3. Новий** тлумачний словник української мови: у 3-х т. / [уклад. Василь Яременко, Оксана Сліпушко]. — К. : Аконіт, 2003. — Т. 2: К — П. — 926, [2] с. **4. Огуречникова Н. А.** Системный статус, значение и функции артикль в английском языке : автореф. дис. на соискание учён. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. А. Огуречникова. — СПб., 2008. — 53 с. **5. Шереметева Г.** Магическая сила цвета. Семь цветов здоровья : практ. пособ. по цветотерапии / Галина Шереметева. — 2-е изд. — М. : Амрита-Русь, 2008. — 336 с.

Романова Н. В. Семантика асоціатів Angst: лінгвістичний аспект

В статті наведено аналіз результатів спрямованого асоціативного експерименту щодо категорії фундаментальних емоцій. Висвітлено лінгвістичну й семантичну характеристики одержаних асоціатів слова-стимулу Angst, виявлено три основні групи асоціатів за критерієм модальності пережитого й смислу наповнення.

Ключові слова: досліджуванні, слово-стимул, асоціат, семантика.

Романова Н. В. Семантика ассоциатов Angst: лингвистический аспект

В статье приведён анализ результатов направленного ассоциативного эксперимента категории фундаментальных эмоций. Освещена лингвистическая и семантическая характеристики полученных ассоциатов слова-стимула Angst, выявлены три группы ассоциатов по критерию модальности пережитого и смысла наполнения.

Ключевые слова: испытуемые, слово-стимул, ассоциат, семантика.

Romanova N. V. The semantics of associates of Angst: the linguistic aspect

The article presents the analysis of the results of directional associative experiment categories of fundamental emotions. The linguistic and semantic characteristics of the associates of the word-stimulus Angst had been clarified, three main groups of associates on the criterion modality of the experience and meaning content had been identified.

Key words: subjects, the word-stimulus, an associate, semantics.

Стаття надійшла до редакції – 19.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.112.2'373.45

Rudakova T. O.

**ANGLO-AMERICAN BORROWINGS IN THE MODERN
GERMAN LANGUAGE: REASONS AND FACTORS
DETERMINING ITS INTENSITY**

Languages respond to the developing needs of communication, following changes in the world and ways of living. Though it is often claimed that Anglicisms are increasing more and more in the European languages, it is not so easy to verify this statement. Some studies of Anglicisms trace English borrowings and their numbers in dictionaries or newspapers over several decades, collecting, counting and categorizing the words. With respect to Anglicisms in German, studies by Carstensen, Busse, Yang, Onysko [1, 2, 3, 4, 5, 6] show that Anglicisms are indeed on the rise, though not to a large extent, compared to the overall number of everyday words. The actual relevance of this work is determined by the increase in the importance of English internationally and its role in the process of globalization.

The prior goal of this article is to investigate linguistic borrowing, more precisely, lexical borrowing from a sociolinguistic point of view. Other objectives related with this investigation are to examine the main reasons for using English words and regularities of their functioning in German; to find an answer to the question concerning the role of English as a lingua franca in modern lexical borrowing by example of the German language.

The term "borrowing" is usually applied to words and their meaning. "Borrowing" denotes the process as well as the object. As a process it typically refers to the importation of a word or its meaning from one language into another. As an object, it denotes the form and/or the meaning of the item that

originally was not part of the vocabulary of the recipient language (RL) but was adopted from some other language and made part of the borrowing language's vocabulary [7, p. 6]. Haugen [8, p. 81] defines the borrowing process as "the attempted reproduction in one language of patterns previously found in another". Onysko defines borrowing as follows: "Borrowing is defined as the transfer of units of form and meaning from SL (source language) to RL" [6, p. 79].

Borrowing is not purely linguistic phenomenon but to the same degree cultural. In the life of languages it is a natural process that one word or expression is taken from one language into the other. Language contact and cultural contact are regarded to be the main reasons of linguistic borrowing. Thus, with regard to its cultural aspect borrowing can be defined as a process whereby a word which is used in one language begins to be used in another language. In this article under the term "borrowing" we understand a word or word combination (phrase, sentence), transferred from one language into another and subjected to a degree of assimilation to the new language domain.

Anglicism is a particular case of borrowing – a loan word from the English language. The term "Anglicism" was first used in the 17th century and is defined in the Longman Dictionary of Contemporary English [9] as "an English word or expression that is used in another language". Today the term is commonly associated with the increasing influx of English borrowings from World War II onwards, related to the international role of mainly the United States, and to English as a lingua franca.

So, the subject of this study is the process of borrowing and functioning of Anglo-Americanisms in the modern German language. The object of this research is the printed German magazine *Focus* (twelve issues), and a number of advertising materials: local newspapers, non-periodical printed editions such as advertising booklets, touristic brochures, catalogues issued in March-April 2011, and outdoor advertising.

Surely, Anglicisms in the press and advertisement language have been extensively studied for several decades. Nevertheless, there are always reasons that make these discourses interesting for research, for this reason they were taken as primary sources for this analysis. First of all, it is hard to imagine any person who never deals with printed media. The press has a strong effect on the reader and is therefore one of the strongest forces in the development of modern German. Newspapers constitute a major means of conveying language innovations and share the function of conveying new language forms with radio and television that recently have gained in their influence on the audience. Compared to the language in literary work that is often targeted toward a very specific audience and might tend to use specialized language, newspaper and press language are less likely to use terms that are not understood by the majority of readers [3, p. 239].

Advertising is the second realm after mass media (besides Internet, which is a highly specialized area), that uses English particularly actively. The language of advertising has become a powerful instrument of influence on

consumers; it is closely related to language changes and reflects the main tendencies in its development. The efficiency of any advertising campaign is directly related to the language it uses and can ascribe its successes and failures to its choice. Therefore, browsing German magazines, we cannot help observing that Anglicisms are generously used by advertising materials. The main objective of advertising is to catch the attention of prospective customers to sell the products. Anglicisms do this easily as they tend to be expressive, short and compact.

Our research method consisted in counting the number of English borrowings in all the articles, titles and captions in the source material. All instances of Anglicisms were taken into analysis after checking their etymology, grammatical and semantic features in dictionaries. The analysis was also backed by inquiry, consultation and discussion with native speakers. These were particularly useful in assessing the values attached to specific uses of English. Only English words pertaining to the following categories were counted: lexical borrowings (where loan words are those that have become adopted with respect to orthography and morphology), semantic borrowings (a type of lexical borrowing in which only the meaning of a word but not its form is transferred from the DL into the RL), lexico-semantic borrowings (or hybrid loans, that consist of elements of both DL and RL) and pseudo-loans (where a lexeme of the DL is used to produce a new word in the RL).

Several linguists have done research to explore the functional range and domains of the phenomenon of English in the German language (Galinsky 1967, Pfitzner, 1978, Yang 1990, Zimmer 1997, Corr 2003, Onysko 2007, Hilgendorf 2007, etc.). Galinsky's work is groundbreaking in the research of stylistic aspects for the usage of Anglicisms in German and forms the basis for further research. In his still-up-to-date categorization, Galinsky came up with seven stylistic functions of Anglicisms, documented with numerous examples from various domains including the press, politics, literature, etc. The categorial functions were as follows: (1) conveying "American color"; (2) precision; (3) intentional disguise; (4) brevity; (5) vividness; (6) tone; and (7) variation of expression [1].

Analysing the linguistic impact of English on the German language, Hilgendorf [10, p. 4] refers not only to the political, industrial, technical and scientific dominance of the United States, but also to the spread of American culture, English language newspapers, dubbed films, pop songs and the expansion of the medium of television in Germany.

Following some scientists we made a distinction between extralinguistic and intralinguistic reasons for borrowing. To extralinguistic reasons for borrowing can be referred the following:

- 1) cultural interference or direct and indirect contacts between countries with different languages;
- 2) growing interest for learning a certain language;

3) prestige of the source language (SL) (which sometimes leads to borrowing from it by many donor languages (DL) and appearance of internationalisms) especially in certain spheres;

4) historically conditioned interest of certain social groups for a foreign culture;

5) language culture situation of the language recipient groups.

Various events in the latter half of the 20th century brought English and German into contact with one another. These are political, industrial, technical, military, scientific predominance of the United States, the spread of American culture and lifestyle, the fall of the Berlin Wall (*Mauerfall*), the formation of the European Union and the advances in technology, such as the invention of the computer. Today computers are used for a multitude of purposes and in practically every area of life. More recently, the World Wide Web, the Internet, e-mails and the tendency to globalization have also led to increased contact between languages of the world including English and German. Hilgendorf [11, p. 141] also refers to the general tendency that German scholars within the scientific community and German employees working in German business subsidiaries in foreign countries use English with foreigners who can speak German. It may be partly due to prestige, partly to the English specialist terminology used by them, and also to the fact that if both partners use a foreign language, i.e. English instead of their mother tongue, they tend to speak slower, clearer and on equal terms.

To the intralinguistic reasons for borrowing we ascribe the following factors:

1. absence of equivalent words for a new thing or phenomenon in the DL (*Computer, Internet*);

2. conveying an English/American atmosphere or setting (reference to locations and idiomatic expressions for which German equivalents either do not exist or would not suffice in conveying an authentic American setting, e.g. *Pub, First Lady, High-school, Campus, College, Cowboy*);

3. tendency to brevity of expression (e.g. one loan word instead of a descriptive phrase (*Babymord* instead of *Mord der Babys*));

4. need for communicative precision of lexical units, avoidance of polysemy or homonymy in the RL (*Casting, Leasing*);

5. creating or increasing variation of expression, leading to appearance of foreign stylistic synonyms (*Beratung – Consulting*);

6. absence of word derivatives in the donor language and their presence in the RL (*SMS-sen, chat-ten*);

7. creating intentional disguise/euphemism, especially politics, sex and drug-related expressions (e.g. *Bestechung (Korruption), Bordell (Appartmenthaus), Eros-Center, Prostituierte (Hostess, Callgirl), Drogenabhaengiger (Fixer)*);

8. producing vividness, often by way of metaphor, conveying comic or playful touch (*Sparminator, Spar-Rambo*).

In many cases, the most compelling motivation to borrow words is “need” to fill a void in the borrowing language to describe new concepts and elements. We ascribed this function to intralinguistic reasons, although in fact it is rather special. Among all the above mentioned motivations for borrowing, necessity is the only one which is not stylistic. There are new innovations in every era constantly taking place. No linguistic system possesses all the necessary terms to explain these innovations. It is much easier to borrow terms rather than invent new ones. For instance, many terms in the field of information technology, computer science, medicine and sports in the world today are borrowed from the English language by a large number of languages.

Conveying an American setting became especially a topical reason for borrowing after World War II, but it has not lost its significance at present. An example could be the newspaper language: readers might grasp the reality of a news story relating to a celebrity from the United States more easily when they perceive English words (*Catwalk, Star, Breakthrough, Comeback*).

Borrowing from English, German tends to brevity (the adaptation of single or two-syllable English words where multi-morphemic or compound German equivalents already exist). With its many multimorphemic compounds, German is subject to easy substitution for shorter English terms (e.g. *Boom - Wirtschaftsaufschwung, Budget - Haushaltsplan, Campus - Universitätsgebäude*). Brevity decreases the space needed in the newspaper publication as well as the time it takes the journalist to write the article, and both of these result in a saving in costs. German lends itself particularly well to borrowing monosyllabic and disyllabic words from English for stylistic reasons. The example of *Sex-appeal* vs. *geschlechtliche Anziehung* clearly illustrates this argument. Upon examination of the data collected in this study, we found numerous borrowings whose German equivalents are much longer, which may have been borrowed for brevity reasons. Such cases are illustrated in table 1:

Table 1

Length of English borrowings and their German equivalents

	English borrowing	German equivalent
1	Fan	Anhänger, Bewunderer, Verehrer
2	Actress	Schauspielerin
3	Boss	Geschäftsleiter, Oberhaupt, Leiter
4	Team	Mannschaft, Arbeitsgruppe
5	Boom	Aufschwung, Hochkonjunktur
6	Look	Aussehen, Gestalt(ung)
7	Deal	Geschäft, Abschluss, Abmachung
8	Trend	Richtung, Richtlinie, Tendenz, Verlauf
9	Handy	Mobiltelefon
10	Show	Aufführung, Ausstellung, Vorstellung
11	Interview	Vorstellungsgespräch,

		Bewerbungsgespräch,
12	Kicker	Fussballspieler
13	Service	Kundendienst, Dienstleistungen
14	Detail	Einzelheit, Kleinigkeit
15	City	Innenstadt, Stadtzentrum
16	Clinch	Auseinandersetzung, Konflikt
17	Crash	Zusammenbruch, Scheitern
18	Airline, Airways	Fluggesellschaft, Luftverkehrsgesellschaft

Pfitzner also refers to the usage of Anglicisms to achieve linguistic precision [12, p. 161]. A borrowing that occurs for precision reasons has no exact German equivalents and “helps repattern a German semantic field” [1, p. 44]. For example, *Star* refers not to a celestial body but to a famous person, celebrity. Especially in science and technology Anglicisms serve the need for precision. The same principle applies in business and economics. Technical language abounds in Anglicisms, in such areas as technology, engineering, electronics, physics, chemistry, biology, medicine and computer technology. In the domain of science and research English prevails as the dominant code. Academic publishing houses have also been switching to English as the language of publication for the academic journal especially in natural sciences, such as in mathematics. [11, p. 138].

Thus, several linguists pointed out that *Job* has a distinctive meaning from *Stelle* in that it refers to paid employment that is usually part-time and less permanent. However, our study found out that “*Job*” in the German language has gained a much wider range of usage and has almost replaced its closest German equivalents “*Arbeit*” and “*Stelle*”. There is no German word with the exactly same connotation as *Job*. Upon examination of the collected data, we found several borrowings that are comparable to *Job* in that they may have been borrowed for precision reasons. More similar cases are exemplified in table 2:

Table 2

**English borrowings and their closest German “equivalents”:
differences in meaning**

English borrowing	German equivalent	Difference in connotation
fit	gesund	<i>Fit</i> focuses on the shape/condition someone is in, i.e. whether someone exercises and looks sporty. <i>Gesund</i> focuses on the health, i.e. whether a person has or not any diseases. Someone can be <i>gesund</i> but not fit. Synonym: <i>in Form sein</i>
Event	Ereignis, Geschehen	<i>Event</i> is usually used to refer to an important, significant fact having social response in the

		life of a famous person, while <i>Ereignis</i> is appropriate for any ordinary, everyday private occasion, e.g.: <i>gesellschaftliche Events</i> , <i>Eventagentur</i> , <i>Mega-Event</i>
Comeback	Rückkehr, Rücksprung	<i>Comeback</i> refers usually to a return of a famous artist, politician, sportsman after a long period of seclusion or retirement to public life and/or the former status or work
Show	Aufführung	<i>Show</i> emphasizes the entertaining aspect of an event, i.e. it brings to mind special effects, music, etc. whereas <i>Aufführung</i> can refer to a more serious event, such as a theatre play.
Trainer, Coach	Übungsleiter, Instrukteur	A <i>Trainer</i> is a professional who manages a person or group of people, e.g. in a sport. <i>Coach</i> is often used meaning "personal trainer". An <i>Übungsleiter</i> may lead more leisurely training.
Hit	Schlager	<i>Hit</i> refers to popular, modern songs. <i>Schlager</i> tends to refer to songs that were popular in previous generations: <i>80-er Schlager</i> (from outdoor advertisement of a party)
Song	Lied	<i>Song</i> is mostly used referring to the modern pop culture, while <i>Lied</i> might mean a traditional (folk) song
Hotel	Gasthof	<i>Hotel</i> refers to a larger modern lodging, mostly lying in a city. <i>Gasthof</i> refers to a more old-fashioned accommodation, sooner in the country, with a small number of rooms, kept in a traditional style (e.g. <i>Gasthof in Bayern</i>)
Boom	Aufschwung	first, <i>Boom</i> was used primarily in economics and business, meaning economic surge, revival, buoyancy. Now <i>Boom</i> has gained in semantic productivity and is widely used referring to any flourishing, prosperous, expanding process: <i>Babyboom</i> , <i>Bauboom</i> , <i>boomende Geschäfte</i> , <i>live-Boom (performance)</i> etc.
Club	Verein	<i>Verein</i> refers to a club or organization that has been around for a long time. In the case of <i>Verein</i> , the activity that the members are engaged in has often become a tradition, are held at a permanent location, e.g. <i>Fussballverein</i> (soccer club). <i>Club</i> is used now in most of occasions and can refer to all

		organizations in the sphere of politics, economy, sport, music, but also to a location for entertainment: e.g. <i>Nightclub (Disko), Fan-Club, Fitness-Club, Online-Club, Club-Sound</i>
Tipp	Ratschlag	<i>Tipp</i> refers to a piece of advice that is shorter in length than <i>Ratschlag</i> . <i>Tipp</i> can be just a short hint or clue. It is often used with the meaning "idea": <i>Urlaubtipps, Preis-Tipp, Saison-Tipps</i>
joggen, walken	laufen	<i>joggen</i> emphasizes the exercise that someone is getting while engaged in the activity, made on purpose and aimed at improving one's physical condition, whereas <i>laufen</i> is just means of transportation. <i>Walken</i> has also the connotation of a sport.
Society	Gesellschaft	<i>Society</i> in contrast to <i>Gesellschaft</i> describes a higher-class, privileged layer, artists or bohemia: <i>Gesellschaft und Society, die Society und Establishment aus aller Welt, Society und einfaches Volk</i>
Jury	Gericht, Richter, Beurteilungskommission	<i>Jury</i> is used when referring to an artistic, cultural event, such as film festival, song contest etc.
Dinner	Abendessen	<i>Abendessen</i> refers to the daily meal of the evening at home while <i>Dinner</i> refers to a dinner on special occasion, rather like a banquet, mostly outside the home.
Story	Geschichte, Vorfall, Handlung, Motiv	<i>Story</i> is used to denote a tale, event, film, fact, incident that is distinguished by an unusual, intricate, exciting development and plot: <i>Lifestory, Story-Book, Ritterstory, Shortstory</i>
Fan	Anhänger, Verehrer	first, <i>Fan</i> referred to a football admirer, then it broadened its meaning denoting a person who admires something or somebody very strongly

Galinsky discussed also the usage of Anglicisms to create or increase variation of expression e.g. *Fan - Anhänger, Boss - Chef, Team - Mannschaft, Ticket - Fahrschein* (our examples), although they sometimes may have a different connotation. Pointing out that it is sometimes unavoidable to repeat an important word several times and that journalists are always looking for synonyms, Pfitzner views Anglicisms as an option for avoiding monotonous repetition. An additional advantage lies in the added perspective: two words that are similar in meaning can give a far richer nuance than one word alone

[12, p. 153-154]. Variation of expression (achieving stylistic synonymy) also found evidence in our study. For example, a text using *Beratung* in the first sentence may refer to the same event by *Consulting* in the second sentence. The following examples illustrate that the articles examined in this study might have borrowed English words to avoid monotonous repetition of words. In some articles, the same phenomenon was referred to by both the English and the German term, as shown in table 3:

Table 3

**English borrowings and their German equivalents
referring to the same phenomenon**

German words referring to phenomenon	English borrowing referring to the same phenomenon
Mannschaft	Team
Leistung	Performance
Terrorlager	Terrorcamp
Bildschirm	Monitor, Display
(Internet)Seite	(Internet)site
Armee	Army
Rechner	Computer, PC, Laptop, Notebook
Dopingproben	Dopingtests
Geschäft	Business
Pokal	Cup
Beratungsfirma	Consulting-Firma
Studenten	Campus-Generation
Wissenschaft	Science
Bargeld	Cash
Börsenzusammenbruch	Börsencrash, Börsendesaster
Lebensstil	Way of life, Lifestyle
Strömausfälle	Blackouts
Entführung	Kidnapping
Öko(design)richtlinie	Öko(design)trend
Geheimrecherche	Undercover-Recherche
Geschäftstreffen	Geschäfts/Business-Meetings
Sicherheitsstandards	Security-Standards

As we can see from the above tables, some English words can be used serving simultaneously several stylistic functions, as in the case with: *Trend*, *Event*, *Boom*, *Show*, *Crash*, *Clinch*, etc., since most English words are shorter than their German equivalents, denote more precisely modern phenomena and create a required stylistic effect.

As pointed out by Hilgendorf [11, p. 136], politicians often use Anglicisms “because of their vaguely defined semantic fields”, so they tend to be perceived as neutral, whereas their German counterparts may often evoke negative connotations. When the term *Korruption* was first adopted, it carried a far less negative connotation than its German equivalent *Bestechung*. Whereas

politicians use English at times in an effort to be vague or elusive, the opposite is true for those working in the legal domain.

Not only stylistic motivations but also the genres of news where the borrowings occur determine their frequency. Our observations showed that the articles do not behave the same way in each magazine rubric. With respect to the number of English borrowings in the language, the *Modernes Leben* section stands out of all words being English with 3.51 words per printed page. "Sport/Auto", "Kultur", "Periskop" and "Forschung und Technik" rank second, third, fourth and fifth with the occurrence ranging from 2.84 to 2.26. Further apart lie *Reportage/Medien*, "Wirtschaft" and "Ausland", followed by the weakest *Deutschland* section with relatively few occurrences of 1.2 English words per page. The sections can be ranked as follows with respect to the number of English words they have:

Table 4

Frequency of English words in different news rubrics:

Rank	News Rubric	Number of entries	Number of pages	Average occurrence per page
1	Modernes Leben	312	89	3.51
2	Sport/ Auto	182	64	2.84
3	Kultur	209	78	2.68
4	Periskop	173	65	2.66
5	Forschung und Technik	296	131	2.26
6	Reportage/Medien	179	114	1.57
7	Ausland	122	87	1.4
8	Wirtschaft	190	142	1.34
9	Deutschland	287	239	1.2
	Overall	1950	1009	2.16

The numbers in the last row indicate the overall number of English words and their frequency of all articles included in the study. The frequency of English words across all *Focus* rubrics is 2.16. Among all the rubrics in *Focus*, *Modernes Leben* (*Modern Life*) tops the English occurrence table. For one this is due to its articles about people, celebrities' life, pop culture that traditionally contain a lot of English words. The same can be said about the *Kultur* (*Culture*) section. Along with the great influence of music and movies in Germany comes the influence of music and movie terminology on German. With many English expressions in this field having German equivalents, it can be argued that the borrowing of English is less of a necessity, but rather a stylistic choice, e.g.: "Desaster"-Filme, Action Thriller, Bestseller, Blockbuster, Events, Casting, Covergirl, etc. In this section Galinsky's stylistic device of providing American colour might be playing a role. For example, when reporting about the lifestyle of a Hollywood star, it seems reasonable to assume that there will be English words in the article to create a

certain closeness to the celebrity: e.g. *All-American Boy, Hit, Image, Look, Pop-Prinzessin, Fans, Party-Crack, Story, Smokings, Shows*. German readers tend to associate pop stars with Hollywood, Hollywood with the United States, and the United States with English. Using English will therefore indirectly give them a feeling of being closer to the pop star.

Periskop rubric with its 2.66 occurrence has also a relatively high frequency of English words. Owing to its name, the main function of this rubric is to be focused on and reflect the most recent and significant events in all life spheres and to present this information to the reader in a compact, easy-to-grasp form. So the function of English words in it is for stylistic reasons: brevity of expression, communicative precision, producing vividness: e.g. *Burn-out-/Symptome, Camp, City (Downtown), Details, Slogan, Trend, smart*.

The frequencies of English words in the *Wirtschaft (Economy)*, *Sport/Auto* and *Forschung und Technik (Science and Technology)* sections are not very close to one another with 1.34%, 2.8 and 2.26 respectively, but they are often field-specific borrowings. The number of English words in the *Wirtschaft* section often relates to international finance, the state of the economy, or certain aspects of business, e.g. *Börsencrash, Exportboom, Investment, Discounter, Start-up Unternehmen, boomende Geschäfte*. Furthermore, articles on the economy, as well as science, often discuss new markets and products, new inventions, contain names for new products, advertisement slogans, which are often in English, e.g. *Software, Apple-Fan, 3-D-Trend, Blueraay-Player, "Cash is King", Chip, Memory-Stick, Convenience Food, Technologies, Fast Food, Top-Produkt* etc.

Many sports names originate either from Great Britain or the United States. For this reason English names such as *Soccer, Volleyball, Basketball, Boxing, Tennis, Snowboarding, Surfen, Rally, Racing* were adopted by German many years ago. They have been used until now mostly without any German equivalents. Nevertheless, many of the borrowings in the *Sport* section do have German counterparts, but the English words tend to be more popular: *Fussballstars, Fans (Anhänger), Kicker (Fussballspieler), Coach, Trainer, Team (Mannschaft), Play (Spiel), Ranking, Tennistrend, Cup (Pokal), Dopingprobe (Dopinganalyse)*, etc. The words that describe Health/Wellness sphere are represented not so much in the *Sport* rubric, but rather in *Modernes Leben or Forschung & Technik*, also tend to be English words: *Fitnessclub, Training, Wellness, fit, Top-Form, Crash-Diät, Low-Fat Produkte, Health Trends*, etc.

Why do we see so many English borrowings in the sphere of leisure? There seems to be a general view that diets or healthy lifestyle tips come mostly from the United States, they are more reliable and "stylish". Assuming that this is indeed the case, Galinsky's stylistic function of American coloring might be one of the reasons for English borrowings. So we deal here with the extralinguistic reason for borrowing which we called prestige of the source-language. When talking about a certain diet, for example, the usage of English borrowings might suggest to the reader that the diet comes from the United

States, and it has been tested and approved by a celebrity. Another reason for the borrowing of English terms in the health-wellness section comes from the fact that a number of articles in this section are related to the field of medicine, a sector which is well-advanced in the United States. Within the field of medicine, we see field-specific borrowings, such as *Body-Mass-Index*, *Ernährungs-IQ*, *Do-it-yourself-Diät* etc.

Deutschland and *Ausland* rubrics have a lot of articles on politics and lie at the bottom of the English frequency table. There are a few possible explanations for this finding. First, these rubrics are very news-oriented and informational and are generally not read for entertainment. Additionally, the articles on politics often deal with domestic issues, e.g. Germany's education system, insurance system, economy statistics. It is also true for *Wirtschaft*-rubric, which also has a low number of Anglicisms. When discussing internal affairs, it is not necessary to include English words. Moreover, some readers might not want to see English words in those sections as they may associate an influence of English words with an influence of the United States (or Great Britain) on politics in Germany. As for *Ausland* rubric, there are also few reasons for using English words in it. Still, there are some words (*Checkpoints*, *Consulting Firm*, *Camp-Kids*, *Clinch (Konflikt)*, *Tipp*) that tend to brevity, lead to stylistic synonymy, are precise and recognisable.

The results from this investigation suggest that conveying international colouring, suggesting English reality, absence of some words or derivatives in the DL, cultural dominance of the RL, creating euphemisms effect, producing vividness, appealing to prestige and international recognition of products may be stylistic motivators for the borrowing of English.

The language of the German advertising had absorbed a great number of Anglicisms. English words are particularly evident in the adverts of clothes, electronic products, sport equipment. And indeed, one advertising catalogue abounds in such words as: *Desertboots*, *Loungewear*, *Strohcowboyhut*, *Trainingsjacke*, *Sneakersocken*, *Runningshose*, *Outdooraktivitäten*, *Longsleeve mit Print*, *Softshelljacke*, *Mountainbike*, *Drift Scooter*, *Seamless Boxershorts*, *Performance-Materialien*, *Rugby-Shirt*, *Smartphone*, *Cardreader*, *Businesskeyboar* (examples are taken from our data detection of advertising sources). In all these cases, the use of English can be said to reflect "Englishisation", i.e. the global dominance of English in science, technology, and pop culture [13]. Using English in advertisement can serve as a demonstration of this statement.

The main objective of advertising is to catch the attention of prospective customers to sell their products. Anglicisms do this easily as they tend to be short and compact. According to Rebeck [14], English words are used in place of their equivalents in the media for better image, since English words are seen as prestigious. Rebeck also found that English loan words in print advertisements may be used in place of local equivalents because of their cosmopolitan appeal, in order to give the product an aura of "scientific

reliability and may lead them to perceive the product as being somehow superior and advanced.

In our advertising materials we counted 376 English entries and 29 outdoor advertisements partly or completely in English. We recorded all the words separately from each source but found it pointless to further organise them into any spheres or rubrics. The main reason for that was that the collected material is rather heterogeneous. Some brochures contain advertisements only of one type of products, while others contain advertising of many different kinds of goods: food, clothes, furniture, household appliances, cosmetics, gardening utensils, etc. According to our observations, advertising of electronic products and clothes has the highest number of English words.

The reasons for such frequency in the first group are not difficult to understand. Many of the words, especially computer-related borrowings (*Flatscreen LCD-TV, Mediaplayer, Surround-Soundsystem, Tuner, Audio-CD, GPS-Chip, Bluelight-Sensor, Webcam, Cardreader, Farbdisplay*) are domain-specific, i.e. there is no alternative to using the English words since there are no German equivalents, and the usage of English borrowings is a necessity. With the huge number of high-tech products and software applications coming from the United States and other countries, the German language adopts the vast majority of new terms, e.g. *Software, E-mail, online, Stand-by, Bluetooth, Memory-Stick*.

The second group of products which abounds in Anglicisms is clothes, sports and leisure equipment. The reason for borrowing in this group is different. Almost all English words have German equivalents: *Boots (Schuhe, Stiefel), Bag (Tasche), Shirt (Hemd), Style (Stil), Jacket (Jacke), Sleepwear (Schlafanzug), Pockets (Taschen), Trend-Comeback (Trend-Rückkehr), Print (Muster)*. Still, English words have a different stylistic implication, they function, first of all, as eye-catchers since they are short, compact and they create "better image" of products. Such words as *Must-haves, Trendlooks, Cowboyhut, Desertboots, trendy, stylish, casual, Beautycentre, Runningshirt, Outfit, Fieldjacket* are associated with sophisticated lifestyle and add an internationally recognized image to the products. Though some words in this sphere do not have (any) close equivalents: *Weekender (small travel bag), Sweatshirt, Leggings, Fitnessschuhe, Sneakers, Paragliding, Wellnesscentre, Campingzelt*. In the area of sport we also found examples: *Bodybuilding, Bungy-jumping, Coach, Fitness, Jetboat, joggen, kicken, Rafting, Skateboard, Snowboard, Squash*, etc.

By contrast, advertising sheets of food products, household attributes (decoration, gardening, tools, furniture, household utensils, etc.) are aimed at creating a positive image for traditionally high-quality "made in Germany" products and, thus, their ratio in the total is relatively low. Most of these products are German labels. *Set, Service, Tipp, Hobby, Trend, Designer, Box, etc.* are the most spread words in this group but the number of lexical units is rather restricted. Among food group we found *Snack, Flakes, Chicken*,

crunchy, Drink, light, low-Calorie, Toast, Chips, Cookies, Energy Drink, light Cheese.

Another example of extralinguistic reasons for using English words can be found in the sphere of tourism. The tendency to use English as the international communication language is especially evident in this area. Tourism is one of the most dynamically developing branches in the world economy and, thereby, subjected to cultural interference and direct contacts between countries. Being so, it demands from all employers involved, on the one hand, knowledge of a foreign language, mostly English. On the other hand, tourists travelling abroad need to be equipped with some English knowledge in order to be able to understand such words as *Transfer, all inclusive, Check-in, Wellnesscenter, extra Servicegebühr, full board, Beach, Resort* etc.

So, loan words in such spheres as leisure, sports, tourism, fashion, food are used because they are believed to give a better image of elegance, taste, sophistication or charm of those referred to and described, trigger positive stereotypes.

There is increasing evidence that the use of English in media discourse extends beyond established lexical borrowings to include nonce borrowings, phrases and whole sentences. In German media, code-switching into English appears in a variety of genres for a variety of purposes. Examples include commercial slogans or even complete advertisements, quotations or headlines in newspapers, interviews and reviews in music magazines, openings and closings in computer-mediated communication etc. [15; p.101]. In our research we found about fifty instances of such cases in the *Focus* magazine, some examples include: "*British Workers first*", "*Buy American*", "*It's the economy, stupid*", "*made in Germany*", "*stressed-out-snackers*", "*adult time for adult crime*", "*licensed to steal (lizenziert zum Stehlen)*", "*Bad for good!*", "*Just relax!*", "*Understatement ist das oberste Gebot*", "*There is no better way to fly*" (*Lufthansa*), "*Weil es Jedermann's Business is*" (*Microsoft*), "*Rules are for fools*", "*Performance mit Stil*" (*Windows Mobile*), "*Inspire the Next*" (*Hitachi*). Many of the commercial slogans belong to international companies, and there is a tendency not to translate them into the language of each country where the product is presented.

In many cases outdoor advertising also represents commercial slogans of companies, (e.g.: "*Wella: Passionately professional*"), other instances are names of places: "*Management Trust Consultants GmbH*", "*Planet Hair-Factory: Life Style-Hair Design*", "*Tattoo Piercing*", "*STANTON to go*", etc. Shop-window inscriptions include: "*This Easter put something SEXY in your basket!*", "*Fashion Sports*", "*H&M: Die Conscious Collection*", "*Last Minute*", "*Surf Stick*".

Finally, menus and assortment in cafes, snack bars, bistros contain the names of products that are known internationally: *Milkshake, Bacon, Toast, Chicken, Brownie, Smoothies, Iced Coffee, Big King, Double Cheeseburger, etc.*

Outdoor advertising and commercial slogans are supposed to be comprehensible for the most possible number of people and broadcast the message of the manufacturer. Numerous tourists who visit Germany should not have any difficulties in reading advertising or finding their way. Still, it often appears that these are the Germans who have difficulties in decoding the contents of the meaning conveyed, which sometimes also can be the purpose of the message sender. Endmark AG, a consulting company from Cologne, investigated the question, whether English "claims" are comprehensible at all. The result bewildered even inveterate language purists: 85% of respondents failed to explain the short slogan "*Be inspired*" (Siemens mobile), 92% - "*One Group. Multi Utilities*" (RWE). A half of the tested people could only approximately adequately translate "*Every time a good time*" (McDonald's) and "*There's no better way to fly*" (Lufthansa). The rest failed the test. The experts assume difficulties simply with understanding the message of these slogans: However, the working hypothesis is that if English slogans are not understood correctly and lack emotional effect on consumers, they should at least arouse their interest [16].

All in all, an established group of widely used Anglicisms by different spheres can be outlined, which are likely to retain their present status in the German language and which will continue to enrich its vocabulary. Our conclusion therefore is that the influence of Anglo-American culture is especially evident in the area of social and cultural life, and with certainty will further continue to enter the German, if present international contacts are maintained. Nevertheless, no absolutely precise predictions can be made, because language is highly susceptible to political, economical, social and cultural changes.

References

- 1. Carstensen B.** Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache. Entlehnungsvorgänge und ihre stilistischen Aspekte:/ Broder Carstensen, Hans Galinsky. – Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1967. – 80 s.
- 2. Carstensen B.** Englische Einflüsse auf die deutsche Sprache nach 1945 / B. Carstensen. – Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1965. – 295 s.
- 3. Carstensen B.** Zur Intensität des englischen Einflusses auf die deutsche Pressesprache / B. Carstensen, H. Griesel, H.-G. Meyer. – Muttersprache, 1972. – 82(4). – P. 238 – 243.
- 4. Busse U.** German // English in Europe:/U. Busse, Manfred Görlach. – Oxford : Oxford univ. press:, 2002. – S. 13 – 36.
- 5. Yang Wenliang.** Anglizismen im Deutschen. Am Beispiel des Nachrichtenmagazins Der Spiegel: / W. Yang. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1990. – 237 s.
- 6. Onysko A.** Anglicisms in German, Borrowing, Lexical Productivity and Written Codeswitching : / Alexander Onysko. – Berlin: Walter de Gruyter, 2007. – 376 p.
- 7. Glahn R.** Der Einfluss des Englischen auf die gesprochene deutsche Gegenwartssprache / R. Glahn. – Frankfurt : Peter Lang, 2000. – 215 s.
- 8. Haugen E.** The analysis of linguistic borrowing / E. Haugen. – Language 26. 2., 1950. – P. 211 – 231.
- 9. Longman**

Dictionary of Contemporary English / Dell Summers. – Longman: 2001. – 1668 p. **10. Hilgendorf Susanne K.** The impact of English in Germany / Susanne K. Hilgendorf // English Today. – 1996. – 47 (Vol. 12) – No. 3. – P. 3 – 14. **11. Hilgendorf, Susanne K.** English in Germany: contact, spread and attitudes / Susanne Hilgendorf // World Englishes. – 2007. – Vol. 26. – No. 2. – P.131 – 148. **12. Pfitzner J.** Der Anglizismus im Deutschen. Ein Betrag zur Bestimmung seiner stilistischen Funktion in der heutigen Presse / J. Pfitzner. – Stuttgart: J.B. Metzler Verlagsbuchhandlung, 1978. – 254 p. **13. Phillipson R.** Englishization: one dimension of globalization / Robert Phillipson, Tore Skutnabb-Kangas / In Graddoll David & Ulrike H. Meinhof (eds.) // English in a changing world. – Aila Review 13, 1999. – P. 19 – 36. **14. Rebuck M.** The Function of English Loanwords in Japanese / M. Rebuck. – NUCB JLCC, 4, 2002. – P. 53 – 64. **15. Androutsopoulos Jannis.** Deutsche Jugendsprache: Untersuchung zu ihren Strukturen und Funktionen / Jannis Androutsopoulos – Frankfurt a.Main. : Peter Lang – 1998. – 684 p. **16. Zur Wirkung** englischer Werbeslogans. (Vorlesung. Dortmunder Universität - 2005) [Електронний ресурс]/ Isabel Kick. 2005. – Режим доступу : www.forschungstage.uni-dortmund.de **17. Das grosse Fremdwörterbuch:** Herkunft u. Bedeutung der Fremdwörter / red. Bearb. Brigitte Alsleben. – Mannheim/Leipzig/Wien/Zurich: Dudenverlag, 2003. – 1542 s.

Рудакова Т. О. Англо-американські запозичення в лексиці сучасної німецької мови: причини та чинники які зумовлюють їх інтенсивність

Стаття присвячена аналізу англо-американських запозичень та факторів які зумовлюють їх функціонування в сучасній німецькій мові; крім того досліджується роль англійської мови як мови-донора лексичних запозичень на сучасному етапі глобалізації. Автор також пропонує якісний та кількісний аналіз екстра- та інтралінгвістичних причин запозичень в пресі та рекламі на матеріалі друкованого німецького журналу «Focus», друкованих рекламних носіїв, зовнішньої реклами та комерційних слоганів.

Ключові слова: запозичення, англіцизм, екстра-/інтралінгвістичні причини запозичень, інтенсивність.

Рудакова Т. А. Англо-американские заимствования в лексике современного немецкого языка: причины и факторы, определяющие и интенсивность

Статья посвящена анализу англо-американских заимствований и факторов, определяющих их функционирование в современном немецком языке; также исследуется роль английского языка как языка-донора лексических заимствований на современном этапе глобализации. Автор также предлагает качественный и количественный анализ экстра- и интралингвистических причин заимствования в немецкой прессе и

рекламе на материале печатного немецкого журнала «Focus», печатных рекламных носителей, наружной рекламы и коммерческих слоганов.

Ключевые слова: заимствование, англицизм, экстра-/интралингвистические причины заимствований, интенсивность.

Rudakova T. O. Anglo-American borrowings in the modern German language: reasons and factors determining its intensity

The article analyses Anglo-American borrowing and factors determining its functioning in the modern German language; it also studies the role of English as a donor-language for lexical borrowing at the present stage of globalization. The author also offers qualitative and quantitative analysis of extra- and intralinguistic reasons for borrowing in the German press and advertising. The object of this analysis is the printed German magazine *Focus*, a number of printed advertising materials, outdoor advertising and commercial slogans.

Key words: borrowing, Anglicism, extra-/intralinguistic reasons for borrowing, intensity.

Стаття надійшла до редакції – 30.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811 111 '371

Хомяк Н. В.

МЕХАНИЗМ ВТОРИЧНОЙ НОМИНАЦИИ

«Номинация как лингво-гносеологический акт обозначения объективных предметов и явлений есть по своей сущности акт абстрагирования, в результате чего значение слова приобретает абстрактный всеобщий характер, позволяющий употреблять соответствующее слово не к одному предмету, а в зависимости от степени абстракции к большему или меньшему классу явлений». [1, 107; 2].

Теория языковой номинации непосредственно связана с концептуальным подходом к вопросу о значении языкового знака, начало которому было положено Г. Фреге с его теорией семантического треугольника, представляющего единство трех элементов: знака-символа внешней формы – обозначающего, опосредованно связанного с обозначаемым-референтом (объектом действительности) через человеческое сознание, в котором означаемое является отражением объекта действительности и одновременно содержанием обозначающего. Обозначающее – знак-символ и является конечным результатом

взаимодействия трех онтологически важных и взаимозависимых функции языка – когнитивной, коммуникативной и номинативной. По Г. Фреге значение номинативного знака как результата процесса наречения объективных фактов, может определяться не только соотношением с конкретным референтом, истинность которого не подвергается сомнению, но и с конкретным смыслом, который вытекает из конкретной коммуникативной ситуации. И в таком случае избирательно используется один из всего набора потенциальных признаков первичного объекта наречения и успешно актуализируется в ином синтагматическом окружении. Следовательно, независимо от своего лингвистического статуса, тот или иной языковой знак может проявиться, на первый взгляд, в совершенно неожиданном плане, однако если внимательно рассмотреть такие речевые факты с точки зрения их потенциальной семантики становится очевидной закономерность таких номинаций. Если принять положение Г. Фреге, что смысл выражения определяет то, к чему это выражение относится, то представляется оправданной процедура наречения с помощью языковых знаков. Собственно в этом и заключается принцип вторичной номинации [3; 4; 5]. И хотя для каждого отдельного смысла существует свой единственный референт, этот референт может предполагать несколько смыслов. На этом основании следует считать, что концептуальная сфера языкового знака как означаемое, требующее своей номинации, потенциально включает в себя конкретное представление о конкретном объекте реальности, эмпирически виртуальный образ, именуемый в терминологии лингвистической семантики как ‘денотат’, и понятие как обобщенный образ, отражающий все существенные признаки определенного класса реально существующих объектов, будь то предмет, явление, свойство, состояние, действие или даже событие, и именуемый как ‘сигнификат’. Таким образом, и ‘денотат’, и ‘сигнификат’ образуют концептуальную сферу языкового знака, то есть его внутреннюю форму [6].

Следует, однако, учитывать тот факт, что в процессе речи языковые знаки вступают в структурно-синтагматические связи, правильность организации которых обеспечивается логической категорией ‘имплицат’, лежащей в основе мыслительной деятельности и отражающей отношения внеязыковой реальности. Вступают в действие правила так называемой *релятивной семантики*, предопределяющие возможность семантической сочетаемости элементов в рамках речевых построений более высокого уровня сложности: сложное или производное слово, словосочетание или высказывание. В зависимости от лингвистического статуса и характера семантической сочетаемости сопологающихся элементов образуются единицы речи, разные по степени структурной связи, а, следовательно, и разные по своему языковому статусу, например, сочетание «держи карман шире» в изолированном от контекста или ситуации виде представляется

двойственным по статусу, в то время как в речевой цепи получает однозначное толкование, либо свободное словосочетание, либо фразеологическая единица. Практически неограниченный процесс коммуникации регулируется в зоне действия категории 'имплицат', а каждый конкретный творческий акт мышления одновременно отражает действительность и формирует ее. Поэтому, несмотря на влияние внеязыковой реальности на формирование речевых знаков, включая и социальный аспект в процессе закрепления конкретного знака в речевой деятельности, все же нельзя забывать о том, что в результате такого влияния появляется новое наименование, потенциально способное впоследствии перейти в систему языковых средств с фиксированным 'внутренним' значением в рамках соответствующего парадигматического ряда [6]. Как заметил С. Д. Кацнельсон: «Все понятия «личны» в том смысле, что мышление реально существует только как развивающееся мышление бесчисленных индивидов прошлого, настоящего и будущего и все понятия социальны, так как они возникают и развиваются в обществе, будучи обусловлены практической деятельностью общественно организованных людей. Новое обозначение создается на уровне индивида и только впоследствии либо применяется, либо отвергается обществами. Кроме того, сама лексическая система языка накладывает ограничения на творческую деятельность людей, создающих новое слово» [7, 18].

Принято считать, что семантический объем словесного знака и его лексическое значение формируются семантическими категориями 'денотат' и 'сигнификат', но в процессе употребления речи один и тот же знак может нести различную информационную нагрузку, что допускается его семантической структурой. Потенциальный объем содержания знака " денотат + сигнификат + имплицат" формирует его значение, а интерпретация знака в конкретном употреблении – смысл. В определении смысла главную роль играет способность собеседников опереться на внутреннюю форму слова, и извлечь все возможное для решения конкретной задачи.

В нашей действительности за каждым событием, связанным с приобретением определенного опыта, тянется шлейф ощущений объективного и субъективного порядка, и эти ощущения неизменно отражаются в потенциальном содержании того номинативного знака, за которым мы закрепили эту новую информацию. А отсюда следует, что в каждой конкретной речевой ситуации номинативный знак может реализовать как прямое, первичное, денотативное значение, так и актуализировать одно из значений более обобщенного плана. Вполне естественно ожидать в таких случаях создание стилистически более ярких номинаций, не всегда достаточно понятных для получателя информации, но требующих соответствующего анализа для выявления заданного смысла. И именно такие ситуации требуют разграничения двух понятий 'значение' и 'смысл'. Следует отметить, что очень часто в

работах, связанных с исследованиями в области значения языкового знака, употребляется термин 'коннотативное значение', содержание которого непосредственно связано с определением смысла высказывания. Здесь мы считаем уместным упомянуть и о таком понятии как 'референция' или 'референт', поскольку в любом коммуникативном акте возникает необходимость соотнесения полученной информации с конкретным референтом – объектом или явлением внеязыковой реальности, а далее путем семасиологического анализа установить соответствие между референтом и тем объектом (свойством, событием, действием), для которого данный номинативный знак является первичным. Уже Ф.де Соссюр указывал на то, что значение языкового знака берет начало из двух источников: а/ языка как системы, к которой принадлежит данный знак и в/ мира вещей, описываемых этим знаком, где а/ внутриязыковая, концептуальная реальность, а в/сфера соотнесения с внеязыковой реальностью. Причем, следует добавить, обе реальности представляют собой неразрывную связь.

Таким образом, смысл – это характер семантической сочетаемости языковых знаков в синтагматической цепи, и на первое место здесь выходят те компоненты значения, которые более всего способны сочетаться друг с другом. Совершенно очевидно, что в случае сочетаемости на уровне первичной номинации – D+D – все высказывание будет стилистически бедным и не представляющим особой трудности для интерпретации: для таких высказываний существует особая функциональная сфера языка – деловой и официальный стиль. В рамках же других функциональных стилей как художественная проза, газетный стиль и, особенно, разговорный, случаи употребления стилистически ярких выражений, когда сочетаемость становится возможной только на более высоких уровнях обобщения – D+S; D+I -, возрастают в разы [6].

Различение значения и смысла очень важно при установлении идентичности номинации: значения разные - смысл одинаков. Существует огромное количество номинаций, результирующих процессы метафорической номинации, когда нюансировка смысла связана с предикативной функцией слова, стремящегося к моносемности, преодолению смысловой неопределенности за счет сужения или расширения значения. Все эти процессы характерны при наличии субъекта номинации.

Способность конкретного языкового знака а, более всего, лексических единиц, актуализироваться в речи на разных уровнях обобщения, великолепно используется в процессах номинации, известных как семантическая транспозиция. Соответственно, разграничение обозначения как результата номинативного акта и значения как потенциального содержания или концептуальной сущности знака, предопределило два разных, но тесно взаимосвязанных исследовательских подхода к языковым единицам: ономасиологический,

рассматривающий содержательную структуру языковых единиц с точки зрения предметной направленности, т. е. соотносительности с внеязыковым предметным рядом как средства его обозначения, именованности, и семасиологический, рассматривающий содержательную структуру языковых единиц с точки зрения формирования их внутрисемных значимостей. Эти два направления взаимодействуют, дополняя друг друга.

В процессе наречения фактов внеязыковой действительности действует основная номинативная функция. В качестве первичной она свойственна данному языковому элементу как компоненту системы. Форму, используемую в первичной функции, принято считать первичной или прямой номинацией, в семантической основе которой лежит реализация денотативного компонента значения как репрезентации единичного. Следует отметить, что в словарных статьях именно это значение подается в качестве первого по очередности.

В силу онтологического свойства языкового знака, определенного Ф. де Соссюром языковой асимметрией [8], одна и та же форма приспособляется для выполнения вторичных функций: соответственно в семасиологическом плане это будут сигнификативная или имплицативная функция, в ономасиологическом – вторичная номинативная функция.

Как уже упоминалось выше, лексическое значение как содержательная категория, формируется суммой денотата, сигнификата и имплицата и определяется отношением «обозначающее» (язык, форма) – «означаемое» (концепт, содержание) и является интралингвистической парадигматической категорией.

В ономасиологическом плане формируется номинативное значение – номинат, – содержательная структура которого определяется как интралингвистически, через опосредованную связь «обозначающее – обозначающее», так и экстралингвистически, через непосредственную связь «обозначающее – обозначающее» с учетом объективной и субъективной реальности, и прагматического фактора как интенции говорящего.

Номинативный аспект знаковой функции – это тот ее компонент, где отражаемая действительность «снимается» в форме обозначающего и где гносеологический слепок элемента или фрагмента действительности получает понятийно-языковое, сигнификативное расчленение. Номинативная деятельность связана с практическим овладением, познанием и отражением объективного и субъективного для человека мира. Словесные знаки, являясь средством хранения «запечатленной» в них внеязыковой информации, служат и средством языкового мышления. Поэтому значения слов постоянно вовлекаются в процесс развития понятий, материализованных в словесной оболочке, что дает возможность переосмысления и формирования вторичных знаковых функций слова. Наряду с этим «экономичность» языка, являясь одним из

его существенных свойств, вынуждает язык избегать появления новых единиц плана выражения, что приводит к переосмыслению уже имеющихся в языке номинативных средств [4; 9].

Естественной средой для формирования новых наименований является речевое высказывание, представленное единицами различного языкового статуса от словесных знаков до единиц сверхсинтаксического уровня. Однако центральная позиция в процессах наименования действительности принадлежит все же словесным знакам. Именно они используются как средство передачи сведений об окружающем мире, которые удобно и естественно фиксировать с помощью уже известных образов, закрепленных в лексических значениях. Чем больше в существующем значении слова содержится информации совпадающей со свойствами познаваемого объекта, тем выше вероятность избрания этого слова для обозначения именуемого объекта. В этом заключается осознанность мотива выбора готового наименования для выражения «несобственного» для него обозначаемого. Переосмысливаемое значение словесного знака приспособливается к выражению нового внеязыкового содержания и является результатом семантического сочетания словесных знаков на более высоком уровне обобщения.

Список использованной литературы

- 1. Колшанский Г. В.** Лингво-гносеологические основы языковой номинации / Г. В. Колшанский // Языковая номинация. – Т. 1. – 1978. – С. 54 – 63.
- 2. Колшанский Г. В.** Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте / Г. В. Колшанский // В кн.: Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976, С. 5 – 81
- 3. Азнаурова Э. С.** Стилистический аспект номинации словом как единицей речи / Э. С. Азнаурова // Языковая номинация. Виды наименований : Под. ред. Б. А. Серебренникова, А. А. Уфимцевой. – М. : Высшая школа, 1977. – 360 с.
- 4. Телия В.** Вторичная номинация и ее виды / В. Телия // Языковая номинация. Виды наименований : Под. ред. Б. А. Серебренникова, А. А. Уфимцевой. – М. : Высшая школа, 1977. – 360 с.
- 5. Хомяк Н. В.** Формирование номинативного значения / Н. В. Хомяк // Язык: история и современность. – Луганск, 1999. – С. 111 – 119
- 6. Хомяк Н. В.** Semasiological approach to the word study / Н. В. Хомяк // Вестник ЛГПУ. – 2002. – С. 160 – 164
- 7. Кацнельсон С. Д.** Содержание слова, значение, обозначение / С. Д. Кацнельсон. – М. : Наука, 1986. – 373 с.
- 8. Godel R.** De Saussure's system of linguistics. / R. Godel // Current trends in European and American linguistics, v.3. The Hague – Paris, 1966. – 486 p
- 9. Никитин М. В.** Функциональная типология языковых единиц и проблема лексического значения / М. В. Никитин. – Владимир: Астра, 1975. – 328 с.

Хомяк Н. В. Механізм вторинної номінації

Метою даної статті є пояснення механізму номінативних процесів, особливо тієї частині, що стосується актів вторинної номінації, результатом яких є стилістично забарвлені одиниці. Відзначається, що номінативна діяльність пов'язана з практичним оволодінням, пізнанням і відображенням об'єктивного і суб'єктивного для людини світу. Словесні знаки, будучи засобом зберігання в них «відображеної» позамовної інформації, служать і засобом мовного мислення.

Ключові слова: механізм номінації, номінативний процес, стилістично забарвлені одиниці.

Хомяк Н. В. Механизм вторичной номинации

Целью данной статьи является объяснение механизма номинативных процессов, особенно той его части, касающейся актов вторичной номинации, результатом которых являются стилистически окрашенные единицы. Отмечается, что номинативная деятельность связана с практическим овладением, познанием и отражением объективного и субъективного для человека мира. Словесные знаки, являясь средством хранения в них «запечатленной» внеязыковой информации, служат и средством мовного мышления.

Ключевые слова: механизм номинации, номинативный процесс, стилистически окрашенные единицы.

Khomyak N. V. The mechanism of secondary nomination

The aim of this article is to explain the mechanism of nominative processes, especially in a part concerning the acts of secondary nomination which result in stylistically-coloured units. It is noted that the nominative activity is connected with the practical mastery, cognition and a reflection of objective and subjective person's world. Verbal signs as a means of storing in them "imprinted" extra-linguistic information, serve as a means of language thinking.

Key words: mechanism of nomination, nominative process, stylistically-coloured units.

Стаття надійшла до редакції – 09.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111(71)-31.09+929 Ондаатже

Novikova A. A.

**THE BIBLICAL INTERTEXT IN THE M. ONDAATJE'S NOVEL
"THE ENGLISH PATIENT"**

"Not a story about me through their eyes then. Find the beginning, the slight silver key to unlock it, to dig it out. Here then is a maze to begin..."

M. Ondaatje

The Bible is the greatest work in the world literature and this masterpiece has much more influence than even W. Shakespeare upon the written and spoken language of the English race. As a consequence, to study English literature without some general knowledge of the relation of the Bible to that literature would be to leave one's literary education very incomplete. Every period of English literature shows some influence of Bible study (J. Adams, R. Bratcher, M. Coles, M. Forster, J. Green, W. Prindle, R. Sider, G. Zeolla, etc.), even from the old Anglo-Saxon days; and during the present year, the study has so little slackened that one constantly sees announcements of new works upon the literary elements of the Bible. "Perhaps one of the best is Professor Moulton's "Modern Reader's Bible," in which the literary side of the subject receives better consideration than in any other work of the kind published for general use" [1]. K. Kyser says that "...with the use of Christian imagery, we can view the book in a different light. Biblical mythology has always been used to exalt the White race's political agenda, it justifies their actions (for war), and gives them the authority to do so. However, she goes on to mention that it is particularly dangerous to believe in this" [2, p. 889]. So, the actual problem of modern comparative literary criticism is the biblical interpretations functioning in world literature.

The main aim of the article is to demonstrate how the author's work advances the biblical intertextuality and the way of its using. The problem we are studying concerns some aspects of intertextual connection of M. Ondaatje's novel "The English Patient" with the Bible. The object of our research is the aforementioned novel. The subject we chose is the reinterpretation of Biblical motifs and characters in M. Ondaatje's novel.

Many scholars (J. Boland, E. Edwards, B. Fledderus, J. Haswell, T. Kliman, S. Solecki etc.) have sought to examine M. Ondaatje's narrative crafts, and the ways in which the writer employs the thematic and formal freedom that the novel provides to successful effect.

Philip Michael Ondaatje is one of the Canadian leading modern writers, whose works are very popular nowadays. He was born in Colombo, Shri Lanka (then Ceylon) in 1943 and moved to England in 1954. M. Ondaatje's work includes fiction, autobiography, poetry, films. He has published 13 books of poetry, and won a lot of awards for his books. He is perhaps best known for his Booker Prize-winning "The English Patient", which was adapted into an Academy-Award-winning film. This book shows the familiarity between text and reader, and allows the observation of intimacies between characters. The text must be read closely so that the biblical intertextuality to be identified.

As many scientists considered "The English Patient" an apocryphal story because of the storytelling, when every character is given the authority to tell his own story and the author refusing to privilege a single position of authorship, we should speak shortly about apocrypha. So, the term apocrypha is used with various meanings, including "hidden", "esoteric", "spurious", "of questionable authenticity", ancient Chinese "revealed texts and objects" and "Christian texts that are not canonical". "The word is originally Greek (ἀπόκρυφα) and means "those hidden away". Specifically, ἀπόκρυφα is the neuter plural of ἀπόκρυφος, an adjective related to the verb ἀποκρύπτω [infinitive: ἀποκρύπτειν] (apocryptein), "to hide something away" [3]. Through supplementation and intertextuality, when the writer is telling an apocryphal story, M. Ondaatje demonstrates how "...no story is told just once" [4, p. 59] .

The term "intertextuality" stems from the "Tel Quel" group of the late sixties. Launched by J. Kristeva, it was reworking and updating of M. Bakhtin's concepts have decisively given a Bakhtian edge to many contemporary studies. "Discourse lives, as it were, on the boundary between its own context and another, alien, context" [5, p. 284]. So, his role of ideology in the promotion of discourse has contributed to the opening of new and interdisciplinary fields of research. The term "intertextuality" was taken up enthusiastically by R. Barthes and J. Derrida. They understood it not merely as the use of sources and allusions but as the idea that no text makes sense on its own, that every text is related to others of necessity, or more sweepingly, that every text is related to all others: "One text reads another... Each "text" is a machine with multiple reading heads for other texts" [6, p. 107].

There are two methods for the literary study of any book – the first being the study of its thought and emotion; the second only that of its workmanship. A student of literature should study some of the Bible from both points of view, and, of course, the same when he reads a book where the author uses the Bible as a precedential text.

First the precedential theory was proposed and theoretically proved by Russian scholar Yu. Karaulov in 1986. The precedential texts as he considers are "...ready-made, intellectual and emotional blocks, which are meaningful

for one or another person in perceptual and emotional attitude and known enough in society, that is why they often used in communication” [7, p. 155].

In the world literature there are a lot of precedential texts, which re-echo in different works of literature. First of all, it is the Bible, Dante’s, J. Goethe’s, M. Cervantes’s, W. Shakespear’s works and others. Not only author’s works can be precedential, but myths, folk songs, tales and prayers.

The Russian scholar, philosopher and semiotician M. Bakhtin arguably offers us a model to anticipate M. Ondaatje’s own form of novel writing. The conceptions links closely to M. Bakhtin’s idea of “dialogism”, which encapsulates his view of language and the novel as “dialogic”; bringing together various voices, speech patterns and dialects, social and ideological. The author should locate a “truthful” or recognizable intersection between time and space. M. Ondaatje’s view of books as “communal acts” [4, p. 15] allows him to be “completely free” and “hold everything together” throughout his novel. “The English patient” is set in certain time periods, while its themes transcend boundaries as a study of the universe of character and the empty houses of the heart. This postmodern novel represents a novelistic and apocryphal re-writing of history and characterised by a complex and fragmental structure and strikingly poetic language: “At night, in the mountains around them, even by ten o’clock, only the earth is dark. Clear grey sky and the green hills” [8, p. 85]. M. Ondaatje’s prose is inventively figurative, because he is a poet as well as a novelist.

Correspondingly, M. Ondaatje’s story has a Biblical quality, dealing with the war, which is largely in the background. The author stresses both the interrogative reading of actual texts and reading of interpretation of situations outside the borders of the text, and foregrounds the close reading of the other sacred text in need of care. In order to do a close reading of the bonds between people and the novel M. Ondaatje uses the well-known text in reality. D. Amid contends that, “...to make the analogy persuasive, the writer needs to disclose two things. First, he must show the reader that the order is, at some level, a text that must be read closely in order to be identified, and that a certain practice of textual interpretation mediates and occasions the intimates between real corporeal people in the world. Second, M. Ondaatje has to show that a fictional text – which includes the novel “The English patient” – is at some point more than just intangible or allusive meaning, but proceeds from, and relates to, another embodied person, or to other bodies. To read and interpret a book is thus to enter into a deeply personal relationship with another body” [4, p. 22].

There are a lot of biblical allusions in the text. So, the patient is both a saint and a devil, who has “...hipbones of Christ” [8, p. 5]; he also a “...despairing saint” [8, p. 3], and “...Adam” [8, p. 144]. The patient undergoes various identifications, that he himself appears to have lost among them. The allusion of baptism is demonstrated by the Bedouin healer. When the patient describes him as “...a vessel to himself, this merchant doctor, this king of oils and perfumes and panaceas, this Baptist...” [8, p. 10], we

understand that each character is baptized by something. Hana, for example, performs baptism for Kip as she washed him with milk. Caravaggio is baptized by the sense of love. The biblical allusions are also demonstrated by means of figures. The resemblance of biblical images demonstrates by thus: "...called the Holy Trinity" [8, p. 178], where "the Holy Trinity" are Lord Suffolk, Miss Morton and Mr. Fred Harts, whom constantly work together.

We can speak about the allusion of biblical imageries. The blood imageries observed in the relationship between Almásy and Katherine, Almásy's list of wounds, the constant deaths in the wartime hospital and others. "The English patient" may be read as a mosaic of biblical and mythological images, glimpsed briefly but often throughout the novel, that allows the dialogue between the precedential text and the novel, but confirms M. Ondaatje's goal to demonstrate the shifting identifications and the interrelationship among the novel's characters.

László Ede Almásy de Zsadány et Törökszentmiklós (22 August 1895 – 22 March 1951) was a Hungarian aristocrat, motorist, desert researcher, aviator, Scout-leader and soldier who also served as the basis for the protagonist in Michael Ondaatje's novel. Almásy has another real life in the book – he is a person, delusional after many morphine injections, tells stories of his visits to deserts and gardens, comparing himself with a book: "You must talk to me Caravaggio. Or am I just a book?" [8, p. 269].

When the narrator in the novel has something like chronological and geographical "implosion" Almásy explains how twentieth century soldiers "...came upon their contemporary faces" in "the Piero Dela Francesca frescoes of the Queen of Sheba, King Solomon, and Adam" [8, p. 70]. When English patient recognizes how Katherine's face cannot be owned by any man, and that his attempts at appropriating her as his own could be fatal, he confers Biblical resonance on his first gaze upon Katherine, "I see her still, always, with the eye of Adam" [8, p. 144]. It was love at first sight. Adam had only one woman Eve, as Almásy had only Katherine, who was his Eve. In these examples we can speak about biblical intertextuality on the textual level, that shows in biblical names.

M. Ondaatje uses postmodern techniques such as describing future events earlier, which subverts conventional narrative logic. In the novel we often see sudden changes in the narrative point of view, which tend to disrupt the natural flow of the novel, and threaten the concept of individuality and selfhood. So, the time-order is continually changing. The author veers from the past to the present and back again- time does not progress in linear form. There is also an intercutting of scenes and events. M. Ondaatje shifts between scenes of what is happening to Kip and Hana and Caravaggio and the English Patient. Thus he creates an "impression of simultaneity", he is also fond of mixing odd cultural motifs such as medieval with modern and assimilating them.

We can find out interconnecting relationship between the group, the desert, and that of Italy. "The English patient" provides an alternative to the

destructive apocalypse that Kip circumscribes as "...this tremor of Western wisdom" [8, p. 284]. The author exploring the complex relationships between individuals' stories and the collective tale, and interweaving Eastern and biblical images.

In the desert Almásy discovered the cave with rock paintings, and the swimmer motif in the cave provides a sense of eternal effort between man and his environment. It was a holy place for him and Katherine. "It is important to die in holy places. That was one of the secrets of the desert" [8, p. 260]. The cave is a warm, protective place, when the outside world is full of death and war. The phenomenon of isolation is represented in the Christian faith. It is in the Garden of Eden that Adam and Eve are doomed to a lonely existence as Almásy and Katherine are doomed in cave. Also the Book of Ecclesiastes contains particular reference to loneliness in later life, which means the loneliness of no longer being a productive member of society. The main characters in the novel withdraw into the safety of the Villa, where they spend most of their time. M. Ondaatje represents lonely characters who lead lonely lives.

The author has used the desert landscape as a physical manifestation of the lives of the main characters. The desert is beautifully portrayed but in fact is barren and likewise the characters are all equipped with certain skills but end up not benefiting from it. The writer cites different books (Herodotus' "Histories" and publications by the Royal Geographical Society, London; the Bible etc.), uses historical events and historical figures, the heavy intertextuality mainly between the novel and other books. However, despite this intertextuality, several elements are said to serve to keep the narrative oral, so that the reader is invited to participate in or experience the narrative more than just reading it, through the three main aspects of the traveler's tale: incompleteness, immediacy and anticipated communion or community. All of them include the representation of the landscape as a text, the body as a landscape, and the landscape as a body, which all serve to stress the communal nature of the experience as undergone by the traveler, the reader, and the desert itself. "The English Patient" is a good example of intertextuality and in our case we are going to speak about biblical intertextuality.

Almásy's manner is knowledgeable and reflective. His entire career has consisted of searching for ancient cities and mapping empty land. The great irony of the novel is that "English patient" is not even English, but rather Hungarian by birth, who has spent much of his life wandering the desert. So, the character of Almásy serves to highlight the great difference between imagination and reality.

Hana goes about her duty with a Christian belief and while she refrains from praying and outright religious ceremony, the allusions she makes are clearly religious. Hana sees her English patient as a "despairing saint" with "hipbones like Christ". This religious imagery elevates the tone of her thoughts and the importance of her actions.

The biblical intertextuality in the novel traces even in the characters' names. For example, the name Hana has several origins. "It is a variant of transliteration of Hannah, meaning Grace in Hebrew associated with God feminine which is the Jewish and Christian form, as well as an Arabic female name meaning happiness (هنا), a Persian female name meaning a type of flower (خنا), and a Kurdish female name. As a Japanese female name it means flower (花, 華)" [9]. Within the Judaeo-Christian tradition, Hannah mentioned as a woman, who hasn't a child for many years until blessed a child in reward of her unwavering faith. But Hana is identified not only with her name, but with "the nurse" and "the woman" in the first chapter of the novel, because the aim was to show her inward life. Hana injured by her fate, she withdraws into inner world, refusing to face herself.

Caravaggio in the story has the first name David. The novel invokes the painting "David and the head of Goliath" by the famous artist Mensi da Caravaggio, and, of course, in the Bible was a mortal David who was the righteous second king of Israel and rules over the united Kingdom. David Caravaggio wasn't a king, the analogous to the story of King David that recognizes a warrior and acclaimed musician and a poet credited with the composition of many verses contained in the Book of Psalms.

J. Bolland writes, that "...the relationship between the Patient and Hana can be read paraphrase of the iconographic option of the sacred Pieta, a depiction of the "dead". Christ-like Patient – the colour of whose body is "beyond purple", which is the symbolic colour of the Passion in the context of the Christian liturgy – and the Virgin Mary, tenderness incarnate. secondly, there is the metafictional reading, where Hana represents life-giving reader and the English Patient represents the dead text, which needs to be revived in order to produce words from "that well of memory" [10, p. 88]. "The English patient" suggests that naming alone cannot express his identity and that although people are on the winning side in Second World War, they don't feel like winners, but scarred and maimed.

So, we can say, that M. Ondaatje bringing together subjective experience with fictional representation, allusions from the Bible, in order to show the past and present in constant conversation through reading as storytelling. He mixes western and eastern fragments of a culture in the form of mythological symbolism and religion that adds different levels to his texts, providing artistic and poetry to his images. The author made the analogy with the Holy Scripture persuasive, and, hereby, the novel's open-ended reading not only reflects, but performs M. Ondaatje's views regarding authorship and signposting of reading as a gradual process. And even now the novel engages and invites readers to interact with the world they are a part of and cannot separate from.

References

1. The Bible in English Literature / Wooden Horse Books. The website for people who read. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.woodenhorsebooks.com/bible-literature.html>.
2. Kyser K. “Seeing Everything in a Different Light: Vision and Revelation in Michael Ondaatje’s The English Patient” / Kristina Kyser. – University of Toronto Quarterly. – №70. – 2001. – P. 889 – 901. **3. Апокрыфа.** Wikipedia / Wikipedia. The Free Encyclopedia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://en.wikipedia.org/wiki/Апокрыфа>. **4. Amid D. J.** Where art meets life in secret: excavating subjects in selected works of Michael Ondaatje / David Jonathan Amid. – Stellenbosh University. – 2011. – 144 p. **5. Бахтин М. М.** Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. / М. М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1975. – 504 с. **6. Derrida J.** “Living On”. In: Deconstruction and Criticism / Jacques Derrida. – New York : Seabury. – 1979. – 254 p. **7. Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность: монография / Ю. Н. Караулов – М. : Искусство. – 2007. – 350 с. **8. Ondaatje M.** The English patient. / Michael Ondaatje. – Canada : M&S. – 1997. – 308 p. **9. Hana.** Wikipedia / Wikipedia. The Free Encyclopedia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : http://en.wikipedia.org/wiki/Hana_%28given_name%29. **10. Bolland J.** Michael Ondaatje’s “The English Patient”: A Reader’s Guide / John Bolland. – London : Continuum. – 2000. – 286 p.

Новікова Г. А. Біблійний інтертекст у романі М. Ондаатже “Агліський пацієнт”

У статті розглядаються актуальні проблеми інтертекстуальності й духовності. Головна мета дослідження спрямована на те, щоб прослідкувати як інтертекстуальність пов’язана у романі з духовним життям людей, які пройшли крізь війну. Сконцентрувавши увагу на характерах головних героїв: угорському аристократі Ласло де Алмаши, Хані, Караваджо, Кіпі та інших, ми змогли визначити чому автор використовував мозаїчне сприйняття у деяких зі своїх героїв. У статті ми розглянули міжтекстову взаємодію роману М. Ондаатже “Агліський пацієнт” з Біблією, визначили своєрідність творчої інтерпретації Святого Писання письменником і способи реалізації біблійного інтертексту.

Ключові слова: Біблія, прецедентний текст, біблійний інтертекст, інтертекстуальність.

Новікова А. А. Библийский интертекст в романе М. Ондаатже “Агліський пацієнт”

В статье рассматриваются актуальные проблемы интертекстуальности и духовности. Основная цель исследования направлена на то, чтобы проследить как связана интертекстуальность в романе с духовной жизнью людей, прошедших через войну. Сконцентрировав внимание на характерах главных героев: венгерском аристократе Ласло де Алмаши, Хане, Караваджо, Кипе и других, мы

смогли определить почему автор использовал мозаичное восприятие у некоторых из своих героев. В статье мы рассмотрели межтекстовое взаимодействие романа М. Ондаатже “Аглийский пациент” с Библией, определили своеобразие творческой интерпретации Священного Писания писателем и способы реализации библейского интертекста.

Ключевые слова: Библия, прецедентный текст, библейский интертекст, интертекстуальность.

Novikova A. A. The biblical intertext in the M. Ondaatje’s novel “The English Patient”

The article deals with the actual problems of intertextuality and immateriality. The main aim of investigation is to find out in what way intertextuality is connected with the spiritual life of the people, who have just fought in the war. Undistracted attention on the main heroes like Hungarian aristocrat Laslo de Almásy, Hana, Caravaggio and others help us to understand why the author has used mosaic perception for some of his heroes. In the article we have considered intertextual interaction of M. Ondaatje’s novel “The English Patient” with the Bible, defined peculiarity of the creative writer’s interpretation of the Holy Scripture and the biblical intertext realization.

Keywords: Bible, precedential text, biblical intertext, intertextuality.

Стаття надійшла до редакції – 24.01.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 821.161.1.09+929Набоков

Погорелова Д. А.

**РОМАН В. В. НАБОВОКОВА «ПРИГЛАШЕНИЕ НА КАЗНЬ»
В КРИТИКЕ РУССКОГО ЗАРУБЕЖЬЯ**

Первые «дегустаторы» набоковских творений были гораздо свободнее в своих суждениях, чем нынешние исследователи, для которых Набоков уже давно и прочно вошел в ряды классиков русской литературы и занял соответствующее место на книжной полке. Именно критики русского зарубежья выделили основные подходы к изучению набоковского творчества. Несмотря на этот факт, немногие набоковеды обращаются к первым критическим отзывам, предпочитая только современные исследования, хотя основные постулаты и организующие принципы набоковской поэтики были выделены именно первыми критиками.

Цель нашего исследования – проанализировать рецензии критиков русского зарубежья на наиболее таинственный и запутанный роман-

лабиринт В. Набокова – «Приглашение на казнь» и сопоставить выводы авторов первых рецензий с положениями современных исследователей.

«Голос скрипки в пустоте» – так назвал сам Набоков свой седьмой русский роман в предисловии к его английскому переводу [1, с. 42]. Этот образ очень удачно характеризует восприятие набоковского романа в литературном мире русской эмиграции.

Дон-Аминадо в присущей ему иронической манере так пишет о первых реакциях читателей на новый роман Сирина: «Культурные дамы запоем читали его «Приглашение на казнь» и клялись со слезами на глазах, что все поняли и все постигли. А не верить слезам и клятвам – великий грех» [2, с. 133].

Конечно, не все отзывы критиков прозвучали недоуменно и неприязненно, иначе это свидетельствовало бы о полном непонимании авторского замысла. Две парижские газеты «Последние новости» и «Возрождение», которые в то время были постоянным полем для литературной битвы таких оппонентов, как Г. Адамович и В. Ходасевич, живо откликнулись на журнальную публикацию романа.

Удивительно, но литературный «враг» Набокова Г. Адамович в рецензии на первые главы романа благосклонно отзывается о творчестве писателя, «с сожалением» отмечает, что не смог поначалу должным образом оценить талант писателя Сирина (литературный псевдоним Набокова) по достоинству. Адамович признается, что этому помешала «глубокая нерусскость Сирина», которая продолжает смущать критика до сих пор. Адамович сравнивает Сирина с цветком («пишет, как цветок растет» [3, с. 135]) и подчеркивает, что таким цветком можно любоваться, но нельзя любить. Что же касается романа «Приглашение на казнь», то, по мнению Адамовича, умение Сирина «завязывать и развязывать какие-то необычайные тематические узлы» чрезвычайно ограничено [Там же]. Впоследствии Г. Адамович напишет о Набокове, что «он писатель исключительно талантливый» и «вне всякого сомнения – явление необыкновенное» [4, с. 249].

Критики русской эмиграции оценили талант Сирина по-разному. З. Шаховская в своей обзорной статье «Мастер молодой русской литературы Владимир Набоков-Сирин» определяет «Приглашение на казнь» как «одно из наиболее значительных произведений нашего века», как «большую книгу большого писателя, которой надлежит занять место среди шедевров мировой литературы» [5, с. 97].

Однако, к примеру, В. Андреев под псевдонимом Сергея Осокина упрекает Сирина за то, что глубочайшие темы затронуты в романе «с необычайной легкостью» и с такой же легкостью разрешены [6, с. 141]. В. Яновский с ожесточением вспоминает, как однажды Бабель так ответил на его вопрос о романе Сирина: «Тут некоторые пишут чрезвычайно ловко, даже с блеском... Но к чему это? У нас в Союзе такая литература просто никому не нужна» [7, с. 191].

В. Ходасевич, «защитник», в своей первой рецензии на роман сразу выступает с заявлением: «Сирин – серьезный писатель для серьезных читателей» [8, с. 137]. Адамович, литературный оппонент Ходасевича, полагает, что мир, созданный Сириным, только «его», больше ничей, в него невозможно проникнуть постороннему и вообще в нем невозможно дышать. Цинциннат, по мнению Адамовича, это «марсианин», «житель Луны», он крайне чужд для любого читателя. В общем, в романе нет ничего узнаваемого, безошибочно радостно, своего, человеческого, подытоживает Адамович, а Сирин бредет по «узкой тропе странностей» и не в силах с нее свернуть [9, с. 138].

Однако В. Ходасевич видит в творческом методе Сирина не столько отчужденность от читателя, сколько призыв к сотворчеству: за каждой строкой писателя стоит большая творческая работа, «и такой же работы требует он от читателя» [8, с. 137]. Эта мысль будет впоследствии развиваться и станет одной из ключевых в набоковедении: Набоков создает собственный причудливый мир для «своего», в некотором роде избранного читателя, способного подняться до уровня писательского замысла. По словам В. Александрова, у Набокова всегда «ложный повествовательный ход передразнивает ход истинный» [10, с. 111]. Путаница и сложный узор тематических ходов, таким образом, – своеобразная проверка читателя на компетентность.

Г. Адамович в своей второй рецензии заявляет, что роман – это «вещь безумная», что немного найдется читателей, которым эта вещь будет действительно дорога. Он признается, что «не без труда дошел до конца отрывка: уж слишком все причудливо... чтобы оказаться в состоянии следить за развитием действия и хоть что-нибудь в нем уловить и понять» [9, с. 138]. В конце концов критик становится крайне эмоционален, уж слишком тяжело ему перестроиться «на авторский ключ» [Там же]. Адамович восклицает «Утомительно, жутко, дико! Но никак не скажешь – ничтожно!» [Там же] В другой рецензии критик утверждает, что для Сирина вообще свойственно держаться «на границе бреда», этому способствует его «странное лунатическое жизнеощущение» [3, с. 135].

Проблема заключается в том, что Г. Адамович воспринимает происходящее в романе чересчур буквально. Ему мог бы возразить Б. Бойд, который отмечает, что «Приглашение на казнь» – это не прямое отображение жизни, но комический кошмар, который на удивление мягко, но настойчиво выводит нас из равновесия, чтобы обострить наше ощущение иной реальности» [11, с. 483].

По словам В. Ходасевича, Сирин создает перед читателем какой-то странный, отчасти фантастический мир, при этом дает самые смутные и двусмысленные намеки на то, что происходит, где и с кем, и даже – от чьего лица ведется рассказ. Чтение напоминает поиск точки, в которой сходятся лучи, но эта точка все время удаляется, разгадка открывается новой загадкой. Ходасевич предсказывает, что смысл нового сиринского

романа окажется очень мрачным, и уже сейчас воздух романа наполнен обрывками каких-то не то смешков, не то рыданий. В. Ходасевич однозначно называет все происходящее в романе «творческим бредом» и категорично утверждает, что разрушение «двухмерного, намалеванного мира Цинцинната» символизирует «возвращение художника из творчества в действительность» [12, с. 242]. Таким образом, уже первые рецензенты трактовали основную тему романа как «соотношение двух миров», но для более расширенной трактовки этой темы, понимания ее как организующей для всего творчества Набокова, конечно, понадобилось время.

П. Бицилли, трактуя абсурдность мира в романе, призывает вспомнить моменты в жизни каждого, когда человека «охватывает то самое чувство нереальности, бессмысленности жизни, которое у Сирина служит доминантой его творчества, – удивление, смешанное с ужасом перед тем, что обычно воспринимается как нечто само собою разумеющееся, и смутное видение чего-то, лежащего за всем этим, «сущего». Именно в этом, по мнению критика, заключена «сиринская Правда» [13, с. 248].

В. Александров доказывает, что бессмысленные на первый взгляд страдания героя, живущего в совершенно абсурдном мире, на самом деле «превращаются в слепок гностической драмы искупления» [10, с. 106], служат важными условиями для выявления метафизического смысла произведения. Фокус набоковской проблематики – потусторонность, по выражению В. Александрова. Двоемирие – организующее начало набоковских текстов, и оно немислимо без сосуществования двух реальностей: абсурдной и действительной.

Много споров велось и продолжает вестись по поводу соотнесения романа «Приглашение на казнь» с антиутопической литературной традицией. В. Ходасевич в своих рецензиях обычно не слишком эмоционален и более осторожен с выводами. Однако достаточно обидно для Набокова прозвучало определение романа как неубедительной «противоутопии», горестно-сатирического изображения будущего человечества, утратившего духовные начала.

Б. Бойд, начиная главу о «Приглашении на казнь», так определит это произведение: «Роман-антиутопия, противопоставляющий индивидуальное воображение миру, который его отвергает» [11, с. 478]. А. Злочевская впоследствии подробно рассмотрит антиутопические черты в романе «Приглашение на казнь», сопоставив его с другим эмигрантским романом «Мы» Е. Замятина, и проследит в обоих произведениях мотив так называемой «оптической образности» [14]. В. Александров, наоборот, говорит об идейном разграничении «Приглашения на казнь» и известных антиутопий Е. Замятина, Д. Оруэлла и О. Хаксли, так как последние сосредоточены на политических и социальных проблемах, а роман Набокова имеет метафизический подтекст. В современном литературоведении

разграничивают два типологических варианта романа-антиутопии: «традиционные» антиутопии относятся к «антиэпопейной» разновидности, а романы «с пародией на идиллию», в частности, «Приглашение на казнь», – к «антиидиллическому» варианту [15, с. 217]. Набоков же в предисловии к английскому переводу романа предпочел, чтоб его сравнивали с Кафкой, нежели с Оруэллом или еще с кем-нибудь «из популярных поставщиков идеологических иллюстраций и романизованной публицистики», таким образом категорически пресекая всякие намеки на политизированность своего романа [1, с. 41].

Ходасевич сравнивает роман Сирина с гоголевским «Носом», так как оба произведения представляют лишь «ряд блистательных арабесок», возникающих из нескольких основных мотивов, которые объединены только единством стиля. При этом Гоголь, в отличие от Сирина, не прикрывается никаким «идейным» фарсом. Вслед за Ходасевичем Бицилли сравнивает Набокова с Гоголем, ведь для обоих писателей характерно включение «небывальщины в вульгарную обыденщину» [13, с. 142].

Г. Адамович будет полемизировать по поводу сходства Набокова и Гоголя и сделает вывод о том, что обоим создателям «недостает ощущения разницы между организмом и вещью... нет животворящей влаги в образах» и в конце концов объявит, что у героев Набокова, как и у героев Гоголя, «нет души» [4, с. 251].

Впрочем, сам Набоков скептически отзывается обо всех тех именах, которыми «швырялись» в него критики, и признает на своем творчестве лишь отпечаток влияния «печального, сумасбродного, мудрого, остроумного, волшебного и во всех отношениях восхитительного Пьера Делаланда», которого он сам выдумал, в чем тут же и признается [1, с. 41].

А. Зверев все же полагает, что Набоков лукавит, отрицая влияние на его роман Кафки и Гоголя – источников, которые чаще всего приводятся исследователями. Зверев ссылается на сделанный Набоковым в его лекции о новелле «Превращение» вывод о том, что Кафка соприроден Гоголю: у обоих «абсурдный герой обитает в абсурдном мире, но трогательно и трагически бьется, пытаясь выбраться из него в мир человеческих существ». То же самое, как полагает Зверев, можно сказать и о Цинциннате – это герой и «кафкианский», и «гоголевский» [16, с. 219].

Образ главного героя романа, Цинцинната Ц., был воспринят критикой неоднозначно. Так, по мнению П. Бицилли, Цинциннат и м-сье Пьер – два аспекта «человека вообще», *Everyman's* [13, с. 248]. Однако В. Александров отрицает трактовку Цинцинната как «Всечеловека» и определяет героя как одного из немногих избранных.

По мнению критика, анонимно опубликовавшего свой отзыв в журнале «Грани», Цинциннат – больной, страдающий навязчивой идеей, человек-этуд, который словно перетекает из одной стихии в другую –

ясного образа не вырисовывается. Критик отказывается признать такое изображение героя уместным для демонстрации идеи сосуществования духовного и телесного, нахождения таких избранных людей, как Цинциннат, на грани между этими стихиями.

В. Андреев вопрошает, стоит ли разговаривать о раздвоении личности, если у Набокова оно укладывается в формулу: «я» осторожный, у которого прекрасно действуют все задерживающие центры, и «я» импульсивный, следующий первому своему движению. По мнению критика, Сириин становится на путь «внешней акробатики, внутренней схематизации и упрощения» [6, с. 141]. Однако складывается впечатление, что как раз отзыв Андреева довольно односторонний и поверхностен, критик не утруждает себя детальным анализом. Тему раздвоения личности, двойничества у Набокова исследуют до сих пор. Например, В. Александров пишет о «добавочности» второго Цинцинната как о перевоплощении души, «обретающей свой истинный дом в трансцендентном», и поясняет, что это раздвоение дополняет метафизическое построение романа [10, с. 108]. Раздвоение личности Цинцинната, по Александрову, – это сложная формула, обусловленная дуалистическим взглядом на мир. «Добавочный» Цинциннат – это духовная сущность, духовное выражение Цинцинната телесного, его основное отличие от тюремщиков и палачей – пародий, теней на стенах петрушечного балагана.

Ходасевич пишет о необходимости крайне внимательно отнестись к деталям, к отдельным, словно вскользь брошенным замечаниям, к легким намекам, которые необходимо копить и запоминать, чтобы впоследствии понять и растолковать неясности в восприятии последующих глав [8, с. 137].

Рецензент парижского журнала «Грань» высказывает предположение, что роман распадается на тысячи отдельных мелочей, но не обладает законченностью, остается «этюдом». Для первых критиков роман представлялся хаотичным нагромождением образов, деталей, символов, на первый взгляд неизвестно зачем введенных в ткань повествования. Только впоследствии путем скрупулезного анализа исследователям удалось связать некоторые тематические линии романа в одно целое и выстроить детали в одну целостную картину. В. Александров указывает на целую «систему деталей» в романе, которая, в первую очередь, служит способом коммуникации подготовленного читателя и «высшего сознания», которое управляет романским миром [10, с. 120]. Г. Барабтарло также указывает на важность системности у Набокова, взаимосвязи всех отдельных деталей. Он пишет, что «периодическое повторение элементов какой-нибудь темы у Набокова» указывает на существование «невидимого создателя романа за физическими пределами книги» и, более того, служит «средством определения условий времени и пространства в этом романе» [17, с. 19]. Г. Барабтарло советует внимательному читателю перечитывать книгу до тех пор, пока не удастся разместить «передвижную обсерваторию» таким

образом, чтобы увидеть все линии, передвоившие повествование, заметить такие детали, как карандаш, часы, паука в углу, ночную бабочку.

Деталь, элемент стиля, слово, даже звук – вот то, что делает Набокова Набоковым, позволяет его книге жить, даже если убрать все фабульные перипетии. Как высказалась по этому поводу Н. Берберова, «линия поэзии не прервалась – она сопутствовала Набокову и тут, оттеняя иные, прелестные в своем природном очаровании, детали. Разъятый мир будто шелестел садами, благоухал цветами... В этом смешении красоты и ужаса была сила книги» [18, с. 279].

В. Ходасевич подчеркивает важность стилистических приемов в статье «О Сирина», которая, по ироничному замечанию Н. Мельникова, получила у западных набоковедов статус Священного писания: «Приглашение на казнь» есть не что иное, как цепь арабесок, узоров, образов, подчиненных не идейному, а лишь стилистическому единству» [12, с. 241]. По мнению Ходасевича, в этом и заключается «ключ ко всему Сирина» – писатель не маскирует свои приемы, а специально выставляет их напоказ читателям. Г. Адамович вообще считает, что набоковскую манеру письма всегда можно определить «по излишку литературного щегольства, по налету досаднейшего «шика» в резиново-гладкой отделке письма» [3, с. 136].

Другие критики русского зарубежья также поддались искушению прорецензировать роман и вылить на Набокова не одно ведро желчи за его отношение к форме, порой, в ущерб содержанию. «...Несмотря на все его ужимочки, несмотря на вычурность его письма, характернейшей особенностью мирозерцания Сирина-художника является его глубочайшая безнадежность», – пишет Ю. Иваск [2, с. 133].

П. Бицилли подробно анализирует типичные приемы и композиционное построение романа, приходит к важным выводам относительно идейно-философской концепции всего творчества В. Сирина. П. Бицилли отмечает важность звучания слов в романе («тупое тут, подпертое и запертое чертою твердо»). По мнению П. Бицилли, руководящая идея писателя, объединяющее начало его творчества – это каламбур, игра слов, звуков, рифм. Исследователь проецирует эту идею на понимание всего творчества Набокова: каламбур является ключом к расшифровке действительности, которая в романе граничит с бредом.

Искусство Сирина, по мнению Бицилли, это искусство аллегории, иносказания. Эту мысль подхватит В. Александров, который отметит, что по жанру «Приглашение на казнь» «ближе к аллегории, чем любой из набоковских романов» [10, с. 105].

Язык в произведениях Набокова – это тоже своеобразный мир, и здесь В. Александров очень точно определяет, что в романе «глагол есть бытие» [10, с. 114]. Язык становится проводником в область запредельного; язык – это тоже бестелесная сущность, выражаемая при помощи артикуляционного аппарата, то есть сущность, балансирующая

на грани духовного и материального. Недаром звук у Набокова обретает вес, цвет, запах; этому способствуют удивительная склонность писателя к синестезии, наиболее детально исследованная Д. Б. Джонсоном в книге «Миры и антимирy Владимира Набокова».

Г. Струве в своей книге «Русская литература в изгнании» пишет, что большой талант Сирина вне всякого сомнения, но пружины этого таланта еще не были по-настоящему разобраны и вскрыты. В основе этого поразительно блестящего, чуть ли не ослепительного таланта «лежит комбинация виртуозного владения словом с болезненно-острым зрительным восприятием и необыкновенно цепкой памятью, в результате чего получается какое-то таинственное, почти что жуткое слияние процесса восприятия с процессом запечатления» [19, с. 195]. Также Струве подчеркивает мысль, высказанную еще Ходасевичем, что основоположная тема Набокова, тесно связанная с его эгоцентризмом, – тема творчества.

Один из первых американских рецензентов романа Дж. Коннолли делает вывод, что творчество и попытки творческой личности освободиться от повседневной действительности становятся основными темами для Набокова 30-х годов [20, с. 355].

Адамович хвалит Сирина за знаменитый рассказ о нетках – кривых зеркалах. Рассказ о нетках заставит пофилософствовать многих критиков и исследователей, в том числе и П. Бицилли: так, по его мнению, сущность творчества у Сирина «сводится к поискам того «непонятного и уродливого зеркала», отражаясь в котором, «непонятный и уродливый предмет» превращался бы в «чудный, стройный образ» [13, с. 247]. Так, уже первые критики обращают внимание на тему зеркальности и тему творчества как основные, на которые опирается творческая система писателя.

Бицилли восхищается мастерством, с которым Сирин разрабатывает тему «жизнь – смерть – сон», мотив человека-узника, приговоренного к смерти, восходящий к романтизму. Кстати, именно Бицилли впервые указывает на наличие романтических приемов в творчестве Набокова. Впоследствии эту тему будут разрабатывать И. Есаулов, И. Карпов, Н. Козлова и другие.

Г. Барабтарло продолжает развивать тему противопоставления жизни и смерти (а также сна). Он расшифровывает строку из арии, которую поет брат Марфиньки в темнице, получая следующую таинственную разгадку: «Смерть мила – это тайна» [17, с. 32]. Хотя исследователь и оставляет многие загадки неразгаданными, он все-таки поясняет, что истинной и единственной тюрьмой Цинцинната является книга, в которую он заключен (вспомним мысли самого Цинцинната во время чтения романа *Quercus*: «...Единственно тут настоящим, реальным несомненно была всего лишь смерть, – неизбежность физической смерти автора» [21, с. 113]).

Таким образом, в конце тридцатых годов, когда Набоков находился на пике своего творческого развития, его работы часто оставались непонятыми и непринятыми. Порой писатель не мог найти поддержку даже у литературных союзников. Его творчеству только суждено еще было найти последовательных и вдумчивых исследователей в лице В. Александрова, Г. Барабтарло, А. Зверева, Б. Бойда, Д. Б. Джонсона и многих других. Однако заслуги первых критиков и рецензентов творчества В. Набокова трудно переоценить, ведь именно они заложили фундамент современного набоковедения. Уже первые критики наметили и обозначили круг основных тем набоковского творчества: двоемирие, метафора сон-смерть-жизнь, приятное внимание к деталям, к форме наравне с содержанием, зеркальность, одиночество. Уже первые рецензенты задумывались над попытками главного героя романа балансировать на грани между бредом и реальностью, над возможностью проникнуть в другие миры посредством творчества. Такие критики, как В. Ходасевич, предположили, что за непонятностью и кажущейся надуманностью скрывается призыв читателя к сотворчеству, таким образом наметив актуальные на сегодняшний день проблемы в набоковедении: взаимоотношение автора и читателя, непосредственное участие читателя в творческом процессе, существование жизни героя только в пределах литературного произведения, обособленная жизнь приемов.

Список использованной литературы

- 1. Набоков В. В.** Предисловие к английскому переводу романа «Приглашение на казнь» («Invitation to a Beheading») / В. В. Набоков // В. В. Набоков: Pro et contra. – СПб. : Изд-во русск. христ. гуманит. инст., 1997. – Т. 1. – С. 40 – 42.
- 2. Мельников Н. Г.** Приглашение на казнь / Н. Мельников // Классик без ретуши. Литературный мир о творчестве Владимира Набокова : Критические отзывы, эссе, пародии ; под общ. ред. Н. Г. Мельникова. – М. : Новое литературное обозрение, 2000. – С. 131 – 134.
- 3. Адамович Г.** Рец.: «Современные записки», книга 58 / Георгий Адамович // Классик без ретуши. Литературный мир о творчестве Владимира Набокова : Критические отзывы, эссе, пародии ; под общ. ред. Н. Г. Мельникова. – М. : Новое литературное обозрение, 2000. – С. 134 – 136.
- 4. Адамович Г.** Владимир Набоков (из книги «Одиночество и свобода») / Г. Адамович // В. В. Набоков: Pro et contra. – СПб. : Изд-во русск. христ. гуманит. инст., 1997. – Т. 1. – С. 249 – 260.
- 5. Шаховская З.** В поисках Набокова. Отражения / Шаховская З. – М. : Книга, 1991. – 319 с.
- 6. Осокин С.** Рец. : Приглашение на казнь. Париж : Дом книги, 1938 / Сергей Осокин (Вадим Андреев) // Классик без ретуши. Литературный мир о творчестве Владимира Набокова : Критические отзывы, эссе, пародии ; под общ. ред. Н. Г. Мельникова. – М. : Новое литературное обозрение, 2000. – С. 140 – 141.
- 7. Яновский В.** Из книги «Поля Елисейские. Книга памяти» / В. С. Яновский // В. В. Набоков: Pro et contra. – СПб. : Изд-во русск.

христ. гуманит. інст., 1997. – Т. 1. – С. 189 – 193. **8. Ходасевич В.** Рец.: «Современные записки», книга 58 / Владислав Ходасевич // Классик без ретуши. Литературный мир о творчестве Владимира Набокова : Критические отзывы, эссе, пародии ; под общ. ред. Н. Г. Мельникова. – М. : Новое литературное обозрение, 2000. – С. 136 – 137. **9. Адамович Г.** Рец. : «Современные записки», книга 58 / Георгий Адамович // Классик без ретуши. Литературный мир о творчестве Владимира Набокова : Критические отзывы, эссе, пародии ; под общ. ред. Н. Г. Мельникова. – М. : Новое литературное обозрение, 2000. – С. 137 – 138. **10. Александров В. Е.** Набоков и потусторонность : метафизика, этика, эстетика. / Владимир Евгеньевич Александров ; пер. с англ. Н. А. Анастасьева. – СПб. : Алетейя, 1999. – 320 с. **11. Бойд Б.** Владимир Набоков : русские годы : Биография / Бойд Брайан ; пер. с англ. – М. : Издательство Независимая Газета ; СПб. : Симпозиум, 2001. – 695 с. **12. Ходасевич В.** О Сирине / В. Ходасевич // В. В. Набоков: Pro et contra. – СПб. : Изд-во русск. христ. гуманит. инст., 1997. – Т. 1. – С. 238 – 244. **13. Бицилли П. В.** Сириин. «Приглашение на казнь». – Его же. «Соглядатай». Париж, 1938 / П. Бицилли // В. В. Набоков: Pro et contra. – СПб. : Изд-во русск. христ. гуманит. инст., 1997. – Т. 1. – С. 245 – 248. **14. Злочевская В. А.** «Оптическая» образность в романах Е. Замятина «Мы» и В. Набокова «Приглашение на казнь» / А. Злочевская // Литература. – 2008. – № 9. – С. 42 – 46. **15. Казьмина Е. Ю.** Роман-антиутопия / Е. Ю. Казьмина // Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий ; гл. науч. ред. Н. Д. Тмарченко. – М. : Издательство Кулагиной; Intrada, 2008. – С. 216 – 218. **16. Зверев А. М.** Набоков / Зверев А. М. – М. : Мол. гвардия, 2004. – 2-е изд. – 453(11)с., ил. **17. Барабтарло Г.** Сочинение Набокова / Барабтарло Геннадий. – СПб. : Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. – 464 с, ил. **18. Берберова Н.** Набоков и его «Лолита» / Н. Берберова // В. В. Набоков: Pro et contra. – СПб. : Изд-во русск. христ. гуманит. инст., 1997. – Т. 1. – С. 277 – 300. **19. Струве Г. П.** Русская литература в изгнании / Глеб Струве. – Париж : YMCA-Press ; М. : Русский путь, 1996. – 448 с. **20. Коннолли Дж.** «Тerra incognita» и «Приглашение на казнь» Набокова / Джулиан В. Коннолли // В. В. Набоков: Pro et contra. – СПб. : Изд-во русск. христ. гуманит. инст., 1997. – Т. 1. – С. 348 – 358. **21. Набоков В. В.** Русский период. Собр. соч. В 5 т. / Набоков В. В. ; сост. Н. Артеменко-Толстой ; предисл. А. Долинина ; прим. О. Сконечной, А. Долинина, Ю. Левинга, Г. Глушанок. – СПб. : Симпозиум, 2009. – Т. 4. – 784 с.

Погорелова Д. О. Роман В. В. Набокова «Приглашение на казнь» в критиці російського зарубіжжя

Роман «Приглашение на казнь» В. Набокова був сприйнятий критиками тридцятих років неоднозначно. На сторінках паризьких газет про роман свого часу висловлювалися такі рецензенти, як Г. Адамович, В. Андреев, П. Біцилли, Ю. Іваск, В. Ходасевич, З. Шаховська. Саме

критики російського зарубіжжя намітили основні підходи до вивчення творчості Набокова, за якими потім піде західне та вітчизняне набоковедення: увага до деталей, пошук філософських домінант, виділення тем творчості, самотності, двоємир'я як основних для художньої системи В. Набокова.

Ключові слова: література російського зарубіжжя, критик, рецензія, тема.

Погорелова Д. А. Роман В. В. Набокова «Приглашение на казнь» в критике русского зарубежья

Роман «Приглашение на казнь» В. Набокова был воспринят критиками тридцатых годов неоднозначно. На страницах парижских газет о романе в свое время высказывались такие рецензенты, как Г. Адамович, В. Андреев, П. Бицилли, Ю. Иваск, В. Ходасевич, З. Шаховская. Именно критики русского зарубежья наметили основные пути к изучению набоковского творчества, по которым впоследствии пойдет западное и отечественное набоковедение: внимание к деталям, поиск философских доминант, выделение тем творчества, одиночества, двоемирия как основополагающих для художественной системы В. Набокова.

Ключевые слова: литература русского зарубежья, критик, рецензия, тема.

Pohorielova D. O. Vladimir Nabokov's Novel "Invitation to a Beheading" in Russian Emigrant Criticism

The novel "Invitation to a Beheading" by Vladimir Nabokov was perceived by critics of the thirties rather ambiguously. Parisian newspapers showed attitude of such reviewers as G. Adamovich, V. Andreev, P Bitsilli, Y. Ivask, V. Khodasevich, Z. Shakhovskaya. Those were critics of Russian emigrant diaspora who outlined the main approaches to the study of Nabokov's literary works which are later maintained by Western and native scientists: attention to details, search of philosophical dominants, determination of topics of creativity, solitude, dualism as basic formulas for Nabokov's creative works.

Key words: the Russian emigrant literature, critic, review, subject.

Стаття надійшла до редакції – 02.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.111'42

Поневчинська Н. В.

**СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ПОЕТА В ТЕКСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ
ЕПІГРАМИ XVI-XIX СТ.**

Метою даної статті є виявлення особливостей механізму створення словесного образу поета в тексті англійської епіграми з різною тональною маніфестацією.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних завдань:

- Виявити роль текстових та позатекстових факторів, які впливають на створення словесного образу поета.
- Проаналізувати лінгвокогнітивні операції створення образу в тексті англійської епіграми.

Матеріалом статті слугує вибірка з 27 англійських епіграм тематичної групи «Поети та поезія», які, згідно з класифікацією за тональною маніфестацією Ю. Г. Перліни [1], можна віднести до сатиричного та гумористичного семантичних підтипів. Пояснимо приналежність аналізованих епіграм саме до цих підтипів. Оскільки обрані нами епіграми належать до тематичної підгрупи «Поети та поезія» та були створені епіграматистами з прагматичною метою висміяти літературні невдачі своїх суперників-поетів, в них не спостерігаються ознаки медитативного підтипу, якому «властиве самоспоглядання, самоаналіз в плані нарочитого відчуження ліричного суб'єкту» [1, с. 37]. Кількість епіграм, в яких виявлено ознаки гумористичного підтипу, який є «дружелюбний жарт з приводу окремого незначного недоліку об'єкта, який в цілому сприймається як позитивний» [1, с. 33] значно менше за кількість епіграм сатиричного підтипу. Останньому підтипу епіграми властиве «безсуперечне заперечення ні окремих рис, а висміювання явища цілком як неналежного за своєю сутністю» [2, с. 8].

Актуальність дослідження лінгвокогнітивних механізмів створення образу в тексті епіграми обумовлена спрямованістю сучасної лінгвістики на виявлення специфіки сприйняття творчою особистістю дійсності, яке фіксується в художньому тексті. Образ залишається одним із об'єктів вивчення лінгвістики, про що свідчить існування декількох підходів до вивчення сутності цього поняття, серед яких варто вказати такі: онтологічний (В. В. Віноградов [3], І. В. Арнольд [4]), семіотичний (Ю. М. Лотман [5], І. Р. Гальперін [6]) та комунікативно-когнітивний (Л. І. Белехова [7], [8], О. М. Кагановська [9]).

Об'єктом дослідження є словесний образ поета в тексті англійської епіграми XVI – XIX ст.

Предметом дослідження є лінгвокогнітивні операції формування словесного образу поета в тексті.

Формування словесного образу поета в тексті англійської епіграми обумовлена взаємодією внутрішньотекстового та позатекстового факторів. Внутрішньотекстовий фактор реалізує

прагматичний аспект тексту – передає ставлення суб'єкту висловлення до об'єкту, а позатекстовий фактора відображає специфіку епіграматичного тексту як особового типу оціночного висловлення, що базується на певній екстралінгвістичній події, яка в тексті епіграми отримує аксіологічне означення.

Оскільки, «в тексті відображається не лише модель зовнішнього світу, але й внутрішня рефлексія мовця» [10, с. 35], можна вважати, що текст є моделлю, яка являє собою «послідовність тих чи інших мовних елементів» [11, с. 22], які формують семантичний простір епіграми, що містить ядерну та периферійну зони. Ядерною зоною є сюжетна площина тексту, периферійну зону складає додаткова інформація про автора епіграми, час створення тексту та літературно-історичний коментар.

Формування образу поета в тексті спирається на універсальну модель, яка лежить в основі обробки людиною нової інформації та створення ментальних репрезентації. Дослідження проблеми ментальних репрезентацій вважається однією з центральних питань сучасної когнітивної науки, яка спрямована на дослідження «специфіки породження значення, а також динаміки, яка лежить в основі творчого мислення» [10, с. 9]. Під терміном «ментальні репрезентації» ми будемо розуміти вслід за О. В. Гречко «форму зберігання інформації і модус процесу когнітивної переробки інформації» [10, с. 11].

Для аналізу нашого матеріалу вважаємо доречним застосування методики побудови мережної моделі концепту, яка була розроблена С. А. Жаботинською [12], та процедури аналогового мапування Л. І. Белехової [7], [8], за допомогою якою можна виявити лінгвокогнітивні операції створення образу в художньому творі, та частково методику дослідження концептуальної метафори, яку запропонувала В. Г. Ніконова [13].

Для детального аналізу ми обрали три епіграми, які найбільш рельєфно виражають ключові властивості епіграми тематичної групи «On books and authors», а саме: дружня епіграма-жарт, епіграма-критика поета як особистості, епіграма-сатира на бездарні творчі зусилля поета-лауреата.

Проаналізуємо механізм створення словесного образу на прикладі епіграми Сіднея Сміса «On seeing Mr. (afterwards Lord) riding on a donkey»:

*Witty as Horatius Flaccus,
As great a Jacobin as Gracchus,
Short, though not so fat, as Bacchus,
Riding on a little Jackass* [14, с. 76].

Ця епіграма була присвячена Френсісу Джеффри, першому редактору впливового літературного журналу «*Edinburgh Review*». В тексті актуалізована квантативна схема – «хтось (Lord Jeffrey) є таким (witty, great, a Jacobin, short)» предметного фрейму та компаративний фрейм: «хтось-компаратив є начебто декто-корелят» Lord Jeffrey =

Horatius Flaccus; Lord Jeffrey = Gracchus; Lord Jeffrey = Bacchus. Словесний образ Френсіса Джеффри, таким чином, побудовано за допомогою атрибутивного мапування – оскільки царині-джерелу (Horatius Flaccus; Gracchus; Bacchus) та царині-меті (Lord Jeffrey) приписуються автором певні ключові ознаки, які дають підставу для побудови образу на основі концептуальної метафори, яка поєднує різнопланові характеристики царин-джерел. За своєю тональною маніфестацією цю епіграму можна віднести до семантичного підтипу гумористична епіграма, оскільки узагальнений словесний образ Лорда Джеффри, хоча і має певні недоліки (short), але взагалі оцінюється позитивно. Цей висновок ґрунтується не тільки на інформації, яка імпліцитно присутня в тексті епіграми, але й на позатекстовому культурному контексті, який включає інформацію про літературні досягнення поета «золотого» віку Горація та значущість політичної діяльності консула Тіберія Гракха, а також про ставлення Сіднея Сміса до Френсіса Джеффри, якому належала ідея створення літературного журналу, який би міг стати джерелом доходу для Джеффри.

Для порівняння зробимо аналіз епіграми Томаса Брауна «To Dryden, on his conversion to Roman Catholicism»:

*Traitor to God, and Rebel to thy pen,
Priest-ridden poet, perjured Son of Ben,
If even thou prove honest, then the Nation
May modestly believe Transubstantiation.* [14, с. 49].

Ця епіграма, на відміну від «On seeing Mr. (afterwards Lord) riding on a donkey» Сіднея Сміса, належить за своєю тональною модальністю до підкласу сатиричних епіграм. Словесний образ поета Джона Драйдена на концептуальному рівні формується активізацією предметного та акціонального фрейму, що на вербальному рівні реалізовано вживанням лексичних одиниць, які мають денотативне значення «зрадник-відступник» та несуть імпліцитно реалізоване негативне конотативне експресивно-оціночне значення (*Traitor to God, and Rebel to thy pen, Priest-ridden poet, perjured Son of Ben*). В основі створення образу в тексті цієї епіграми лежить лінгвокогнітивна операція релятивного мапування: цариною-джерелом слугує негативне ставлення автора, який був ревний прихильник Англiканства та засуджував посилення ролі Католицької Церкви в Англії, а цариною-мети є Джон Драйден, який, як вважає автор, повинен в зраді і є боговідступником (*Traitor to God*) та є знаряддям папізму (*priest-ridden poet*). Посиленням негативного образу відбувається завдяки ситуативному аналоговому протиставленню: автор вживає прецедентне ім'я (Ben), яке вказує на вплив, який мав видатний англійський поет та драматург Бен Джонсон на формування літературної традиції – автор називає Драйдена *Son of Ben*. Наявність епітету *perjured* є носієм оціночної модальності та посилює протиставлення Джона Драйдена та Бена Джонсона, який хоча і був навернений до Католицизму, але повернувся до Протестантизму. Текст епіграми є

суб'єктивною негативною оцінкою автора, який екстраполює своє ставлення до Драйдена – людини з певною релігійною приналежністю на Драйдена – поета, який завдяки своїм драматургічним творам, літературно-критичним працям та поетичному доробку вважався ключовим діячем літератури епохи Реставрації.

Третя епіграма «On Colley Cibber's appointment as Laureate to George II» була написана Олександром Поупом:

*Tell, if you can, which did the worse,
Caligula or Granfton's Grace?
This made a Consul of a horse,
And this a Laureate of an ass [14, с. 58].*

Формування словесного образу відбувається завдяки активізації предметного фрейму (*Colley Cibber a Laureate; Horse-Consul*) та акціонального фрейму (*Caligula made a Consul; George II made a Laureate*). Основою цього фрейму виступає ситуативне аналогове мапування. В тексті проводиться паралелі між двома прецедентними ситуаціями: призначення імператора Калігули свого улюбленого коня Інцітата римським сенатором та визнанням Георгом II літературного дару Коллі Кібера. Перша ситуація є цариною-джерелом (кінь на протипагу людини), друга – цариною мети (людина на протипагу ослу). Результатом постає авторська концептуальна метафора (Poet is an Ass), яка базується значною мірою також на позатекстовому факторі – ворожому ставленні Олександра Поупа до Кібера, літературні таланти якого він ставив під сумнів.

Словесний образ в тексті англійської епіграми є вербалізацією ментальною репрезентації автора про певну особу чи подію. Образ несе в собі експліцитно чи імпліцитно висловлену акціональну модальність та формується за допомогою базових лінгвокогнітивних операцій аналогового мапування.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в застосуванні методик лінгвокогнітивного аналізу для вивчення операцій, які лежать в основі формування образної основи тексту епіграми.

Список використаних джерел

- 1. Перлина Ю. Г.** Композиционно-стилистическая структура эпитаграммы как типа текста (на материале немецких эпитаграмм 17-20 вв.) : дис... канд. филол. наук 10.02.04 / Перлина Ю. Г. – Днепропетровск, 1995. – 251 с.
- 2. Болдина Л. И.** Ирония как вид комического : автореф. дис...канд. филол. наук : 10.01.08 / Л. И. Болдина. М., 1982. – 23 с.
- 3. Виноградов В. В.** Избранные труды. О языке художественной прозы / В. В. Виноградов М. : Наука, 1980. – 362 с.
- 4. Арнольд И. В.** Стилистика современного английского языка. (Стилистика декодирования) / И. В. Арнольд. Л. : Просвещение, 1973. – 304 с.
- 5. Лотман Ю. М.** Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. – М. : Искусство, 1970. – 384 с.
- 6. Гальперин И. Р.** Текст как объект лингвистического

исследования. / И. Р. Гальперин. – М. : КомКнига, 2006. – 144 с.

7. Белехова Л. І. Аналогове мапування в поетичному тексті (на матеріалі американської поезії) / Л. І. Белехова // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Вип. 8. – 2001. – С. 153 – 159.

8. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Л. І. Белехова. – К., 2002. – 34 с.

9. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози : когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.02.05 / О. М. Кагановська. – К., 2003. — 32 с.

10. Гречко Е. В. Когнитивно-семантическое моделирование образов счастья в дискурсе различных жанровых реализаций (на материале русского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01/ Е. В. Гречко. – Омск, 2004. – 199 с.

11. Лосев А. Ф. Введение в общую теорию языковой модели : учебное пособие / А. Ф. Лосев. – М. : МГИ, 1968. – 296 с.

12. Жаботинська С. А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи / С. А. Жаботинська // Мова. Людина. Світ : До 70-річчя проф. М. П. Кочергана. Зб. наукових статей / Під ред. Тараненка О. О. – Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 178 – 192.

13. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра : поетико-когнітивний аналіз : автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.02.04 / В. Г. Ніконова. – К., 2008. – 32 с..

14. English Epigrams / Selected and arranged with introduction, notes, and notices of the epigrammatists by W. Davenport Adams. – London : George Routledge and Sons. – 1878. – 422 p.

Поневчинська Н. В. Створення образу поета в тексті англійської епіграми XVI-XIX ст

Автор статті досліджує лінгвокогнітивні операції створення словесного образу поета в текстах епіграми з різною тональною модальністю: сатиричною та гумористичною. Формування образу поета в тексті спирається на універсальну модель, яка лежить в основі обробки людиною нової інформації та створення ментальних репрезентацій. Образ несе в собі експліцитно чи імпліцитно висловлену акціональну модальність та формується за допомогою базових лінгвокогнітивних операцій аналогового мапування.

Ключові слова: епіграма, лінгвокогнітивні операції, словесний образ, фрейм.

Поневчинская Н. В. Создание образа поэта в тексте английской эпиграммы XVI-XIX вв

Автор статьи исследует лингвокогнитивный операции создания словесного образа поэта в текстах эпиграммы с различной тональной модальности: сатирической и юмористической. Формирование образа поэта в тексте опирается на универсальную модель, которая лежит в основе обработки человеком новой информации и создания ментальных

репрезентации. Образ несет в себе эксплицитно или имплицитно выраженную акциональную модальность и формируется с помощью базовых лингвокогнитивных операций аналогового картирование.

Ключевые слова: эпиграмма, лингвокогнитивные операции, словесный образ, фрейм.

Ponevchynska N. V. Creation of the image “a poet” in the text of the English epigram of XVI-XIX centuries

The article deals with analysis of cognitive operations of image creation in the text of epigram with different tonal modality: satirical and humorous. Forming the image of the poet in the text relies on a universal model that underlies the processing of new information and a mental representation. The image includes explicitly or implicitly expressed evaluating modality, which is formed by basic cognitive operations of analog mapping and activation of basic frames.

Key words: epigram, cognitive operations, verbal image, frame.

Стаття надійшла до редакції – 12.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.133.1-32.001.11“18”

Рудковська А. Ю.

**ОСОБЛИВОСТІ ГРАМАТИКО-МОРФОЛОГІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ГЕТЕРОДІЄГЕТИЧНОГО НАРАТИВУ**

(на матеріалі французької готичної новели 19 століття)

Вибір проблематики даної наукової розвідки зумовлений підвищенням інтересом сучасної лінгвопоетики до особливостей образної системи художнього твору та її мовного вираження. Актуальність дослідження визначається загальним зростанням інтересу до феномену готики, про що свідчить поява великої кількості сучасних зарубіжних робіт [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Наукова новизна полягає у тому, що в ньому вперше проводиться детальний аналіз граматико-морфологічних особливостей французької готичної новели як окремого жанру. Метою роботи є з'ясувати граматико-морфологічні особливості французької готичної новели, написаної у формі гетеродієгетичного нарративу, що передбачає визначення специфіки граматико-морфологічної організації гетеродієгетичної оповіді та розкриття ролі особових займенників і основних нарративних часів у відображенні такої основної жанрової риси французької готичної новели як суб'єктивованість. Об'єктом дослідження виступають французькі готичні новели 19 століття, написані

у формі гетеродієгетичного наративу від третьої особи однини. Предметом дослідження виступають граматико-морфологічні засоби представлення категорії антропоцентричності у її внутрішньо-комунікативному модусі “оповідач – персонаж”.

Відповідно до французької наратологічної традиції “наторатор” розуміється як носій мовлення в тій чи іншій комунікативній ситуації, описаній у художньому творі [8, с. 278-279; 9, с. 581]. В нашому дослідженні, зважаючи на одноподійність готичної новели, увага приділяється тому суб’єкту мовлення, який оповідає про готичну подію, оскільки ракурс, у якому читачу пропонується розглядати пригоду, що трапилася з головним героєм, визначає специфіку сприйняття змісту новели. Саме позиція наторатора, його “точка зору”, його позиція “поза” чи “всередині”, що визначає тип оповіді, суб’єктивність чи об’єктивність подання матеріалу. Фантастична за своїм сюжетом та суб’єктивна за семантикою, готична новела парадоксально поєднує обидва способи подання матеріалу, який має форму розповіді, що веде певна особа, експліцитно або імпліцитно представлена у творі, незалежно від того, чи це оповідь від першої, чи від третьої особи. Основною характеристикою французької готичної новели є поєднання в межах одного твору двох форм зображення наторованих подій – об’єктивованої та суб’єктивованої, що знаходить своє відображення передусім на композиційному рівні тексту (структура вставних наративів) та на граматико-морфологічному.

Твір, написаний у формі гетеродієгетичного наративу (від третьої особи) – це твір з єдиною, яка охоплює усіх персонажів, оповідною перспективою, що задається оповідачем, який перебуває поза художньою дією і має, у порівнянні з іншими персонажами, величезний і принциповий надлишок кругозору [10, с. 33-46; 11; 12, с. 115, 119]. За багатьма визначеннями, такий оповідач, дистанційований та віддалений по відношенню до зображуваного, здатен вільно переходити від персонажа до персонажа, забігати вперед, повертатись назад тощо.

У відносно чистому вигляді гетеродієгетичний наратив зберігається в трьох проаналізованих творах – у “*Deux acteurs pour un rôle*”, “*Arria Marcella*” Т.Готье та в “*L’elixir de longue vie*” О. де Бальзака, де провідну текстотвірну функцію виконує особовий займенник третьої особи, проте навіть в них спостерігається певна суб’єктивізація оповіді, але вже за рахунок використання дієслівних часових форм.

Проте, в певних готичних новелах позиція всезнаючого оповідача спростовується, що підкреслюється передачею основної текстотвірної функції займеннику першої особи, що позначає головного героя твору, якому надається слово. В результаті цього відбувається суміщення двох форм наративу – гетеродієгетичного та автодієгетичного - в межах одного твору. Причому план гетеродієгетичного наторатора переходить в імпліцитну площину, оскільки відбувається закономірна “десемантизація” такого оповідача, коли він позбавляється власної мовленнєвої сфери. Такий суміщений наратив відзначається вираженням

суб'єктивовано-об'єктивованим характером представлення подій у творі. Представляючи дійових осіб твору, гетеродієгетичний наратор повністю передає слово головному персонажу, в результаті чого відбувається суміщення об'єктивованої (гетеродієгетичної) та суб'єктивованої (автодієгетичної) форм оповіді. Десемантизованість гетеродієгетичного наратора в даному прикладі підкреслюється використанням особового займенника “*on*” в реченні, яким розпочинається твір:

“On parlait de séquestration à propos d'un procès récent. C'était à la fin d'une soirée intime, rue de Grenelle, dans un ancien hôtel, et chacun avait son histoire, une histoire qu'il affirmait vraie. Alors le vieux marquis de La Tour-Samuel, âgé de quatre-vingt-deux ans, se leva et vint s'appuyer à la cheminée. Il dit de sa voix un peu tremblante” [13, p. 45];

“On faisait cercle autour de M. Bermutier, juge d'instruction, qui donnait son avis sur l'affaire mystérieuse de Saint-Cloud. Depuis un mois, cet inexplicable crime affolait Paris. Personne n'y comprenait rien. M. Bermutier, debout, le dos à la cheminée, parlait, assemblait les preuves, discutait les diverses opinions, mais ne concluait pas. Plusieurs femmes s'étaient levées pour s'approcher et demeuraient debout, l'œil fixé sur la bouche rasée du magistrat d'où sortaient les paroles graves” [13, p. 19].

Зовнішня фокалізація у першому прикладі вибудовує текст у ракурсі подій, що хронологічно слідується одна за одною: *le vieux marquis se leva et vint s'appuyer, il dit*. Ілюзія віддаленості у другому прикладі передається вживанням слів-позначень, що позначають актантів рамочного наративу *M. Bermutier, juge d'instruction, plusieurs femmes* та безособовим іменником *personne*. З іншого боку, малий об'єм рамочного наративу, динамічний опис з використанням імперфекту нівелюють обізнаність та об'єктивованість оповіді і у фокус сприйняття читача потрапляють події з життя власне головного героя, який переживає готичну подію і про яку оповідає. Така зовнішньо-внутрішня фокалізація уможлиблює занурення у внутрішній світ головного героя і зображення подій та дійових осіб за принципом ззовні-середини, коли показується і психологія, і поведінка головних актантів:

“Les sentiments qu'éprouvait Octavien avaient changé de nature. Tout à l'heure, dans l'ombre trompeuse de la nuit, il était en proie à ce malaise dont les plus braves ne se défendent pas, au milieu de circonstances inquiétantes et fantastique, que la raison ne peut s'expliquer. Sa vague terreur s'était changée en stupéfaction profonde; il ne pouvait douter, à la netteté de leurs perceptions, du témoignage de ses sens, et cependant ce qu'il voyait était parfaitement incroyable” [14, p. 190-191].

Зовнішня позиція об'єктивованого оповідача знаходить своє відображення на граматичному рівні в системі особливим чином вжитих у ньому часових дієслівних форм. Основною часовою формою для просування оповіді про події виступає претерит, при якому імперфект грає роль форми, що описує ситуацію, в якій відбуваються дії, або характеризує дійову особу [15; 16; 17], з чого, однак, не слідує, що в

тексті може використовуватися лише одна форма. Як правило, в будь-якому тексті має місце зміна, чергування дієслівних форм у відповідності з характером оповіді, однак значення претеритних форм дієслова для оповіді від третьої особи підкреслюється багатьма дослідниками. З. Я. Тураєва відмічає: “Часова орієнтація оповіді – одна з ознак, що відрізняє оповідь від першої особи від оповіді від третьої особи. Весь текст в оповіді від першої особи зорієнтований на часовий досвід оповідача. Його часове і просторове положення визначають часові і просторові відношення у творі. В оповіді від третьої особи такої орієнтації немає. Події просто зображуються як ті, що мали місце. Мовним виразом цього являється використання в оповіді від першої особи форм минулого, теперішнього та майбутнього часів, на відміну від оповіді від третьої особи, де переважно використовуються форми минулого” [18, с. 13]. Стосовно готики слід відмітити, що чергування форм минулого, теперішнього та майбутнього часів відбувається незалежно від форми оповіді, оскільки текст готичної новели написано у певній суміщеній суб’єктивовано-об’єктивованій формі.

Особливості функціонування часових дієслівних форм, як правило, пов’язані з характером описуваної дії. Для опису подій першого плану використовується форма претериту, який виступає у своїй головній функції просування оповіді та надання їй динамічного характеру. Наприклад: “*Octavien rougit faiblement, prit le bras de Max, et la visite s’acheva sans autre incident. En sortant des Sdudii, les trois amis montèrent dans un corricolo et se firent mener à la station du chemin de fer*” [14, p. 172].

Другорядні події, описи або характеристики, що слугують фоном для основних подій твору, описуються у формі імперфекту:

La lune illuminait de sa lueur blanche les maisons pâles, divisant la rue en deux tranches de lumière argentée et d’ombre bleuâtre. Ce jour nocturne, avec ses teintes menaquées, dissimulait la dégradation des édifices. Les parties absentes se complétaient par la demi-teinte, et un rayon brusque, comme une touche de sentiment dans l’esquisse d’un tableau, indiquait tout un ensemble écroulé. Quelquefois même Octavien crut voir se glisser de vagues formes humaines dans l’ombre; mais elles s’évanouissaient dès qu’elles atteignaient la portion éclairée. De sourds chuchotements, une rumeur indéfinie, voltigeaient dans le silence. Notre promeneur les attribua d’abord à quelque papillonnement de ses yeux, à quelque bourdonnement de ses oreilles, – ce pouvait être aussi un jeu d’optique [...] Cependant il éprouvait une espèce d’angoisse involontaire, un léger frisson, qui pouvait être causé par l’air froid de la nuit, et faisait fremir sa peau. Il retourna deux ou trois fois la tête [...] Octavien, surpris au dernier point, se demanda s’il dormait tout debout et marchait dans un rêve. Il s’interrogea sérieusement pour savoir si la folie ne faisait pas danser devant lui ses hallucinations; mais il fut obligé de reconnaître qu’il n’était ni endormi ni fou ... Octavien tira sa montre; elle

marquait minuit. Craignant qu'elle ne fût arrêtée, il poussa le ressort de la répétition; la sonnerie tinta douze fois [14, p. 186-189].

Довжина речень, насиченість деталями, почергове вживання імперфекту та претеріту підсилюють емоційне напруження гетеродієгетичної оповіді. Зовнішній фокус виступає основним фоном у зображенні подій, А додатковий внутрішній, який вбудовується у фоновий, надає можливість проникнути у внутрішню сферу головного героя, у його відчуття: *il éprouvait une espèce d'angoisse involontaire, un léger frisson, surpris au dernier point, il se demanda, il s'interrogea sérieusement, craignant*, на що вказують іменники-позначення емоцій *angoisse* та прикметник *surpris*, зворотні дієслова *se demander, s'interroger*. У цьому контексті, всеобізнаність гетеродієгетичного наратора відходить на другий план, десемантизаються, хоча і частково, і в оповіді акцент ставиться на внутрішніх суб'єктивних переживаннях головного героя.

Апелятивність гетеродієгетичного наративу, як одна із складових суб'єктивованості, знаходить своє вираження у використанні форм теперішнього часу. Вжиті поряд із займенниками “*nous*”, “*on*” та “*vous*”, форми теперішнього часу створюють особливу стилістичну форму розповіді, де завдяки чергуванню форм теперішнього та минулого часів виникає ефект співпереживання, причетності читача до зображуваних подій:

“Mais le plus jeune des trois, arrêté devant une vitrine, paraissait ne pas entendre les exclamations de ses camarades, absorbé qu'il était dans une contemplation profonde. Ce qu'il examinait avec tant d'attention, c'était un morceau de cendre noire coagulée portant une empreinte creuse: on eût dit un fragment de moule de statue, brisé par la fronte; l'oeil exercé d'un artiste y eût aisément reconnu le coupe d'un sein admirable et d'un flanc aussi pur de style que celui d'une statue grecque. L'on sait, et le moindre guide du voyageur vous l'indique, que cette lave, refroidie autour du corps d'une femme, en a gardé le contour charmant” [14, p. 171].

Переміщення оповіді в момент мовлення викликає відчуття рельєфності, життєвості, достовірності подій. Це – картина, кінострічка, яка поступово проходить перед очима читача. Використання теперішнього часу для викладу подій, які відбувалися в минулому надає обом формам експресивності, виступаючи водночас імпліцитним засобом вираження апелятивності оповіді.

За словами деяких французьких лінгвістів [19, p. 84; 20, p. 21], форма теперішнього часу не обов'язково позначає дію, що співпадає з моментом мовлення. З одного боку, вона може розумітися як не обмежена ні моментом минулого, ні моментом майбутнього. З іншого боку, дія, що відбувається в момент мовлення, не відображається у лінгвістичному її вираженні, бо миттєво переходить у минуле. Момент “теперішнього” виявляється лише межею між минулим і майбутнім. Поняття “теперішнього часу” постає умовним, що вміщує у собі частку

минулого і частку майбутнього. Подібне використання форми теперішнього часу представляє собою певну умовність оповідного тексту як художнього твору взагалі, так і готичної новели зокрема. Дії у формі презенту не збігаються з моментом мовлення, але представляються оповідачем так, ніби він переноситься у період їх здійснення і передає їх так, наче вони відбуваються перед його очима і надає творам певного відтінку розмовності.

Слід також відмітити, що використання теперішнього часу як оповідної часової дієслівної форми виявляється характерним для тієї частини тексту, яка описує кульмінаційний момент – власне готичну подію. Таким чином, читач ніби сам стає учасником подій, зливаючись з “*nous*” та “*on*” об’єктивованого оповідача, або “*je*” головного героя, переносячись в самісінький центр нереальної ситуації. І в кожному окремому випадку читач ніби втягується у “світ в тексті”, стаючи однією з дійових осіб:

Après dîner, on propose une promenade à pied vers Portici. Nous sommes en route, nous arrivons. Ces restes des monuments les plus augustes écroulés, brisés, épars, couverts de ronce, porte à mon imagination des idées qui ne m'étaient pas ordinaires. «Voilà, disais-je, le pouvoir du temps sur les ouvrages de l'orgueil et de l'industrie de hommes.» Nous avançons dans les ruines, et enfin nous sommes parvenus presque à tâtons, à travers ces debris, dans un lieu si obscur, qu'aucune lumière extérieure n'y pouvait pénétrer [...] Le page congédie la voiture et la livrée, prend un flambeau de la main des estafiers, et traverse les casernes pour me conduire à mon appartement [...] Nous sommes seuls dans ma chambre, et Biondetto a fermé la porte sur nous... Je jette les yeux sur le page, les siens sont fixés vers la terre; une rougeur lui monte sensiblement au visage: sa contenance décele de l'embarras et beaucoup d'émotion; enfin je prends sur moi de lui parler (21, p. 12; 23).

На основі проведеного аналізу можна говорити про те, що ускладнення форми оповіді відбувається в результаті суміщення об’єктивованої та суб’єктивованої форм оповіді, що характеризується десемантизованістю фігури гетеродієгетичного наратора, який позбавляється власної сфери і повністю передає свої функції головному герою, тобто відбувається переадресація повідомлення. Ускладнення форми оповіді визначає також архітекtonіку твору, внаслідок чого експозиція таких новел ділиться на дві частини, антропоцентричні та просторово-часові параметри яких можуть значно різнитися. Зміна ракурсу, точки зору на події, приводить до зміни часових форм. Претеріт як основна оповідна форма може змінюватися на складний перфект, презент та імперфект. Претеріт при цьому не зникає повністю, підкреслюючи часову та психологічну віддаленість оповідача від зображуваних подій. Певним чином використання претеріту обумовлене сюжетними особливостями готичної новели, оскільки в творах розповідається про події минулого, які мали місце у дійсності головного героя та/чи оповідача.

Характерною особливістю гетеродієгетичного нарративу французької готичної новели є апелятивність, яка проявляється у прямих звертаннях до уявної аудиторії чи адресата, або прямо до читача, у використанні займенників “*vous*”, “*nous*” та форм теперішнього часу.

Використання претеріту як основної оповідної часової форми підкреслює непричетність оповідача до описуваних подій, його часову та психологічну віддаленість, та надає оповіді більшої об'єктивності і, відповідно, достовірності.

Основна функція імперфекту в готичних подіях – слугувати описовою формою, передавати дії і стани “другого плану”, що слугують фоном для вервечки наратованих основних подій. Окремим випадком є перетворення імперфекту в оповідну форму, рівноцінну за своїм значенням формі претеріту, або ж, як це відбувається у новелі Ж.Казота “*Le diable amoureux*” вільне чергування претеріту, імперфекту та презенту в наративній функції. Здебільшого дані форми в оповідній структурі носять системний характер.

Використання форм теперішнього часу в оповідній функції на фоні претерітно-імперфектних форм має відчутне стилістичне забарвлення, надаючи як описаним в дієслівній формі діям, так і тексту в цілому більшої експресивності, виступаючи імпліцитним засобом вираження апелятивності оповіді.

Отже, на граматико-морфологічному рівні французька готична новела відзначається тенденцією до суміщення в рамках одного нарративу характерних рис об'єктивованої та суб'єктивованої форм оповіді, що передусім проявляється у зміні наративних функцій особових займенників першої та третьої особи однини, чергуванні різних граматичних дієслівних форм та у появі ускладнених оповідних форм оповідей за рахунок уведення десемантизованої фігури оповідача, і, як наслідок, висування на перший план персонажного, здебільшого монологічного, мовлення для надання творам більш достовірного характеру. Об'єктивовано-суб'єктивований характер оповіді готичної новели як провідна жанрова риса, на нашу думку, зумовлений орієнтацією на читацьку аудиторію, про що також свідчить пряма (прямі звернення до читача) або опосередкована (за рахунок особового займенника першої особи та більш “суб'єктивованих” граматичних дієслівних форм імперфекту, складного перфекту та презенту) апеляція до читацької аудиторії. Водночас сукупність граматико-морфологічних особливостей слугує засобом вираження і таких жанрових рис готичної новели як динамічність та експресивність.

Сучасні дослідження в галузі семантики художнього тексту ґрунтуються на поєднанні методик і досягнень різних наук. Тому аналіз готичних новел з позицій міждисциплінарного підходу вбачається перспективним та поглибить знання та розуміння художнього твору як багатоаспектного феномену.

Список використаних джерел

1. Bozzetto R. Territoire des fantastiques. Des romans gothiques aux récits d'horreur moderne / Roger Bozzetto. – Aix en Provence : Publications de l'Université de Provence, 1998. – 278 p. **2. Du fantastique** à la science-fiction américaine / [pref. de Roger Asselineau]. – P. : Didier, 1973. – 132 p. **3. Ehrsam V.** La littérature fantastique en France / Véronique Ehrsam, Jean Ehrsam. – P. : Hatier, 1985. – 79 p. **4. Grépilloux-Lespinasse D.** Du fantastique à la “littérature de l'indicible” [Електронний ресурс] / Delphine Grépilloux-Lespinasse. Режим доступу : <http://renould.club.fr/zzinvt/zz.Delp4.html>. **5. Haggerty G.** Gothic Fiction/Gothic Form. / George Haggerty. – University Park : Pennsylvania State University Press, 1989. – 206 p. **6. Lévy M.** Le roman “gothique” anglais. / Maurice Lévy. – P. : Albin Michel, “Bibliothèque de l'Évolution de l'Humanité”, 1995. – 775 p. **7. Nappier E.** The failure of the Gothic / Elizabeth Nappier. // Problems of disjunction in an Eighteenth-century literature form. – Oxford : Oxford University Press, 1987. – P. 46 – 47. **8. Genette G.** Figures III / Gérard Genette. – P. : Seuil, 1972. – 286 p. **9. Souriau E.** Vocabulaire d'esthétique / Étienne Souriau – P. : P.U.F, 1990. – 1440 p. **10. Атарова К. Н.** Семантика и структура повествования от третьего лица в художественной прозе / Ксения Николаевна Атарова, Георгий Александрович Лескис // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – М. : 1980. – Т.39. – № 1. – С. 33 – 46. **11. Lanser S. S.** The Narrative Act: Point of View in Prose Fiction / Susan Sniader Lanser. – Princeton, 1981. – 308 p. **12. Смуциньська І. В.** Суб'єктивна модальність французької прози : [монографія] / Ірина Вікторівна Смуциньська. — Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський ун-т", 2001. – 256 с. **13. Maupassant G. de.** Le Horla et autres contes fantastiques. / Guy de Maupassant – P. : Hachette, 1994. – 225 p. **14. Gautier Th.** Contes fantastiques / Théophile Gautier. – P. : Hachette, 1992. – 255 p. **15. Реферовская Е. А.** Лингвистические исследования структуры текста / Елизавета Артуровна Реферовская. – Л. : Наука, 1983. – 215 с. **16. Гончарова Е. А.** Пути лингвостилистического выражения категорий автор-персонаж в художественном тексте [Текст] : научное издание / Евгения Александровна Гончарова. – Томск : Томский университет, 1984. – 149 с. **17. Wienrich H.** Le Temps: le récit et le commentaire / Harald Weinrich – P. : Le Seuil, 1973. – 456 p. **18. Тураева З. Я.** Категория времени. Время грамматическое и время художественное: На материале англ. яз. [Учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. Иностр. яз.] / Зинаида Яковлевна Тураева. — М. : Высш. школа, 1979. — 219 с. **19. Martin R.** Temps et aspect. Essai sur l'emploi des temps narratifs en moyen français / Robert Martin. – P. : Klincksieck, 1971. – 395 p. **20. Jackson R.** Fantasy: The Literature of Subversion / Rosemary Jackson – L. : Methuen, 1981. – 342 p. **21. Cazotte J.** Le diable amoureux / Jacques Cazotte. – P.: Librio, 1999. – 95 p.

Рудковська А. Ю. Особливості граматики-морфологічної організації гетеродігетичного нарративу (на матеріалі французької готичної новели 19 століття)

У даній статті проводиться детальний аналіз граматико-морфологічних особливостей французької готичної новели, написаної у формі гетеродієгетичного нарративу. Метою роботи є з'ясувати граматико-морфологічні особливості французької готичної новели та розкрити роль особових займенників і основних нарративних часів у відображенні основних жанрових рис французької готичної новели як суб'єктивованість, динамічність та експресивність.

Ключові слова: готична новела, наратор, гетеродієгетичний нарратив, фокалізація, займенник, нарративний час.

Рудковская А. Ю. Особенности грамматики-морфологической организации гетеродиегетического нарратива (на материале французской готической новеллы 19 в.)

В данной статье проводится детальный анализ граматико-морфологических особенностей французской готической новеллы, написанной в форме гетеродиегетического нарратива. Цель работы состоит в том, чтобы определить грамматики-морфологические особенности французской готической новеллы и раскрыть роль текстообразующих местоимений и нарративных времен и особенностям их функционирования в создании объективировано-субъективированного характера гетеродиегетического нарратива, а также передачи таких жанровых черт как динамичность и экспрессивность.

Ключевые слова: готическая новелла, наратор, гетеродиегетический нарратив, фокализация, местоимение, нарративное время.

Rudkovska A. Yu. Peculiarities of grammatical and morphological organization of heterodiegetic narrative (on the material of French Gothic novel of the 19th century)

The article focuses on grammatical and morphological organization of a French gothic novel written in the form of heterodiegetic narrative. The aim of the article is to define grammatical and morphological peculiarities of a French gothic novel and to discover the role of personal pronouns and main narrative tenses in creating special objective-subjective character of heterodiegetic narrative. Attention is also paid to the functioning of personal pronouns and main narrative tenses in revealing such peculiarities as dynamism and expressivity.

Key words: Gothic novel, narrator, heterodiegetic narrative, focalization, pronoun, narrative tense.

Стаття надійшла до редакції – 29.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 821.111 – 1.09 + 929 Шекспир

Demidov D. V., Yelisseyev S. L.

THE IDEA OF THEATRICALITY AS A PRINCIPLE OF SOCIAL BEHAVIOUR IN W. SHAKESPEARE'S DRAMA

In recent years the concept of theatricality of a literary work has increasingly become a subject of great scientific understanding. This is explained by the fact that in the cultural awareness of the XX century this concept revealed not only in its aesthetic and social sense, but in the philosophical and ontological one. Homo Sapiens replaced Homo Ludens, and role-based behavior formed the basis for understanding the nature of human personality.

The term "theatrical" and its derivatives are widely used for the description of manner, speech, gesture of person but calculated for achieving certain effect, deliberately showy, affected, sometimes artificial, yet colourful and appealing.

At the same time the meaning of the theatricality of a literary work can not be reduced merely to the characteristics of genres, species or linguistic nature. The idea of theatricality is disclosed, especially in the conceptual premise of the work and relies on the notion of life as a certain action, organized under the laws of social, psychological, or aesthetic views.

"Theatricality" is a desire to structure behavioural principles in accordance with the principles of theatrical performances. In this sense, the "theatricality" can be described as specific psychological characteristics of a particular character.

Thus, the aim of the article is to analyze the idea of theatricality as a principle of social behaviour on the example of W. Shakespeare's drama.

Understanding life as a theatrical space in the English literary and artistic traditions undoubtedly begins with W. Shakespeare. The Bard was definitely influenced by the day-to-day theatricality which was in the air he breathed and the Monarch, the Queen Elizabeth I, "that greatest Glorious Quene of Faerie lond" (E. Spenser), set numerous examples as she showed herself to her people theatrically when occasion demanded, combining velvet-gloved menaces and golden promises with bloodshed and cruelties. Elizabeth's public appearances and speeches were well-considered and perfectly-paced, and the supreme moment of calculated theatrical bravura was her address to her troops at Tilbury when the Spanish Armada threatened the borders of her Realm.

Shakespeare's famous formula of the world as a theatre is repeated many times and many frets interpreted by further generations of writers and philosophers, was a kind of artistic axiom that defines the essence of both social and individual human relationship. Features of people's "role" behaviour in all spheres of life have become for Shakespeare the subject of special study of art. Almost in all of his dramatic works, the characters, one way or another, affirm the necessity for playing behaviour under specific situations and conditions.

The idea of theatricality as a principle of social behaviour is already defined in his early chronicles or historical plays. In “Richard III” we can see kind of “stage direction” – the main character plans the situation in advance, simulates it, replays and rehearses it first in his mind and then tries to implement a ‘director's intent’ into action:

For then I'll marry Warwick's youngest daughter.
What though I kill'd her husband and her father?
The readiest way to make the wench amend
Is to become her husband and her father:
The which will I; not all so much for love
As for another secret close intent,
By marrying her which I must reach unto [1].

Thus, Richard clearly estimates his marriage and, therefore, deliberately “builds up” the situation suitable for him. The image of Richard is complex, multisided and has multifaced. “That's his way of great acting talent, the talent of transformer” [2, p. 610], which carries out the game in order to achieve the goal. He feels that he is a great actor on the stage of life, that he is a professional in the known role, so that only a connoisseur and a talented player, who is on the par with Richard, can appreciate his acting skills. Richard is well aware of this and he “revels in his virtuosity, giving him a sense of superiority over others’ [2, p. 611]. He, as a director of the play, creates his own role and actions, but remarkably, by his virtual situations the others do, without realizing that they just play up to Richard in his life's drama. For example, Richard sends Buckingham ahead, who without knowing it, does everything well, as has already been given to him by self-seeking Richard. Later everyone can see Richard's “faces” in Iago, Edmund and Macbeth masks, who also demonstrate mastery of orchestrated action.

Slightly different idea of theatricality of human behavior can be traced in the two parts of the historical play “Henry IV”. Prince Henry is “working” on himself, like an actor rehearsing his new part, thus creating his own image:

I know you all, and will awhile uphold
The unyoked humour of your idleness:
Yet herein will I imitate the sun,
Who doth permit the base contagious clouds
To smother up his beauty from the world,
That, when he please again to be himself,
Being wanted, he may be more wonder'd at,
By breaking through the foul and ugly mists
Of vapours that did seem to strangle him [3].

Prince Henry feels perfectly well every situation and knows how to present and conduct himself in any of them: “Well, gentlemen, we must now take the form of fair people with a clear conscience”.

The real theatre in the theatre” can be seen in the episode in which Falstaff and Prince Henry act out the performance, when the Prince meets with Henry IV. In this situation Falstaff and Henry are both directors and actors of their little play.

The problems of playing, pretence and everyday lie are constantly interpreted by different sides in the works by Shakespeare. Hence the idea of a mask, face and guise appears. His characters are constantly unraveling each other, trying to distinguish sincerity from hypocrisy, loyalty from treachery, love from hatred. The playwright, on regular basis, puts such words as “mask”, “play”, “scene” in the cues of his characters.

In the early tragedy “Romeo and Juliet”, the heroine before taking the poison delivers, for this moment, quite a sublime monologue:

Farewell! God knows when we shall meet again.
I have a faint cold fear thrills through my veins,
That almost freezes up the heat of life:
I'll call them back again to comfort me:
Nurse! What should she do here?
My dismal scene I needs must act alone [4].

And she really plays it, and dies in this game. Shakespeare deliberately “dramatizes” such scenes, in which defeated lovers rush into death, “romanticizing” the life and death on the Earth, though suicide remained a damnable act, forbidden by a canon of the Everlasting.

It is obvious, that in Shakespeare’s tragedies the idea of theatricality often obtains quite a sinister character, as in general English tragedy was distinctly marked by the bloody and sombre influence of Seneca. The mask, guise is the only way to survive in the cruel world – those, who have not worn the mask are absolutely defenceless, and therefore, are doomed to death sooner than others.

A classical example of the idea of “theatre totality” is “Hamlet”, in which Shakespeare displays almost all the variants of human theatrical behaviour in the life.

First comes Claudius with his version of “putting on” a mask on his face. This character is a professional politician, manipulative, secretive, suspicious and calculating, and he needs a mask as a means of prudent control of the situation. That is why at the first appearance in the play, Claudius declares his behaviour as necessary duplicitous:

The memory be green, and that it us befitted
To bear our hearts in grief and our whole kingdom
To be contracted in one brow of woe,

Yet so far hath discretion fought with nature
That we with wisest sorrow think on him,
Together with remembrance of ourselves.
Therefore our sometime sister, now our queen,
The imperial jointress to this warlike state,
Have we, as 'twere with a defeated joy,
With an auspicious and a dropping eye,
With mirth in funeral and with dirge in marriage,
In equal scale weighing delight and dole,
Taken to wife: nor have we herein barr'd
Your better wisdoms, which have freely gone
With this affair along. For all, our thanks [5].

Another variant of the social mask is Polonius – the pragmatism of his social behaviour is not connected with large-scale ambitious goals. His mission is just to survive physically, and get as comfortably as possible in the world he lives in. Polonius's psychology is the psychology of conformist, and does not allow any human sincerity. His mask is the one of social mimicry, the mask of the chameleon:

Hamlet: - Do you see yonder cloud that's almost in shape of a camel?
Lord Polonius: - By the mass, and 'tis like a camel, indeed.
Hamlet: - Methinks it is like a weasel.
Lord Polonius: - It is backed like a weasel.
Hamlet: - Or like a whale?
Lord Polonius: - Very like a whale [5].

And Prince Hamlet himself wears a mask, in which he finds a kind of protection of his inner world from the external one. It is a mask of a madman, that gives the hero the possibility of absolute freedom of social behaviour as madmen are socially inadequate and their conduct is not socially regulated. Only they are allowed to say and do what they want. It turns out that sincerity, integrity and honesty should be also dressed up in masks.

In the system of tragedy's characters Ophelia is the most vulnerable, because she does not wear any mask. She is the embodiment of sincerity and artlessness, psychological openness, and, consequently, the absolute confidence to the world. Alas, her best qualities make her "unviable" in her own way in the place like Elsinore, which is not a place where innocence thrives.

A special attention in "Hamlet" is given to the theatre itself, its peculiarities and influences. On the nature of the theatre Shakespeare dwells when the Prince meets a group of travelling actors. Having watched a stage fragment when the actor expresses Hecuba's suffering at the time of Troy fall, Hamlet exclaims:

Now I am alone.
O, what a rogue and peasant slave am I!
Is it not monstrous that this player here,
But in a fiction, in a dream of passion,
Could force his soul so to his own conceit
That from her working all his visage wann'd,
Tears in his eyes, distraction in's aspect,
A broken voice, and his whole function suiting
With forms to his conceit? And all for nothing!
For Hecuba!
What's Hecuba to him, or he to Hecuba,
That he should weep for her? What would he do,
Had he the motive and the cue for passion
That I have? He would drown the stage with tears
And cleave the general ear with horrid speech,
Make mad the guilty and appal the free,
Confound the ignorant, and amaze indeed
The very faculties of eyes and ears [5].

Hamlet realizes a strong effective power of the theatre as a catalyst not only of emotional, but also of social processes and a profound emotional impact the actions produced on him stimulates Hamlet's decision to act – “to be” – to be active in this life.

Comprehending the enormous political, social and psychological potential of theatre Shakespeare, through Hamlet as his mouthpiece expresses his views on the nature of the actor's art. For the playwright, it is evident, that acting is based primarily on good Technique, which comes from mind: “For anything so overdone is from the purpose of playing, whose end, both at the first and now, was and is, to hold, as ‘twere, the mirror up to nature; to show virtue her own image, scorn her own image, and the very age and body of the time his form and pressure. Now, this overdone, or come tardy off, though it make the unskilful laugh, cannot but make the judicious grieve” [5].

Its climactic expression the idea of theatricality in “Hamlet” gets in the scene of “The Mousetrap”:

King: What do you call the play?

Hamlet: “The Mousetrap”. – Marry, how? – Tropically. This play is the image of a murder done in Vienna: Gonzago is the duke's name; his wife – Baptista; you shall see anon; 'tis a knavish piece of work... [5].

This “theatre in the theatre” method is used not only with the idea of “exposing” Claudius – i fact, Shakespeare opens up the possibility of the psychoanalytic research of human consciousness by means of theatricality – a device that will be widely used in art and literature of the XXth century.

Not without reason the English writer John Fowles, referring to Shakespeare's creation as a pretext to his novel "The Magus", constantly creates theatrical situations in which the protagonist, Nicholas d'Efren realizes his own nature [6].

Shakespeare was the pioneer of a writer who reproduced, showed life through the game, stating that it is the world with its own laws, rules and issues.

References

1. **Shakespeare W.** Richard III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shakespeare.mit.edu/richardiii/full.html>.
2. **Смирнов А.** Примечания. к Шекспиру. «Ричард III»: Полн.собр.соч. в 8 томах / Под ред. А. Смирнова. – Т.1. – М. : Искусство, 1957. – 717 с.
3. **Shakespeare W.** Henry IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ebooks.adelaide.edu.au/s/shakespeare/william/henryiv1/act1.html>.
4. **Shakespeare W.** Romeo and Juliet [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shakespeare.mit.edu/romeo_juliet/full.html.
5. **Shakespeare W.** Hamlet [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shakespeare.mit.edu/hamlet/full.html>.
6. **Fowles J.** The Magus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scribub.com/limba/engleza/books/John-Fowles-The-Magus212147217.php>

Демидов Д. В., Єлісеєв С. Л. Ідея театральності як принципу соціальної поведінки у драматургії В. Шекспіра

Пропонована стаття досліджує поняття „театральності” як специфічну психологічну характеристику персонажа і презентує аналіз робіт У. Шекспіра для розуміння ідеї театральності як принципу соціальної поведінки. Доведено, що особливості людської „рольової” поведінки у всіх сферах життя стали для Шекспіра предметом окремого мистецького вивчення. Майже у всіх його драматичних творах, персонажі, так чи інакше, підтверджують необхідність для розігрування поведінки в конкретних ситуаціях і умовах.

Ключові слова: театр, театральність, соціальна поведінка, психологічні характеристики, драматургія.

Демидов Д. В., Єлісеєв С. Л. Ідея театральности как принципа социального поведения в драматургии В. Шекспира

Предлагаемая статья исследует понятие „театральности” как специфическую психологическую характеристику персонажа и представляет анализ работ В. Шекспира для понимания идеи театральности как принципа социального поведения. Доказано, что особенности человеческого „ролевого” поведения во всех сферах жизни стали для Шекспира предметом отдельного художественного изучения. Почти во всех его драматических произведениях, персонажи, так или

иначе, подтверждают необходимость для разыгрывания поведения в конкретных ситуациях и условиях.

Ключевые слова: театр, театральность, социальное поведение, психологические характеристики, драматургия.

Demidov D. V., Yeliseyev S. L. The idea of theatricality as a principle of social behavior in W. Shakespeare's drama

The proposed article investigates the term “theatricality” as a specific psychological characteristic of a character and presents the analysis of W. Shakespeare's works to comprehend the idea of theatricality as a principle of social behaviour. It is proved that features of people's “role” behaviour in all spheres of life have become for Shakespeare the subject of special study of art. Almost in all of his dramatic works, the characters, one way or another, affirm the necessity for playing behaviour under specific situations and conditions.

Key words: theatre, theatricality, social behaviour, psychological characteristics, drama.

Стаття надійшла до редакції – 10.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

УДК [37.016:811.111] (4-15)

Бублик А. О.

ДОСВІД КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

Вважається, що раннє вивчення мови безпосередньо та позитивно впливає на академічний та особистісний розвиток дітей. Викладання іноземних мов у ранньому віці, бажано до 12-річного віку, може привести до швидкого навчання мові, вдосконалення літературних навичок рідної мови, а також до кращої продуктивності в інших областях.

За умови вірної дидактичної та методичної організації навчального процесу раннє навчання ІМ може внести значний вклад в інтелектуальний розвиток дитини. За рахунок раннього навчання ІМ при забезпеченні послідовності в вивченні матеріалу у початковій та основній школі можуть бути вирішені задачі поглибленого вивчення ІМ, введення другої мови, спеціалізованого вивчення ІМ. Раннє ознайомлення дітей з цінностями культури інших народів на уроках ІМ, виховання дітей у дусі толерантності, відкритості, поваги до людей всієї планети сприяє справі миру та взаєморозуміння і, таким чином, політичної стабілізації та рівноваги в світі [1, с. 42].

Саме тому вивчення передового досвіду впровадження навчання іноземним мовам на ранньому етапі розвитку дитини в країнах Західної Європи є доцільним для України в тому числі.

У 2002 році відбулася знакова щодо мовної політики Західної Європи подія. На Барселонському саміті Європейської ради глави держав оголосили про впровадження в освітні системи країн-членів принципу "рідна мова плюс дві іноземні" та "індикатора лінгвістичної компетентності". Він передбачає вивчення, щонайменше, двох іноземних мов з раннього віку і має стати частиною діяльності закладів шкільної, університетської та професійно-технічної освіти ЄС.

Виходячи з докладів країн Західної Європи слід зробити висновки що у дошкільній освіті Іспанії (2006) перший підхід до навчання іноземної мови рекомендувався у другому циклі освітнього етапу (3-6 років). Але в багатьох автономних регіонах Іспанії діти вже вивчали першу іноземну мову з трирічного віку. Також було впроваджено викладання та вивчення другої іноземної мови на останньому етапі початкової освіти (10-12 років), у колишньому Законі про освіту введення другої мови було засновано у другому циклі середньої освіти (14 років) [2, с. 13].

У системі початкової освіти Нідерландів всі школярі отримують уроки англійської мови в двох верхніх класах (починаючи приблизно з 10 років). Школи також можуть розпочати раніше за власною ініціативою. Число шкіл що роблять це явно зростає. Для шкіл початкової освіти пропонували французьку та німецьку мови, це стало юридично можливим з 2006 року; раніше це було можливо тільки як експеримент. З початку 2004 року також було запропоновано іспанську мову. На 2006 рік у 85 школах Нідерландів вже було впроваджено викладання англійської, німецької, французької та / або іспанської мов в ранньому віці, в цілому близько 7000 шкіл.

У Бельгії мало місце впровадження другої іноземної мови водночас з навчанням англійської мови. Французька мова у школах Фландрії стала обов'язковою з 5-го року початкової освіти (10 років). У Фламандських школах у регіоні Брюссель французька мова завжди була обов'язковою з третього року (8 років). На 2004 рік французька мова стала обов'язковим предметом у всіх початкових школах. Також було впроваджено уроки усвідомлення мови та вступні уроки у французьку мову; обидва підходи могли починатися в дитячому садку. Фламандським Департаментом з питань освіти, Посольством Франції в Бельгії та іншими зацікавленими сторонами у 2004 році була запущена програма підготовки викладачів "*Formaprim*", для підвищення якості викладання французької як іноземної мови в початковій школі [3, с. 13].

В ірландських початкових школах усі учні вивчають ірландську та англійську мови, дві офіційні державні мови. Для переважної більшості цих учнів, англійська є рідною мовою, а навчання ірландської в школі є значним досвідом навчання другої мови, яке зазвичай починається у віці чотирьох або п'яти років. У 1998 році Департамент освіти і науки на експериментальній основі заснував проект «Сучасні Мови» в ініціативі початкової школи, щоб ввести викладання французької, німецької, іспанської та італійської мов. Школи приймали участь добровільно, але на 2004 рік близько 400 шкіл (або 12% усіх початкових шкіл) взяло участь у проекті і ця кількість зростає. Рішення про введення іноземних мов в початкових школах Ірландії було прийняте після 2007 року [3, с. 15].

Слід також зазначити, що у країнах Західної Європи ІМ на ранньому етапі викладаються вчителями початкової школи. Так, досвід Західноєвропейських країн пропонує впровадження в українські університетські програми з підготовки вчителів початкових класів викладання двох іноземних мов. Раннє навчання іноземним мовам у Європі передбачає вивчення двох або більше іноземних мов.

На шляху здійснення Урядами Західноєвропейських країн раннього навчання мовам головними труднощами стали:

1. Відсутність спеціальних навчальних програм та кваліфікованого викладання для навчання іноземних мов з раннього віку. Необхідна була додаткова підтримка для викладання іноземних мов у

дуже ранньому віці. На подолання цих труднощів були розроблені різні курси підвищення кваліфікації для викладачів-фахівців. Голландське міністерство освіти, культури і науки з 2004 року надає щорічну субсидію в розмірі € 250000 Європейській платформі для підтримки дошкільної освіти в іноземній мові.

2. Відсутність часу на вивчення інших мов та відсутність кваліфікованих фахівців для навчання іноземних мов з раннього віку. Також не існувало єдиної позиції серед партнерів освіти в Ірландії, у відношенні доцільності введення іноземної мови в початкову школу. На подолання цих труднощів у рамках проекту «Сучасні Мови» у ініціативі початкової школи та Департаменту освіти і науки фінансувалися спеціальні курси з мови для підготовки вчителів початкової школи. Тим не менш, узагальненню викладання іноземних мов у початкових школах був потрібен вчитель у процесі експлуатації в безпрецедентних масштабах, а також потрібні були значні зміни у нинішній моделі підготовки вчителів початкової освіти.

3. Впровадження нових підходів займало багато часу.

4. Відсутність навчальних матеріалів, котрі полегшують вищевказані підходи [3, с. 27].

Ініціативами, запропонованими для подолання цих перешкод стало введення чорнової (проектної) комплексної політичної мовної програми. Ця політична програма сприяла мовній інформованості та посвяченню у іноземну мову та вказувала чіткі цілі для обох підходів. Міністр настійно рекомендував:

- щоб усі початкові педагогічні навчальні заклади, звернули увагу на обидва підходи у своїх навчальних програмах;

- національні організації, що займаються питаннями підвищення кваліфікації та радники повинні надавати підтримку вчителям у цих підходах;

- початкові та національні інститути, що займаються питаннями підвищення кваліфікації без відриву від роботи повинні серйозно поліпшити володіння вчителями французької мови;

- національні організації, що займаються питаннями підвищення кваліфікації, розробники матеріалів та педагогічні консультанти повинні розробити навчальні матеріали відповідно до нещодавно заявлених цілей [4, с. 38].

На основі вивчення розвитку раннього навчання іноземним мовам в європейських країнах слід зазначити, що впровадження раннього навчання іноземним мовам відбувається достатньо інтенсивно в країнах Західної Європи (Ірландії, Іспанії, Нідерландах, Бельгії та ін.). Розповсюджене використання у школах західних країн отримали різні типи ігор. Зокрема, ігри, спрямовані на спілкування, на набуття практичних вмінь та сприяють розвитку довкілля. Такі ігри використовуються, головним чином, для формування практичних умінь

та навичок спілкування іноземною мовою. Крім цього, знайшли своє застосування метод проектів та кейс метод.

Раннє навчання іноземної мови дає великий практичний ефект у плані підвищення якості володіння першою іноземною мовою, створює базу для продовження її вивчення в школі, а також відкриває можливості для навчання другій, третій іноземній мовам, необхідність володіння якими стає все більш очевидною.

Спираючись на західноєвропейський досвід треба зазначити, що методика викладання занять повинна будуватися з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей структури лінгвістичних здібностей дітей і бути спрямована на їх розвиток. Заняття іноземною мовою повинні бути осмислені викладачем як частина загального розвитку особистості дитини, пов'язані з його сенсорним, фізичним, інтелектуальним вихованням. Так, було визначено завдання раннього навчання іноземних мов, а саме: позитивний вплив на розвиток психічних функцій дитини, вплив на загальні мовні здібності дитини.

Отже, навчання дітей іноземної мови повинно носити комунікативний характер, коли дитина опановує мову, як засіб спілкування, тобто не просто засвоює окремі слова і мовні зразки, але вчиться конструювати вислови з відомими їй моделями відповідно до виникаючих у неї комунікативних потреб. Спілкування іноземною мовою повинно бути мотивованим і цілеспрямованим. Необхідно створити у дитини позитивну психологічну установку на іншомовну мову. Способом створення такої позитивної мотивації є гра. Ігри на уроці повинні бути епізодичними й ізольованими. Необхідна наскрізна ігрова методика, яка об'єднує і інтегрує в себе інші види діяльності в процесі навчання мови. В основі ігрової методики лежать створення уявної ситуації і прийняття дитиною чи викладачем тієї чи іншої ролі.

Політика Єврокомісії щодо подальшого вдосконалення умов впровадження раннього навчання іноземним мовам підтверджує необхідність використовувати західноєвропейський досвід і в нашій країні. Одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження. Очевидною є загальноєвропейська тенденція удосконалення освітніх програм та орієнтування її на розширення можливостей вивчення іноземних мов якомога раніше. Отже, майже у всіх європейських країнах, обов'язкове вивчення іноземної мови в даний час починається в початковій школі [5, с. 57].

Гармонійне співіснування багатьох мов в Європі є потужним символом прагнення Євросоюзу до єдності в різноманітті. Мови визначають особисті уявлення, але також є частиною загальної спадщини. Успішна політика багатомовності може покращити якість життя громадян, збільшити їх шанси на працевлаштування, полегшення

доступу до послуг та прав, сприяти солідарності шляхом активізації міжкультурного діалогу і соціальної згуртованості. Підходити в цьому дусі, мовне розмаїття може стати цінним активом у цьому сучасному світі.

Визначено декілька основних тенденцій розвитку навчання іноземним мовам в країнах Західної Європи. По-перше, це переведення акценту з англійської мови та надання пріоритетів іншим мовам країн ЄС.

По-друге, навчання іноземним мовам відноситься до системи початкової освіти. У системі раннього навчання іноземних мов, ступінь спеціалізації вчителів значно варіюється від країни до країни. Органи освіти в більшості країн організують курси та заходи, що забезпечують майбутніх вчителів курсами та методиками для раннього навчання іноземних мов.

Треба відзначити, що університетські програми з підготовки вчителів початкових класів містять викладання двох іноземних мов в школах країн Західної Європи. Раннє навчання іноземним мовам у Європі передбачає вивчення дві або більше іноземні мови. Цей факт свідчить, що вже зроблено важливий крок до мовної інтеграції Європи.

У ході нашого дослідження, ми дійшли висновку, що Західноєвропейські країни вирішують питання організації раннього навчання іноземних мов по-різному та нестандартно. Так, досвід Бельгії пропонує впровадження другої іноземної мови водночас з навчанням англійської мови. При цьому для підвищення якості викладання другої мови, були впровадженні літні курси та курси з методичної підготовки тренерів. Пріоритетним напрямком переходу до багатомовності визнано в Іспанії. На початковому етапі деякі регіони Іспанії ввели другу іноземну мову [3, с. 41].

Досить важливим для методики раннього навчання іноземним мовам є досвід Ірландії, тому офіційно введення раннього навчання іноземній мові було в початковій школі, водночас, було зазначено ряд перешкод щодо раннього навчання іноземних мов. По-перше, проблема полягала у часі для інших мов. По-друге, вчителі початкових шкіл не мали кваліфікації викладання іноземної мови, і, по-третє, не існувало єдиної позиції щодо доцільності введення іноземної мови в початковій школі. Досвід раннього навчання іноземним мовам був отриманий і Нідерландами, який показав необхідність додаткової підтримки для викладання іноземних мов у дуже ранньому віці.

Список використаних джерел

- 1. Паршикова Е. А.** Современные тенденции в развитии методики раннего обучения иностранному языку в Европе / Е. А. Паршикова // Иноземні мови. – 2000. – №2. – С. 41 – 44.
- 2. Негневицкая Е. И.** Иностранный язык для самых маленьких: вчера, сегодня, завтра / Е. И. Негневицкая // Иностранные языки в школе. –

1997. - №6. – С. 20 – 26. **3. Edelenbos P.** The main pedagogical principles underlying the teaching of languages to very young learners / P. Edelenbos, R. Jonstone, A. Kubanek // Final Report of the EAC 89/04, Lot 1 study. – European Commission, 2006. – 95 с. **4. Forte I.** Kids` stuff, Reading & language experiences / Imogene Forte, Marjorie Frank, Joy Mackenzie. – Intermediate – Jr. High. USA : Incentive Publications, 1999. – 90 с. **5. Collier B.** Kids` stuff, Kindergarten & Nursery School / Bill Collier, Imogene Forte, Joy Mckenzie. – Tennessee : Incentive Publications, 2003. – 42 с. **6. Леонтьев А. А.** Психологические предпосылки раннего овладения иностранным языком / А. А. Леонтьев // Иностранные языки в школе. – 1995. - №5. – 24-29 с. **7. Johnson B. C.** HBJ Writing / B. C. Johnson. – Kindergarten & Nursery School. USA, 2006. – 59 с.

Бублик А. О. Досвід країн Західної Європи у викладанні іноземних мов на початковому етапі

Стаття присвячена актуальності вивчення іноземних мов з дуже раннього віку та основним тенденціям розвитку навчання іноземним мовам в країнах Західної Європи на ранньому етапі. Також у статті представлені доклади країн Західної Європи з впровадження раннього навчання іноземним мовам, труднощам організації цього процесу та необхідності використання західноєвропейського досвіду в Україні.

Ключові слова: навчання іноземних мов, початковий етап, труднощі, шляхи подолання, Західна Європа.

Бублик А. А. Опыт стран Западной Европы в преподавании иностранных языков на начальном этапе

Статья посвящена актуальности изучения иностранных языков в очень раннем возрасте и основным тенденциям развития преподавания иностранных языков в странах Западной Европы на раннем этапе. Так же в статье представлены доклады стран Западной Европы по внедрению раннего обучения иностранным языкам, трудностям организации этого процесса и необходимости использования западноевропейского опыта в Украине.

Ключевые слова: преподавание иностранных языков, ранний этап, трудности, пути преодоления, Западная Европа.

Bublik A. A. The experience of the Western European countries in the teaching of foreign languages to very young learners

The article deals with the urgency of the study of the foreign languages in a very early age and the main trends of the development of the foreign languages teaching in the West Europe on early stage. Also the reports of the West European countries on introducing the teaching of foreign languages to very young learners in the West Europe, the difficulties of the teaching and the necessity of the usage of the Western European's experience are presented in the article.

Key words: teaching of foreign languages, very young learners, difficulties of the teaching, ways to overcome, Western Europe.

Стаття надійшла до редакції – 04.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 378.016:811.111-028.22

Okunkova L. O., Korzhov S. Yu.

ARRANGING OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK THROUGH VIDEO PROJECTS

Educationalists recognise the immense potential for the development of constructivist pedagogical practice that the incorporation of technology into the teaching and learning process offers. Studies on the use of technology in education carried out in various educational contexts and involving different types of learners and subject matters attest to a great potential that this approach has to introduce innovative teaching and learning modalities [1, p. 33–41].

Student video projects are a fantastic way of putting language learning into the hands of your students. By having them write, shoot and edit their own films, students are not only intellectually challenged, but they report a higher level of motivation because of the creative, personalized nature of the project. In building linguistic competence, they also gain confidence in their language abilities. Students often report having fun with the language, since they are able to use it in a non-classroom-specific context that feels more “real”; this extended group work also results in a greater sense of class community. Finally, in exploring the genre of cinema and becoming proficient in a new technology, students engage in an interdisciplinary project that reflects the goals of many of our schools and universities, which can help you find the technical and administrative support necessary for a successful project [2].

Both sides of educational process suffer from lacking of bad-structured system in organizing individual students' work. It is well-known that according to the syllable students have to learn fifty percent of the subject individually. Up to these days the following process was considered to be boring, routine and unproductive that is why new approach in this sphere should be put forward to satisfy teaching-learning concept.

This method is vital because the problem of mastering the foreign language was treated as active in-class activity while out-of-class work remained partially developed only.

Video projects can engage students in the content of your class and allow them to demonstrate their learning in creative, engaging ways [3].

This approach was widely unlighted by the following advanced scholars such as Yu. A. Komarova, L. Nikitina, J. deHaan, Deb S. Reisinger, J. Harmer and others. They investigated the great importance of applying of such kind of activity as video projects during the process of studying which enormously helps in creating special language atmosphere during the class. They found this method one of the most useful and efficient among modern ways of teaching English as a foreign language. Taking it into account, it can be concluded that individual work which suffers from drawbacks in planning, organizing and managing, what makes a negative influence on the result of acquiring knowledge.

The goal of the work consists in showing the value and effectiveness of implementation of modern interactive methods in teaching-learning process for improving of speech habits using different technical aids as essential mean. The article highlights the building elements that are included in the way of organization this collaboration. It helps to understand the steps to successful performance. This technique develops mental ability of every student, provides high-mood atmosphere during the preparation, and promotes to expand creativity and master communicative skills at more proficient level. The work of this kind more widely corresponds to scientific and cultural interests and requirements of studying persons.

According to UNESCO statistics when a man listens, he can remember 15% of speech information, when he watches, he learn 25% seen information, when he does all mentioned above activities altogether he gets 65% of received information [4, p. 17]. Thus the usage of interactive methods with a help of multimedia aids allows crossing the borders of the artificial atmosphere of the classroom and making possible which was impossible imitating different situations.

Learner independence is also known by a number of other terms: learner autonomy, independent learning, lifelong learning, learning to learn, thinking skills. All these terms refer to a concept where learners are involved in their own learning process. By being involved in this process, they start to make meaningful connections with the world outside the classroom. Instead of relying on the teacher to do the thinking for them, they take responsibility for thinking and learning themselves. Learning then becomes more than the rote memorization of a series of facts and continues even after the learner has completed full time education. One accepted understanding of learner independence is that it ranges across a continuum. At one end there are dependent learners who have had little opportunity to develop independent learning skills, and at the other end of the continuum there are learners who are self-directed, self-motivated and capable of learning without a teacher. Good learners will move gradually along the continuum with the help of peers, teachers and appropriate learning experiences [5].

Filming usually involves one camera operator, and may be confided to one director/producer, there is a danger that some students may get left out of the video-making process. However, there are ways of avoiding this danger:

- 1) if more than one video camera is available the group of students can be divided into subgroups. That way each member of each subgroup has a function;
- 2) it must be ensured participation in the decision-making process by insisting that no roles (such as actor, camera operator, director/producer) are chosen until the last moment;
- 3) a number of different roles can be assigned as in a real film. This includes such jobs as clapperboard operators, script consultants, lighting and costumes.

The stages of arranging this process are the following:

1. Preliminary step – discussing the problem according to the theme (in native and foreign languages).
2. Grounding the idea of the future project to be performed.
3. Defining the “creative group”:
 - a) director/producer;
 - b) scriptwriter;
 - c) researcher;
 - d) designer;
 - e) cameraman;
 - f) sound;
 - g) film editor.
4. Writing the whole script.
5. Debating on the title of the movie.
6. Storyboarding.
7. Casting (according to language abilities).
8. Practicing (training) the speech patterns and replicas which precedes the actual shooting the film.

The possible difficulties can appear in lacking of drama skills among students which demands tiresome work that takes much time. Sometimes the conditions in which students work are far from ideal. All this influence on the quality of making the movie. By keeping up to all this sequences brings the future project to great success [6, p. 289–290].

The project would be better if movie had an important upbringing value. It should make acquaintances with history, culture, modern life, traditions, customs and concern philosophical problems of the studying language country. The final outcome is to make up a well-bread educated and intelligent person.

The vivid example of applying such an approach can be regarded with the following instance. The senior students were suggested to make a 30-minute fiction movie as a result of independent students’ work. The certain language assignments were put to them: to include the active vocabulary, combinations and phrases, speech patterns, grammar material (past participle

constructions, the causative, conditional and wishes, inversion) from the books *Upstream C1 Advanced* and *Arakin 4*. According to these requirements students investigated an attractive title of the movie “Last nightmare of an Undergraduate”. The plot was devoted to the greatest problem of every final student on the way to get a diploma. The subject teacher was not aware of the details concerning the movie. Such creative activity is one of the best methods of arranging out-of-class work. With the help of emotional work and the atmosphere of creativity in circle of groupmates without nobody’s supervising, hidden sides of linguistic intelligence open widely. Remembering the mentioned above stages, students create the video project. During the filming they train their communicative skills (speaking speed), practice the usage of lexical units, revise grammar rules, and develop acting dialogue techniques. But one of the vital components of teaching-learning process, which is not pursued by the given assignments, is developing interpersonal relations in the group which is guarantee of success.

Teaching speaking, i.e. expressing one’s thoughts in oral way, is independent educational concern. The goal of teaching speaking is defined as “speaking on advanced level” [9, p. 58].

It is desirable that movie include elements of different genres (comedy, detective, musical).

The value and effectiveness of this work is based on quality of script and storyboard, grammar and vocabulary, pronunciation, interpretation of their character, and technical aspects of the film. Students receive graded feedback throughout the project as well as a final grade [2], which is welcome for both sides of educational process. The presenting the final outcome becomes a grand occasion for everyone.

One of the important implications garnered from the project was that the learners realized they had learned “more things” and “learned a lot” while working as a team. Last but not least, the students regarded the activity as “fun” and not as “higher schoolwork” or an “assignment”, which indicates that the convergence of technology and pedagogy has a great potential in making teaching and learning experiences rich, memorable, motivating and enjoyable for both the learners and their teachers [10, p. 174].

The efficiency of video projects depends on not only following all tips but as concerted educational potentials of film project with the leaning targets.

In further research video projects can be enlightened as a mean of wide usage in documentary genre as regular module evaluating of the learned material.

References

- 1. Hernández-Ramos P.** Aim, shoot, ready! Future teachers learn to ‘do’ video / P. Hernández-Ramos // *British Journal of Educational Technology*. – № 38 (1). – 2007. – P. 41 – 48
- 2. Reisinger Deb. S.** Duke University Student Video Projects / Deb. S. Reisinger. – [Online source]. – Available from : <http://www.dukenews.duke.edu/2006/12/clotaire.html>.

- 3. Teaching** with technology collaboratory. Assigning Multimedia Projects to Students [Online source]. — Available from : <http://www.wpi.edu/academics/ATC/Collaboratory/Idea/assigningmmpjects.html>
- 4. Коджаспирова Г. М.** Технические средства обучения и методика их использования / Г. М. Коджаспирова, К. В. Петров — М. : Академия, 2003. — 256 с. **5. Mynard J.** Independent learning in your classroom. Learning Enhancement Center Coordinators, Zayed University, 2002 / Jo Mynard, Robin Sorflaten [Online source]. — Available from : <http://ilearn.20m.com/research/zuinde.htm> **6. Настольная** книга преподавателя иностранного языка / Е. А. Маслыко [и др.] под общ. ред. Е. А. Маслыко. — Минск : Вышэйшая школа, 1996. — 298 с. **7. Educational** technology resources. Student video project roles [Online source] — Available from : <http://edtech.guhds.net/video/roles.pdf> **8. DeHaan J.** Video Game Play, Language Learning, Creation and Community / Jonathan deHaan. — [Online source]. — Available from: <http://uconnseriousgames2010.wikispaces.com/file/view/2010+dehaan+DCE+manuscript.doc> **9. Шукин А. Н.** Методика использования аудио-визуальных средств / А. Н. Шукин. — М. : Высшая школа 1981. — 238 с. **10. Nikitina L.** Student video project as a means to practice constructivist pedagogy in the foreign language classroom / L. Nikitina // Jurnal Pendidikan dan Pendidikan. — 2009. — Jil. 24. — P. 165 – 176.

Окунькова Л. О., Коржов С. Ю. Організація самостійної роботи студентів шляхом відео проектів

У статті йдеться мова про важливість організації самостійної роботи студентів та пропонується використання відео проектів як найефективнішого методу у навчальному процесі. Розглядаються головні переваги використання такого методу організації індивідуальної роботи студентів, що є одним з найбільш дієвих способів стимуляції вивчення іноземної мови. Подано практичні поради щодо планування та базових етапів організації, які були апробовані на прикладі однієї з академічних груп.

Ключові слова: відео проект, зйомки фільму, творчий, навчальний процес, комунікативні навички.

Окунькова Л. А., Коржов С. Ю. Организация самостоятельной работы студентов через видео проекты

В данной статье идет речь о необходимости организации самостоятельной работы студентов и предлагается использование видео проектов как самого эффективного метода в учебном процессе. Рассматриваются главные преимущества использования данного метода организации индивидуальной работы студентов, который является одним из наиболее действенных способов стимуляции изучения иностранного языка. Поданы практические советы о планировании и основных этапах

организации, которые были апробированы на примере одной из академических групп.

Ключевые слова: видео проект, съемки фильма, творческий, учебный процесс, коммуникативные навыки.

Okunkova L. O., Korzhov S. Yu. Arranging of students' independent work through video projects

The article deals with the importance of well-arranged students' independent work, suggests the video projects as the most effective and bright method of teaching-learning process. The main advantages of applying of such way of organization students' individual work which is one of the most efficient approaches to stimulation of learning foreign language. Practical advices about planning and basic stages of organization are given. Tips were tested on the example of one of the academic groups.

Key words: video project, filming, creative, teaching-learning process, communicative skills.

Стаття надійшла до редакції – 09.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 373.5.016 : 811.111

Пономарьова Г. М.

**ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ
У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Соціальна складність сучасного світу, пошук шляхів розвитку демократії і подолання бюрократизму, прагнення залучити широкі маси людей до вирішення як місцевих, так і світових проблем вимагають від кожного самостійності мислення, соціальної активності, умінь критично сприймати великий об'єм інформації.

Формування самостійної, ініціативної і творчої особистості завжди розглядалося як одне з основних завдань освіти. Таку соціальну задачу ставили перед школою передові педагоги і громадські діячі вже більше ста років тому. Так, К. Д. Ушинський стверджував, що учень може стати володарем знань тільки тоді, коли проявить самостійність у їх надбанні. Основна вимога до організації навчального процесу була сформульована ним так: потрібно, щоб діти по можливості працювали самостійно, а вчитель керував цією самостійною працею і давав для неї матеріал. Така вимога не втратила свого значення і в наш час [1, с. 91].

Увага до проблеми розвитку самостійності пояснюється тим, що вона відіграє велику роль не тільки в справі загальної освіти, а й у підготовці учнів до їх подальшої діяльності.

Самостійність – це якість, властива в тій чи іншій мірі кожній людині, яка тісно пов'язана з пізнавальною активністю. В радянській психолого-педагогічній літературі самостійність розглядається як стрижнева інтегральна якість особистості тісно пов'язана з її активністю і колективістською спрямованістю. Вона проявляється в ініціативності, відповідальності та відносній незалежності дитини (В. Й. Селіванов, М. І. Дідора, Н. К. Крупська, А. С. Макаренко). С. Л. Рубінштейн вказував, що самостійність – це суспільний прояв особистості, що характеризує її ставлення до праці, людей, суспільства. У радянській науці вивчення самостійності було тісно пов'язане з розробкою теорії волі (А. Г. Ковальов, В. Н. Мясичев, В. І. Селіванов, Ю. Н. Дмитрієва).

У зарубіжній педагогіці і психології самостійність ототожнюється з навмисним, мимовільним прагненням прийняти думку і позицію групи, щоб уникнути конфлікту, що відбивається в теорії "вільного виховання". Автори шукають шляхи надання дітям більшої свободи від впливу дорослих (Аш, Кретч, Кретчфільд та ін) [2].

Важко не погодитися з висловом відомого психолога І. С. Кона, що самостійність, як властивість особистості, передбачає незалежність, здатність самому, без підказки ззовні, приймати і проводити в життя свої ідеї, відповідальність, готовність відповідати за наслідки своїх вчинків і переконання в тому, що твоя поведінка реальна, соціально можлива і морально правильна [3, с. 180]. Ще й сьогодні самостійна робота, як і раніше залишається атрибутом домашньої роботи, обсяг домашніх завдань збільшується і необхідно так організувати навчальний процес на уроці і в позакласний час, щоб сприяти вихованню та розвитку розумової самостійності учнів [4].

Для того, щоб учні будь-якого віку могли самостійно вирішити навчальну задачу, у них повинні бути розвинені пізнавальні сили – мислення, мовлення, увага, уява, пам'ять, вони повинні володіти узагальненими знаннями та вміннями – умінням думати, порівнювати, узагальнювати, послідовно викладати свої думки. Кожен предмет відкриває певні можливості для розвитку самостійності школярів [4].

Актуальність формування особистості, здатної мислити і діяти самостійно зумовили вибір теми нашої статті. Мета статті – розгляд шляхів формування самостійності у дітей за допомогою іноземної мови і, особливо, в позакласній роботі.

При організації самостійної роботи в позакласний час важливо враховувати, що вона буде успішною лише в тому випадку, якщо у школярів будуть домінувати внутрішні, адекватно усвідомлювані, реально діючі навчально-пізнавальні мотиви, які в поєднанні з широкими соціальними мотивами забезпечать позитивне ставлення учнів до іноземної мови, яка вивчається, і сприятимуть успішному оволодінню

ними іншомовною мовленнєвою діяльністю. Посилення мотиваційної сторони вивчення іноземної мови самостійно здійснюється за рахунок оволодіння школярами ефективними способами і прийомами діяльності, забезпечення сприятливого психологічного клімату на заняттях і великого емоційного впливу аудіовізуальних засобів навчання.

Зміст самостійної роботи, як і весь навчальний процес з англійської мови, включає в себе навчання системи мови через мовлення в процесі спілкування на основі визначеного програмою мовного і мовленнєвого матеріалу. Основне призначення самостійної роботи – формування «умінь вчитися», необхідних для подальшого оволодіння іноземною мовою. У матеріалах для самостійної роботи рекомендується використовувати лінгвокраїнознавчу інформацію в обсязі, доступному для засвоєння дітьми даного віку. Це дозволяє вже на початковому етапі пробудити інтерес до культури народу, мова якого вивчається [5, с. 18].

Для організації самостійної роботи потрібні матеріали, з опорою на які учні отримують можливість виконати достатню кількість дій і операцій, необхідних для формування та вдосконалення мовних навичок і мовленнєвих умінь, а також розвитку уваги, мислення та пам'яті (вправи, записані на магнітну стрічку, картки, завдання для парної і групової роботи, кінофрагменти, відеозаписи). Матеріал потрібно представити так, щоб учні не тільки знали, як виконати завдання, а й отримували можливість здійснювати контроль за правильністю виконуваних дій, рівнем сформованості навички за допомогою ключів. Для самостійної роботи корисні вправи типу: «Слухай і повторюй за диктором», розучування віршів і пісень під фонограму, вправи з опорою на кадри діафільмів, картинки, а також без опори; вправи, записані на магнітну стрічку, для формування навичок техніки читання вголос, а також вправи в близькому відтворенні звукового ряду фільмів [5, с. 21].

З метою формування пошукової самостійності доцільно, щоб матеріали надавали загальний напрям самостійних дій школярів і керуючі функції здійснювалися в загальному плані, щоб була достатня свобода для творчої ініціативи учнів. Корисні й ефективні вправи з поступовим зняттям опор, завдання типу «Подивися діафільм/послухай текст і розкажи своєму товаришу по телефону про», «Порівняй», «Дай відповіді на запитання диктора до прослуханого тексту», «Прослухай завдання і розкажи про себе», «Склади з партнером діалог на основі зразка, провівши необхідні зміни», «Порівняй зміст тексту і діафільму/фільму», «Подивись кінофрагменти/діафільм і розкажи про» [6, с. 52].

Матеріали для самостійної роботи повинні сприяти розвитку у школярів вербальної пам'яті, імовірного прогнозування та уваги. Тому для збільшення обсягу вербальної пам'яті, в першу чергу слухової, потрібно так складати і підбирати матеріали, щоб вони забезпечували повторення за диктором простих синтаксичних структур з поступовим розширенням в певній послідовності, самостійне розучування віршів і

пісень, інсценування діалогів, уривків з кінофрагментів, переказ текстів, запам'ятовування нових слів [7, с. 18].

Для розвитку здатності до прогнозування при аудіюванні і читанні важливо, щоб вправи забезпечували повторюваність мовного і мовленнєвого матеріалу: «Прослухай початок фрази і закінчи її», «Встав пропущені репліки», «Придумай продовження розповіді» [6, с. 53].

Щоб забезпечити стійкість і сконцентрованість уваги, зміст матеріалів має відповідати віковим особливостям учнів, бути доступним і цікавим для них (розмова по телефону, складання діалогів за зразком, читання тексту партнерові, вправи типу «питання-відповідь» з використанням різних опор і ключів, підготовка та інсценування невеликих уривків з кінофрагментів або прочитаної казки) [7, с. 19].

Завдання вчителя – надати учням допомогу, яка носить направляючий, пояснючий, організуючий і коригуючий характер; попередити їх про труднощі і можливі помилки; дати необхідні рекомендації про те, як виконати те чи інше завдання; навчити їх послідовності виконання вправ; створити необхідні для цього умови.

Поступово школярі звикають до самостійної роботи. Частину функцій з управління самостійною роботою доцільно передавати старшокласникам. Залучення старших школярів до керівництва самостійною роботою сприяє створенню різновікового дитячого колективу [7, с. 22]. .

Таким чином можна зробити висновок, що самостійна робота з іноземної мови у позакласний час сприяє формуванню у школярів навичок навчальної праці. Скорочується час на виконання завдань за рахунок накопичення опорних фактів і способів діяльності, формування умінь відшукати шляхи вирішення навчального завдання, провести операції вибору, підстановки, розширення, трансформації, комбінування.

Список використаних джерел

1. Малькова З. А. Особенности организации педагогических научных исследований в США / З. А. Малькова // Педагогика. – 2002. – № 6. – С. 89 – 95. **2. Марутян С. А.** Воспитание самостоятельности детей старшего дошкольного возраста в сюжетно-ролевой игре [Електронний ресурс] / С. Марутян. – Режим доступу : childpsy.ru/dissertations/id/19043.php **3. Кон И. С.** Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 192 с. **4. Петрикова Н. И.** Как мы развиваем самостоятельность учащихся в учебно-воспитательном процессе [Електронний ресурс] / Н. И. Петрикова. – Режим доступу : osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/ **5. Савина С. Н.** Внеклассная работа по иностранному языку в средней школе / С. Н. Савина. – М. : Просвещение, 1991. – 207 с. **6. Решетникова З. Б.** Как я поддерживаю интерес школьников к английскому языку / З. Б. Решетникова // ИЯШ. – 2003. – №2. – С. 51 – 54. **7. Безукладнитков К. Э.** Содержание и

организация самостоятельной работы учащихся начальных классов в кабинете английского языка во внеурочное время / К. Э. Безукладнитков // ИЯШ. – 1993. – № 5. – С. 17 – 22.

Пономарьова Г. М. Формування самостійності учнів позакласної роботи з іноземної мови

Самостійність впливає на пізнавальну діяльність людини протягом всього її життя, тому її формування треба розпочинати ще з дитинства і, особливо, зі школи. Іноземна мова, як і інші дисципліни, відкриває великі можливості для формування самостійності. В статті розглядається можливість використання позакласної роботи з іноземної мови для формування самостійності в учнів.

Ключові слова: самостійність, позакласна робота, мовні та мовленнєві навички та уміння.

Пономарёва Г. Н. Формирование самостоятельности учащихся посредством внеклассной работы по иностранному языку

Самостоятельность влияет на познавательную деятельность человека в течение всей его жизни, поэтому нужно начинать ее формирование еще в детстве и, особенно, в школе. Иностранный язык, как и другие дисциплины, открывает большие возможности для формирования самостоятельности. В статье рассматривается возможность использования внеклассной работы по иностранному языку для формирования самостоятельности учащихся.

Ключевые слова: самостоятельность, внеклассная работа, языковые и речевые навыки и умения.

Ponomaryova H. M. The formation of students' self-independence by means of extracurricular activity in a foreign language

Self-independence affects cognitive activity of a person throughout the life, so you need to begin its formation in childhood, and especially at school. Foreign language, as well as other disciplines, opens up great possibilities for the formation of self-independence. This article discusses the use of extracurricular activities in a foreign language for the formation of students' self-independence.

Key words: self-independence, extra-curricular activity, language and speech skills.

Стаття надійшла до редакції – 28.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 371.311.4

Сурженко О. П.

**МЕТОДИКА СИСТЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ –
ОСНОВНОЕ УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УСВОЕНИЯ
ЗНАНИЙ УЧАЩИМИСЯ**

Социальные процессы, произошедшие в последнее время, наложили глубокий отпечаток на жизнь людей. Они отразились на культурных и общественных ценностях, а также в экономической и профессиональной сферах. Всеобщая переоценка ценностей повлекла за собой преобразования в институте семьи. Многие сегодняшние школьники живут и взрослеют в неполных семьях с разным уровнем образованности и достатка. Большую часть времени ученики проводят за компьютером и телевизором, откуда на них обрушивается лавина информации. Информационное изобилие, переоценка ценностей, открытое общество и изменившаяся структура семьи создают иные условия для взросления молодого поколения. Поэтому перед современной школьной системой образования стоит задача научить школьника анализировать полученную информацию, выделять главное и уметь в будущем правильно ею пользоваться. Обучение в школе должно быть построено таким образом, чтобы снабдить учеников следующими умениями, знаниями и навыками:

- умение общаться;
- результативно работать в коллективе;
- нести ответственность за принятое решение или полученное задание;
- умение организовать самостоятельную работу;
- контролировать себя, владеть собственными эмоциями;
- уверенность в своих знаниях;
- решать межличностные конфликты;
- давать оценку и высказывать собственное мнение;
- готовность самостоятельно на протяжении всей жизни приобретать и совершенствовать знания.

На данном этапе школа не совсем готова подготовить будущего профессионала, конкурентноспособного специалиста и активного члена общества. На сегодняшний день возникла необходимость реконструкции системы обучения в школе с целью выполнения поставленных задач.

Ученые проявляют живой интерес к данной проблеме, поскольку актуальность ее обусловлена самой жизнью. В сегодняшнем обществе после окончания ВУЗа молодым людям довольно сложно устроиться на работу в условиях жесткой конкуренции на рынке труда.

Целью статьи является доказать, что системное обучение в группах способствует эффективности обучения.

Методика системного обучения успешно применяется в школах Германии. Значительный вклад в развитие этой системы внесли немецкие методисты и педагоги А. Хубер, Х. Фенд, Б. Блум. Под методикой системного обучения понимается кооперативное обучение. Кооперативное обучение – это своего рода синоним социальному обучению, т.к. система построена на работе учащихся в группах, которая активизирует социальные навыки во время процесса обучения. Сильная сторона применения данной системы обучения состоит в том, что в процессе работы группа развивается в организованную команду со своим индивидуальным характером. С помощью «различных приемов и групповых видов работ каждый ученик чувствует себя ответственным за учебный процесс в группе» [1, с. 46].

Чтобы лучше понять суть кооперативного обучения, сравним его с традиционной работой в группах:

Кооперативное обучение	Традиционная работа в группах
Благодаря разнообразию систематически запланированных мероприятий достигается позитивная взаимная зависимость членов группы	Позитивная взаимная зависимость членов группы не достигается
Ученики несут ответственность за успеваемость других членов группы, поскольку заинтересованы в общем результате	Ученик чувствует себя ответственным за свое задание, поскольку не ориентирован на общий результат
Состав группы разнороден	Состав группы однороден, поскольку образуется она по принципу взаимной симпатии, поэтому многие ученики остаются вне группы
Ученики развивают качества, необходимые для сотрудничества в коллективе	Ученики не становятся командой, поэтому не развивают качества, необходимые для сотрудничества в коллективе
Каждый ученик в группе пробует себя в различных ролях при выполнении задания	Один и тот же ученик берет на себя роль лидера
Социальные навыки постоянно приобретаются и совершенствуются	Социальные навыки приобретаются в незначительной степени
Учитель наблюдает за процессом работы, записывает замечания и озвучивает их при оценивании результата	Систематическое оценивание не имеет места

Кооперативное обучение базируется на трех основополагающих принципах:

1. обучение рассматривается как социальный процесс, в котором учащимися приобретаются необходимые знания и навыки. Учитель дает группе учеников одно или несколько заданий. Учащиеся совместно решают, какими средствами и способами они могут выполнить данное задание. Каждый ученик несет ответственность за свою часть задания и только общий положительный результат даст положительные баллы каждому в отдельности. Ученики одной группы помогают и поддерживают друг друга, чтобы получить наилучший результат, потому что знают, что лишь в этом случае выигрывает вся группа. Ответственность школьника развивается благодаря технике «оценивания, когда оценивается учениками и учителем работа группы в целом и каждого ее участника» [2, с. 73];

2. естественная потребность школьников общаться со сверстниками конструктивно и позитивно используется в работе небольших групп. Группы формируются таким образом, чтобы каждый ученик был задействован в учебном процессе, выполнял различные задания и играл различные роли. Группа состоит из учащихся разного уровня успеваемости, с разными способностями, навыками и знаниями;

3. учиться самому, обучая других. В работе групп создаются ситуации, когда ученики обучают друг друга. Работа в группе помогает учащимся «успешно продвигаться в познавательном учебном процессе и учиться налаживать хорошие рабочие отношения между членами группы» [3, 111]. Учитель дает такие задания, чтобы учащиеся излагали другим ученикам в группе подготовленный материал. Таким образом, «обучая других, ученики становятся экспертами в своей теме» [4, 116].

Учителю нужно помнить, что организация продуктивной, успешной групповой работы на занятии возможна при выполнении следующих условий:

- задания ставить перед учениками предельно ясно, чтобы у них не возникали вопросы или неясности по поводу предстоящего задания;
- ученики обладают достаточными знаниями и навыками, чтобы выполнить данные задания;
- учащиеся имеют достаточный организаторский и методический опыт работы в группах;
- ученикам интересна тема и они настроены на получение положительного результата.

На занятии важно создать конструктивную атмосферу, в рамках которой можно реализовать принципы системного обучения. Конструктивная атмосфера имеет следующие характеристики:

- способствует интенсивному обучению и рабочей обстановке;
- царит взаимное уважение, как между учениками, так между учителями и учениками;

- уделяется внимание более слабым учащимся;
- предполагает взаимную поддержку и помощь;
- учащиеся несут ответственность за свои задания;
- можно делать ошибки. Кто делает ошибки, тот может учиться;
- правила действительны для всех, также и для учителей;
- несоблюдение установленных на занятиях правил повлечет за собой соответствующие последствия.

Несмотря на то, что учитель при работе в группах выполняет роль наблюдателя, его авторитет остается высок, т.к. это залог создания комфортной атмосферы на занятиях и продуктивного сотрудничества учителя и учеников. Ученики ожидают от учителя профессионализма, ясности в действиях и взаимного уважения.

Из сказанного выше можно сделать вывод, что система кооперативного обучения прививает учащимся социальные навыки, которые помогут им в будущем найти свое место в профессиональной деятельности, успешно сотрудничать в трудовом коллективе, постоянно совершенствовать свои знания, развивать индивидуальные сильные качества, нести ответственность за принятые решения, давать компетентную оценку событиям и фактам из общественной и профессиональной жизни.

Список использованной литературы

1. Huber A. Kooperatives lernen – kein Problem: effektive Methoden der Partner- und Gruppenarbeit / Anne Huber. – Leipzig : Ernst Klett Schulbuchverlag, 2008. – 176 S. **2. Bönsch M.** Soziales Lernen in der Schule / Martin Bönsch. – Essen : Neue Deutsche Schule Verlagsgesellschaft mbH, 2009. – 198 S. **3. Fend H.** Schulklima. Soziale Einflußprozesse in der Schule / Horst Fend. – Minden : Weinheim Verlag, 2003. – 232 S. **4. Unruh T.** Grundwissen Allgemeinbildung / Thomas Unruh. – AOL Verlag, 2002. – 193 S. **5. Fischer C.** Die Auswirkungen unterschiedlicher Lernumgebungen auf die Aufmerksamkeit / Christian Fischer. – Weingarten, 2002. – 285 S. **6. Bloom B.** Individuelle Unterschiede in der Schulleistung: ein überholtes Problem? / Barbara Bloom. – Stuttgart, 1973. – 317 S.

Сурженко О. П. Методика системного навчання школярів – основна умова ефективності засвоєння знань учнями

У статті аналізується необхідність впровадження в шкільну методику системного навчання, прийоми та методи якого прищеплюють учням крім необхідних теоретичних знань соціальні вміння та навички. Встановлено основні принципи системного навчання та визначено коло задач, які зможе вирішувати школа під час його впровадження. Дано порівняльну характеристику кооперативному вивченню та традиційної роботі в групах. Доведено, що правильне застосування методів

системного навчання забезпечує учнів необхідними соціальними навичками.

Ключові слова: методика, системне навчання, робота у групах, соціальні навички.

Сурженко О. П. Методика системного обучения школьников – основное условие эффективности усвоения знаний учащимися

В статье анализируется необходимость введения в школьную методику системного обучения, приемы и методы которой прививают ученикам помимо необходимых теоретических знаний социальные умения и навыки. Установлены основные принципы системного обучения и определен круг задач, которые сможет решать школа с его введением. Дана сравнительная характеристика кооперативному обучению и традиционной работе в группах. Доказано, что правильное применение методов системного обучения обеспечивает учащихся набором необходимых социальных навыков.

Ключевые слова: методика, системное обучение, работа в группе, социальные навыки.

Surzhenko O. P. Cooperative learning at schools is a basic condition for effective pupils' learning

In the article the use of cooperative learning is analysed, whose approaches and methods not only promote the pupil's theoretical knowledge, but their social abilities and skills too. The fundamental principles of cooperative learning and its tasks were determined. In the article a comparative analysis of co-operative learning and traditional group work is carried out. It has been proved that the correct use of cooperative learning supplies the pupils with necessary social capabilities. Cooperative teaching as an effective mean of social adaption of pupils in a community.

Key words: methodics, system teaching, group activity, social skills.

Стаття надійшла до редакції – 12.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 811.11-112:81'42

Беззубова О. О.

**ЕЛЕКТРОННИЙ ЛИСТ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ
ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

В умовах глобалізації визначну роль відіграє письмова ділова комунікація, що являється однією з життєво важливих сфер діяльності людства [1, с. 3], а також частиною загального процесу комунікації та процесом обміну інформацією, який здійснюється у зв'язку з вирішенням різного роду виробничих питань з використанням письмового мовлення [2, с. 221]. Складовою ділової комунікації виступає ділове листування, що реалізується за посередництвом ділових паперів, документів, листів та слугує підтриманню ділових контактів.

Діловий лист – це один із видів інформаційних документів для писемного спілкування й оперативного управління процесами діяльності організацій, установ та їх структурних підрозділів. Головною метою листа є поінформувати, пояснити, упевнити, довести і спонукати до потрібної дії адресата [3, с. 75]. Цього досягають конкретністю, детальністю та однозначністю, чіткою логічною єдністю та послідовністю тексту ділового листа [1, с. 216].

Стрімкий розвиток обчислювальної техніки у ХХ столітті призвів до того, що комп'ютер та Інтернет проникли фактично у всі сфери людського життя. Середовище Інтернету – це не тільки й не стільки взаємопов'язані комп'ютери та комп'ютерні мережі, скільки взаємопов'язані та активно діючі в цьому середовищі люди разом з продуктами їх активності – повідомленнями, web-сторінками, записами (текстовими, звуковими, зображувальними, мультимодальними і т.д.), каталогами та архівами даних, навігаційними маршрутами, комп'ютерними вірусами і т.д. [4].

Комп'ютери та Інтернет опосередковують все більшу кількість виконуваних сучасною людиною видів діяльності, складаючи основу сучасної культури [4]. Підключений до Інтернету комп'ютер завдяки різним засобам електронного зв'язку уможливорює ведення технічно-опосередкованої комунікації – дозволяє за лічені хвилини відправляти, отримувати та зберігати електронно-текстові повідомлення, файли з графічними зображеннями та аудіо-файли.

Актуальність статті визначена орієнтацією сучасної лінгвістики на розгляд сучасних форм технічно-опосередкованої комунікації та, зокрема, електронних листів як різновиду Інтернет-комунікації, які стали предметом вивчення таких зарубіжних науковців, як А. Аакус,

Я. К. Андросополос, Й. Бітнер, Й. Бойтнер, Н. Дерінг, Я. Е. Катц, П. Ресслер, Й. Хефліх та багатьох інших.

Мета статті полягає у визначенні місця електронного листа в офіційно-діловій комунікації.

Завданнями статті є дослідити німецькомовні електронні офіційно-ділові листи, розглянути їхні загальні композиційні та стильові особливості.

Організація управління за наших часів неможлива без застосування комп'ютерних технологій. Використання персональних комп'ютерів у сфері управління на підприємствах, в організаціях, установах, фірмах спрощує й прискорює процес підготування документів, уможливорює зберігання та опрацювання великих обсягів інформації, доступ до певної інформації. Причому використання електронної пошти у діловодстві відкриває принципово нові можливості для документаційного забезпечення управління, дає змогу підняти діловодну діяльність на сучасний рівень, кардинально підвищити продуктивність та якість роботи працівників служби документування [5, с. 133].

Швидкість та економічність обміну інформацією, зручність підтримання контакту з колегами, діловими партнерами зумовили надзвичайну популярність та розповсюдження електронного листування як форми комунікації. Наприклад:

Sehr geehrte Frau XXX,

vielen Dank für Ihren Besuch anlässlich unseres ersten Tages der offenen Tür in Barleben.

Nach 12 Jahren am Produktionsstandort Barleben wurde es Zeit, all unsere Möglichkeiten auf dem Gebiet der Prototypenfertigung unseren Kunden, Lieferanten und allen Interessierten einmal live und "just in time" vorzuführen. Auch Sie hatten Gelegenheit, sich an den einzelnen Stationen und im Vortragsforum zu informieren und einen Einblick in die von uns verwendeten Fertigungstechnologien zu bekommen.

Hintergrund des Tages der offenen Tür war natürlich auch, Ihnen die Personen vor und hinter den Kulissen unseres Firmenverbundes einmal vorzustellen. Unser Team bedankt sich an dieser Stelle noch einmal für Ihr Interesse und freut sich auf eine weiterhin sehr gute und erfolgreiche Zusammenarbeit.

Mit freundlichen Grüßen

Ihr Team von aprocas und citim

www.aprocas.de – www.citim.de

Impressum: citim GmbH, Steinfeldstrasse 5, D-39179 Barleben

Tel. +49 39203 83120, Fax: +49 39203 83129, Email: info@citim.de

Електронний лист-подяка за відвідування адресатом комунікації дня відкритих дверей підприємства aprocas GmbH направлений на подальшу співпрацю адресанта комунікації – представника підприємства

aprosas GmbH з адресатом та демонструє розбудову офіційно-ділових відносин у системі електронної комунікації.

Комунікація електронною поштою на практиці є «класичною» кореспонденцією, що охоплює всі типи текстів, які належать до комунікації класичними листами [6, с. 87]. Проте комунікативні особливості електронної пошти як засобу комунікації зумовлюють виникнення та функціонування нових типів текстів. Наприклад:

Sehr geehrte/r Herr/Frau XXX,

in dieser automatisch generierten E-Mail möchten wir bestätigen, dass sie sich nun für eine Massage am 27.07.2010 um 12:20 Uhr eingetragen haben.

Ihre Anmeldung zur Massage ist verbindlich! Bitte haben Sie Verständnis dafür, dass das Physiotherapeuten-Team die Termine planen muss.

Sollten Sie einen Termin einmal nicht wahrnehmen können, versuchen Sie eine Ersatzperson zu finden oder tragen Sie sich umgehend aus dem Online-Anmeldesystem aus, so dass der Termin an andere Mitarbeiterinnen/Mitarbeiter vergeben werden kann.

Mit freundlichen Grüßen: Ihr Arbeitskreis Gesundheit

Текст електронного листа являє собою лист-підтвердження реєстрації адресата комунікації на сеанс масажу та імпліцитне нагадування про нього, що слугує координації робочого процесу масажного кабінету за допомогою електронного листування. При цьому необхідно відзначити, що технічні параметри електронної пошти забезпечують розгорнутий варіант викладу інформації у тексті електронного листа.

Широке розповсюдження електронної пошти визначає перехід від класичного ділового листування до електронного, що розглядається нами як процес віртуалізації ділової комунікації. Даний процес ми трактуємо як перехід офіційно-ділового листування від паперової форми документа з каналом передачі – папером до електронної форми з Інтернетом як каналом передачі. При цьому виділяємо дві основні переваги даного переходу: по-перше, відсутність потреби у роздрукованому варіанті документа; по-друге, виключення потреби комунікантів у поштових послугах, оскільки пересилання документа адресанта до адресата відбувається в електронному просторі мережі Інтернет.

Основними принципами даного процесу в сучасних умовах є: **принцип легітимності** – це означає, що електронні варіанти документів мають таку ж юридичну силу, як і звичайні документи; **принцип економічності** обумовлює відсутність значних економічних витрат на роботу з даними листами; **принцип оперативності** вказує на особливу швидкість доставки листа й можливість адресата комунікації відреагувати на нього в короткі терміни. На сьогоднішній день лист більше не являється первинним письмовим засобом комунікації на великій відстані. Електронні листи частково замінили «класичну»

кореспонденцію, перш за все, в сфері офіційно-ділових відносин, надавши користувачам електронної пошти можливість вкладати у електронний лист різні мультимедійні дані.

Вимоги до електронної ділової комунікації визначаються загальними вимогами до офіційно-ділової комунікації в цілому. Офіційно-діловий стиль переноситься на електронні офіційні листи, які укладаються у відповідності з загальною грамотністю документа, яка виражається в чіткості та логічності викладу інформації, дотриманні правописних норм, а також правил, обов'язкових для мови ділових паперів, тобто тексти офіційно-ділового стилю складаються у строгій відповідності з нормами літературної мови [7, с. 169].

Офіційно-діловий стиль є функціональним різновидом мови та складає макросередовище мовного спілкування у сфері офіційних взаємовідносин [8, с. 30]. При цьому він обумовлює способи комунікації та забезпечує мовленнєве і мовне оформлення когнітивної та комунікативної функцій у сфері суцільно офіційних людських взаємовідносин, а саме у сфері правових відносин та управління [7, с. 143]. Офіційно-ділове спілкування, де норми поведінки чітко визначені, є, як правило, канонізованим. Ці норми визначаються такими формальними стилістичними правилами, як офіційність, імперсональність, об'єктивність, беземоційність, сухість [8, с. 31].

Специфіка офіційно-мовленнєвої комунікативної діяльності, складність та велика значущість інформації, яка передається, важливість цілей та задач ділової комунікації вимагають для оптимізації процесу комунікації дотримання певних правил у побудові ділових текстів. Кожний вид офіційно-ділового документа має свою досить строгу архітектонічну форму, яка вироблялася протягом тривалого існування офіційно-ділового стилю та якої повинні дотримуватися всі користувачі даної форми спілкування [7, с. 146].

Офіційно-ділові тексти повністю орієнтовані на передачу змісту. Їхня форма в більшості випадків є стереотипною. Звертання, початок тексту, послідовність викладення інформації, заключна частина документів підпорядковуються строгим правилам риторики та містять багато мовних штампів [9, с. 22]. До базових стереотипів оформлення прагматичної функції повинності відносять зовнішню форму ділових текстів [9, с. 32]. Електронний лист відрізняється від класичного листа зовнішньою формою, складаючись із шапки повідомлення (Nachrichtenkopf), верхнього колонтитула (Header), шапки тексту (Textkörper) та головної частини тексту (Body). Верхній колонтитул (Header), головна частина (Body) у вигляді конверта і текст листа є функціонально окремими компонентами електронного повідомлення. Верхній колонтитул електронного листа на відміну від конверту листа містить більше інформації: дату та час відправлення, привід (Betreff), вказівку на відправлений файл [6, с. 89].

Електронні листи, як і «класичні» листи, містять в основному однакові головні текстові структурні елементи – вітання, текст й формулу прощання [6, с. 70]. Починається текст ділового листа ритуальною формулою вітання, як «Sehr geehrte Damen und Herren», «Sehr geehrter Herr ...», «Sehr geehrte Frau ...», «geehrte Damen ...» або «Liebe/r ...» при дружніх відносинах, що належить до етикету офіційного спілкування. До іменного звертання може додаватися титул або посада адресата комунікації. В кінці листа вживається заключна формула, що відображає поважне ставлення адресанта до адресата. Слід виділити наступні заключні привітання: офіційне «Hochachtungsvoll», «Mit freundlichen Grüßen», а також «Mit Gruß» та «Viele Grüße» при менш офіційних відносинах. Такі формули, виражаючи офіційність, являються одночасно засобами вираження ввічливості та дотримання дистанції між партнерами по комунікації [7, с. 154].

Офіційний характер ділового мовлення проявляється у наявності стійких зворотів та кліше ділового мовлення; використанні функціонально забарвленої лексики, термінів та термінологізованих словосполучень; використанні звертань, початкових та заключних формул вітання [8, с. 166]; а також зазначення назви організації, прізвища адресанта і його підпису [10]:

Sehr geehrte Frau Dr. XXX,

wir, die Herbstreith & Fox Unternehmungsgruppe betreiben zwei Pektinfabriken in Neuenbürg und in Werder/Havel. Aus gutem Grund haben wir diese Pektinfabriken in Deutschland, da auch hier die Hersteller entsprechender Maschinen und Apparate sind, die wir für die Pektinfabrik benötigen. Wichtig ist, dass Analgenverfügbarkeit gegeben ist und dies ist nur bei regelmäßiger Wartung und schneller Reparatur möglich. Daher bevorzugen wir den Standort Deutschland mit relativ hohen Lohn- und Energiekosten gegenüber einem Standort bei welchem die Anlagenverfügbarkeit nicht ausreichend gewährleistet ist auch wenn es dort ausreichend Rohstoff gibt – den haben wir im Falle von Apfel auch in Deutschland – und billigen Lohn- und Energiekosten.

Sollte es in Georgien eine industrielle Verarbeitung von Zitronen geben, so können wir das Gespräch gerne auf diesem Gebiet führen.

Viele Grüße

Hans-Ulrich Endress

HERBSTREITH & Fox

Unternehmungsgruppe

Prof. Dr. Hans-Ulrich Endress

Leiter Forschung und Entwicklung/QM

h.u.endress@herbstreith-fox.de

Tel.: +49 7082 7913–700

Fax: +49 7082 7913–701

Основою мовного оформлення текстів офіційно-ділових листів виступає дотримання правописних норм: до орфографічних помилок у

приватних листах комуніканти ставляться з лояльністю, в офіційно-ділових листах вони є недопустимими, проте мають місце. Наприклад, в тексті попередньо наведеного електронного листа наявна орфографічна помилка – написання *Analgenverfügbarkeit* замість *Anlagenverfügbarkeit*.

Текст електронного листа пишеться та відправляється за допомогою спеціальних поштових програм в мережі Інтернет, що призводить до частотного виникнення орфографічних помилок. Дослідження з когнітивної психології показують, що рецепція електронного тексту являється більш поверхневою у порівнянні з рецепцією надрукованого на папері тексту. Особливо мерехтіння екрану як типовий для комп'ютера фактор обумовлює ускладнене сприйняття орфографічних помилок адресантом під час перечитування повідомлення [6, с. 89].

У мові письмового різновиду офіційно-ділового стилю на прикладах електронних листів спостерігаємо ускладненість синтаксичної структури: прості поширені речення, розгорнуті періоди з розгалуженою системою підрядних речень, дієприкметникових, атрибутивних та інфінітивних зворотів, з однорідними членами. Переважають прості поширені речення, складносурядні, складнопідрядні з підрядними означальними. Із морфологічної точки зору офіційно-діловий стиль являється номінативним, іменним стилем, що проявляється у кількісній перевазі іменників, прикметників, а також у великій кількості відіменних прийменників та сполучників [7, с. 158-159].

Розвиток електронної комунікації є об'єктивним процесом, зумовленим науково-технічним прогресом. Фактичні переваги електронної пошти сприяють віртуалізації офіційно-ділової та приватної комунікації, що здійснює значний вплив на мовне вживання у Інтернет-комунікації й призводить до кількісних та якісних мовних змін у неелектронній сфері комунікації.

Список використаних джерел

- 1. Биби́к С. П.** Ділові документи та правові папери / С. П. Биби́к, Г. М. Сюта. – Х. : Фоліо, 2005. – 493 с.
- 2. Несговорова Г. П.** Посobie по написанию разного рода деловых текстов / Г. П. Несговорова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.iis.nsk.su/files/articles/sbor_kas_16_nesgovorova.pdf
- 3. Зубков М. Г.** Мова ділових паперів / М. Г. Зубков. – Х. : Фоліо, 2004. – 288 с.
- 4. Войсунский А. Е.** Интернет – новая область исследований в психологической науке / А. Е. Войсунский // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ. – М. : Смысл, 2002. – Вып. 1. – С. 82 – 101.
- 5. Діденко А. Н.** Сучасне діловодство: Навч. посібник / А. Н. Діденко. – К. : Либідь, 2006. – 384 с.
- 6. Siever T.** Websprache.net. Sprache und Kommunikation im Internet / T. Siever, P. Schlobinski, J. Runkehl. – Berlin : Walter de Gruyter, 2005. – 331 S.
- 7. Брандес М. П.** Стилистика текста. Теоретический курс: Учебник / М. П. Брандес. – М. : Прогресс-Традиция;

ИНФРА-М, 2004. – 416 с. **8. Брандес М. П.** Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков) / М. П. Брандес, В. И. Проворотов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 224 с. **9. Виноградов В. С.** Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с. **10. Карпуть А. К.** Ділова німецька мова: Навч. посіб. для дистанційного навчання / А. К. Карпуть. – К. : Університет «Україна», 2006. – 282 с.

Беззубова О. О. Електронний лист як форма реалізації офіційно-ділової комунікації

Стаття присвячена розгляду німецькомовного електронного листа офіційно-ділової комунікації. Науково-технічний прогрес ХХ століття призвів до виникнення та широкого розповсюдження нових технічно-опосередкованих форм комунікації. Електронний лист займає важливе місце в сучасній соціально-комунікативній системі та веденні офіційно-ділової комунікації. У статті вводиться поняття «віртуалізація ділової комунікації», визначаються принципи, фактори та місце даного феномену в сучасній лінгвістичній науці.

Ключові слова: лист, електронний лист, ділова комунікація, ділове листування, віртуальна ділова комунікація.

Беззубова Е. А. Электронное письмо как форма реализации официально-деловой коммуникации

Статья посвящена рассмотрению немецкоязычного электронного письма официально-деловой коммуникации. Научно-технический прогресс ХХ столетия привел к возникновению и широкому распространению технически опосредованных форм коммуникации. Электронное письмо занимает важное место в современной социально-коммуникативной системе и ведении официально-деловой коммуникации. В статье вводится понятие «виртуализация деловой коммуникации», определяются принципы, факторы и место данного феномена в современной лингвистической науке.

Ключевые слова: письмо, электронное письмо, деловая коммуникация, деловая переписка, виртуальная деловая коммуникация.

Bezzubova O. O. E-mail as a means of formal style communication

The article considers German e-mail messages as a means of official business communication. The scientific and technological advance of the 20th century gave rise to a wide application of new technology-mediated forms of communication. In this connection an email plays an important part in the modern system of social interaction and business communication. The author introduces the concept of «virtualization of business communication» and determines the principles, effects and the role of this phenomenon in modern linguistic science.

Key words: letter, e-mail message, business communication, business correspondence, virtual business communication.

Стаття надійшла до редакції – 07.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 378:811.111(075.8)

Borysenko N. S., Borysenko P. A.

OLFACTICS AS A MEANS OF NONVERBAL COMMUNICATION ACROSS CULTURES

When speaking, we normally do not stint ourselves to the pure uttering of words. A great deal of meaning is expressed by nonverbal means, which are always accompanied by oral talk – intended or not. In other words, a spoken message is always sent through two ways simultaneously, verbal and nonverbal ones. If verbal communication has been the key issue of many linguistic investigations for centuries, nonverbal communication began drawing scholars' attention just several decades ago.

Researchers do not have the only opinion concerning the share of words in the process of communication, although most of them agree that face-to-face communication is about 7 – 10 percent of verbal interaction and 90 – 93 percent of nonverbal communication.

Despite the fact that the share of each mode of communication varies depending on speakers' cultural and social traits, no wonder that the percentage of nonverbal intercourse remains so high. Listeners assume that these mostly unconscious nonverbal actions do not lie because they are part of everyday behavior and, therefore, they tend to believe the nonverbal message when a verbal message cuts across it. Therefore, these symbolic messages help the listener interpret the speaker's intention and this indicates the importance of nonverbal communication in multicultural intercourse.

When talking we do not think and even, in most of the cases, are not aware of the fact that we are sending definite messages through the subconscious nonverbal cues we are expressing. Moreover, when uttering an insincere message our body language, being a component of nonverbal language, reveals it for our companion if he or she is knowledgeable in body motion decoding.

The nonverbal signs that do not belong to body language make up such called *nonverbal context*, which is the totality of factors that make up the surroundings in a given place, including artifacts of companions' appearance, noise, color, smell, design, and even air quality. It is just impossible to overvalue the importance of nonverbal context across cultures. It can improve

the communication process if used for the purposes intended, as nonverbal context affects the level of our comfort and status, and helps or impedes the communication process.

One of the least studied elements of nonverbal context is our sense of smell, which, in the theories of nonverbal communication, got the name *olfactics*. To olfactics (some scholars also use the term *aromatics* in this meaning), modern scholars refer the perception of smell and the study of how smell functions affecting communication.

Olfactics began developing in the 1990s when researchers got interested in the sense of smell, olfactory memory, and its connection to mood, behavior, and communication [1]. They have discovered that the way the sense of smell affects nonverbal communication is closely related to proxemics. There is no any doubt now that perfumes and odors enrich companions' impressions, as physical contact between interlocutors does.

Smells can affect us at very basic levels, such as moods, emotions, mate selection, immune system health, endocrine system responses and overall health. Some researchers believe that much of olfactory feedback is done at an instinctive level and bypasses conscious thought [2].

For us, humans, scents communicate a variety of messages, depending on the odor and the person receiving it. We have a universal preference for some kinds of scents that may have biological, evolutionary and cultural roots. For example, newborns identify their mommies and mothers are able to recognize their children by smell.

Scholars have proved that smell is the sense that sets off memories most effectively. The aroma coming out of a bakery sends the message for a hungry person, which is completely different from the message being sent for the person has just had a three-course dinner. Thus, determining which smells have positive ramifications for most people can affect nonverbal communication. Smell is used politically for marking social class distinctions economical position, and gender. Smell plays a significant role in the construction of power relations in many societies.

Fragrance experts have researched which basic smells consistently convey personality traits. For example, intelligence is signaled by cedar, orange, lime, cinnamon, and peppermint. Kindness is indicated by vanilla, jasmine, and lemongrass. Pepper, marjoram, basil, and tangerine denote humor and playfulness. Safety is conveyed by orange, sandalwood, and frankincense.

A famous American fragrance creator brought a new aroma to Latin American market. The launched advertisement made a point of the perfume's fresh camellia scent. Despite its fantastic scent and widely spread competent advertising, the perfume was hardly sold [3, p. 50].

Naturally, sales were low in Latin America because camellias are the flowers, which are used for funerals in most of Latin America. The new advertised perfume raked over old ashes by its aroma, so people were not in a hurry to buy it. The American marketing analysts and fragrance promoters had

no idea of camellia scent meaning for representatives of Latin American cultures and, probably, were not acquainted with olfactions.

People across cultures have different attitude towards smells. Smells are used across cultures for seduction, healing, hunting, communication with the spirits, and even for differentiating people around.

By way of example, Colombian Desana Indians believe that each tribe scents according to their way of life. Tapuya smell of fish as they live by fishing. Tukano, who are agriculturists, smell of roots, tubers they grow. The stranger has a peculiar or foul scent, marking off the boundary of the group [4, p. 124–125].

For the natives of Andaman Islands to breathe the odors of nature is to absorb the smell of time and life. They even have created their calendar, naming the different periods of their year after the balmy flowers blooming at different times [5, p. 97].

Americans consider natural smells offensive; that is why they mask personal odors by frequent bathing and fragrances. In the United States, a billion dollar industry has been created to mask disagreeable odors with what is perceived to be pleasant for Americans.

Some high-contact cultures, such as Arab, consider natural body odors as normal. It is usual for them to get close enough to smell their companion(s). Saudi Arabian males often use the scent of each other's breath to gauge one another's health. If the scent of the breath is unpleasant, men often inform their companion that he may be unhealthy. Similar to Saudi Arabians, the Maori of New Zealand, in a ritual meeting practice, touch their foreheads and noses together so they can share the same breath [6].

The African Bushmen would probably regard the olfactory preferences of almost all other cultures, including our supposedly sophisticated Western tastes, as distinctly lacking in subtlety. For the Bushmen, the loveliest fragrance is that of rain [1].

Differences in preferences of smell perception can cause preconceptions and even lead to a conflict. For example, because of a few unpleasant experiences with Indians, that some representatives of different cultures had, some people have created a stereotype that Indians smell badly. Numerous researchers have proved that, unfortunately, what goes in the mind often controls the smell that goes into the nose as well.

However, Indians do not smell any worse than anyone else in any other culture does. All of us come across people who smell badly, but it has nothing in common with their culture. Instead, it has to do with their hygiene habits, their living conditions, the foods that they eat, or the chemistry makeup in their body. It may also have to do with an addiction [7].

Communication is not only the act of talking but also a complex behavior influenced by all our senses. Scents and our sense of smell can help us identify familiar from unfamiliar. We tend to react to people based on their smell. For both men and women body smell is one of the most important subconscious factors of choosing a life mate. When communicating, body

odor or too much fragrance can make even the most attractive person seem disgusting. Body smells also affect communication through revealing our emotional states. Depending on the culture, some smells can be and are associated with certain feelings, emotions, and experiences people have had. Studying scent preferences across cultures will help us improve figuring out foreigners and avoid conflicts in communication.

References

1. The Smell Report [Electronic Resource]. – Social Issues Research Centre. – Mode of access : http://www.sirc.org/publik/smell_culture.html – Title from the screen. **2. Csanyi C.** How Smell Sends Nonverbal Communication [Electronic Resource] / Carolyn Csanyi. – eHow. – Mode of access : http://www.ehow.com/facts_7361312_smell-sends-nonverbal-communication.html **3. Ricks D. A.** Blunders in International Business [Text] / David A. Ricks. – Fourth Ed. – Malden, MA: Blackwell Publishing, 2006. – 192 p. **4. Reichel-Dolmatoff G.** Tapir Avoidance in the Colombian Northwest Amazon [Text] / Gerardo Reichel-Dolmatoff // Urton Gary (ed.) Animal Myths and Metaphors in South America. – Salt Lake City, UT : University of Utah Press, 1985. – 327 p. **5. Classen C.** Aroma: The Cultural History of Smell [Text] / Constance Classen, David Howes, Anthony Synnott. – New York, NY. : Routledge, 1994. – 248 p. **6. Reiman T.** Do You Make Scents [Electronic Resource] / Tonya Reiman. – <http://www.bodylanguageuniversity.com> – Mode of access : <http://www.bodylanguageuniversity.com/public/173print.cfm> – Title from the screen. **7. Why Do Indians Smell Bad?** [Electronic Resource]. – Methods of Healing. – Mode of access: <http://www.methods-sofhealing.com/why-do-indians-smell-bad/> – Title from the screen.

Борисенко Н. С., Борисенко П. А. Одорика як засіб невербальної комунікації в різних культурах

Стаття присвячена одорикі як одному з елементів невербального спілкування. Автор наголошує на потребі дослідження невербальної комунікації, оскільки вона складає більше 90 % повсякденного спілкування людей. Невербальна комунікація варіюється залежно від культурних і соціальних рис співрозмовників, тому не дивно, що вона є дуже „ненадійним союзником” у міжкультурному оточенні. Різноманітні у сприйнятті запахів представниками різних культур продемонстровано на цікавих життєвих прикладах.

Ключові слова: невербальна комунікація невербальний контекст, одорика, запах, сприйняття запахів, культура, міжкультурне середовище.

Борисенко Н. С., Борисенко П. А. Одорика как способ невербального общения разных культур

Статья посвящена одорике как одному из элементов невербального общения. Автор подчеркивает необходимость исследовать невербальную

комунікацію, так як вона складає більше 90 % повсякденного спілкування людей. Невербальна комунікація варіюється в залежності від культурних і соціальних рис спіккерів, тому не дивно, що вона є дуже «ненадійним союзником» в міжкультурному спілкуванні. Варіативність в сприйнятті запахів представниками різних культур продемонстрована з допомогою цікавих життєвих прикладів.

Ключевые слова: невербальна комунікація, невербальний контекст, одорика, запах, сприйняття запахів, культура, міжкультурна середовище.

Borysenko N. S., Borysenko P. A. Olfactics as a means of nonverbal communication across cultures

The article is devoted to olfactics as an element of nonverbal communication. The author emphasizes the importance of studying nonverbal communication as it covers more than 90 % of people's everyday interaction. Nonverbal communication varies depending on speakers' cultural and social traits, no wonder it is a very "insecure ally" in an intercultural surrounding. The variety in perception of odors by representatives of different cultures is shown based on interesting examples.

Key words: nonverbal communication, nonverbal context, olfactics, smell, perception of odors, culture, intercultural surrounding.

Стаття надійшла до редакції – 26.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 13(09.00.04)

Плахотнюк Н. О.

**АРХЕТИП СЛОВА В СУЧАСНІЙ ПРОБЛЕМАТИЦІ
ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ**

Універсалізація проблеми людини в сучасній цивілізації і філософській проблематиці ставить фундаментальні світоглядні і методологічні питання. Як підкреслюють ідеологи Римського Клубу, зараз на планеті з'явилась "імперія людини", людина стала лідером ноосфери (А.Печчеї) [1]. Формування ноосфери зараз і відбувається в напрямку синтезу екологічних умов Життя і Духу (Мойсєєв М.М.) [2]. Відповідно змінюється і наше осмислення предмету філософії. Якщо традиційно під предметом філософії розуміли науку про найбільш загальні закони природи, суспільства і мислення, то тепер стає зрозумілим, що в це визначення необхідно ввести певні корективи. Адже

на всезагальні проблеми сьогодні починає претендувати і синергетика, і кібернетика, і сучасна алгебра і інші напрямки. Тому коли говорять про всезагальність як про предмет філософії, то маються на увазі ті універсальні моменти в бутті, природі, суспільстві і свідомості, які відбиваються крізь людину. Людина є єдністю і природи, і суспільства, і свідомості, і якщо розуміти всезагальне в цих трьох розділах буття через його відношення до людини, то проблеми предмету філософії починають поставати як проблеми людинознавства.

Цьому висуненню філософської антропології на перший план світоглядної проблематики відповідає і наростання інтересу до культурології (теорії культури), оскільки культура в самому широкому розумінні – це весь світ людини, взятий з нормативно-ціннісної сторони. Ось чому актуалізація людинознавства в предметі філософії обертається одночасно актуалізацією культурології в філософській проблематиці (Стьопін В. С.) [3]. По суті і культурологія, і сучасна філософія в її орієнтації на філософську антропологію займаються одним предметом – людиною. Щоправда ці галузі знань розглядають її з різних сторін – з методологічної і аксеологічної.

Ця ситуація вимагає серйозного розширення гносеологічної проблематики. З'явилась необхідність розгляду культурології в філософських питаннях (М. Мамардашвілі).

Актуалізуються такі культурологічні питання як проблема слова (про що свідчать і художньо-епістемологічна теорія М. Бахтіна, роботи М. Мамардашвілі, С. Аверінцева), проблема софійності (Софії), проблема семіотизації реальності, комунікації, герменевтичного аналізу тексту, лінгвістичної відносності). Однією з центральних складових цієї проблематики виявляється проблема архетипа як універсалії культури. Вона нерозривно пов'язана з питаннями теорії символу, теорії структур і семіотики. Проблема архетипу виявилась фундаментальною (як показав К. Г. Юнг) і для сучасної психології в тій мірі, в якій вона сприяє дослідженню структур колективного несвідомого.

На цьому фоні актуалізується і проблема архетипу як символічної структури культури, яка дозволяє розглядати теорію пізнання і культурологію в їх єдності. Культурологію поняття архетипу цікавить як універсалія культури і символічна форма, а гносеологію архетип привертає в тій мірі, в якій він асоціює проблеми символічного пізнання і аналізу національного менталітету.

Слово є провідною ланкою системи мови, єдністю мовлення і розуміння, носієм людської смислотворчості. Вже звідси видно, що слово не тільки лінгвістична одиниця і навіть не тільки лінгвістична категорія, але й форма, в якій стягуються характеристики всіх контекстів культури. В цьому розумінні слово виявляється носієм і актуальних, і потенціальних сенсів людської діяльності у всій їх невичерпності.

Лінгво-філософська концепція будується на розгляді слова і як принципу мислетворчості, і як семантичної моделі світу, і як міфу, і як

складової праоснов наукового осмислення дійсності. Слово, таким чином, можна характеризувати у вузьколінгвістичному розумінні, в контексті аналізу граматичних категорій, і більш широкому соціокультурному і філософському плані, як символ і архетип універсуму культури. Навіть у лінгвістичному відношенні слово не вкладається в рамки звичайних лінгвістичних понять, оскільки в мовленевій практиці слово розцінюється і як метафора мови і мовлення в цілому (в давнину навіть існував спеціальний розповідний жанр – слово: “Слово о полку Игореве” і т.ін.), і як вираження національного духу, як символ етнічної самоідентифікації.

У певному розумінні така можливість широкого розгляду слова визначається тим, що мова, як відомо, це не тільки технічний засіб комунікації і не зводиться до самої комунікації. Мова, у власному розумінні слова, – це відповідний вид мовної свідомості, тобто духовного освоєння світу за допомогою специфічної, моделюючої цей світ системи. Інакше кажучи, осмислене використання мови має всі ознаки розумової діяльності, специфічна відмінність від логічних процесів тут виявляється лише у використанні вербального матеріалу як предметного поля рефлексії. Мова, тим самим, виступає як цілий духовний світ і в такому розумінні є феноменом культури у всіх варіаціях цього явища.

Оскільки слово може використовуватися як метафора, символ чи образ мови, ми можемо відповідно оцінювати його як категорію культури. Мова тут іде не тільки про духовну культуру, ми будемо розуміти під нею весь світ людини, взятий з нормативно-ціннісної точки зору. Таке широке розуміння культури не виключає її розгляду як засобу формування людини, як “утворення”, – “BILDUNG” – саме так аналізував культуру Кант, коли підходив до неї і як до форми уміння (тобто діяльності), і як способу самоздійснення людської особистості. В даному контексті слово як категорія культури виявляється причетним до всього масиву цінності людського буття.

Проблема місця слова в ціннісному світі людини тобто в системі культури, важлива в тому відношенні, що вона асоціює аналіз слова з національним менталітетом. Адже менталітет і є тим співпаданням форм духовності з формами існування (екзистенцією), яке і можливе тільки в культурі.

Слово є принципом, рушієм будь-якої національної культури. Це і дозволяє розглядати його як категорію культури. Але слово може виступати і як архетип тієї ж культури.

У зв'язку з цим постає питання про розрізнення і розведення цих понять. Те, що їх об'єднує, пов'язано з можливістю співвідношення і категорії, і архетипу з більш загальним уявленням про універсалії. Адже остання є генералізованою формою як будь-якого конкретного змісту, так і видів його формалізацій. Універсалія – це те загальне, що характерне як для широкої одноманітності конкретних видів предметності, так і для широкого діапазону формалізації цього

предметного змісту. Тому різновидністю універсалії є і категорія, і архетип.

Звертаючись до генезису поняття категорії, не можна не зупинитися на ідеї Арістотеля про категорії як найзагальніші предикати будь-якого висловлювання, як про ті роди мовлення, які присутні у будь-якому тексті. Арістотель розрізняв уявлення про поняття і категорії. Поняття у нього відноситься до характеристики сутності, а категорія - до форм атрибуції і предикації.

В подальшому розвитку філософської думки, починаючи з Порфирія, філософська категорія відмежовується від форм мови і ототожнюється з всезагальними поняттями. Відбувається дивергенція між універсальними філософськими категоріями і граматичними категоріями, а також мовними універсаліями.

Якщо граматична категорія є добре відпрацьованою і укоріненою в лінгвістиці даністю, яка характеризує лінгвістичні явища роду, числа, відмінка і т.ін., то поняття про мовні універсалії є порівняно новим утворенням, яке виникло впродовж останнього десятиріччя. Під ними маються на увазі лінгвістичні елементи, які присутні не тільки у всіх національних мовах, але й притаманні всім історичним фазам їх розвитку, починаючи від перших форм архаїчного мовлення. До розряду мовних універсалій відносяться, наприклад, вираження квантора існування граматичної форми для описання індивідуальних процесів (сингулярна дискрипція), займенникові форми, включаючи займенники 3-ої особи, вказівні займенники і т.ін.

Поява поряд з загальнофілософськими універсальними категоріями мови, культури, мовних універсалій, а також великої різноманітності категорій конкретних наук веде до перегляду уявлення про всезагальність як виключної ознаки філософських категорій. Поняття про філософську категорію набуває в теперішній час особливого змісту.

Філософська категорія це перш за все універсальний розряд предметності, універсальна форма предметного структурування світу, того структурування, яке виявляється у всякому акті мислення і діяльності. Вже філософами марксистської школи категорії розглядалися як сходинки виділення із зовнішнього світу. І це правильно, оскільки категорії відносяться до найзагальніших способів рубрикацій всіх форм предметності.

Разом з тим, філософська категорія передбачає не тільки всезагальні форми рубрикації предметного світу, але й всезагальні форми її осмислення в генералізованих поняттях. Таке двостороннє уявлення про предметну і логічну всезагальність, яка синтезована в уявленні про категорії є фундаментальною, але не єдиною ознакою. В античності, наприклад, люди предметно виділяли і простір, і час, а філософи створили в цьому просторі і часі відповідні філософські поняття і категорії. Разом з тим, в античну епоху простір і час ще не розглядалися як категорії, про що свідчить і сам Арістотель в своїй роботі "Категорії". Категоріями вони стали тоді, коли

простір, який називали небуттям, запрацював у вакуумних насосах, а час був експропрійований у бога і став функцією механічних систем типу годинника. Іншими словами, простір і час стали категоріями, коли були співвіднесені і з предметними формами предметності, і з всезагальними поняттями, і з формами їх культурного освоєння, з формами практичного освоєння.

Відтак, філософська категорія відрізняється і від всезагальних філософських понять (які без відповідного практичного втілення не виходять за межі гносеологічних форм), і від одних предметних рубрикацій. Відрізняються вони і від категорій конкретних наук широтою предметного поля. Хоча і категорії конкретних наук також передбачають триєдиність предметності, логічного вираження і культурного втілення.

Необхідність культурного втілення проблематизують вчення про категорії. Справа в тому, що втілюючись в культурі, категорії можуть отримувати символічні функції, виступати знаками людської долі, людських переживань; простір і час виявляються наприклад, в культурі асоційовані з поняттям вітчизни, рідної землі, патріотизму, життєвого топосу, з уявленням про минучість, кінечність людського буття, про життя, смерть і т.ін.

Тому поряд з універсальними філософськими категоріями протягом останнього десятиріччя використовується поняття категорій культури, під якими маються на увазі загальні способи структурування людських цінностей, їх рубрикацій і теоретизації. Ми говоримо, наприклад, про категорії життя, смерті, долі, бога, світла, правди і т.п.

Поява символічних форм при культурному втіленні категорій ставить і проблему їх співвіднесення з архетипами. На відміну від категорій архетипи є символічними формами зв'язку індивідуальної і суспільної свідомості людини, формами, які в силу своєї символічності потребують опредмечування на всьому діапазоні історії культури. Архетипи знаходяться на перехрещенні категорій культури, категорій мови і загальнофілософських категорій, втілюючи їх символічні функції і опредмечуючись на конкретно-історичному змісті культурогенезу. Особливість архетипів як символічних форм полягає в тому, що вони є наскрізними структурами в історії культури і національних культур. Такими наскрізними структурами є, наприклад, уявлення про Істину, Добро, Красу, які тематично присутні на всіх фазах історії культури, але в кожному епоху конкретизуються відповідними історичними варіантами осмислення.

Список використаних джерел

- 1. Печчеи А.** Человеческие качества / Аруеліо Печчеї [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://www.val-s.narod.ru/pec_gl1.htm
- 2. Моисеев Н. Н.** Современный антропогенез и цивилизационные разломы / Никита Николаевич Моисеев // Вопросы философии. – 1995. – №1. – С. 3 – 30.
- 3. Стъопин В. С.** Научные и

вненаучные формы мышления / Вячеслав Семенович Стьопін.-
[Електронний ресурс] – Режим доступу :
http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/nau_anti/01.php

Плахотнюк Н. О. Архетип слова в сучасній проблематиці філософської антропології

В статті розглядається філософсько-культурологічний підхід до архетипів культури, зокрема до архетипу слова. Також актуалізується проблема архетипу як символічної структури культури, яка дозволяє розглядати теорію пізнання і культурологію в їх єдності. Культурологію поняття архетипу цікавить як універсалія культури і символічна форма, а гносеологію архетип привертає в тій мірі, в якій він асоціює проблеми символічного пізнання і аналізу національного менталітету.

Ключові слова: категорія, архетип, культура, інваріант, універсалія, антропоцентризм.

Плахотнюк Н. А. Архетип слова в современной проблематике философской антропологии

В статье рассматривается философско-культурологический подход к интерпретации архетипов культуры, в частности, архетипа слова. Также актуализируется проблема архетипа как символической структуры культуры, которая позволяет рассматривать теорию познания и культурологию в их единстве. Культурологию понятие архетипа интересует как универсалия культуры и символическая форма, а гносеологию архетип привлекает в той мере, в которой он ассоциирует проблемы символического познания и анализа национального менталитета.

Ключевые слова: категорія, архетип, культура, інваріант, універсалія, антропоцентризм.

Plakhotnuk N. O. Archetype of the word in modern agenda of philosophical anthropology

The article deals with philosophic and culturological approach to the interpretation of archetypes of culture and archetype of the word in particular. It is also updated the problem of the archetype as the symbolic structure of culture that allows us to consider the theory of knowledge and cultural studies in their unity. The concepts of archetype is interested in culture as an universal feature of culture and symbolic form, and epistemology archetype draws in the extent to which it associates symbolic knowledge and the analysis of the national mentality.

Key words: category, archetype, ivariant, universalia, anthropocentrism.

Стаття надійшла до редакції – 14.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 821. 111(73)

Stepykina T. V.

**IMAGE OF AMERICA IN CULTURAL AND PHILOSOPHICAL
STUDIES OF THE 19th-20th CENTURIES**

The aim of the proposed research is to reveal existential characteristics of a literary image of America and its transformation in cultural and philosophical discourse of the 19th-20th centuries. The given topic was introduced by a modern Russian culturologist George Gachev in his work “National Mappings of the World: America in Contrast to Russia and Slavianhood” and Jean Baudrillard in his philosophical essay “Amerique” [1; 2]. The articles by Alexej Ubogij “On Metaphysics of an American Life Style” and Gary Hoffmann “American Spirit in Literature” are devoted to the issue of explicating the inner nature of the image of America [3; 4]. The task of the research is to trace changes that the image of America endured and how it was critically reflected in the cultural and philosophical discourse of the 19th-20th centuries. Our scientific concern will not only be the viewpoint of American artists and philosophers, but also the attitude to the image of America in cultural and philosophical texts of non-American critics.

A general structure of image in all kinds of art comes of its double-component structure which unite a sensitive image and idea that emerges from the last one. On the one hand, the artistic image is always something more than concrete and sensory object's property, its reflection. For instance, Nina Arutiunova notes that the Statue of Freedom doesn't itself create the image of freedom. It only embodies this image. On the other hand, an artistic image as a certain ideal and not only sensory structure is not a bare logical idea, as the idea itself does not exist. We cognize the meaning and the idea of the artistic image only in the form of its sensory image with which the idea combines into the unity [5, p.96-101].

According to Vadim Kozhinov, an image reflects the world in the process of creating a new subject. This specific reflection has an indispensable value. Not only a person who created the artistic image, tells about the sense of life, but the life itself, created once again in the substance of image as well. The life is not only repeated in the image but it is also deeply displayed. An artist who is making the meaning similar to life, has to master this sense in a peculiar way [6, p. 70].

In the artistic image the world is assimilated in such a way that its cognition can not be limited to concrete time and space, to the given circumstances and object of reflection. Image is the main unit of the artistic message [7, p. 80-92].

With the currency of time optimism yielded to the opposite mood, in a way it defines a national spiritual condition till present. It is important to underline that no matter in what way the attitude to American Dream had been

changing this myth itself cherished and is still cherishing American literature giving a peculiar mode to it.

When American writers of the mid-nineteenth century took stock of their country, and sometimes caught the contagion of an ebullient, expansionist mood that struck many observers as the dominant of that time, and even Henry Thoreau, the most relentless critic of the values of his society, insisted that to some extent he counted himself among “those who find their encouragement and inspiration in precisely the present condition of things, and cherish it with the fondness and enthusiasm of lovers” [8, p. 392]. But they often felt a profound alienation. Henry Emerson was a preacher who had renounced his pulpit, and the other great writers – also preachers without pulpits – devoted much of their artistic effort to analyzing conditions of life in America and to exhorting their fellow citizens to live more wisely.

Ralph Emerson sounded an alarm: “Society everywhere is in conspiracy against the manhood of every one of its members. Society is a joint-stock company in which the members agree for the better securing of his bread to each share holder, to surrender the liberty and culture of the eater. The virtue in most request is conformity” [Ibid.]. In “The Celestial Railroad” Nathaniel Hawthorne satirically described the condition at the Vanity Fair of modern America, where there was a “species of machine for the whole sale manufacture of industrial morality” [Ibid., p. 392-393]. He went on: “This excellent result is effected by societies for all manner of virtuous purposes; with which has man merely to connect himself, throwing, as it were, his quota of virtue into the common stock; and the president and directors will take care that the aggregate amount be well applied” [Ibid.]. Thoreau repeatedly satirized America as a nation of joiners that tried to force every newcomer “to belong to their desperate odd-fellow society”: to Thoreau, members of the Odd Fellows and other social organizations were simply not odd enough, not individual enough.

Tetiana Denisova writes in her article “Mainstream and the context of multiculturalism”: “The American ideals are the unifying principles for the whole discourse of American literature. It is generally accepted that the philosophy of individualism and the American dream are the cornerstones of American social consciousness as well as the country’s leading tradition and the background of an American canon” [9, p. 179]. Emerson with the theory of “self-reliance”, Whitman in his “personalism” reached the apogee of egalitarian individualism in the 19th century. In the times of modernism the American canon was expressed by many writers and William Faulkner explained it in his article “On Privacy”: “This was the American dream: a sanctuary on the earth for individual man: a condition in which he could be free not only of the old established closed corporation hierarchies of the arbitrary power which had oppressed him as a mass but free of that mass into which the hierarchies of church and state has compressed and held him individually thrilled and individually impotent.

We will establish a new land where man can assume that every individual man – not the mass of men – has an inalienable right to individual dignity and freedom within a fabric of individual carriage and honorable work and mutual responsibility” [Ibid., p. 179-180].

Gary Hoffman in his article “American Spirit in Literature” considers and interprets the transformation of the image of America in the American literature and comes to a very specific conclusion. A discussion of the varying definitions of ‘America’ in the American literature or ‘America’ as Panphage’ searches denotations and connotations inherent in the word "America" in different works of American literature. The scholar supposes that they have a number of similarities and differences. Often, the definition of the word is not known at the beginning of a work and one of the thematic elements is the search for the true ‘America’, whatever it may be for the author in question. Many American authors raise the question, "What is America?" and go about it in their own ways. This is, perhaps, the only common thing across a great variety of works in the collective body of the American literature: America as a concept means different things to different authors, and such a diversity of views is one of the most appealing aspects of it.

The earliest definitions and connotations for ‘America’ as an idea came from Native Americans which made a complex oral literature discourse long before the word ‘America’ came into existence. In this sense, America and the Earth are synonymous. There is no distinction between the two, since ‘America’ as a word does not exist, yet. The Earth, and thus America, is a living entity and is to be revered and respected as such. This can be very clearly seen in the Navajo "Song of the Earth": “Below the East, the Earth, its face toward the East. The top of its head is beautiful. The soles of its feet are beautiful. Its feet, they are beautiful. Its legs, they are beautiful” [4]. Here the earth is pictured as being an animal, and the repeated lines at the beginning and the end of the song: “The Earth is beautiful” demonstrate the reverence for the Earth that is manifested in the Native American view of the Earth, and thus of America. As the song lists different things that are on the Earth, facing different directions, it gains a ubiquitous quality, as though it speaks for and about the entire universe. The repetition of corn in the song lends to the image of America the role of a provider of sustenance, which is part of its beauty. This is very similar to the poetry and ideas contained in the poetry of Walt Whitman. Whitman often lists different things in a repetitive manner, such as in the song above. For example, in "I Sing the Body Electric," Whitman lists just about every body part he can think of: “Mouth, tongue, lips, teeth, roof of the mouth, jaws, and the jaw-hinges. . .Broad breast-front, curling hair of the breast, breast-bone, breast-side... All attitudes, all the shapeliness, all the belongings of my or your body or of any one's body, male or female...” [Ibid.]. In doing so, he achieves the same sense of the universal that was achieved in the Navajo song. Moreover, his purpose in listing each part of the body is to examine its beauty. "That of the male is perfect, and that of the female is perfect". By creating this sense of the universal he identifies his own

body with the bodies of everyone living in America and the world with him, and so is speaking for all of America. Thus, America is, again, a living creature with its own part of the body, all of which are beautiful and worthy of reverence.

This idea was repeated again a hundred years later in the writings of Allen Ginsberg, especially "Howl" and "America". Ginsberg, however, takes the list even further to mention parts of the body that even Whitman neglected to include: "The world is holy! The soul is holy! The skin is holy! The nose is holy! The tongue and cock and hand and asshole holy!" [Ibid.]. Although Whitman certainly acknowledges a spiritual and metaphysical value of each of the body parts he names: "O I say these are not the parts and poems of the body only, but of the soul, O I say now these are the soul!" [Ibid.].

Ginsberg goes further to claim the holiness of each, and relates them to numerous other elements of America, which are also holy. The ubiquitous, all-encompassing nature of his list and the fact that he speaks for all of America becomes even more apparent as he says: "It occurs to me that I am America. I am talking to myself again" [Ibid.].

America is again a living creature, this time more definitely human, with the ability to speak and form coherent ideas. This personification of America is similar to the association of a nation or city-state with a particular god or goddess, as the Greeks did. Instead of creating a patron god, however, America is itself, in some ways, a god. Whether this god is of a good nature or an evil one seems to be in question, despite the beauty of America. Ginsberg, himself, raises this question, also in "Howl," in part II. America becomes associated with the ancient Babylonian god, Moloch: "Moloch whose factories dream and croak in the fog! Moloch whose smokestacks and antennae crown the cities!" [Ibid.]. America, then, is a god which consumes as well as providing sustenance.

This can also be seen in "Paterson", by William Carlos Williams. Here, Paterson, New Jersey is a sleeping giant. The titans of Greek mythology, which could be seen as a race of giants, were not quite gods themselves, although they were close. Thus, Paterson as a city in America is not quite a god, like America can be seen as, but still has body parts like those of a human and is more powerful than any of the humans residing in the city: "Paterson lies in the valley under the Passaic Falls its spent waters forming the outline of his back. He lies on his right side, head near the thunder of the waters filling his dreams!" [Ibid.].

But Paterson is the first American factory city, and so represents America as a whole, much in the way Ginsberg or Whitman represents America as a whole through their poetry. But to Williams' view, Paterson is an infertile city: "The perfections are sharpened The flower spreads its colored petals wide in the sun But the tongue of the bee misses them They sink back into the loam as they wilt and disappear" [Ibid.].

Paterson, then, is not the sustenance provider that America, the Earth, is to the Native American view. Instead, Paterson coincides with the view of

America as the Panphage, or All-Eater, that is seen in part II of Ginsberg's "Howl," and Tillie Olsen's "Yonnondio". In "Yonnondio", America and, more specifically, America's capitalism becomes another Moloch figure, hungry for the blood of children and a god to which one gives human sacrifices: "To him, the mine was alive – a thousand-armed creature, with ghosts hanging from the crossbeams, ghosts living in the coal swearing revenge when their homes were broken into. . . The mine was hungry for a child, she was reaching her thousand arms for it. "she only takes men 'cause she aren't got kids. All women want kids" [Ibid.].

The mine, a symbol of America's capitalism and thus of America, is here given some motherly characteristics. The association with the hungry god Moloch lessens and an association with Kali, or Kalika, the Hindu dark mother goddess, is gained. Compare the passage above to: "dark mother devi, alone - creates, destroys. oh, the form of woman – devoid of sympathy, man-hater, man-maker (Kalika)" [Ibid.].

The same image appears in both passages: that of the mother goddess figure that is also a destroyer, consumer. It is an image also familiar to Allen Ginsberg in part I of "Howl,": "who lost their loveboys to the three old shrews of fate . . . the one eyed shrew that winks out of the womb and the one eyed shrew that does nothing but sit on her ass and snip the intellectual golden threads of the craftsman's loom" [Ibid.]. The image clearly demonstrates the dual association of this goddess with both birth and death.

Between birth and death is, of course, the journey of life. Another important view of America is that America as the open road. This view is prevalent in earlier works, such as Benjamin Franklin's autobiography and Walt Whitman's "Song of the Open Road" among others. Such a view is also central to the themes of Jack Kerouac's "On the Road" and Barbara Kingsolver's "The Bean Trees". In each case, America does not yet have a clear definition, but rather one needs to search for a definition.

Sal Paradise, in "On the Road", seems to find this definition in Mexico, rather than the United States. This is not; however, a paradox since Mexico is a part of Northern America and is just as much a part of the idea of America as the United States is. More importantly, he finds America among the Native Americans that first lived in Mexico: "They were great, grave Indians and they were the source and mankind and the fathers of it. They knew who was the father and who was the son of antique life on earth, and made no comment" [Ibid.]. Again, America takes on the role of a creator god, this time through the original inhabitants of the continent. But Sal Paradise also has experience with the feaster god, as he was born and raised in Paterson, New Jersey. Indeed, his motivation in going on the road is to escape from Paterson in some spiritual way and find salvation elsewhere in America. His journey, then, is one of escape from the feaster aspect of the god America in search of the provider aspect of the god America.

Taylor Greere also finds America among Native Americans in "The Bean Trees". She completes her journey by adopting a Cherokee child in

Oklahoma, not far from the Lake o' the Cherokees, which she describes as being "a place where you could imagine God might live. There were enough trees" [Ibid.]. This is a reference to the Cherokee belief that God lives in tall trees, as told to Taylor by her mother. The location of America is God's dwelling place, this time, again, associating America with a provider god.

At the end of the article the author comes to conclusion that while the definitions and connotations inherent in the word "America" in American literature greatly varies from work to work, there seems to be a central theme to the works analyzed here. America is seen not only as a nation or geographical setting, but as a god or goddess figure. The divinity of America is one that is both beneficent and malignant at times, and the search for the "true America" seems to be not a search for a singular object or place, but is a search for one aspect of America while escaping from another aspect of America. America is both the provider of sustenance as well as the devourer of children, particularly its own children.

It is interesting to observe the transformation of the image of America using the quotations, given by different writers in different historical epochs; all these expressions are presented in "The Oxford Dictionary of Phrase, Saying and Quotations". For instance, Walt Whitman wrote in his "Leaves of Grass": "The United States themselves are essentially the greatest poem" [10, p. 15]. Katherine Lee Bates dedicated wonderful lines to the New World in "America the Beautiful": "America! America! God Shed His grace on thee And crown thy good with brotherhood From sea to shining sea!" [Ibid., p.16]. Mark Twain who had "the ability to capture the enduring, archetypal, mythic images of America before the writer and the country came of age or to create some of the most memorable characters in all American fiction", wrote in "Following the Equator": "It is by the goodness of God that in our country we have those three unspeakably precious things: freedom of speech, freedom of consciousness, and the prudence never to practice either of them" [Ibid.]. Izrael Zangwill expressed in "The Melting Pot": America is God's Crucible, the great Melting Pot where all races of Europe are melting and re-forming" [Ibid.]. "The land of the dull and the home of the literal" was told by Gore Vidal in "Reflections upon a Sinking Ship" [Ibid., p. 17]. John Updike said in 1980: "America is a vast conspiracy to make you happy" [Ibid.]. The brightest example for showing the total change in the interpretations of the image of America is the words said by Jean Baudrillard in "Amerique": "The microwave, the waste disposal, the orgasmic elasticity of the carpets, this soft resort – style civilization irresistibly evokes the end of the world" [2].

Margaret Thatcher once regarded American nation as "no other nation possesses such a unique mix of races and nations within one culture" [11, p. 220]. How did a nation managed to succeed that way? Arthur M.Schlesinger in his article „The Cult of Ethnicity” gives the following account to the American phenomenon: the United States shaped a new national identity, and, thus, they evaded the challenges of a multinational society. The goal of the

American concept is not to reserve old cultures, but to create a new American culture [12].

When a well-known American novelist Walker Percy was interviewed what was it that disturbed him the most about America's future, he responded: "I'm really scared that one day America with all its might, beauty and power will gradually decline to default and will collapse from within, collapse of its own fatigue, boredom, cynicism, greed and, finally, helplessness about great hardships" [Ibid.]. As the conclusion, the critic states that the life of Americans will get better when they start practice such values as humbleness, nobility and spirituality.

A self-made man thrives in the American society; more than that, he produces a self-made world, the American artificial civilization. That means that Americans were not actually born there, they moved from England and created America of their own. As George Gachev states, Americans have a self-made world in which a human labor, not natural forces, prevails [1].

"How? How do you do?" – these are the key questions of American English that focuses on how things actually work. A 'know-how' principle originated from American English. Eventually, the titles of many manuals by Dale Carnegie all have a "How to..." style, e.g. "How to Win Friends and Influence People", "How to Change People without Giving Offense or Arousing Resentment", "How to Develop Self-Confidence and Influence People by Public Speaking", "How to Stop Worrying and Start Living", "How to Make Our Listeners like Us". Such an approach laid the ground to an extreme pragmatism in human relations.

And finally, it is not incidental that a dollar is a symbol of America. From the semiotic perspective, it is a vertical where a snake twists around a tree of life. If one looks at it from a horizontal perspective, he will be able to see a highway with a variety of roads. Thus, America is a country of highways and an American is a man in a car which serves as a house for him.

As we can see, the image of America in the American Literature of the 19th-20th centuries was transformed from the perception of America as a kind of deity to the total negation of its essence and representation of its deep cultural decline. In terms of multiculturalism the image of America acquires a hybridized form that is an interlacing of many-root cultural and language communities. In further research it would be prospective to study the image of America on the material of non-literary texts (the media, hypertext). For a non-American worldview it seems to be rather topical to investigate the American perception of the world from the standpoint of migrants, namely of the Ukrainian descent.

References

- 1. Гачев Г. Д.** Национальные образы мира: Америка в сравнении с Россией и славянством / Г. Д. Гачев. – М. : Раритет, 1997. – 676 с.
- 2. Бодрийяр Ж.** Америка / Ж. Бодрийяр. – Санкт-Петербург : В.Даль, 2000. – 204 с.
- 3. Убогий А.** О метафизике американского образа жизни /

А. Убогий // Наш современник. – 2000. – №3. – С. 272 – 276. **4. Hoffmann G.** American Spirit in Literature [Electronic source] / Gary Hoffmann. – Access mode : <http://www.rit.edu/~gdh8512/The%20Ego/Articles/amerlitfinal.html>. **5. Арутюнова Н. Д.** Культурология. XX век. Словарь / Н. Д. Арутюнова. – Санкт Петербург : Университетская книга, 1997. – 640 с. **6. Кожин В. В.** Как пишут стихи. (О законах поэтического творчества) / В. В. Кожин. – М. : Просвещение, 1970. – 210 с. **7. Теория литературы.** Основные проблемы в историческом освещении / ред. Абрамович Г. Л., Гей Н. К., Ермилов В. В., Куршнян М. С. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – 452 с. **8. The Norton Anthology of American Literature.** – New-York : W.W. Norton & Company, 1995. – 2724 p. **9. Денисова Т. Н.** Американська література після середини XX століття / Т. Н. Денисова // Мат-ли міжнар. конф. Київ, 25–27 травня 1999 року. – К., 2000. – С. 177 – 182. **10. The Oxford Dictionary of Phrase, Saying and Quotation** / Ed. by Elizabeth Knowles. – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 694 p. **11. The McGraw-Hill Reader.** Issues across the Disciplines / Ed. by Gilbert H. Muller. – New-York, 2000. **12. Schlesinger A. M.** The Cycles of American History / Arthur M. Schlesinger. – Houghton Mifflin Harcourt, 1999. – 512 p.

Степикіна Т. В. Образ Америки у культурологічних та філософських працях 19-20 століть

Пропонована стаття розглядає динаміку трансформації образу Америки у культурологічних та філософських працях вітчизняних та американських вчених у діахронічному аспекті. Авторка спочатку розглядає загальнотеоретичну основу поняття “художній образ” у літературознавстві, а вже потім робить історичний екскурс у осмислення образу Америки у митців 19-20ст. Значну увагу приділено проблемі ставлення до образу Америки у критичних та філософських роботах неамериканських авторів. Проаналізовано художні твори Генрі Торо, Ральфа Емерсона, Уолта Уїтмена, Марка Твена, Уїльяма Фолкнера, Кетрін Лі Бейтс, Уолкера Персі.

Ключові слова: літературний образ, культурологічний дискурс, філософський дискурс, екзистенційні характеристики, американська мрія.

Степыкина Т. В. Образ Америки в культурологических и философских работах 19-20 веков

Предлагаемая статья рассматривает динамику трансформаций образа Америки в культурологических и философских работах отечественных и американских исследователей в диахроническом аспекте. Автор сначала рассматривает общетеоретическую основу понятия “художественный образ” в литературоведении, а затем делает исторический экскурс в осмысление образа Америки у писателей 19-20 вв. Существенное внимание уделяется проблеме отношения к образу

Америци в критических и философских трудах неамериканских авторов. Проанализированы художественные произведения Генри Торо, Ральфа Эмерсона, Уолта Уитмена, Марка Твена, Уильяма Фолкнера, Кетрин Ли Бейтс, Уолкера Перси.

Ключевые слова: литературный образ, культурологический дискурс, философский дискурс, экзистенциальные характеристики, американская мечта.

Stepykina T. V. Image of America in cultural and philosophical studies of the 19th-20th centuries

The proposed article considers the dynamics of the image of America transformation in cultural and philosophical studies of American and non-America scholars in a diachronic aspect. The task of the research is to trace changes that the image of America endured and how it was critically reflected in the cultural and philosophical discourse of the 19th-20th centuries. Our scientific concern will not only be the viewpoint of American artists and philosophers, but also the attitude to the image of America in cultural and philosophical texts of non-American critics. Examples of critical analysis are taken from works by Henry Thoreau, Ralph Emerson, Walt Whitman, Mark Twain, William Falkner, Katherine Lee Bates, Walker Percy.

Key words: literary image, cultural discourse, philosophical discourse, existential characteristics, American dream.

Стаття надійшла до редакції – 29.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'24

Вознюк М. Ю.

ІНТЕРПРЕТАТИВНА ТЕОРІЯ ПЕРЕКЛАДУ

Теоретичні засади викладення перекладу. У Вищій школі усних та письмових перекладачів в університеті Парі-III навчання базується на так званій "інтерпретативній теорії перекладу (ІТП), яку розробили Даніка Селескович та Маріана Ледерер. Вона походить з спостереження за практикою усного та письмового перекладу. У ІТП наголос робиться на перекладі текстів або промов. Ця теорія відокремлюється від лінгвістичних теорій перекладу, які зосереджуються на чисто лінгвістичних аспектах перекладацьких дій. Автори ІТП вважають, що "після шкільних перекладів, як вправ вивчення іноземних мов, ми ніколи не перекладаємо іноземну мову, а завжди перекладаємо тексти або промови, які призначені для транслявання думок" [1, с 69].

Тексти та промови належать до одномовного світу, вони є одиниці вербальної комунікації, що несуть в собі смисл. Саме так вони були визначені великим російським мислителем М. Бахтіним. Згідно до ІТП перекласти текст, укладений на мові оригіналу, полягає в тому, щоб відновити його мовою перекладу. Це означає, що переклад повинен забезпечувати ідентичність змісту оригіналу та перекладу при еквівалентності лінгвістичних форм. Оскільки лінгвістичні форми оригіналу та перекладу не можуть бути ідентичними (інакше переклад не існував би!), треба визначити зміст тексту, який треба передати при перекладі.

Бахтін виділяє, з одного боку, зміст одномовного тексту як висловлення, тобто одиниці вербальної комунікації, та, з іншого боку, значення слів та речень, як одиниць мови. Він констатує, що зміст визначається не тільки лінгвістичними формами (морфологічними або синтаксичними формами слів), а також "невербальними елементами ситуації". Це визначення змісту дуже схоже на те, як визначається зміст у ІТП: "зміст тексту є результатом поєднання актуалізованих лінгвістичних значень, та екстралінгвістичних знань, які у ІТП означаються як "когнітивні релевантні додатки". "Когнітивні релевантні додатки" походять або від когнітивного контексту (спогади від попередніх одиниць тексту, або знань засвоєних на початку виступу), або від когнітивного багажу (сукупність знань, накопичених у пам'яті на цю тему).

Це зближення ідей Бахтіна з думками авторів ІТП не випадково: визначення змісту інтерпретативної теорії засновується на спостереженнях одномовної вербальної комунікації. Для авторів ІТП

"перекласти текст, або, інакше кажучи, його умно прочитати означає зрозуміти одночасно його лінгвістику та нелінгвістику у звичайній повсякденній операції людської комунікації. Синтез між семантикою повідомлення та його зовнішніми знаннями спотворює такі стани свідомості, які відповідають змісту вербального обміну" [1, с. 268]

Процес перекладу стосується, таким чином, змісту тексту (висловлення), який об'єднує лінгвістичні елементи (значення слів) та екстралінгвістичні (когнітивні додатки). Інакше кажучи, переклад не зводиться тільки до передачі лінгвістичних значень. За думкою авторів ІТП традиційний процес перекладу проходить згідно до моделі одномовної вербальної комунікації; він включає етап розуміння (виділення змісту на мові оригіналу, який супроводжується девербалізацією), та етап повторного висловлення (ревербалізації) на мові перекладу. Висловлюючи поняття ревербалізації у перекладі, автори ІТП приєднуються до ідей Бахтіна, який наполягає на різниці при одномовній комунікації між, з одного боку, ідентифікацією формальних елементів мови (елементів, що повторюються) та з іншого боку, розумінням висловів (одиниць комунікації, що не повторюються).

Для Бахтіна ідентифікація слів і навіть розуміння цілих речень знаходяться поза розумінням мовлення. "Насправді ми говоримо та чуємо не слова, а правду або кривду, добрі або погані речі, значущі або тривіальні речі, приємні або неприємні" [2, с. 102]

За думкою авторів ІТП перекладач як кожний нормальний слухач не звертає уваги на слова, а на те, що хоче сказати промовець. "Слухач оригіналу (перекладач) не більше звертає увагу на слова, які вживає промовець, ніж слухач перекладача на його формулювання: обидва слухачі нормально відслідковують зміст, не запам'ятовуючи слів"[1, с. 63]

Щоб висловити зміст, перекладач не може вживати засоби висловлення мови оригіналу, отже він переходить на те, що в ІТП називають "еквівалентами". Дійсно, відновити у перекладі всі формальні елементи оригіналу, зберігаючи їх стилістичні та семантичні функції, буде, за думкою Федорова, протиріччю реальності кожної живої мови, та буде, кінець кінцем, стримувати розвиток як теорії, так і практики перекладу. З свого боку, автори ІТП протиставляють інтерпретативну концепцію перекладу лінгвістичним теоріям, які обмежуються значеннями слів, роблять свої висновки на порівнянні мов, та виходять на логічне протиріччя: вони декларують, що мови не можна перекласти з-за їх глибоких різниць, але, щоб розробити теорії перекладу вони вивчають саме мови.

Автори ІТП вважають, що процес перекладу складається з фази розуміння мовлення оригіналу, асоційованного з девербалізацією, та фази висловлення (ревербалізації) зміста, отриманого з оригіналу, асоційованного з утворенням еквівалентів. Трикутна схема: девербалізація – виділення змісту – ревербалізація підходить до всіх

типів текстів та всіх засобів перекладу: усного чи письмового. Це означає, що синхронний переклад, або зоровий переклад та інші проходять за однією моделлю, та мають обов'язкову фазу девербалізації. Девербалізація проходить настільки натурально при одномовній комунікації, що ми її не усвідомлюємо. Ми не пам'ятаємо всі почуті та прочитані слова, які допомогли нам зрозуміти зміст повідомлення. Все це потребує, однак, усвідомлених та невимушених зусиль при перекладі, особисто у синхронному, де лінгвістичні інтерференції можуть бути значними.

Всупереч ідеям, висунутим деякими теоретиками перекладу (А. Д. Швейцер, Л. К. Латишев, Р. К. Міньяр-Белоручев) синхронний переклад, за думкою авторів ІПП, не зводиться до заміни відповідностей, бо він не враховує релевантних когнітивних додатків. Використання відповідностей або "транскодування" є лише однією з складових частин перекладу. Транскодувати означає замінити слово однієї мови словом іншої мови. Як Бахтін, так і автори ІПП помічають, що слова, мовні звороти, фрази віддаляються в мовленні від значень, які вони мають у мові. ІПП наполягає на тому, що слова та речення, які входять до тексту не повинні перекладатися так, як окремі слова. Ці слова та речення обирають інший зміст кожного разу, коли вони з'являються в іншому тексті.

Транскодування є для представників ІПП виключення, яке стосується тільки деяких технічних термінів, чисел та особистих імен, тоді як девербалізація, яка супроводжує відродження змісту при перекладі текстів та висловлень, є правилом. Транскодування прирівнюється до контакту між мовами. Щоб його уникнути, треба розділити мови завдяки зусиллям девербалізації. При синхронному перекладі інтерференції мови оригіналу можуть зробити вислів перекладача туманним, а іноді навіть незрозумілим. Але при послідовному перекладі, де доволі довгий час відокремлює мову промовця від перекладу, девербалізації можна навчитись якнайкраще. Отже, вправи з послідовного перекладу повинні передувати всім іншим вправам з усного перекладу.

Практичні засади викладання усного перекладу. У навчанні усному перекладу важливе місце займає перший етап "Вступ до послідовного перекладу" (ВПП). У навчальних закладах, де готують усних перекладачів, цей курс викладається на протязі двох перших семестрів. Він має наступні цілі:

- оволодіти перекладацьким методом: вміння виділити зміст (девербалізація), та вміння повторного висловлення змісту (ревербалізація) шляхом утворення еквівалентів на мові перекладу;
- опанувати вміння перекладацького скоропису, яке необхідне для практики послідовного перекладу на професійному рівні;
- Підготувати студентів до навчання синхронному перекладу, та усно-зоровому перекладу.

Перед тим, як почати викладати саме послідовний переклад з скорописом, треба навчити студентів робити усний аналіз мовлення шляхом вправ ВПП, націлених на девербалізацію.

ВПП є першим етапом процесу навчання послідовному перекладу. Треба за допомогою попередніх вправ з аналізу та синтезу мовлення підготувати студентів до наступного етапу: оволодіння власно послідовним перекладом з скорописом. Завданням цих вправ є дозволити студентам усвідомити важливість інших складників для перекладу, крім лінгвістичних знань. Заняття на цьому етапі проводяться індивідуально та у групах. Не треба плутати цей етап з поширенням лексичних знань, навіть якщо ці вправи сприяють поширенню компетенції або термінологічних знань.

Вправи, які практикують для оволодіння послідовним перекладом, завжди однакові: заслуховуються промови, щоб потім їх відтворити, але кожна вправа має свої труднощі та свою кінцеву ціль. На стадії ВПП не треба перекладати, мова іде лише навчити студентів аналізувати мовленнєві елементи, відтворити на їх рідній мові якомога простіше головні ідеї промови на іноземній мові. Оскільки перекладач працює у реальному часі, завдання на цьому етапі складається з того, щоб навчити студентів швидкому аналізу інформації. Щоб досягти цієї мети, ці вправи повинні розвивати наступні здібності.

Активне слухання або слухання змісту. Слухання перекладача - це особливе слухання. Фактично нема більш активного та уважного слухача, ніж професійний перекладач. Активне слухання розуміється як слухання, націлене на розуміння змісту, отримання інформації. Тут не треба запам'ятовувати слова, а треба девербалізувати, тобто відокремлюватись від вербальної мови, щоб запам'ятати зміст. Щоб примусити слухачів забути слова, від них вимагається розробити стислий план розмови, або двома-трьома фразами відтворити головні думки промови.

Прискорений аналіз інформації. Виходячи з того, що в кінці ВПП студенти повинні перекладати з звичайною швидкістю промовця, їх треба навчати швидкому аналізу інформації, тим більше, що за умов послідовного перекладу просити промовця повторити його речення неможливо. Треба навчатись не швидкості висловлення, а швидкості аналізу інформації. Цей аналіз повинен закінчитись у той момент, коли промовець завершує свій виступ. Треба швидко розуміти зміст, і цьому можна навчатись. Ніколи не треба зупинятись на однієї думки, коли промовець продовжує говорити.

Візуалізація. Одним з засобів закріпити зміст почутого та отримати девербалізацію міститься в тому, щоб наглядно собі уявити сам об'єкт, спробувати побачити в образних виразах те, що описує текст або вислів. Візуалізація допомагає відійти від слів, запам'ятати головне. Вона дуже згодиться потім, на етапі навчання скоропису.

Означення етапів. Один з прийомів наближення до змісту та визволення від гіпнозу слів полягає в тому, щоб уявити собі послідовні етапи розповіді. Автор розповідає свої думки за визначеним порядком, який він обрав, та який треба проаналізувати та відтворити. Означення етапів допомагає уникнути непослідовної розповіді, коли треба відтворити думки (а не слова) за тим порядком, який обрав автор. План-резюме може статися дуже корисним, оскільки нагадує студентам, що на цьому етапі від нього вимагається запам'ятати, з чого починає автор, як він розвиває свої думки, та до якого він приходить висновку.

Послідовність думок. Головні та другорядні думки. Щоб правильно зрозуміти смисл тексту, треба зробити аналіз послідовності подій. Може йтися про протиріччя між початком та продовженням думки, або її розвитком з доповненнями інформації. Від студентів вимагається на попередніх вправах запам'ятати та відновити головні думки та відокремити їх від другорядних. Доволі часто студенти замість того, щоб виділити головне, прив'язуються до ярих деталей, які залишаються у пам'яті. Студенти не повинні забувати, що вони перекладають цілий текст, що вони повинні відслідковувати головну ідею змісту, яка проходить уздовж всього тексту.

Реагувати на інформацію. Йдеться про те, щоб навести студентів на думку, що необхідно цікавитися тематикою тексту, сюжетом виступу. Дійсно, пізнавальні реакції перекладача (подібні ідеї, спогади, старі знання), та його емотивні реакції (незгода з автором, визначена позиція до теми) - все це допомагає зрозуміти позицію автора, проаналізувати його ідеї для подальшого їх відтворення.

Як навчити відтворити текст? На протязі всього підготовчого періоду треба нагадувати студентам принципи повторного висловлення на рідній мові. Не треба шукати слова, виходячи з вербальної форми мови оригіналу. Девербалізація повинна бути повною, щоб зрозуміти, що треба сказати. Слова на мові перекладу з'являться самі по собі, якщо вдасться повністю розділити обидві мови. Треба починати навчання перекладу на рідну мову, яка повинна бути визволена від інтерференції мови оригіналу.

Ясність висловів та відповідність відтвореного тексту змісту оригіналу. З перших занять від студентів треба вимагати формулювати свої думки ясно, зрозуміло. Форма їх виступу повинна бути простою, та зміст не повинен бути двозначним. Все, що вони говорять повинно бути ясным, навіть якщо вислів незграбний. Від них також потребується відповідність до того, що хоче сказати автор. Крім того, вони не повинні залишати незакінчені фрази, або повертатися до них без кінця та краю. Ускладнені та неясні формулювання часто-густо повторюють синтаксичні формули оригіналу. Щоб отримати повне відтворення змісту, треба знайти нові прості форми, щоб адекватно висловити події, думки, та почуття автору.

Всі вправи треба постійно аналізувати, з метою корегування та повторного уникнення помилок. Часто студенти просять навчати їх одразу перекладацькому скоропису. Вони чули, що навчання скоропису потребує багато зусиль та часу. Це справедливо, однак, курс "Вступу до послідовного перекладу" готує кращим чином до етапу навчання скоропису. Перед тим як почати робити нотатки студенти повинні навчитись, що треба нотувати. Саме під час підготовчого етапу студенти навчаються девербалізувати та утворювати еквіваленти, що становить основу послідовного та синхронного перекладу. Курс ВПП повинен їх переконати, що переклад не є пошуком відповідностей слів поза контекстом, а виявленням змісту завдяки релевантним додаткам, та його висловленням шляхом оригінальних еквівалентів.

Список використаних джерел

1. Lederer M. La traduction aujourd'hui / M. Lederer. – Paris, 1994. – 176 p. **2. Bakhtine M.** Le marxisme et la philosophie du langage / M. Bakhtine. – Paris, 1987. – 185 p. **3. Seleskovitch D.** Pedagogie raisonnee de l'interpretation / D. Seleskovitch, M. Lederer. – Paris, 1989. – 328 p. **4. Seleskovitch D.** Interpreter pour traduire / D. Seleskovitch, M. Lederer. – Paris, 1993. – 217 p. **5. Бахтин М. М.** Литературно-критические статьи / М. М. Бахтин. – М. : Высшая школа, 1986. – 276 с. **6. Федоров А. В.** Основы общей теории перевода / А. В. Фёдоров. – М. : Наука, 1968. – 472 с. **7. Швейцер А. Д.** Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 376 с. **8. Латышев Л. К.** Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев. – М. : Наука, 1988. – 329 с. **9. Миньяр-Белоручев Р. К.** Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Новая книга, 1996. – 351 с.

Вознюк М. Ю. Інтерпретативна теорія перекладу

За думкою авторів процес перекладу охоплює зміст тексту (висловлення), який об'єднує лінгвістичні елементи елемента (значення) слів та екстралінгвістичні елементи (когнітивні додатки). Важливо підкреслити, що традиційним процес перекладу, як вважають автори теорії, проходить згідно до моделі одномовної вербальної комунікації, та включає етап розуміння (де вербалізації), та етап висловлення (де вербалізації, або повторного висловлення на мові перекладу. Для прихильників цієї теорії необхідно зупинитися на думці, що це поки що єдина теорія (усного) перекладу, яка успішно витримує критичний наскоки (напади) їх критиків.

Ключові слова: усний та письмовий переклад, когнітивні релевантні додатки, ревербалізація, девербалізація.

Вознюк М. Е. Интерпретативная теория перевода

Авторы теории полагают, что процесс перевода охватывает смысл текста (план выражения), который объединяет лингвистические

элементы (значения слов) и экстралингвистические элементы когнитивные дополнения). Важно подчеркнуть, что традиционный процесс перевода, по мнению авторов теории, проходят согласно модели одноязычной вербальной коммуникации и включает в себя этап понимания (девербализации) и этап выражения (ревербализации или повторного выражения на языке перевода). Для сторонников этой теории необходимо подчеркнуть, что эта теория является единственной теорией (усного) перевода, которая успешно отражает критические стрелы ее критиков.

Ключевые слова: устный и письменный перевод, когнитивные релевантные дополнения, ревербализация, девербализация.

Vozniuk M. E. Interpretative theory of translation

According to the authors of this theory the translation process takes in comprehend the meaning of the text (expression) which unificates the linguistic elements (words meaning) as well as extralinguistic elements elements (cognitive additions. It is important to underline that traditional process of translational process of translation, as the authors consider, takes place according to the monolingual verbal communication and includes the stage of understanding (deverbalisation) and the stage of expression (reverbalisation or reexpresion on the translation language). The supporters of this theory must know that this theory of (oral) translation in the only theory which supports successfully the attacks of its opponents.

Key words: oral and written translation, cognitive relevant additions, reverbalization, deverbalisation.

Стаття надійшла до редакції – 20.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811. 111'255.4

Клименко О. С., Климова Н. І.

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ ІМЕН У ТВОРІ
М. МІТЧЕЛЛ «ВІДНЕСЕНІ ВІТРОМ»**

Дана стаття присвячена дослідженню власних імен в художньому творі Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром» та способам передачі їх українською мовою. Виділені основні принципи перекладу власних імен та виявлені особливості їх перекладу у художньому творі. *Власні* імена – це індивідуальні позначення, що дані об'єктам, маючим крім того, родові, видові, а іноді ще й сортові найменування. *Ономастика* – розділ

мовознавства, який вивчає будь-які власні імена, історію їх виникнення, розвитку і функціонування [1, с. 7].

Актуальність статті зумовлена активним інтересом до проблеми перекладу імен власних, так як ми постійно зіштовхуємося з певними труднощами при їх перекладі. Це викликано тим, що автор не завжди знає, яким способом перекласти те або інше ім'я власне. За останній час особливо проявився інтерес до функціонування власних імен в художніх творах. Наукова цінність роботи полягає в тому, що в ній аналізуються проблеми перекладу власних назв у романі, а також надаються інші варіанти перекладу деяких назв.

Дослідження теорії власного імені у вітчизняному мовознавстві були закладені у працях Д. І. Єрмолович, В. Д. Бондалетова, А. В. Суперанської, Л. А. Веденської. В даній статті ми спиралися на класифікацію Д. І. Єрмолович та А. В. Суперанської.

Імена власні несуть в собі якусь інформацію саме про цей предмет, про його властивості. При письмовому перекладі англійського тексту виникає проблема правильної передачі власних імен на українську мову. Для досягнення певної однаковості у способі передачі англійських власних імен необхідно встановити деякі вихідні положення, якими міг би керуватися перекладач при письмовому перекладі англійського тексту.

Мета даної статті полягає в проведенні аналізу власних імен та виявлення основних принципів адекватності передачі власних назв при перекладі з англійської мови на українську.

Роман Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром» вважається одним з найбільш шанованих романів і фільмів усіх часів, події якого відбуваються в південних штатах США в 1860-х роках, під час і після Громадянської війни. Письменниця створювала, одночасно, любовний роман і художнє зображення історії.

Вибір імені персонажа дуже відповідальний момент у створенні художнього твору, тому що актуалізується як *авторська модальність*, так і *проспективність*, а особливо *прагматична направленість* тексту на читацьку співучасть [2, с. 106].

Прізвище О'Хара – відоме в американській історії. Йдеться про військову кампанію і рішучу перемогу янки під Йорктауном під час Війни за Незалежність в Північній Америці (1775–1783), в якій на стороні англійців брав участь генерал О'Хара. Тому можна сказати, що головній героїні Скарлетт дісталось рішуче та вольове прізвище. В Ірландії приставка «О» означає «кого». Коли ірландці хотіли сказати: «Джоне, син Браїана», вони вживали приставку і говорили – *Джон О'Брайан*. Всі ірландські імена, які починаються з «О», пішли від цього звичаю називати дітей за ім'ям батька [3, с. 183].

Маргарет Мітчелл черпала імена для своїх численних персонажів з книг з історії США і Громадянської війни, зокрема, і з газет 60-х років XIX століття, які вона серйозно вивчала перед написанням роману.

Сім'я *Тарлтонів* названа так в романі на ім'я *Тарлтонського легіону*, що брав участь у Війні за Незалежність і разом з Родонськими ірландськими добровольцями отримав перемогу в битві при Кемдені. Саме прізвище *Tarleton* найчастіше перекладають як *народжений від грому*, що було притаманно характеру хлопців цієї родини.

Жоден регіон США не викликав такої безлічі легенд, як Південь. Споры про нього не припиняються понад 150 років. Назви всіх штатів, які згадуються в романі, пов'язані з історією США, тому і перекладаються вони *транслітерацією*. Мітчелл знала Південь зсередини і писала про свої рідні місця штату Джорджія.

Джорджія – Empire State of The South – «Імперія Півдня», штат названий новопризначеним губернатором на честь британського короля Георга Другого 1732 року, Peach State – “*Персиковий Штат*”.

Річка Чаттахучі назва індіанська, «*chatta*» на мові корінних жителів Америки означає «*скеля, камінь*». Таку назву дали річці, тому що місто з усіх боків оточено горами і хребтами, а «*hooshee*» походить з мови племен черокі і означає «*вечірня зірка*» [4, с. 32].

Назва маєтку Тара у романі з'явилася весною 1929 року, до цього маєток називався “*Фонтейн Хол*”, що також дуже яскраво описав би будівлю, адже *Фонтейн (Fontaine)* з англійської перекладається як “*фонтан*”, що означає розкіш, достаток.

Назва помістя сім'ї О'Хара має *ірландське коріння* і означає «*фортеця королів*». Тара вважається древньою столицею Ірландії (до XII століття), резиденцією і місцем коронації Верховних королів. В книзі віршів англійського поета *Томаса Мура (1779–1852)* “*Ірландські мелодії*” мовиться про палац стародавніх ірландських королів – Hill Tara [5, с. 368].

У статті було проаналізовано переклад власних назв у романі Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром», який зробила видатна перекладачка Т. Озерська. У романі перекладачка використовувала *транскрипцію* або *транслітерацію*, це можна пояснити бажанням зберегти номінативну функцію, передати національність героя та уникнути надмірного експресивно-емоційного забарвлення, яке може перетворювати прізвище на прізвисько.

Для аналізу особливостей власних назв ми використовували різні способи перекладу, але у дослідженні запропоновано критерії вибору найбільш адекватного способу перекладу *транслітерації* та *транскрипції*. Подальша стадія наших досліджень буде пов'язана з детальним аналізом власних імен у творі Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром», а отримані результати можуть бути використані у дослідженнях в галузі художнього перекладу та літературної ономастики.

Список використаних джерел

1. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – Москва : Наука, 2003 – 331с. **2. Кухаренко В. А.**

Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – Вінниця : Нова школа, 2004. – 106 с. **3. Шеремет Л. Г.** Значение и стилистический потенциал английских имен собственных (именования людей) / Л. Г. Шеремет. – Москва : Наука, 1984. – 183 с. **4. Єрмолович Д. І.** Імена власні на стику мов і культур / Д. І. Єрмолович. – Суми : Видавництво СУМДУ, 2001 – 32 с. **5. Эдвардс Э.** Дорога в Тару: Жизнь Маргарет Митчелл, автора «Унесенных ветром» / Э. Эдвардс. – Москва : АСТ, 1983. – 124 с.

Клименко О. С., Климова Н. І. Особливості перекладу власних імен у творі М. Мітчелл «Віднесені вітром»

У запропонованій статті було проведено дослідження, присвячене особливостям перекладу власних назв у творі Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром» на українську мову. Для аналізу особливостей власних імен були використані різні способи перекладу, найбільш частотними серед них є транскрипція і транслітерація. Аналіз власних імен був проведений на матеріалі роману М. Мітчелл «Віднесені вітром» Т. Озерської, в процесі якого були виявлені основні принципи адекватності передачі власних назв при перекладі з англійської мови на українську.

Ключові слова: ономастика, антропоніми, топоніми, авторська модальність, прагматична направленість.

Клименко А. С., Климова Н. И. Особенности перевода имён собственных в романе М. Митчелл «Унесённые ветром»

В данной статье было проведено исследование, посвященное особенностям перевода имен собственных в произведении Маргарет Митчелл «Унесенные ветром» на украинский язык. Для анализа особенностей имен собственных были использованы разные способы перевода, наиболее частотными среди них были транскрипция и транслитерация. Анализ имен собственных был проведен на материале перевода романа М. Митчелл «Унесенные ветром» Т. Озерской, в процессе которого были выявлены основные принципы адекватности передачи имен собственных при переводе с английского на украинский.

Ключевые слова: ономастика, антропонимия, топонимы, авторская модальность, прагматическая направленность.

Klimenko O. S., Klimova N. I. The peculiarities in translation of proper names in Margaret Mitchell's novel "Gone with the Wind"

This article is devoted to proper names in Margeret Mitchell's novel "Gone with the Wind" and ways of rendering them to the Ukrainian language. For analyzing the proper names' peculiarities there have been used various translation methods, primarily, transliteration. The analysis has been conducted under the Russian version of the novel by M. Mitchell's "Gone with the Wind" translated by T. Ozerska. There were defined the main principles of adequate proper names' transfer in translating from English into Ukrainian.

Key words: onomastics, anthroponyms, toponyms, authorial modality, pragmatic direction.

Стаття надійшла до редакції – 01.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 81

Рудницька Н. М.

РЕЛІГІЙНА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ЧИННИК ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Увага перекладознавців до впливу ідеологічних чинників на переклад посилилась останнім часом, особливо у зв'язку з низкою історичних подій, що призвели до посилення демократизаційних процесів у суспільствах, що десятиріччями являлися тоталітарними. Втім, дослідження ідеологічних чинників перекладу жодною мірою не варто обмежувати дослідженням політичного аспекту, оскільки згідно визначенню, ідеологія – це «організована сукупність ідей у формі міфів, настанов, гасел, програмних документів партій, філософських концепцій тощо; система політичних, правових, етичних, художніх, *релігійних*, філософських поглядів; суспільна свідомість [1, с. 47]» (виділення наше. – *Н.Р.*).

Дуже вагомим є вплив на життя суспільства релігійної ідеології. Нами приділялася вже увага дослідженню взаємин релігійної ідеології і перекладу на матеріалі перекладів ключових релігійних текстів [2], однак великий вплив на переклад художнього тексту мають також релігійні погляди автора оригіналу і перекладача. Найчастіше дослідники обирають для аналізу ті переклади, де результат впливу ідеологічних факторів має результатом очевидне перекручення тексту. Так, китайська дослідниця Лі Лі аналізує переклад роману В. Гюґо «Знедолені», виконаний перекладачем Су Маншу, який під впливом буддизму та конфуцінізму перекрутив ключові образи і навіть увів до перекладу новий образ, створений ним самим [3].

Крім таких очевидних перекручень, часто трапляються випадки, коли вплив релігійної настанови перекладача менш помітний, але не менш руйнівний для системи образів оригіналу. Саме тому **метою** цієї статті є проаналізувати аспекти, в яких може проявлятися вплив релігійних поглядів автора оригіналу та перекладача на результат перекладу художнього твору, і запропонувати шляхи попередження негативних наслідків такого впливу.

Матеріалом для аналізу було обрано всім відомий Сонет 66 Вільяма Шекспіра та декілька варіантів його перекладу українською та російською мовами. Творчість В. Шекспіра було обрано матеріалом дослідження не випадково, адже цей автор є одним з найяскравіших представників доби Відродження, доби гуманізму – явища, «котре з'явилося у просвітницьких колах люду того часу, який творчо мислив... духовний переворот, основу якого становить вивільнення людини з-під влади феодально-церковної ідеології [4, с. 57]». Цікаво, що особистість та твори В. Шекспіра обирають навіть для вивчення ідеології тієї доби. Так, на думку Т. О. Приступенко, В. Шекспір та Дж. Мільтон є найяскравішими представниками, ідеологами та проповідниками доби Ренесансу [4, с. 58].

Щоб проаналізувати та адекватно інтерпретувати сонет 66 як текст, в якому відбиваються релігійні погляди автора, необхідним видається зробити попередній аналіз доступної інформації щодо особистості Шекспіра та його ставлення до релігії. Це набуває особливої значущості з огляду на той факт, що, як зазначає Семюел Шонбаум (Samuel Schoenbaum), у творах Шекспіра містяться численні алюзії на біблійні мотиви та літургійні елементи, як католицькі, так і протестантські [5, с. 61]. З іншого боку, уважно проаналізувавши ті самі твори та доступні документальні джерела, можна з певністю зробити висновок, що навряд чи письменник бува набожною людиною. (Як встановив Джозеф Пірс (Joseph Pearce), Шекспір, як і інші актори театру «Глобус», не відвідував церкви, що може свідчити навіть про його атеїзм [6, с. 38]). Що ж до біблійних та літургійних алюзій та цитат, на думку Девіда Деніела (David Daniell), письменник використовував їх лише тому, що «аудиторія, яка добре знала текст англomовної Біблії, швидко розуміла їхнє значення [7, с. 4]» (переклад наш. – *Н.Р.*).

Цікаво, що серед вітчизняних дослідників є такі, що вважають Шекспіра «несвідомим теологом, і вся його інтерпретація людини і життя – інтерпретація християнська. Читання "Зимової казки" підтверджує, що В. Шекспір писав з позицій ортодоксального християнина [4, с. 58]». Однак така однозначна оцінка видається сумнівною, оскільки *не* ґрунтується на ретроспективному аналізі творчості письменника, погляди якого, в тому числі і релігійні, вочевидь змінювалися протягом життя. Крім того, автор проводить свій аналіз на матеріалі не оригінальних текстів, а перекладів, які, як відомо і буде продемонстровано далі, часто відбивають не тільки і навіть не стільки релігійні настанови автора оригіналу, скільки виконавця перекладу.

В будь-якому разі, перш ніж аналізувати тексти перекладів, необхідно згадати оригінал:

*«Tir'd with all these, for restful death I cry,
As to behold Desert a beggar born,
And needy Nothing trimm'd in jollity,
And purest Faith unhappily forsworn,*

*And gilded Honour shamefully misplac'd,
And maiden virtue rudely strumpeted,
And right Perfection wrongfully disgraced,
And Strength by limping Sway disabled,
And Art made tongue-tide by Authority,
And Folly (doctor-like) controlling skill,
And simple Truth miscall'd Simplicity,
And captive Good attending captain ill:
Tired with all these, from these would I be gone,
Save that, to die, I leave my love alone [8]».*

Ступінь текстологічного опрацювання сонету бб є дуже високим; перекладався сонет східнослов'янськими мовами вже, мабуть, сотні разів. Вивченість сонету та наявність загальноновизнаних взірців перекладу, з одного боку, ускладнює роботу перекладача, який ставить задачу наново перекласти відомий твір: треба створити щось абсолютно довершене, щоб новий переклад отримав визнання. З іншого боку, ті самі фактори полегшують завдання перекладача, оскільки всі можливі перекладацькі помилки вже, здавалося б, зроблено і навіть виявлено і розкритиковано. Втім, як виявляється, на той самий релігійний аспект подекуди не звертають достатньої уваги.

Відхилення від оригінального задуму може бути і проявом свідомого підходу, коли йдеться про роботу професійного перекладача. Відомий російський перекладач Володимир Мікушевич 2004 року опублікував збірку перекладів сонетів Шекспіра, що отримала загалом дуже позитивні відгуки критиків, наприклад: «Робота Мікушевича з Шекспіром стає етапом в усій історії російської перекладацької школи [9]» (переклад наш. – *Н.Р.*). Не зважаючи на загальну високу якість перекладу, В. Мікушевич через якісь причини дозволяє собі відступити від оригінального тексту у дуже суттєвій речі. Так, останні два рядки він перекладає наступним чином:

Кричу я, но ответа не дано,
И бросить здесь любовь мою грешно [там само].

У перекладі привертає увагу слово «грешно». Якщо проаналізувати загальний тон сонету – сповнений відчаю, протесту, обурення, то виникають сумніви щодо доцільності такого трактування. Навіть в останніх двох рядках відчувається певне протиріччя, не кажучи вже про те, що для автора важливим є *не покинути дорогу людину* наодинці з тим, що відбувається у ненависному світі, а в перекладі він нібито розмірковує, що це буде гріхом. Таке перекладацьке рішення видається сумнівним саме тому, що оригіналі герой, сповнений сильних емоцій, зневажає основні християнські цінності – терпіння, покору волі бога. Міркування щодо грішності, ще й поставлене у перекладі у сильну – кінцеву – позицію, протирічить загальній ідеї оригінального твору.

Щодо перекладів українською мовою, цікавим для розгляду релігійного аспекту видається переклад Лілії Ніколаєнко 2008 року:

«Я кличу смерть... Очам моїм огидь –
Та гідність, що негідними розп`ята,
Неправда, що над правдою стоїть,
Нікчемність у розкішних шатах,
Красі натягнутий потворний лик,
І чесність, опорочена насиллям,
Й облудних почестей фальшивий крик,
І міць в руках кістлявого безсилля,
І мудрість, що осміюється вслід,
І дика дурість **в образі пророка**,
І світлих дум обірваний політ,
І **святість**, що гниє в тюрмі глибокій.
Усе, що бачу я, мерзенно дуже,
Та жаль тебе покинуть, любий друже [10]» (виділення наше. –
Н.Р.).

Цікаво, що перекладачка вводить два образи, відсутні в оригіналі – *пророк* і *святість*. З одного боку, вони нібито не протирічать оригіналу, і просто підсилюють оригінальні образи. Так, «*Folly... controlling skill*», тобто «дурість, що контролює майстерність» замінюється на «дика дурість **в образі пророка**». Образ «*досконалість*» – «*right Perfection wrongfully disgraced*» замінюється на «*святість*». Але така заміна образів негативно впливає на передачу смислової ємності сонету: уведені до перекладу образи «*пророк*» і «*святість*» разом формують враження, що автор оригіналу дуже стривожений саме тим, що в його суспільстві зневажаються справжні святині. Насправді ж в оригіналі ніщо не вказує прямо на ставлення автора до релігії та християнських цінностей; він говорить перш за все про цінності загальнолюдські, гуманістичні. З цієї точки зору найбільш точним видається переклад Дмитра Паламарчука:

«Стомившись, вже смерті я благаю,
Бо скрізь нікчемність в роскоші сама,
І в злиднях честь доходить до одчаю,
І чистій вірності шляхів нема,
І силу неміч забива в кайдани,
І честь дівоча втоптана у бруд,
І почесні не тим, хто гідний шани,
І досконалості ганебний суд,
І злу - добро поставлене в служниці,
І владою уярмлені митці,
І істину вважають за дурниці,
І гине хист в недоума руці;
Стомившись тим, спокою прагну я,
Та вмерти не дає любов моя [11, с. 123]».

Таким чином, проведений аналіз дозволяє говорити про те, що перекладач художнього твору має обов'язково усвідомлювати релігійні

настанови автора, навіть якщо вони прямо не виражаються в оригіналі. Крім того, перекладач має чітко розуміти власне ставлення до релігії, бачити різницю між власною релігійною ідеологією та ідеологією автора і не дозволяти власним поглядам проявлятися – навіть завуальовано – в перекладеному тексті. На окреме зауваження заслуговують літературознавчі дослідження, що ґрунтуються на аналізі *перекладених*, а не оригінальних текстів. Як бачимо, результати такого аналізу можуть бути дуже сумнівними, оскільки відбивають не лише особливості оригіналу та особистості його автора, але й ознаки перекладу і особистісні якості перекладача.

Список використаних джерел

- 1. Політологічний** енциклопедичний словник [упорядн. В.П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенко]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
- 2. Рудницька Н. М.** Вплив політичної і релігійної ідеологій на переклад / Н. М. Рудницька // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 16 (227). – Ч. 1. – С. 61 – 64.
- 3. Li Li.** Ideological Manipulation in Translation in a Chinese Context: Su Manshu's Translation of Les Miserables / Li Li // Translation Journal. – 2005. – Volume 9. – № 4. – Режим доступу : <http://www.bokorlang.com/journal/32ideology.htm>.
- 4. Приступенко Т. О.** Теорія журналістики. Етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації. Навч. посібник. / Приступенко Т. О. – К. : Знання, 2011. – 351 с.
- 5. Schoenbaum S.** William Shakespeare: a compact documentary life / Samuel Schoenbaum. – New York : Oxford University Press, 1987. – 197 p.
- 6. Pearce J.** The Quest for Shakespeare: The Bard of Avon and the Church of Rome / Joseph Pearce. – Fort Collins, CO : Ignatius Press. – 2008. – 126 p.
- 7. Daniell D.** Shakespeare and the Protestant Mind / David Daniell. – Shakespeare Survey, 2001. – V. 54. – P. 1 – 12.
- 8. Shakespeare W.** Sonnets / William Shakespeare. – Режим доступу : <http://www.william-shakespeare.info/william-shakespeare-sonnets.htm>.
- 9. Шекспир У.** Сонети / Уильям Шекспир; [пер. с англ. В.Микушевича]. – М. : Водолей Publishers, 2004. – Режим доступу : http://ebiblioteka.com.ua/zarubejnaya_poeziya/shekspir_vilyam/sonetyi_perv_mikushevicha.350.
- 10. Шекспір В.** Сонет 66 / Вільям Шекспір; [пер. з англ. Л. Ніколаєнко]. – Режим доступу : <http://maysterni.com/publication.php?id=67468>.
- 11. Шекспір В.** Сонети / Вільям Шекспір; [пер. з англ. Д. Паламарчук]. – К. : Дніпро, 1966. – 195 с.

Рудницька Н. М. Релігійна ідеологія як чинник перекладу художнього твору

У статті розглядається релігійна ідеологія як чинник перекладу художнього твору на матеріалі перекладів Сонета 66 В. Шекспіра українською та російською мовами. Аналізуються результати взаємодії

релігійних поглядів автора оригіналу і перекладача, яка може являтися наслідком свідомої перекладацької стратегії. Висловлюються рекомендації щодо нейтралізації впливу релігійних настанов перекладача при роботі над художнім текстом.

Ключові слова: переклад художнього твору, релігійна ідеологія, адекватний переклад, сонет.

Рудницкая Н. Н. Религиозная идеология как фактор, влияющий на перевод художественного произведения

В статье рассматривается религиозная идеология как фактор, влияющий на перевод художественного произведения, на материале переводов Сонета 66 У. Шекспира на украинский и русский языки. Анализируются результаты взаимодействия религиозных взглядов автора оригинала и переводчика, которая может являться последствием сознательной перекодческой стратегии. Приводятся рекомендации относительно нейтрализации влияния религиозных взглядов переводчика при работе с художественным текстом.

Ключевые слова: перевод художественного произведения, религиозная идеология, адекватный перевод, сонет.

Rudnytska N. M. Religious Ideology as a Factor Influencing a Literary Work Translation

The article deals with religious ideology as a factor influencing translation of a literary work. The analysis is made on the material of Shakespeare's Sonnet 66 and its translation into the Ukrainian and Russian languages. The author and translator's religious views mingling can result from the translator's strategy. Recommendations are given to translators how to keep neutral in religious aspect while working on a literary text translation.

Key words: literary work translation, religious ideology, adequate translation, sonnet.

Стаття надійшла до редакції – 27.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81'25:008

Вжещ Я. Л.

ЗВЕРТАННЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПЛІКАЦІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Успішність і ефективність міжкультурної взаємодії зумовлюється не тільки знанням мови. Мова – лише перша умова, необхідна для спілкування. Крім мови, важливо знати культуру народу, його традиції, цінності, зрозуміти його світогляд і світосприйняття, зуміти подивитися на світ його очима. Як відзначав А. А. Леонтьєв, «щоб мова могла служити засобом спілкування, за нею повинно стояти єдине або подібне розуміння реальності» [1, с. 31]. Інтерпретація поведінки представників інших культур повинна ґрунтуватися на визнанні і розумінні культурних відмінностей.

Національний стиль комунікації безпосередньо пов'язаний з категорією ввічливості, яка, незважаючи на свою універсальність, є *національно-специфічною і також зумовлюється культурою народу.*

Метою є порівняти мовні засоби експлікації ввічливості в такому мовленнєвому акті як звернення, бо без цього акту не обійдеться ані розмовний, ані офіційний, ані художній стилі мови.

Звертання є однією з найбільш частотних комунікативних одиниць, пов'язаних з мовним етикетом і з системою ввічливості. Вибір формули звертання визначається комунікативним контекстом, що включає відносини між партнерами, соціально-психологічну дистанцію між ними, умови спілкування та інші фактори. Таким чином, слід розрізняти звернення до знайомого та незнайомого адресату, рівного за віком і станом і нерівного, звернення в офіційній і неофіційній обстановці, а також враховувати тип відносин між співрозмовниками (вони можуть бути тісні, дружні, холодні, натягнуті і т. д.).

В німецькій комунікації при зверненні до незнайомого адресата в розмовній мові – на вулиці, в транспорті, магазині, бібліотеці, театрі та інших громадських місцях – найбільш поширеною є нульова форма звертання, тобто звертання без прямої вказівки адресата. Замість форм з номінативною основою, як правило, використовується формула привертання уваги:

Entschuldigen Sie bitte, Entschuldigung, Verzeihung, Verzeihen Sie bitte.

Стилістично підвищені форми вживаються в тому випадку, коли звертаються до людини, яка чимось зайнята, з кимось розмовляє або коли спілкуються по телефону:

Вибачте, що турбую ... - Verzeihen Sie die Störung ...

Засобом залучення уваги може бути ввічливе запитання:

Наприклад: *Скажіть, будь ласка, як дістатися цієї вулиці? - Könnten Sie mir bitte sagen, wie ich zu dieser Strasse komme?*

В німецькій мові в подібних випадках часто вживається Konjunktiv:

Будьте ласкаві! Будьте такі люб'язні! - Seien Sie so nett (lieb, freundlich)

Чи не могли б Ви сказати... - Könnten Sie bitte sagen ...

Сигналом звернення уваги може бути:

Послухайте! - Hören Sie mal! Слухай! - Hör mal!

Ці вислови, не маючи ознаки особливої ввічливості, застосовуються переважно по відношенню до знайомих:

Слухай, ти не брав мої конспекти? - Hör mal, hast du meine Konzepte genotmen?

Засобом звернення уваги є також прохання дозволити поставити запитання, почати бесіду і т.д.

Дозвольте Вас запитати? - Darf ich Ihnen eine Frage stellen?

А також невимушене: *Можна Вас (тебе) на хвилинку? Darf ich Sie (dich) mal sprechen?*

Звертання до незнайомого адресату

Однією з форм звертання в українському суспільстві є форма «пан». Щодо використання звертання «панове» останнім часом висловлювалися різні міркування, зокрема щодо правомірності його використання в нашому суспільстві. Аналіз семантичної структури слова «пан» показує, що близько двох третин його семантичного змісту зводяться до позначені людини, яка займає привілейоване становище (матеріальне, соціальне). Третина його змісту – шанобливе ставлення до співрозмовника.

Однією з форм звертань до незнайомої людини в сучасній українській мові є слово громадянин (громадянка, громадяни). Проте сфера його функціонування вузька - правовий, юридичний контекст.

В німецькому звертанні практично відсутні номінативні формули звернення, подібні українським «дівчина, чоловіче» та ін., які мають широке і не завжди доречне вживання:

Жіночко, скажіть, будь ласка, що я за Вами (в магазині)

Чоловіче, передайте будь ласка за проїзд (в транспорті).

Терміни спорідненості, такі, як синок, донька, тітка, дядько, бабуся, дідусь, як правило, не використовуються поза сімейною сферою комунікації. В українській комунікативній культурі вони часто вживаються на адресу сторонніх, найчастіше до людей похилого віку та дітей:

Доню, ти що бажаєш? (Буфетниця - студентці) / Синку, поступиь місцем бабусі! (Літня жінка - молодій людині в автобусі).

«Він із задоволенням з'їв два огірки ...

- Дякую, матусю, нагодувала досхочу. А за огірочки - особливе спасибі ... » [2, с. 421]

«Mit Vergnügen aß er zwei Gurken...»

- Schönen Dank, liebe Frau für das Essen, und für die Gurken ganz besonders...» (переклад наш – Я.В.)

Нагульнов сказав: «Товариш! Брате! Поздоровляю!» [2, с. 579]

Nagulnow sagte: «Genosse! Bruder! Ich gratuliere!» (переклад наш – Я.В.)

Звернення людей похилого віку до незнайомої молоді (ласкаво) «Доню», «Синку» в німецькій мові не вживаються. У подібних випадках слід сказати: «*Junger Mann*», «*Junge Frau*».

Доню, що з тобою? – *Mädchen, was ist los mit dir?* (на вулиці до незнайомої дівчини).

В Німеччині в тих місцях, де надається документ з ім'ям та прізвищем - в банках, на пошті, у страхових компаніях і т. д., службовці звертаються до клієнтів за формулою ***Frau / Herr + прізвище***.

Для німецької комунікації майже не характерні номінативні апелятиви при зверненні до групи адресатів, подібні українським лексичним формулам, утвореним від найменування осіб, об'єднаних якою-небудь ситуацією або спільною діяльністю, що, на наш погляд, є проявом колективістської ментальності українців: *пасажири / шановні батьки / дорогі друзі / дорогі телеглядачі / шановні радіослухачі, покупці, читачі, виборці, співвітчизники* і т.д. Схожі форми звернення в німецькому мовному етикеті практично відсутні. У ситуації звернення до пасажирів, радіо- або телеглядачів (у літаку, в аеропорту, на вокзалі), також до глядачів у театрі вживається форма «*Meine Damen und Herren*»:

Meine Damen und Herren, meine Name ist Sebastian Wirth, ich bin Kapitän...(в літаку).

Зазначені відмінності є, на наш погляд, логічними, якщо подивитися на них з точки зору культури і домінуючих особливостей спілкування. У таких зверненнях, як шановні пасажири, шановні покупці, дорогі радіослухачі ми бачимо прагнення представити людей, об'єднаних певною ситуацією, як колектив. Тут, на наш погляд, знаходить відображення така українська культурна цінність, як соборність. Не випадково, що для індивідуалістичної культури, де переважають дистантні відносини і акцент робиться на окрему особистість, прагнення до подібного об'єднання не є характерним.

Звернення до знайомого адресату

Звернення до знайомих може здійснюватися в офіційних рамках, приймати менш офіційний характер або бути неформальним. Це залежить від сформованих між учасниками комунікації відносин, їх службового становища, віку, ситуації спілкування. Залежно від цього вживаються різні форми звернення: безособова форма звернення та особова, в якій розрізняються звернення на прізвище і звернення на ім'я (в українській мові також на ім'я по батькові).

В німецькій мові форма *Frau / Herr + прізвище* використовується як при офіційному спілкуванні, так і при неофіційному. При невимушеному спілкуванні німці використовують формулу *Frau\Herr + прізвище*, звертаючись до людей, як правило, старшим за віком та становищем. Вона є широко розповсюдженою в колі людей середнього і літнього віку навіть за умови тісного знайомства і довголітньої дружби (наприклад, при спілкуванні сусідів). Звернення *Frau\Herr + прізвище* можливо навіть у колі сім'ї, наприклад, при зверненні зятя / невістки до батьків дружини / чоловіка.

В українській мові німецькій формулі *Frau\Herr + прізвище* відповідають дві формули звернення: *пан + прізвище* та звернення *на ім'я по батькові*, які розрізняються за ступенем формальності і, відповідно, за ситуацією вживання. Так, «*Пан Курко*» вживається тільки в офіційній обстановці при підкреслено формальних відносинах, «*Сергій Борисович*» - як в офіційній, так і в нейтральній. В німецькому спілкуванні в обох ситуаціях вживається одна формула - «*Herr Kurko*». Таким чином, формула *Herr / Frau + прізвище* у німецькій комунікації не є повним еквівалентом української формули *пан + прізвище*. У ряді ситуацій вона є менш офіційною.

Сергій Борисович, можна я сьогодні раніше з роботи піду? – Herr Schwarze, darf ich heute ein bisschen früher aus der Arbeit gehen? (підлеглий до начальника)

Сергій Борисович, Ваш син завтра приїжджає! – Herr Schwarze, morgen kommt Ihr Sohn! (невістка до тестя)

Звертання в діловому стилі

В Німеччині існує обмежене число формул звертання від формального до фамільярного:

Sehr geehrter Herr Kriehoff (найчастотніше звернення із зазначенням прізвища);

Sehr geehrter Herr Dr. Kriehoff (тобто із зазначенням звання);

Sehr geehrter Herr Karl Kriehoff (вказане ім'я);

Sehr geehrte Damen und Herren;

Sehr geehrte Herren (при зверненні в державну інстанцію або в офіційній заяві / циркулярі без зазначення прізвищ);

Guten Tag, Herr Kurko;

Lieber Herr Saitzev (при неформальних відносинах і особистому знайомстві);

Hallo, Olga (під час листування комунікантів, які є добре знайомими).

На відміну від власне ділових листів у рекламних листах використовуються подібні звертання, але в окличній формі, тобто зі знаком оклику, а не з комою: *Sehr geehrte Herren!* Слід відзначити також, що звернення в рекламних листах трохи більш різноманітні, крім зазначених форм зустрічаються: *Lieber Kunde! Liebe Kunden! Sehr geehrte Firma! Sehr geehrter Geschäftspartner!*

В українському діловому листі після вступного звернення прийнято завжди ставити знак оклику. Форми звертання тут не так різноманітні, початок листа може мати наступні варіанти:

Шановний Ігор Леонідович!;

Пан Зорін!;

Ігор Леонідович!;

Шановні панове! (Вживається, коли невідомі імена одержувачів листа)

Звертання за ім'ям

При менш формальних відносинах, тобто при близькій соціально-психологічній дистанції, в німецькій мові, як і в українській, вживається звернення на ім'я, що передає дружній характер взаємин. Однак ситуації вживання даного звертання в німецькій та українській мовах також не збігаються.

Як правило, людина сама визначає, яка формула звертання є для неї кращою, і слід звертати увагу на те, як вона називає себе при знайомстві.

При звертанні до дітей, друзів, близьких знайомих, родичів в німецькій мові, як і в українській, найбільш вживаними є зменшувальні форми ім'я: *Eddi (Eduard), Hansi (Hans), Susi (Susanna)* та ін. Однак значення, які передають за допомогою цих імен в розглянутих мовах розрізняються. У подібних німецьких зменшувальних формах слід вбачати не фамільярність дружніх відносин (в українській мові імена типу *Коля, Вася, Таня*, мають саме таке значення), а загальну тенденцію носіїв німецької мови вдаватися до скорочених форм слова скрізь, де це є можливим.

Фамільярно розмовне і позитивно емоційне забарвлення висловлюють в німецькій мові імена власні, утворені за допомогою суфіксів *-chen, -lein, -se: Paulchen, Dieterlein, Immse*. В німецькій мові, порівняно з українською, кількість зменшувально-пестливих суфіксів є досить обмеженою, і вони не мають того ж значення, що в українській: (*Марія - Маша, Марійка, Машуня, Машутка, Маня, Марієчко, Маняша, Машка, Манька* і т. д.). Можна припустити, що кількість зменшувально-пестливих суфіксів в німецькій мові настільки обмежена саме тому, що в них немає потреби. Німецький стиль комунікації, однією з рис якого є емоційна стриманість, самоконтроль, не заохочує комунікантів до прояву емоцій. Тепло в міжособистих відносинах, що є однією з характерних рис української і російської культури, найбільшою мірою проявляється в іменах власних.

Кількість пестливих звертань, виражених іменниками і прикметниками, в німецькій мові також значно менша, ніж в українській, і вони не передають усього різноманіття емоційних відтінків, притаманних українським звертанням. Найбільш часто вживаними є *meine Liebe, meine Süße, Liebling, Schatz* (*серденько, сонечко, рибонька, коханий, котик*):

Das ist für dich, Schatz! – Це тобі, серденько! (Мати - синові).

Hallo Liebling! Bin zu hause, meine Süße. – Привіт, кохана! Я вже вдома, моя солодка. (Чоловік - дружині).

Meine liebe, haben sie alles verstanden?- Мої розумниці, чи все ви зрозуміли? (Учитель - ученицям на уроці).

Займенникові форми звертань. Вживання Ти/Ви форми

Однією з особливостей звертання в німецькій та українській мовах є збіг займенникових форм, на відміну від англійської, в якому існує лише одна форма *you*. Таким чином, для перекладача німецької мови не складе труднощів переклад займенникових форм.

Вибір тієї чи іншої форми залежить від різних чинників: ступеня знайомства комунікантів і характеру взаємин між ними (тобто від горизонтальної дистанції), статусно-рольових позицій партнерів (від вертикальної дистанції) і обстановки спілкування (офіційної / неофіційної). Серед різноманітних прагматичних функцій, які виконують займенникові форми, головні зводяться до того, що форма «*ти*» є маркером інтимності і рівності, «*Ви*» - дистантності та нерівності:

Möchten Sie eine Tasse Kaffee? - Не бажаєте чашечку кави?

Grüß Gott, Herr Müller! Hatten Sie einen guten Tag? – Доброго здоров'я пане Мюллер! Маєте гарний день сьогодні?

Neu, Immi, wann bringst du mir denn meine CD zurück? – Привіт, Іммі, коли ти мені повернеш мій диск?

Узагальнюючи наші спостереження, відзначимо, що німецькі форми звернення мають ряд особливостей, вони відрізняються від українських форм звернення на структурному, семантичному та функціонально-комунікативному рівнях.

Список використаних джерел

- 1. Леонтьев А. А.** Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – М. : Русские словари, 2003. – 340 с
- 2. Шолохов М.** Поднятая целина : [роман] / Михаил Шолохов. – Москва : Столетие, 1968. – 656 с.
- 3. Беликов В.И.** Социоллингвистика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин // Вестник МГУ. – 1997. – №2. – С. 386
- 4. Городникова М. Д.** Немецко-русский словарь речевого общения / М. Д. Городникова, Д. .О. Добровольский. – М. : Русские словари, 2001. – 381 с.
- 5. Имас А.В.** Клишированные выражения благодарности в немецком языке / А. В. Имас // Вестник МГУ. – 1996. – №1. – С. 189.
- 6. Кобозева И. М.** Немец, англичанин, русский. Выявление стереотипов национальных характеров / И. М. Кобозева – Москва : Столетие, 1968. – 656 с.
- 7. Ларина Т. В.** Вежливость как национально-специфическая категория / Т. В. Ларина – Воронеж : Наука, 2003. – 486 с.
- 8. Тер-Минасова С. Г.** Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – Москва : Столетие, 1981. – 211 с.
- 9. Формановская Н. И.** Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская Н.И. – Воронеж : Наука, 2003. – 486 с.

Вжеш Я. Л. Звертання як засіб експлікації ввічливості в німецькій і українській культурі

У пропонованій статті автор звертає увагу на мовленнєвий акт звертання як один з найбільш частотних комунікативних одиниць та як мовний засіб експлікації ввічливості в німецькій і українській культурі. Розглядаються та порівнюються особливості форм звернення в німецькій і українській культурі. Освітлюються форми звертань в різних відносинах: звернення до знайомого адресату, звернення до незнайомого адресату, звернення в діловому стилі, звернення за ім'ям, займенникові форми звертань, вживання ти/Ви форми.

Ключові слова: ввічливість, звертання, речова поведінка, міжкультурна комунікація, комунікативні стратегії.

Вжеш Я. Л. Обращение как способ экспликации вежливости в немецкой и украинской культуре

В данной статье автор обращает внимание на речевой акт обращение как один из наиболее частотных коммуникативных единиц и как средство экспликации вежливости в немецкой и украинской культуре. Рассматриваются и сравниваются особенности форм обращения в немецкой и украинской культуре. Освещаются формы обращения в разных отношениях: обращение к знакомому адресату, обращение к незнакомому адресату, обращение в деловом стиле, обращение по шимени, местоименные формы обращения, употребление формы ты/Вы.

Ключевые слова: вежливость, обращение, речевое поведение, межкультурная коммуникация, коммуникативные стратегии.

Vzheshch Y. L. Address as a means of explication of politeness in the German and Ukrainian culture

In this article, the author pays much attention to the speech act of address as one of the most frequent communicative units and as means of politeness explication in the Ukrainian and German cultures. Examined are the peculiarities of the form of address in the Ukrainian and German cultures. Enlightened and compared are the forms of address in different relations: address to the familiar addressee, address to the unknown addressee, address in the formal style, address by the name, pronoun forms of address, common and polite usage of the form you.

Key words: politeness, address, speech behavior, intercultural communication, communicative strategies.

Стаття надійшла до редакції – 05.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.111'32

Кіреєнко К. В.

КОНЦЕПТ «КОХАННЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРНО-МАГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Сучасним лінгвістичним дослідженням властивий динамічний, діяльнісний підхід до мови з обов'язковим урахуванням змісту, умов і цілеспрямованості протікання процесів мовлення. Провідними принципами мовознавчих розвідок стають антропоцентричний і функціональний. Вони передбачають погляд на мовні факти з позиції носія мови, увага зосереджується на структурі мовлення (мовленнєвого акту) і способах спілкування, мова досліджується у зв'язку з виконуваною нею соціальною функцією [1, с. 1].

Актуальність статті визначається також загальним посиленням інтересу до магії як культурного феномену, до магічної практики різних народів, зокрема й до магії вербальної. Це вимагає осмислення специфіки функціонування мови в цій сфері народного життя. У зв'язку з цим актуальним видається аналіз замовлянь як текстів, що функціонують у сакральній сфері буття народу й людини, виявляють різні аспекти реалізації магічної функції мови, репрезентують своєрідну картину світу, є продуктом особливої світоглядної системи [1, с. 1]. Пропонована розвідка є частиною комплексного лінгвістичного дослідження і має на меті виявити ознаки концепту «кохання» у свідомості ворожбитів української магічної традиції. Матеріалом аналізу послужили тексти збірок українських замовлянь «*Ви, зорі-зориці...: Українська народна магічна поезія: (Замовляння)*», «*Словесна магія українців*», «*Українські замовляння*», «*Українські чари*» [2; 3; 4; 5].

Перші дослідження семантичних особливостей замовлянь слов'янської магічної традиції і їхній зв'язок з давніми віруваннями репрезентовано працями П. Іващенко, М. Крушинського, В. Мансіккі, В. Міллера, М. Познанського. Дослідженням походження замовлянь займалися М. Грушевський, І. Огієнко. Реконструкційний напрямок, що вивчає замовляння як пратекст з притаманними йому архетипами представлений роботами Г. Барташевич, Л. Виноградової, С. Дмитрієвої, Е. Померанцевої, В. Топорова, В. Соколової. Сучасні вчені Г. Попов, О. Сидоров, В. Харитоновна вивчають замовляння як психічний феномен.

Про важливість фольклорної (міфологічної) моделі світу веде мову російський мовознавець Є. В. Урісон. Аналізуючи проблематику семантики, автор демонструє істотні розбіжності між знаннями, що зафіксовано в мовній картині світу, та побутовими уявленнями. Висловлюючи думку, що знання, котрі наявні в мовній картині світу, архаїчні й сягають своїм корінням у давнину, автор наголошує на плідності порівняння фольклорної, чи міфологічної картини світу з

мовною [6, с. 3-21]. Російська дослідниця М. В. Піменова також наголошує, що фольклорна картина світу відмінна від мовної як щодо змісту компонентів, так і щодо будови. Оскільки в фольклорній картині світу зафіксовані донаукові, наївні, міфологічні уявлення, набір найістотніших серед них, що був підданий концептуалізації, не збігається з представленим у мовній картині світу. Ті з фольклорних концептів, які на поняттєвому рівні збігаються з загальнокультурними, відмінні від них на рівні аксіологічному [7, с. 46-47]. Фольклорна картина світу була створена в результаті семантичного перекодування міфологічного та етнографічного нефольклорного матеріалу через систему фольклорних кодів шляхом узагальнення, типізації і перекладу культурних змістів на мову поетичної символіки [8, с. 122]. Відносини, що були створені між системою традиційних культурних смислів, яка утворює фольклорну картину світу, та мовними засобами, що її репрезентують, багато у чому відмінна від аналогічних у нефольклорній сфері. При цьому специфічними явищами фольклорної картини світу є формальність фольклорної лексики, широка парадигматичність і, як наслідок, узагальненість семантики фольклорного слова, а також семіотичність слова у фольклорі. У вербальній реалізації фольклорної картини світу знаходять своє відображення стереотипи традиційної народної культури, що є виражено у використанні специфічних формул для передачі стереотипної концептуальної ознаки [9, с. 11].

Замовляння яскраво виявляють три аспекти реалізації магічної функції мови: номінативний, предикативний та впливовий. Основна особливість магічної номінації в текстах замовлянь полягає в тому, що різного роду назви є словами-символами, що виявляють семантичну неелементарність, за ними закріплено цілий комплекс пропозицій, певна міфологема, вони виконують головним чином характеризуючу функцію. Назви денотативно співвідносяться не стільки з реальним світом, скільки з модельованим магічним часом-простором, з тією картиною світу, яка будується й репрезентується усією сукупністю заговірних текстів. Магічно-образне, символічне значення окремих слів виявляється лише в межах контексту: відмінна від причиново-наслідкового мислення логіка замовлянь зумовлює особливу синтагматику слів. Завдяки своєрідним семантичним зв'язкам між предикатами та актантами й детермінантами змінюються денотати й сигніфікати слів, і таким чином твориться своєрідна магічна картина світу, у якій актуалізовані зв'язки різних об'єктів за подібністю, суміжністю тощо. Магічна предикація встановлює й актуалізує особливі відношення між названими явищами [1, с. 8].

Проаналізувавши любовні замовляння української вербальної магічної традиції, ми виявили наступні ознаки концепту «кохання» в українській фольклорно-магічній картині світу:

Неминучість: кохання спіткає будь-де, від нього не втекти й не сховатися: *«Де ти його спобіжиш, де ти його заскочиш: чи в лузі, чи в*

дорозі, чи в наїдках, чи в напівках, чи у вечері, чи у постелі...» [4, с. 41-42]; «Візьми коня Халаміна, та посади Саламіна; меч йому дай у руки, пошли його на села, на города та на болота, на усякі міста; де його спобіжиш, де його заскочиш, там його січи...» [4, с. 43].

Константність: закохані будуть разом вічно: «Тоді його від мене заберете, як у мертвого на голові коси вирвете; тоді він від мене піде, як мертвий з того світа на цей вийде» [3, с. 77-78]; «Молодчику, ти красний паничку, вас є аж три. Один – на морі, другий – на війні, третій – на землі. Як вам усім трьом разом за одним столом не снідати, не обідати, не повечеряти, так нас нікому не розлучити, ні старому, ні молодому, і не тоді, як будуть кості троцити» [3, с. 77-78]; «...щоб ти мне тоді покинув, коли найдеш той віск» [4, с. 47]; «...щоб нас друга не розлучила» [3, с. 77-78]; постійний ріст, розвиток, збільшення та посилення почуття: «...а його любов хай **росте**» [3, с. 76].

Каритативність: ласка, доброта, прихильність: «Як от Бога, так і од тебе, Іване, уся ласка, доброта на мене» [4, с. 37]; «Я проти тебе з ласкою, ти до мене з **добротою і з ласкою**» [4, с. 37]; «У мені очі соколині, а брови соболині, а у тебе **добра ласка** на мене» [4, с. 37]; «Як не покидати корові теляти, так не покидати матері дитяти, і так не покидати родженому, хрещеному, молитвеному (ім'я) роджену, хрещену, молитвену (ім'я)» [3, с. 77-78]; «...а тоді **жалів...**» [2, с. 228]; «Як ти, місяцю, сяєш Богові й людям, Щоб я так **сіяла і вгодна** була Богові, (Івану) та людям» [2, с. 221]; «Щоб я була красива і ясна, як те сонечко красне і ясне. Рождена, хрещена, молитвена (ім'я) родженому, хрещеному, молитвеному (ім'я) **найсама краща**» [3, с. 77-78]; «...освіти мене, рабу Божу, перед усім миром християнським: **добротою, красою, любощами й милощами**; щоб не було ні **любійшої, ні милійшої** о раби Божої народженої, молитвяної (Марії). Яке ти ясне, величне, прекрасне; щоб і я така була **ясна, велична, прекрасна** перед усім миром християнським на віки віків» [2, с. 219]; «...щоби моє личко було ясне-красне, як сонечко. Позбавлю я росу, а збавлю з жінок, з панів повагу, з попів пиху, з парубків гордість, а з дівок красу» [2, с. 220]; «...раба Божого (Івана) до раби Божої (Марії) **золотом покажуся**» [2, с. 223]; «Як сеся застава не пуцає воду на лотоки, так би до тої (Марії) не пустила сватачів, окрім мене» [2, с. 226].

Залежність: неможливість бути без коханої людини: «Як сеся латиця не може бути без сорочки, так би ти (Іване), не міг бути без мене» [2, с. 224]; «Як полотно не може зробити без берда і ничилниць, так би ти (Іване) не міг бути без мене» [2, с. 224]; «Як сесі дві грядки ніколи не розходяться, так би тота (Марія) прив'язана була до мене» [2, с. 226]; «Як (ім'я чоловіка) не обійдеться без ніг, без очей, без рук, без рум'яного лиця, без щирого серця, так щоб (ім'я чоловіка) **не обходився без (ім'я жінки)**» [3, с. 76-77]; постійно думати про об'єкт кохання: «...усе мене на помислах мав» [4, с. 41-42]; «Щоб ти день і ніч думав про мене» [2, с. 234]; «...та все думав про мене (назва дівчачого імені) вовік

віка» [2, с. 234]; «...і щоб помисли (ім'я чоловіка) направлялися до (ім'я жінки) так, як проміння сонця направляють світло миру і добродетелі» [3, с. 76]; «...і щоб (ім'я чоловіка) створив у своїй уяві і погляді (ім'я жінки) так, як небо створено з зірками і дерево зі своїми плодами» [3, с. 76].

Страждання: плакати, поки не полюбити (тобто, почуття нав'язується через насилля): «Дай же, Боже, щоб за мною, (Марією), красунею, (Іван) так **плакав**, аж поки не полюбив» [2, с. 228]; плакати, немов у нещасті: «...як несамоволно **плачуть** люди, на яких найшли нещасливі години, і плачуть, та ще й дуже, помилуй, Боже» [2, с. 228]; побиватися, немов за рідною дитиною: «...як корова за телям, як лошиця за лошам, як ослиця за ослям, як море за морем. Даруй же, Господи, щоб так за мною народженою, хрещеною і молитвяною рабою Божою Іван **плакав**» [4, с. 36]; «Як мати моя за мною побивається, так би за мною **убивалась**» [4, с. 45]; плакати, немов у неволі за рідними: «...як невольники й невольниці **плачуть** за батьком та за матір'ю, за дітками маленькими. Даруй же, Господи, щоб так за мною народженою, хрещеною і молитвяною рабою Божою Іван **плакав**» [4, с. 36]; «**І плачуть**, ото як брат в неволі за сестрою» [2, с. 228]; «**І плачуть**, як всяка птичка за парою» [2, с. 228]; неволя: «Я свого чоловіка золотим **замком замикала**, срібні ключі поховала» [3, с. 77-78].

Хвороба: трясіння й трепет за об'єктом кохання: «...щоб він **трясся і трепетався** душею і тілом за мною» [4, с. 41 – 42]; печія в серці: «Як тоту коравку (онучу) пече огень, так би тебе серце пекло (Іване) за мнов» [2, с. 225]; «Як сесь ся мід пече у керечуні, так би тебе, (Іване) пекло серце за мною» [2, с. 227]; «Щоб твоє серце за мною так **топилось**, як топиться той віск» [4, с. 47]; тяжкість: «Як тій сорочці **тяшко** під тим тяском, так би тобі (Іване) **тяшко** було без мене» [2, с. 225]; біль: «**Беріть голки і шпильки, гордове каміння, бийте його і печіть, паліть і нудить**» [4, с. 39]; «...**бийте його...**» [4, с. 39]; «...там його **січи...**» [4, с. 43]; неспокій: «Нехай (ім'я чоловіка) без (ім'я жінки), родженої, хрещеної, молитвеної, **не зможе ні лягти...**» [3, с. 76-77]; «...**лежить – підніміть...**» [3, с. 76-77]; «не дайте йому **ні лежать...**» [4, с. 39]; «...там йому не дай **ні лежать...**» [4, с. 43]; «Нехай (ім'я чоловіка) без (ім'я жінки), родженої, хрещеної, молитвеної, **не зможе ні сісти...**» [3, с. 76-77]; «...як не можуть без плуга й ораня хліба їсти, щоб так не могли без мене **сісти**» [2, с. 220]; безсоння: «Як спить – **розбудіть...**» [3, с. 76-77]; «...не дайте йому **ні спать...**» [4, с. 39]; «...там йому не дай **ні спать...**» [4, с. 43]; «Як голубу без очей, так би тобі, раба Божя Марія, за мною без ночей» [4, с. 46]; апатія: «...і хай зробиться так, щоб згаданий (ім'я чоловіка) не мав бажання ні радість мати без (ім'я жінки)» [3, с. 76]; відсутність апетиту та спраги: «Нехай (ім'я чоловіка) без (ім'я жінки), родженої, хрещеної, молитвеної, **не зможе ні їсти...**» [3, с. 76-77]; «...не дайте йому **ні їсти...**» [4, с. 39]; «...там йому не дай **ні їсти...**» [4, с. 43]; «...і хай зробиться так, щоб

згаданий (ім'я чоловіка) не мав бажання ні їсти без (ім'я жінки)» [3, с. 76]; «Нехай (ім'я чоловіка) без (ім'я жінки), родженої, хрещеної, молитвенної, **не зможе ні пити...**» [3, с. 76-77]; «...не дайте йому **ні пить...**» [4, с. 39]; «...там йому не дай ні пити...» [4, с. 43]; «...там йому не дай ні пить...» [4, с. 43]; «...і хай зробиться так, щоб згаданий (ім'я чоловіка) не мав бажання ні пити без (ім'я жінки)» [3, с. 76]; невиліковність: «Щоб пив – не запив» [3, с. 77-78]; «...щоб він мене не запив...» [4, с. 41 – 42]; «...водою не запив...» [2, с. 234]; «...не заїв...» [2, с. 41 – 42]; «Щоб ти і їжею не заїв» [2, с. 234]; «...щоб спав – не доспав...» [3, с. 77-78]; «...сном не заснув» [2, с. 234]; «...з іншими не загуляв...» [4, с. 41-42]; «...не дайте йому **других любить...**» [4, с. 39]; «...там йому не дай ні інших любить...» [4, с. 43]; «...**других не любив...**» [2, с. 228]; божевілля: «...з ума зіходив...» [2, с. 234]; смерть: «...умірав за мною, як риба за водою» [2, с. 234]; «Як дуже зілля кипить, – милий поверх дерева летить; як не дуже – о половині дерева, і так поб'єця» [2, с. 230].

Отже, в українській фольклорно-магічній картині світу любов – це передусім залежність, страждання (плач і неволя) та хвороба (трясіння й трепет, тяжкість, біль, неспокій, безсоння, апатія, відсутність апетиту та спраги, невиліковність, божевілля та смерть), а вже потім ласка, доброта та прихильність. У той час коли в українській мовній картині світу ознаки любові як хвороби та страждання зовсім не представлені, але натомість її репрезентовано як глибоку сердечну прихильність, внутрішній душевний потяг, повагу і шанобливе ставлення до людини, пестування, захоплення та милування [10]. Плідним для подальших студій у цьому напрямку ми вважаємо розвідки щодо виявлення ознак концептів «love» та «amour» англійської та французької фольклорно-магічних картин світу.

Список використаних джерел

1. Остроушко О. А. Семантико-синтаксична структура текстів українських замовлянь : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Оксана Андріївна Остроушко. – Дніпропетровськ, 2002. – 24 с. **2. Ви, зорі-зориці...** : Українська народна магічна поезія : (Замовляння) / Упоряд. М. Г. Василенко, Т. М. Шевчук ; Передм. М. Г. Василенка. – К. : Молодь, 1991. – 336 с. **3. Словесна магія українців [Текст]** / упоряд. В. П. Фісун. – К. : Бібліотека українця, 1998. – 104 с. **4. Українські замовляння** / [упоряд. М. Н. Москаленко ; авт. передм. М. О. Новикова]. – К. : Дніпро, 1993. – 309 с. **5. Українські чари** / Упоряд. О. М. Таланчук. – К. : Либидь, 1992. – 96 с. **6. Урисон Е. В.** Языковая картина мира vs обиходные представления (модель восприятия в русском языке) / Е. В. Урисон // Вопросы языкознания. – 1998. – № 2. – С. 3 – 21. **7. Пименова М. В.** Языковая картина мира : учеб. пособ. ; изд. 2-е, испр. и доп. / Марина Владимировна Пименова. – Кемерово : КемГУКИ, 2011.

– 106 с. (Серия «Славянский мир». Вып. 7). **8. Путилов Б. Н.** Фольклор и народная культура : монография / Б. Н. Путилов. – СПб : Наука. – 239 с. **9. Черванева В. А.** Пространство и время в фольклорно-языковой картине мира (на материале эпических жанров) / В. А. Черванева, Е. Б. Артеменко. – Воронеж : ВГПУ, 2004. – 184 с. **10. Киреенко Е. В.** Репрезентация понятийных признаков концепта ЛЮБОВ / КОХАННЯ в украинской фольклорно-магической картине мира / Е. В. Киреенко // Когнитивная лингвистика : новые парадигмы и новые решения : сборник статей / отв. ред. М. В. Пименова. – Москва : ИЯ РАН, 2011. – 896 с. (Серия «Концептуальные исследования». Вып. 15). – С. 612 – 618.

Киреенко К. В. Концепт «коханья» в українській фольклорно-магічній картині світу

Стаття присвячена когнітивному аналізу українських любовних заговорянь з метою виявлення ознак концепту «коханья» у сакральних текстах вербальної магічної традиції. Автор статті доходить висновку, що в українській фольклорно-магічній картині світу любов – це передусім залежність, страждання (плач і неволя) та хвороба (трясіння й трепет, тяжкість, біль, неспокій, безсоння, апатія, відсутність апетиту та спраги, невиліковність, божевілля та смерть), а вже потім ласка, доброта та прихильність.

Ключові слова: вербальна магія, заговоряння, фольклор, картина світу, концептуальний аналіз.

Киреенко Е. В. Концепт «любовь» в украинской фольклорно-магической картине мира

Статья посвящена когнитивному анализу украинских любовных заговоров с целью определения признаков концепта «любовь» в сакральных текстах вербальной магической традиции. Автор статьи приходит к выводу, что в украинской фольклорно-магической картине мира любовь – это прежде всего зависимость, страдание (плач и неволя) и болезнь (трясение и трепет, тяжесть, боль, беспокойство, бессонница, апатия, отсутствие аппетита и жажды, неизлечимость, сумасшествие и смерть), а уже затем ласка, доброта и благосклонность.

Ключевые слова: вербальная магия, заговоры, фольклор, картина мира, концептуальный анализ.

Kireienko K. V. Concept «love» in the Ukrainian folklore-magical world model

The article focuses on the cognitive analysis of Ukrainian love spells for the purpose of determination of conceptual features of love in the sacred texts of the verbal magic tradition. The author of the article concludes that in Ukrainian folklore and magical view of the world love is primarily dependence, suffering (crying and captivity), and disease (shaking and trembling, heaviness, pain, anxiety, insomnia, apathy, lack of appetite and

thirst, incurability, madness, and death), and only then it is tenderness, kindness, and benevolence. The article focuses on the cognitive analysis of Ukrainian love spells for the purpose of determination of conceptual features of love in the sacred texts of the verbal magic tradition.

Key words: verbal magic, spells, folklore, world model, conceptual analysis.

Стаття надійшла до редакції – 19.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811 111 ‘371

Khomyak N. V.

SOME ASPECTS OF LANGUAGE MAKING

The relations of language and world make the essence of a global language function – representation of thinking in a process of communication. The real functioning of language presents a ceaseless process of verbal communication of the people, so language becomes a necessary mechanism for human society to accumulate knowledge and experience and pass them to oncoming generations.

The process of thinking is realized on the basis of words and sentences as empirical, material form of ideal reality. Natural language is not only the means of cognition the environment. Every idea being materialized in a form of any meaningful unit of a language hierarchy takes part in the process of thinking. That is why language and meaning are the two closely interrelated notions. The opinion that ‘the notion of language is to a certain degree a notion of meaning and every theory which ignores the semantic aspect of language cannot be a theory of language’ [1; 2] is fully justified and really, it is hardly possible to exclude the semantic aspect from linguistic studies, and all investigations concerning language appeal to semantics in evident or latent form.

Language generalizes and differentiates the properties and relations of the outside world, keeps social and historical information reflected in names, at the same time satisfying the needs of the people, expressing all emphatic and pragmatic peculiarities pertaining to a communicative act.

Human language is a functional system of semiotic nature which is intentionally used by the humans as a perfect means of communication and cognition which within language make the inseparable and interacting whole. Alongside these two functions and as their part and parcel there works the nominative function as the reflection of our thinking processes, and here it

would be more justified to speak sooner on the unity of language three planes – Language, Thought and Speech.

The origin of new meanings or new nominative structures may take place differently, depending on the type of the onomaciological process which falls into two stages – transposition and identification.

At present it is common to recognize that the contensive part of language structure reflects all aspects of language functioning with reference to the real and imaginary facts of life which get their names in communicative acts. Such position is a tribute to a long tradition of semantic and communicative research in world linguistics.

The informative aspect of language is its semantic sphere, in a broad sense, and very particular realization of a nominative unit, mostly a word, relates to the nominative sphere providing first and foremost function of language – to represent a human thought. So, nomination presents both the relation of language units to extralinguistic facts and situations, and the relation to the objects of the outside world presented in a mental sphere of a human in a form of images involving all the complex of features of a referent.

In a broad sense the informative aspect of language makes its semantic sphere, and a very particular realization of a linguistic unit, mostly a word, relates to the nominative sphere providing first and foremost function of language – to represent a human thought. The process of nomination is simultaneously presented with the relation of language units to the extralinguistic facts and situations, and their relation to the objects of the outside world imprinted in a mental sphere of a human in a form of images involving all the complex of features of a referent. In the whole the features of a referent, reflected in our consciousness, make a semantic paradigm or image-schema [Johnson] with the components of a different level of abstraction. The number of prognostic image-schemas to fix and contain the imprints of new facts of reality is almost ceaseless on that ground that the possibilities of human cognition constantly grow. Though not so long ago in linguistic papers there reigned the term ‘paradigmatic sphere’, which replaced that of ‘association’ given by Saussure [3] with the paradigms or associative families in which ‘a particular word is like a centre of a constellation’ or ‘the point of convergence of an indefinite number of coordinated terms’ that float around’ within’ one or more associated series’, now it is common to regard the informative potential in a conceptual sphere of human mind as the domain of cognitive semantics. The notion of a term ‘image schema’ [4] is equipotent to that as a paradigm, or semantic field, or frame, or prototype [5], all of them reflecting the systemic relations of the elements constituting any language: ‘An image schema is a recurring structure of or within our cognitive processes, which establishes patterns of understanding and reasoning. Image schemas emerge from our bodily interactions, linguistic experience and historical context [4]. Especially Johnson maintained that image schema are regularly recurring embodied patterns of experience.

In contemporary cognitive linguistics, an image schema is considered as an embodied prelinguistic structure of experience that motivates conceptual metaphor mappings. Evidence for image schemas is drawn from a number of related disciplines, including work on cross-modal cognition in psychology, from spatial cognition in both linguistics and psychology, and from neuroscience. The term 'prelinguistic structure' to our mind presents the same notion as 'presemantics' [6] and it seems reasonable to draw the line of demarcation between these two notions. When semantics describes the linguistic signs in relation to their referents and this relation is disposed in a human mind in a shape of a reflective system, there arises the need to realize all the potential of language facts to a more or less degree connected with the given act of description and nomination. In fact, this is the type of a paradigmatic description of linguistic signs of a certain class which with the necessity precedes the recognition of a unit in question. In other words, the content part of a sign gives a single representation of a referent alongside all the varieties of relations and interrelations of this referent in the outside world, that is why the process of a semantic interpretation of a linguistic sign makes simultaneously the sum of sense and cognition. So it comes out that whatever is the terminological label, the essence of the phenomenon remains the same: the contentive or informative basis of any language fact is formed through the conceptual procedures of reflection, generalization and thinking as part and parcel of cognitive processes.

As a vocabulary is not homogeneous in its composition a message may include the words of different stylistic value what first of all depends on a role status of interlocutors and speech situation. Here also would be right to emphasize the character of a communicative act as the first signal to a nominative process: exactly in conditions of a speech act a new nominative unit may arise, or the old one may develop its meaning in that direction which is in demand for a given situation and does not contradict to its *semantic paradigm*.

In agreement with our pattern of the meaning structure [7;8;9] the semantic load of a linguistic unit includes all lexico-semantic paradigm, i.e. all the aspects of a sign behaviour in different linguistic positions registered paradigmatically. Such paradigm includes obligatory positions as intralinguistic components of meaning, pertaining to the very nature of a linguistic unit and non-obligatory. imposed by the extralinguistic factors. The latter ones, in their turn, may with the time acquire their legitimate status in the composition of paradigmatic/schematic/conceptual meaning of one or another linguistic sign. It is worth to remark once again that every new nuance of a sign meaning depends on the internal – paradigmatic and external – syntagmatic factors. When represented for the first time in some new aspect of meaning the sign in question is simultaneously regarded as the result of a nominative act, so arises the nominative meaning as the fact of speech.

It is to remember that semantic paradigms / image schemas are dynamic embodied patterns and take place *in* and *through* time. Moreover,

they are not simply visual but multi-modal patterns of experience. For instance, consider how the dynamic nature of the containment 'schema' is reflected in the various spatial senses of the English word *out*:

- (1a) John went out of the room.
- (1b) Mary got out of the car.
- (1c) Spot jumped out of the pen.

In the most prototypical of such cases the landmark is a clearly defined container. However, *out* may also be used to indicate those cases where the trajector is a mass that spreads out, effectively expanding the area of the containing landmark:

- (2a) She poured out the beans.
- (2b) Roll out the carpet.
- (2c) Send out the troops.

Finally, *out* is also often used to describe motion along a linear path where the containing landmark is implied and not defined at all:

- (3) The train started out for Chicago.

Behind any lexical unit there stands a fragment of reality, fixed in human mind as its meaning. The structured character of meaning is explained by the fact that no object or phenomenon appear to be isolated imprints of reality. They are first reflected in human mind in infinite multitude of forms and states making the whole – the nominative meaning of a word, i.e. the meaning which stands behind the name. Either generalized or concrete meaning is actualized in speech acts this depends on that semantic function which a given lexical unit fulfils in speech acts. Accordingly these are intralinguistic functions presented in any of three semantic functions – denotative, significative and implicative, and a pragmatic, extralinguistic function actualized depending on a situation and individual task.

When the relation between a sign and a referent is clear and unambiguous we can say that the one denotes the other, i.e. denotative component of meaning has been realized. When, however, the sign evokes in addition various associations (psychological, social) the connotative components (significative and implicative in fact) take their foreground.

All the concomitant associations accompany not only the units of the lexical status, but also the word combinations, sentences and texts too being implied if not strictly defined.

Functional approach to language study helps to understand the regularities in the realization of the main linguistic functions, including the nominative function. And here we come into contact with the linguistic signs which are bilateral in their nature according to language dichotomy principle: no communicative act, no thinking process can take place without linguistic signs which represent some idea and are material in their essence as possessing sound and graphic form. Linguistic signs are conventional labels of things and phenomena of reality but their use is always situationally conditioned at any moment of time in any speech situation. With linguistic signs as lingual reflections of the outside world human language presents

accordingly: 1/ the living form of our thought and 2/ the vehicle of our thinking. In other words, human language functions as the means of verbalization of conceptual entities with the help of linguistic signs. Accordingly language simultaneously presents a system of verbal signs and patterns for building future speech units (paradigmatic sphere) and makes every particular realization of these units in a system (syntagmatic sphere). Thus, the nominative process is characteristic of double reference to reality: a/ in the system of signs – ready units of paradigmatic status, and b/ in actual speech, in the composition of linguistic units of a higher degree of complexity – phrases, sentences, combinations of words so as in the semantic modification of already existing signs in relation to a certain speech situation. Though, as it was above-mentioned, no process of language making can take place without participation of our the process of thinking which is realized on the basis of words and sentences as empirical, material form of ideal reality. Natural language is not only the means of cognition the environment. Every idea being materialized in a form or a word or sentence participates in the process of thinking.

The procedure of giving names is a complex phenomenon the essence of which is conditioned by the set of problems. First of all this process is connected with the results of designation by means of linguistic signs presenting the natural qualities of things and phenomena through their ideal forms-notions.

On the lexical level it is the process of word-formation that presents special sphere for patterning and making new units of lexical nomination. The nominative units that had been derived in accordance with the rules of patterning in fact are condensed syntactical structures of a non-predicative nature. And that is clear because every nominative process at the first stage is a reflection of a communicative situation and if to reproduce the mechanism of a derivational act we can see that in the meaning of a derivative is possible to discern some judgment or situation in a condensed form, thus every derivational act is the act of nominalization: sentence → word. The units resulting the process of morphological transposition are regarded as presenting the class of motivated derivative words of primary nomination on that ground that the derivational way is clear and answers to the rules of patterning [10].

One more procedure in word-making is that which is based on the semantic shift in the meaning structure of a lexical unit – from the first, primary meaning the secondary, more generalized meaning. So, it is a speech act where a new nominative unit may arise or the old one may develop its meaning in that direction which is in demand for a given situation.

The influence of extra-linguistic reality at every given moment of nomination is of great importance as determining the choice of language units in order to express adequately the communicative situation so as a physical or emotional state of the interlocutors. The social background plays a significant role in the acts of nomination as rendering most essential information of the people occupying different niches in life: poor/rich, young/old, educated/non-

educated/semi-educated/low-educated, etc. The vocabulary is not homogeneous in its composition: here may be included the units presenting all language levels with the phonemes being not excluded. Here it would be right to emphasize the communicative nature of a nominative process as its first stage. Exactly in conditions of a speech act a new nominative unit may arise, or the old one may develop its meaning in that direction which is in demand for a given situation and does not contradict to its semantic paradigm.

Language differs from all other semiological systems as characterized by the double modus of existence – the main principle of its structural organisation.

At present it is a commonly recognized fact that language structural organisation cannot be adequately described only as internal organisation (“pure relations”), as was put by the representatives of a Copenhagen school, not relating to the facts and events which become the object or every other act of nomination. The informative aspect of language lies in its semantic sphere, in a broad sense, and very particular realization of a nominative unit, mostly a word, relates to the sphere providing first and foremost function of language – to represent a human thought. So, nomination is both a relation of language units to real facts, situations and the objects presented in a mental sphere of man in a form of images involving all the complex of features of a referent (D+S+I) being realized in a verbal communication and designation of these facts (referents).

The very procedure of lexical nomination usually undergoes two stages – transposition and identification. Transposition is the nominative act proper, intralinguistic in its essence: the chance for a new word to be registered in a vocabulary on this stage is not too great. Though, if a new word gets recognition in the community of native speakers, the chances to acquire a legal status in a given language increase. This stage is known as identification.

The units of lexical nomination are subdivided into two classes: units of primary and units of secondary nomination. Within the theory of lexical nomination they are coined in accordance with the rules of a certain type of transposition.

1. Morphological transposition (another term ‘structural’) covers such processes of word-formation as affixation, agglutination, composition, compound derivation, abbreviation and back-formation. The derivatives, accordingly, present the units of primary nomination. The elements of a derivative are disposed in a linear way and, in essence, present classic syntagmatic sequences of ‘determinant/determinatum’ type? Which, onomasiologically present the basis of nomination – onomasiological basis (OB) and onomasiological sign(OS) – the element, adjoining to OB.

2. Syntactic transposition lies in the basis of conversion as a derivational act. This term is given by professor Morokhovsky who took into consideration the syntactical principle, i.e. disposition of a word in a sentence structure. Paradigmatic transposition is another terminological definition suggested by professor Smirnitsky and is based on the principle of

paradigmatic oppositions. And, at last, the term – morphosyntactical transposition – was given by academician Yartseva and takes into consideration the typological features of synthetic languages. The first two terms mostly characteristic for modern English, analytical in its structural type. Exactly this feature of English language provides a high degree of the words derived to the rule of conversion as a derivational act.

3. Semantic transposition lies in the basis of semantic expansion in direction to a more abstract, more generalized meaning /D→ S→ I/ or in a reversed order /S← D/. As a result, these are the units of secondary nomination known in stylistics as metaphoric and metonymic usages with a semantic shift in their meaning structure. It is worth noting here that the traditional opinion that metaphoric and metonymic usages are the fact of the meaning transference is not very correct. The semasiological transformations can arise only in a case when the words of different lexico-semantic groups unexpectedly meet in a speech chain. And a metaphor is not a 'transference' of a meaning of one object on another but a relation of the two types of lexical meanings realized simultaneously in certain unpredicted combinations. In order to understand a word in its new meaning we use the principle of semasiological analysis which proves that a lexical nomination is not one-time act of labeling reality as it takes place in morphological transposition. This is the act that can be reproduced many times on the same lexical material depending on a communicative and pragmatic task of a speaker.

E.g.: 'The landlady is a cockroach. Yes, she is a cockroach'.

Landlady	cockroach
D / human, female/	≠ D / insect, parasite/
S makes harm in a given situation	= S / makes harm to humans/

In a given example the semasiological procedure the essence of which lies in comparing the components of semantic paradigms of words in question prompts us that 'cockroach' here is a metaphor and only on the level of significative components of meaning the combination of the words seems adequate. Quite clear that in a systemic vocabulary this word will not be registered with this purely occasional meaning.

'He made his way through the perfume and conversation.' (I. Sh.)

way through	perfume
D	≠ D
↕ S	≠ S ↕
I	= I
way through	conversation

Using the same analytical procedure we can see that paradigmatically the words are rather distant and cannot be combined neither on the level of denotates nor on the level significates. Only through our associations on the level of Implicates the semantic compatibility can take place and the words 'perfume' and 'conversation' in a given phrase be qualified as the cases of metonymy.

Semantic transposition is exactly that mechanism of nominative processes which works on the principle of association. As a rule the new nominations are stylistically coloured but this fact never means that they must be regarded only as stylistic devices: originality and novelty of a unit alongside with other factors stimulate also the process of borrowing foreign words. Informal speech is that sphere where new nominations on ready lexical material may be found more than frequently. And when developing new meanings a lexical unit retains its contensive structure." A word may be both literal and metaphoric simultaneously, just as it may simultaneously support many different metaphors, may serve to focus into one meaning many different meanings" [10] and this specific property exposing nothing more but very nature of a linguistic sign, its asymmetry:

- "I could build you a teaser here, said Bosinney, breaking the silence at last. "I daresay", replied Soames dryly. "You haven't to pay first" /J.Galswothy, The Man/

- The pavement were all eyes and thick jostling bodies. / J. Priestly, The Angel Pavement/.

Enrichment of vocabulary by means of a semantic transposition may result in the units, different semantically and structurally but belonging to the same lexicological level. The units of secondary nomination may be subdivided into two large classes: the units of non-direct nomination: here we deal with lexical units acquiring their new stylistic meaning, and those of indirect nomination presented with phraseological units with their own semantic structure.

There are many specific types of a semantic change brought about by shifting relations between 'sign' and 'referent'. Attempts to classify them under mutually exclusive headings are hopeless, because more than one factor often comes into a play in a given instance and the results of the change may be variously described rather frequently. Contamination of the two stylistic components is not rare: This train was still roaring across the screen when Turgis [...] heard a voice... (J. Priestly, The Angel Pavement). In this example we may see that the denotative, central meaning of a verb to roar – "to emit the loud, deep sound characteristic of some savage or enraged beasts, e.g. a lion or bull"- shifts gradually to the significative one "the loud or boisterous sound of talking singing, etc.," and then is applied to inanimate things, as 'cars roaring past their houses". The last case is a type of cognitive metaphor.

Not less interesting is to understand how the concepts within a new nominator take shape in a case of morphological transposition and here we resort to the onomaciological analysis the essence of which lies in stating the

types of relations between the fact of reality and a fact of language. This analysis is most explicit and helpful in relation to a derivative as a result of morphological transposition. In the units of primary nomination of a motivated type with the help of this analysis a new meaning can be easily deduced. We call these units as derivatives the properties of which are provided with their constituents as ready units and the rule applied. In other words, derivatives onomasiologically are designations of the unknown through the known: they combine a new experience with an old one in a discrete form. A derivative as a result of the nominative act helps to associate a designated object of reality, or action, or property with those, known from preceding experience. It is easy to see that a communicative principle of actual division works here as successfully as in syntactic analysis.

With every formal operation – derivational step – only two constituents enter into relations of derivativeness making by this an onomasiological structure, in which one of the constituents makes the basis of nomination, another renders some new information. As ‘the known – ‘theme’ we distinguish that constituent in a derivative structure which functionally makes the basis of nomination /onomasiological basis – OB/ reflecting some human experience. In a syntagmatic sequence ‘determinant/ determinatum’ in most cases it occupies the latter position. Every new information – ‘the unknown – rheme’ we call as the onomasiological sign / OS / and this is a ‘determinant’. This method helps to overcome a purely descriptive approach to the word study /morphemic analysis/ and show how all word-forming procedures take place in the acts of communication.

Such approach makes it easy to deduce the meaning of a derivative resulting the acts of derivation with the help of reconstruction. In language all processes of derivation follow the rule of analogy which is realized with the help of a pattern. Patterning is a universal fact in human life and central to human behavior, so it is not surprising that in our speech we use this principle of word-forming so widely. Every new fact can be compared with the analogous fact in the past and by this disposed in a certain niche of our memory. So, the law of analogy is a leading principle in patterning language facts because always plays an important role ‘in preservation or redistribution of linguistic material and uses old material for its innovation’[3]. To see how a new nominative unit got its present shape, we must trace all the derivational steps in their sequence, in other words, reconstruct all the stages of its transformation:

E.g.: the compound derivative ‘honeymooner’:

R1 → N + N = N
 ↓ ↓
 OS OB – derivational act of composition;

R2 → N → V
 ↓ ↓

OB OS – derivational act of conversion, in which as the basis of nomination we take all the semantic paradigm of a starting word, while the resulting unit manifests the narrowed meaning and fulfils the function of an onomaciological sign;

$$\begin{array}{l} R3 \rightarrow V+-er = N \\ \downarrow \quad \downarrow \\ OS \quad OB - \text{derivational act of suffixation.} \end{array}$$

It is worth mentioning that in cases of suffixation and postpositive agglutination derivational morphemes fulfill the classifying function and on this ground make the onomaciological basis of a derivative word. It is explained by the fact that in a composition of the whole onomaciological structure they are perceived as already known general information of a lexico-grammatical class a nominator in question is to be referred to.

E.g.: In fact I early took in that I was unlovable. Nobody singled me out, nobody gave me their attention.

$$\begin{array}{l} R_1 \rightarrow V + -able = Adj \\ R_2 \rightarrow un- + Adj = Adj \end{array}$$

In a room he could see little marble-topped tables with wirework legs.

$$\begin{array}{l} \text{Marble-topped } R_1 \rightarrow N + N = N \\ R_2 \rightarrow N + -ed = Adj \end{array}$$

$$\text{wirework } R_1 \rightarrow N + -work = N$$

In cases of prefixation and prepositive agglutination the role of a basis belongs to a stem on account of their modifying function: the prefixes and prepositive agglutinators do not change the lexico-grammatical status of a derivative but only attach some shade to the whole meaning:

$$\begin{array}{l} \text{E.g.: } \text{lovable} \rightarrow \text{unlovable} \\ \text{understand} \rightarrow \text{misunderstand} \\ \text{trust} \rightarrow \text{distrust} \\ \text{wellbred} \rightarrow \text{illbred} \end{array}$$

In case of composition compound derivatives display two types of semantic redistribution in their onomaciological structure known as *endocentric* and *exocentric*.

The first type is presented with a syntagmatic sequence ‘determinant/determinatum’ fully correlating with communicative principle ‘onomaciological sign/onomaciological basis’:

$$\text{E.g.: } \text{toothpowder} \rightarrow \text{tooth /OS/} + \text{Powder /OB/}$$

icecream → ice /OS/ + cream /OB/

The second type includes the coinages of idiomatic type, though their motivation is to a degree obscure, and the onomaciological basis is to be sought for beyond the structure of a derivative: a prompt may follow either on the hand of a distribution, or found by reference to some socio-historic facts by means of a procedure of semaciological analysis which works very well in cases of a semantic transposition.

By their onomaciological structure the compounds of idiomatic type are *exocentric* and are regarded as the units of indirect nomination, realizing semantics through some indirect, contiguous notions:

‘One of his favourite haunts was Tony’s on 52-nd Street. Tony’s was superficially indistinguishable from an ordinary speakeasy. (J. Priestly, *The Angel Pavement*.)

In the text is meant the place where alcoholic drink was sold illegally. To understand this coinage right we appeal to extralinguistic facts, as here ‘the law of prohibition’ in USA in the twenties of the 20 century.

Language plays a great role in verbalizing the conceptual entities in a form of nominative units. And nomination is that range of language that represents reality through reflective ability of human consciousness generalizing the existing notions and establishing the new ones. As a result of nomination a fragment of reality is given a name-label. The fragment of reality, being reflected and objectified, makes a nominative meaning. The essence of language nomination lies in the fact that in the course of it we simultaneously render the information about something and designate this something; so communication and designation make the two sides of the same process.

References

1. Арутюнова Н. Д. Логические теории значения / Н. Д. Арутюнова // В кн. : Принципы и методы семантических исследований. – М. : высшая школа, 1976. – С. 56 – 124.
2. Арутюнова Н. Д. К проблеме функциональных типов лексического значения / Н. Д. Арутюнова // В кн. : Аспекты семантических исследований. – М. : Наука, 1980. – С. 156 – 249.
3. Saussure F.de De Saussure’s system of linguistics / F. de Saussure // In: Current trends in European and American linguistics. – Vol. 3. – The Hague – Paris, 1966. – 612 p.
4. Johnson M. The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding / M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 2007. – 382 p.
5. Rosch E. Cognitive Representations of Semantic Categories / E. Rosch // Journal of Experimental Psychology: General. – Vol.104. – No. 3. – 1975. – P. 192 – 233.
6. Вардуль И. Ф. Основы описательной лингвистики / И. Ф. Вардуль. – М. : Наука, 1977. – 428 с.
7. Хомяк Н. В. Формирование номинативного значения / Н. В. Хомяк // В сб. Язык: история и современность (межд. сб. науч. статей) – Луганск, 1999. – С.

111 – 119. **8. Khomyak N. V.** Semasiological approach to the word study / N. V. Khomyak // Вестн. Луг. Госун-та. – Луганск, 2002. – С. 111. **9. Khomyak N. V.** Language functional reality / N. V. Khomyak // Актуал. проблеми іноз. філол: лінгвістика та літературознавство. Міжвуз. зб. наук. ст. – Ніжин, 2004. – С. 139 – 145. **10. Уфимцева А. А.** Лексическая номинация (первичная, нейтральная) / А. А. Уфимцева // В кн. : Языковая номинация. Виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 154 – 218.

Хомяк Н. В. Деякі аспекти утворення мовленевих актів

Мова відіграє величезну роль у процесах вербалізації концептуальної реальності у вигляді номінативних знаків, оскільки номінація являє собою ту сферу мови, яка репрезентує реальність за допомогою рефлексорної особливості людської свідомості, узагальнюючи вже існуючі поняття і створюючи нові. Відбитий і об'єктивований образ об'єкта реальності і являє собою номінативне значення як одночасний результат мовленнєвої, комунікативної та свідомої, когнітивної діяльності людини. У статті описано механізм ономазіологічного процесу для лексичних одиниць первинної та вторинної номінації.

Ключові слова: лексичні одиниці, номінація, ономазіологія, мовна та когнітивна діяльність.

Хомяк Н. В. Некоторые аспекты образования разговорных актов

Язык играет огромную роль в процессах вербализации концептуальной реальности в виде номинативных знаков, поскольку номинация представляет собой ту сферу языка, которая репрезентирует реальность посредством рефлексорной особенности человеческого сознания, обобщая уже существующие понятия и создавая новые. Отраженный и объективированный образ объекта реальности и представляет собой номинативное значение как одновременный результат речевой, коммуникативной и сознательной, когнитивной деятельности человека. В статье описан механизм ономазіологічного процесса для лексических единиц первичной и вторичной номинации.

Ключевые слова: лексические единицы, номинация, ономазіологія, речевая и когнитивная деятельность.

Khomyak N. V. Some aspects of language making

Language plays a huge role in the verbalization of conceptual reality in the form of nominative sign, because the nomination is the sphere of language, which represents reality through reflex features of human consciousness, summarizing the existing concepts and creating new ones. The reflected image of the object and the objectified reality and is a nominative value as a result of simultaneous voice, and conscious of the communicative, cognitive human

activity. This article describes a mechanism for the onomasiological process of lexical units of primary and secondary nomination.

Key words: lexical units, nomination, onomasiology, speech and cognitive activity.

Стаття надійшла до редакції – 13.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 81'42:82-92

Косенко О. П.

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В МАС-МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ

Засоби масової інформації є одним з основних джерел формування масової свідомості та коректування суспільної думки, якщо вона відмінна від офіційної. Мас-медійні тексти, хоча і висвітлюють подію з різних точок зору, слугують інструментом класового контролю, передаючи офіційну думку за допомогою «закодованої знакової системи», яку являє собою мова преси, впроваджують певні цінності і викоринують інші.

У зв'язку з цим питання впливу, маніпуляції на будь-якому рівні (графічному, лексичному, синтаксичному) набувають особливого значення. Маніпуляція вивчається в межах психології, соціології, політології, філософії (Р. Р. Гарифуллін, Є. Л. Доценко, С. Г. Кара-Мурза, О. О. Леонтьєв, Г. Г. Почепцов, Є. І. Ходаківський, Г. Шиллер та ін.); велика кількість робіт присвячена маніпулятивним технологіям у рекламі (Г. О. Абрамова, Н. Л. Волкогон, Л. М. Киричук, Т. І. Краско, С. В. Леонтьєв, Дж. Ліч); є лінгвістичні роботи з маніпулювання (Т. Г. Добросклонська, Г. М. Подшивайлова, О. В. Дмитрук, І. Г. Катенєва). Проте проблема залишається актуальною, оскільки постійно існує інтерес до розробки нових технологій з маніпулятивного впливу, а саме мовленнєвих механізмів, які б зробили цей процес непомітним для споживача інформації.

Мета нашої роботи – розглянути лінгвістичні засоби маніпулятивного впливу в мас-медійних текстах.

До лінгвістичних засобів ми відносимо лексичні одиниці, стилістичні та риторичні прийоми, синтаксичне оформлення, а також структурно-семантичні особливості, які в поєднанні або окремо застосовуються для маніпуляції свідомістю адресата.

Аналіз сучасних україно-, російсько- та англійських текстів преси показує, що будь-якому тексту медійного дискурсу властива певна

схема, яка допомагає створити таку «інформаційну картину світу», яка зумовила б ставлення читачів до того, що відбувається, їх уявлення про життя, сприяла б формуванню політичних, економічних та етичних ідеалів і переконань, а також певних мотивів і стимулів поведінки. Тобто матеріали інформаційного жанру, організовані за певною макроструктурною схемою (за Т. ван Дейком і В. Кінчем), психологічно впливають на людську підсвідомість, направляючи її в те або інше русло [1]. Наприклад, заголовки і підзаголовки є сильними позиціями тексту, які привертають увагу та підсумовують макроструктуру всього тексту. Їхнє графічне виділення також впливає на рівень сприйняття інформації (лише певна кількість цільової аудиторії читає статті до кінця, у такому разі аттрактивність цих структурних категорій має дуже велике значення). Пор. назви статей, що містять пряму мову, фразеологізми, слова з негативною конотацією: *Медведев: «Мы никогда не обещаем невозможного, а все возможное делаем»* (КП від 28.11.2011); *Хто не встиг – той запізнився: Близнюк закликає завершити приватизацію житла* (Gazeta.ua від 22.11.2011); *Jefferies: I was forced into a corner* (The Guardian від 28.11.2011); *Зона евро становится крайне опасной* (НГ від 28.11.2011); *Egypt's elections are a dangerous crossroads, warns military junta* (The Guardian від 28.11.2011).

Однією з умов успішної маніпуляції є її непомітність, коли реципієнт «вірить, що все, що відбувається, є природним та неминучим» [2, с. 43]. У такому випадку в нагоді можуть стати евфемізми – слова або вислови, що, на думку одних дослідників (А. Кацев, Н. Клушина, Л. Крисін, О. Шейгал), здатні вуалювати, затемнювати факти, які можуть викликати антипатію або негативну оцінку з боку суспільства. Інші ж (Н. Босчаєва, Г. Макарова) вважають евфемізми засобом пом'якшення вислову, що гарантує безконфліктне спілкування. У будь-якому разі, евфемізми, зазначає Ю.С. Баскова [3], володіють високим маніпулятивним потенціалом за рахунок непомітності для реципієнта, оскільки в сучасному інформаційному потоці їх важко вичленити з контексту та ідентифікувати табуований денотат, що ховається за евфемізмом. Наприклад: *Учора вони їздили на вишневих «дев'ятках» у малинових піджаках* (Gazeta.ua від 22.11.2011) – «круті» хлопці, бандити 90-х років.

Серед інших лексичних засобів, що активно застосовуються задля маніпулятивного впливу, можна зазначити полісеманти, омоніми, оказіоналізми. Останні за рахунок своєї нестандартності створюють експресивність матеріалу, розстановку акцентів. І. Г. Катенева, аналізуючи вербальні засоби маніпуляції в ЗМІ, говорить про те, що, зіштовхуючи значення омонімів, журналіст привертає увагу читача за рахунок каламбурів і актуалізує в публікації додаткові сенси [4]. Важливу роль у процесі реалізації маніпулятивного впливу відіграє обігравання слів, власних імен та вживання фразеологізмів, а часто і їхні трансформації. Наведемо приклади деяких з них: *«имідж Гарри Гудини*

наших дней» (Еженедельник 2000 від 01.06.2011) про А. Слюсарчука, який вдало створив собі імідж генія, а насправді виявився шахраєм; у статті «*Ожеледь*» (Дзеркало тижня від 20.01.2012) йдеться про політичні прогнози, саме слово «ожеледь» обігрується стосовно політиків, які мають хитке становище, а «посковзнутися ніхто не хоче».

Гра з іншомовними словами, гра з конотацією слів, розширення сполучуваності слів також слугують аттрактивності написаного і можуть впливати на суспільну свідомість. Наприклад: *Тимчасовий бюджет чи бюджет тимчасовиків?* (Дзеркало тижня від 23.11.2011); *But Mexican firms will be hoping that they continue to leave it until manana* (Economist, 2004-33). Вживання іспанського слова зі значенням «до завтра» є сигналом етносу та його звичок; на думку автора, проблема не буде вирішена, оскільки мексиканцям властиво відкладати рішення нагальних питань.

Часто в медійному дискурсі актуалізуються різні значення займенників *you, we, they* (ви, ми, вони), що дозволяє створити ілюзію об'єктивного подання інформації. Певна надмірність персональної сітки в публіцистичному тексті пов'язана з бажанням автора повідомлення «об'єктивізувати те, про що йдеться», подати різні точки зору на одну й ту ж ситуацію, проте саме поєднання в одному тексті різних значень особових займенників допомагає реалізувати маніпулятивний вплив. Генералізація референтів (напр., ми – читачі і журналіст, ми – весь народ) дозволяє створити ілюзію спільності, так би мовити єднає реципієнта з адресантом. Наприклад: *Накануне Нового года мы опустошаем кошельки и закладки* (КП від 25.11.2011); *We know they have scissors and sewing machines there and millions of nimble-fingered operators* (Economist 2004, Nov.13) – розмірковуючи над бумом текстильної промисловості в південноазіатському регіоні, адресант виділяє свій спільний із адресатом повідомлення фонд знань, переходячи до дійсного *we*, нібито виступаючи разом із адресатом повідомлення.

Актуалізувати в свідомості реципієнта важливі для адресанта думки, нав'язати їх можна і за допомогою синтаксичних засобів: питальні речення у функції розповідних, риторичні питання, особливо у сильній позиції тексту (початок або кінець статті): *Що відіси? Таке життя.* (Дзеркало тижня від 19.08.2000); *Цікаво, як оцінили б капітали Ігоря й Олександра Михайловичів, скажімо, піддані Бельгії чи громадяни США?* (Дзеркало тижня від 19.08.2000); *But will even that be enough to attract the still greater influx of talent needed to keep the tiger roaring?* (E., 2004, Aug.14)) і т.п. Усе це створює діалогічність спілкування, знижує категоричність, відбувається так би мовити спільне міркування над питанням. Виділяючи повідомлення джерела інформації у вигляді цитати адресант повідомлення підкреслює свою об'єктивність, хоча у достовірності висловлювання дозволяє сумніватися, підкреслюючи це відмежуванням від слів, що належать джерелу інформації, наприклад: *So NEWSWEEK phoned the head of Europol, Jurgен Storbeck, for comment. His*

job is to facilitate the exchange of information about terrorist activities. «I'm so sorry.» said a beleaguered secretary, «I think it's the wrong moment to call» (NW, 2004-32); In the halcyon days of his own premiership, in 1999, Tony Blair made a point of saying, «I have never said that I'm going to serve three terms. I have never said I want to be like Mrs. Thatcher and go on and on» (NW, 2004-4).

Якщо ж адресанту необхідна експресія, експресивність у висловлюванні думок, то її можна реалізувати за рахунок синтаксичних повторів і парцельованих конструкцій. *The army is nervous. It has already made great efforts to stigmatise left-wing refuseniks; it does not want to have to cope with mutinous rightists, too. The defence minister wants the police to carry out the evictions. The police want the army to do it* (Е., 2004, Aug.14). Вони використовуються для акцентування уваги реципієнта на важливих смислових моментах. Проте, складний синтаксис може дезорієнтувати реципієнта у потоці інформації і зробити його більш піддатливим до сприйняття «необхідної» для адресата думки.

Ланцюжок коментабельних конструкцій [5] також може слугувати засобом впливу на читача. Складнопідрядні речення з підрядним додатковим уже самі по собі привертають увагу читачів, оскільки адресант підсвідомо відмічає для себе, хто що сказав або думає з приводу того чи іншого факту, явища. За словами О. В. Дмитрук, тактики посилення на авторитети та вживання універсальних висловлювань (напр., *everyone realizes that*) надають висловлюванню вигляду беззаперечної істини [6]. Ці конструкції виділяють інформацію не лише повторюваністю своєї структури, але й відбором лексико-семантичних груп коментабельних дієслів, що забезпечують семантичну та комунікативну єдність цих послідовностей. Вибір коментабельних дієслів сприяє вираженню відношення адресанта повідомлення до ситуації, дозволяючи маніпулювати читацькою свідомістю та спрямовувати читацьку інтерпретацію. Наприклад, у нижченаведеному прикладі оголошення про намір турецької сторони (коментабельні конструкції із дієсловами мовленнєвої діяльності *to announce* і *to hint*) призводить до позитивної реакції французької сторони (дієслово інтелектуальної діяльності *to decide*); зміна лексико-семантичних груп – намір і позитивна реакція на намір – в оточенні модальних слів *sure enough*, темпорального показника *suddenly*, конекторів *also*, *and* створює модальність «скептичної недовіри», що виражається адресантом повідомлення: *Sure enough, Turkish Airlines announced it would purchase 36 Air bus planes worth more than \$1.5 billion. Erdogan also hinted he might be in the market for France's big-ticket nuclear technology. And just as surely, after years of implicit opposition and fence-straddling, Chirac suddenly decided that support for Turkey's candidacy suits «the national interests» of France* (NW, 2004-Aug.2).

Як бачимо, різноманітність лінгвістичних засобів, які можуть слугувати маніпулятивному впливу, досить численна, головна мета їх

одна – формувати позитивне чи негативне сприйняття інформації. На подальшому етапі дослідження може бути з'ясована залежність вибору адресантом мовних засобів маніпуляції від каналів інформаційного потоку і виявлені причини актуалізації одних і маловживаності інших засобів.

Список використаних джерел

1. Косенко О. П. Структурно-семантические особенности текстов медийного дискурса / О. П. Косенко // Культура народов Причерноморья : Научн. журн. – Симферополь : Крым. – 2008. – № 142, Т. 1. – С. 386 – 389. **2. Шиллер Г.** Манипуляторы сознанием / Г. Шиллер / Пер. с англ. – М. : Мысль, 1980. – 326 с. **3. Баскова Ю. С.** Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ: на материале русского и английского языков: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 / Юлия Сергеевна Баскова. – Краснодар, 2006. – 162 с. **4. Катенева И. Г.** Механизмы и языковые средства манипуляции в текстах СМИ [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Ирина Геннадьевна Катенева. – Новосибирск, 2010. – 24 с. – Режим доступа : [www.nspu.ru/upload/dissertation/kateneva.doc]. **5. Косенко О. П.** Коментабельні конструкції в сучасній англійській мові: дис.... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Донецьк, 2007. – С. 126 – 150. **6. Дмитрук О. В.** Маніпулятивні стратегії в сучасній англомовній комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000–2005 років) [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ольга Вікторівна Дмитрук. – К., 2006. – 19 с. – Режим доступу : [<http://disser.com.ua/contents/4383.html>].

Косенко О. П. Лінгвістичні засоби маніпулятивного впливу в мас-медійних текстах

У статті розглянуті деякі лінгвістичні засоби маніпуляції в мас-медійних текстах і їх вплив на свідомість адресата. На прикладах показано, як лексичні одиниці, стилістичні та риторичні прийоми, певне синтаксичне оформлення, а також структурно-семантичні особливості застосовуються для маніпуляції свідомістю адресата. Автор статті доводить, що головна мета цих лінгвістичних засобів одна – формувати позитивне чи негативне сприйняття інформації.

Ключові слова: лексичні одиниці, маніпулятивний вплив, лінгвістичні засоби, мас-медійні тексти.

Косенко О. П. Лингвистические средства манипулятивного влияния в масс-медийных текстах

В статье рассмотрены некоторые лингвистические средства манипуляции в масс-медийных текстах и их влияние на сознание адресата. На примерах показано, как лингвистические единицы,

стилистические и риторические приемы, определенное синтаксическое оформление, а также структурно-семантические особенности применяются для манипуляции сознанием адресата. Автор статьи доказывает, что главная цель этих лингвистических средств одна – формировать позитивное или негативное восприятие информации.

Ключевые слова: лексические единицы, манипулятивное влияние, лингвистические средства, масс-медийные тексты.

Kosenko O. P. Linguistic means having the manipulative impact in mass media

The formation of the toponyms of Ukraine, Great Britain and China took place during the long period of time and, as a result, in this system of the mentioned countries there were formed such word stems, which signify different realities, including colours. The realization of the word-formative potential of the demonyms, formed from the toponyms with the colour stems, is a rich source in the linguistic field. In the article it is proved that Ukrainian, English and Chinese peoples use colours in the sphere of demonyms. The most used colour for Ukrainians is red, for the English – green and for the Chinese – yellow.

Key words: linguistic units, manipulative impact, linguistic means, mass media.

Стаття надійшла до редакції – 28.02.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 81'373.21

Кошєєва Н. О.

**ВПЛИВ НАЙМЕНУВАНЬ ТОПОНІМІВ
З КОЛЬОРОВИМ КОМПОНЕНТОМ
НА СУЧАСНУ КАТОЙКОНІМІЧНУ ПАРАДИГМУ**

Вивчення особливостей функціонування катойконімів з колірною основою в сучасних українській, англійській, китайській мовах проливає світло на виявлення уявлень різних етносів щодо кольорового зображення навколишнього середовища крізь призму свого менталітету. Дослідженням топонімів та відтопонімних прикметників займалися такі лінгвісти, як З. Валух [1], С. Вербич [2], В. Горпинич [3; 4], С. Джаофу [5], В. Лучик [6], А. Мілліз [7], О. Складенко [8], Г. Шиманович [9] та ін.

Актуальність теми визначена загальним напрямком низки мовознавчих праць на висвітлення специфіки культурного коду засобами мови, зокрема напрямку, спрямованого на пізнання семантики мовних

одиниць. Об'єктом статті є топоніми та катойконіми української, англійської та китайської мов.

Мета – ідентифікувати кольорові позначення у топонімах трьох зазначених мов, подати їх кількісну характеристику, визначити вплив основ топонімів на будову катойконімів, а також виявити засоби вторинної номінації при називанні людей певного регіону та встановити семантику, яку в цьому випадку несуть кольороназви.

Назви осіб за територіальною ознакою, зокрема за місцем проживання або народження в певному населеному пункті, складають особливу групу іменників, які у мовознавстві позначають спеціальним поняттям *катойконіми*. У реалізації свого дериваційного поля вони виявляють характерні особливості. Назви міст та інших поселень мотивують зміст цих лексичних одиниць та є умовою їхньої структури.

Найважливішою умовою, що є причиною незначної словотвірної здатності катойконімів сучасних мов, є їхня лексико-семантична структура, яку зумовлює топонім.

За спостереженням О. Склярєнко, кольорові преференції в топонімічній системі відбуваються за різними причинами, як психолого-символічними, так і суто ономастичними [8].

У „Словнику відтопонімних прикметників і назв жителів України” В. Горпинича [3] зібрано 353 топоніми, які мають кольорову основу. Українські топоніми з колоративами мають одну або декілька складових: *Зелене* (з єдиною складовою *зелен* + *е*) [3, с. 128], *Білокриниця* (*біл* + *о* + *криниця*) [3, с. 22], *Краснокутськ* (*красн* + *о* + *кут* + *ськ*) [3, с. 167]. У деяких випадках топоніми складаються із двох слів, як-от: *Чорний Потік* [3, с. 344], *Нові Біляри* [3, с. 224], *Синюшин Брід* [3, с. 294]. Більша кількість кольорових топооснов утворена за допомогою *червоного* та *красного* (його російського відповідника) кольорів – 34,5 %, топооснови з коренем *чорн-* (*черн-*) складають 14,1 %, а назви на позначення *білого* – 13,3 %. Меншу кількість складають лексеми, що позначають *зелений* колір – 13 %, *жовтий* – 7,4 %, *рудий* та *рябий* – 8,1 %, *голубий* та *блакитний* – 5,3 %, *синій* – 2,5 %, *сірий* – 1,1 % та *ранжевий* – 0,3 %.

Відомий мовознавець В. Горпинич зауважує, що для творення відтопонімних прикметників використовується одинадцять суфіксів: *-ськ-ий*, *-іськ-ий*, *-анськ-ий*, *-енськ-ий*, *-инськ-ий*, *-ецьк-ий*, *-ицьк-ий*, *-ейськ-ий*, *-овецьк-ий*, *-анецьк-ий*, *-инецьк-ий*. Їхні значення подібні, і кожен з цих суфіксів може взаємодіяти з топонімами будь-якої структури [4, с. 3]. Певно, це і є поясненням того факту, що від топонімів однієї структури можуть утворюватись і катойконіми, наприклад:

1. *Білопілля* (Козятинський р-н Вн) – *білопільчани*, *білопільчанин*, *білопільчанка* [3, с. 22]; *Білопілля* (Білопільський р-н См) – *білопільці*, *білопільець*; місц. *білопільчани*, *білопільчанин*, *білопільська*, *білопільчанка* [3, с. 22];

2. *Жовте* (Іванівський р-н Од) – *жовтяни* [3, с. 116]; *Жовте* (П'ятихатський р-н Днп) – *жовтянці* [3, с. 116];

3. *Краснопілка* (Гайсинський р-н Вн) – *краснопільчани, краснопільчанин* [3, с. 167]; *Краснопілля* (Березанський р-н Мк) – *краснопільці* [3, с. 167]; *Краснопілля* (Краснопільський р-н См) – *краснопільці, краснополець* [3, с. 167];

4. *Червона Поляна* (Маловисківський р-н Крв) – *червонополянчани, місц. червонополянський* (чоловік), *місц. червонополянська* (жінка) [3, с. 339]; *Червона Поляна* (Новобузький р-н Мк) – *червонополянці, червонополяни, червонополянець, червонополяннин* [3, с. 339];

5. *Чернігів* (Чрг) – *чернігівці, чернігівчани; чернігівець, чернігівка, чернігівчанин, чернігівчанка, місц. чернігівчан* [3, с. 342]; *Чернігівка* (Чернігівський р-н Зп) – *чернігівці, чернігівець* [3, с. 343].

Отже, в українській мові катойконіми утворюють від топонімів за допомогою суфіксів. Виявлено, що топооснови на позначення *червоного* (*красного*) кольору (що є впливом близько спорідненої російської мови) є більш уживаними.

Серед 17000 топонімів зазначених у „Словнику британських географічних назв” А. Міллза [7], виділяємо 205 топонімів, в основу яких покладено кольори. Якщо розглядати склад таких англійських топонімів зі структурної точки зору, то більшість з них мають дві складових, де перша визначає другу [7, с. XVIII], наприклад: *Blackthorn* [7, с. 61] (*black+thorn*), *Whiteabbey* [7, с. 495] (*white+abbey*), *Greenodd* [7, с. 213] (*green+odd*), *Redgrave* [7, с. 386] (*red+grave*), *Brownston* [7, с. 82] (*brown+ston*). Однак, існують і винятки з трьома або більше елементами у складі назв місцевостей: *Redlingfield* [7, с. 386] (*red+ling+field*), *Blackwatertown* [7, с. 61] (*black+water+town*), *Whitestaunton* [7, с. 495] (*white+staun+ton*). Найвніть подвійних топонімів, які спочатку утворилися як одноосновні або багатоосновні назви, а з часом для відокремлення від ідентичних слів за допомогою афіксів почали існувати як окремі найменування місцевостей. Серед них є ті, що мають кольорову основу – *Black Callerton* [7, с. 93], *Whitchurch Canoniorum* [7, с. 494], *Greens Norton* [7, с. 213]. Якщо поррахувати кількість англійських топонімів, елементами яких є окремі кольори, то серед них переважають назви з зеленим кольором (*green*) – 35,1 %. Менша кількість назв місцевостей мають білий колір (*white / whit*) – 27,3 %, чорний колір (*black / blak* (у значенні „темний”) – 17,6 %, червоний (*red / rad*) – 15,6 %, коричневий (*brown*) – 2,4 %, сірий (*gray / grey*)– 1,5 % та синій (*blue*) – 0,5 %.

Англійська топонімія стала ґрунтом назв на утворення людей за допомогою десяти суфіксів: -an, -ian, -ine, -ite, -i, -er, -ish, -iard, -ese, -ic [10]. Серед них поширеним є суфікс -ian, що вплинув на будову таких катойконімів, як: *Redruthian, Blackburnian, Whitbian, Whitchurchian, Greenockian* [11].

У Великобританії існують регіони та міста, де людей називають не за прямою назвою населеного пункту, а за допомогою вторинної

номінації. Наприклад, мешканця графства Lincolnshire називають „Yellow belly” [12, с. 1361; 13] – „жовтий живіт”. Ця назва має спірне походження. З одного боку, вона закріпилася за різновидом жаби, яка поширена в графстві Лінкольншир та східноанглійських болотах. З іншого – існують пояснення того, що катойконім закріпився за кольором одягу. Так, яскраво жовті жилети вдягали офіцери королівської міліції на півночі Лінкольнширу [12, с. 1361]. Уніформа полку зазначеного графства мала зелене з жовтим облицювання. Також існує версія того, що шкіра людини набувала жовтого відтінку після лікування від малярії, яка була поширеною на драговинах за попередніх часів. Таке забарвлення шкіри з’являлося у зв’язку з кольором маківок опію, і це зумовило появу зазначеного катойконіму. Жовтого кольору набували животи овець від пилу цвітіння на гірчичних полях. Також за минулих часів жінки, які торгували на ринку, носили шкіряний фартух з двома кишенями. В одну кишеню вони клали мідь та срібло, а в іншу – золото. Наприкінці вдалого робочого дня за наявності більшої кількості золотих монет вони вважали, що мають „жовтий живіт”.

Вислів може ґрунтуватися на старовинному повір’ї, згідно з яким людина з Лінкольнширу перед тим, як заснути, кладе шилінг на живіт та всю ніч спить горизонтально на спині, і вранці шилінг перетворюється на таку монету, як *золотий* соверен, що і є відповідником *жовтого* на животі.

Англійці мають також легенду про те, як одного разу жителі заманили та пограбували корабель з великою кількістю *жовтого* фланелевого матеріалу. З цієї тканини вони зробили предмети спідньої білизни, сорочки, жилети, тому стали „*жовтобрюхими*” [13].

Людину, яка живе у Peterhead, іменують *Bluetogganer* [14, с. 50] – „*синій* мogganer”, бо *синій* асоціювався з моряками, які населяли місто. Назва Yam Yam [15] – „ям ям” – закріпилася за тими, хто мешкає у кам’яновугільному районі Великобританії *Black Country* – „*Чорна країна*” і відображає їх специфічний акцент, а образливе прізвисько Jam eater [16] – „їдок джему” – натякає на особу з *Whitehaven*, тобто міста, яке має у собі основу, що позначає *білий* колір (джем полюбляли шахтарі, які там працювали).

Отже, вивчення особливостей утворення катойконімів англійської мови засвідчило, що їхня структура будується як за морфологічним принципом, так і через переосмислення при використанні назв людей у переносному значенні.

Для того, щоб дослідити словотвірну парадигму китайської мови, ми звернулися до лексикології китайської мови [17] і виявили, що „зв’язок між частинами складного слова у китайській мові здійснюється шляхом вільного прилягання, не отримуючи формального відображення за допомогою спеціальних морфологічних показників” [17, с. 11]. У китайській мові існує невирішене питання меж складних слів та словосполучень, бо на письмі ці межі не позначається пропусками. Саме

тому термін „катойконім” ми можемо ужити лише умовно. Група „катойконімів”, яку ми розглянемо, утворюється від топооснови з колірним ієрогліфом, а також слова 人 [rén] – людина.

Слід пояснити, що у словотвірному (звідси і топонімному) просторі Китаю функціонують назви, які є частинами одноосновних слів, що дійшли з давніх часів. Синтаксично вони не є самостійними, тому вживаються як компоненти складних та похідних слів [17, с. 13]. Словотворення здійснюється шляхом словоскладання, афіксації та конверсії. До групи таких слів відноситься 人.

Базуючись на свідченнях, поданих у великій карті Китаю [5], ми виявили, що топоніміка Китаю – багате джерело для лінгвістичного аналізу. Вона складається зі сполучення загальних термінів з прикметниками, рідше числівниками чи власними іменами. Серед прикметників найчастіше вживаються слова, які позначають колір. Загалом було знайдено 91 назву міста з кольоровою основою (не враховуючи назви рік та гір), причому топооснови з лексемою білий 白 складають 27,5%, синьо-зелений 青 – 22%, жовтий 黄 – 20,8%, червоний 红 – 14,2%, золотий 金 – 11%, синій 蓝 – 2,2%, чорний 黑 – 2,2%. Якщо жовтий та золотий кольори сприймати як відтінки одного жовтого кольору, то можна об’єднати їхню кількість, яка буде нараховувати 31,8%.

Приклади „катойконімів” китайської мови можна побудувати за принципом „топоніма” + 人:

黄洞 [5] [huángdòng] – 黄洞人 – мешканець Хуандуну; 金东 [5] [jīndōng] – 金东人 – мешканець Цзиньдуну; 白豹 [5] [báibào] – 白豹人 – мешканець Байбао; 青岛 [5] [qīngdǎo] – 青岛人 – мешканець Циндао; 红岗 [5] [hónggǎng] – 红岗人 – мешканець Хунган; 蓝田 [5] [lántián] – 蓝田人 – мешканець Ланьтянь; 黑泉 [5] [hēiquán] – 黑泉人 – мешканець Хейцюань.

Загалом у китайській мові, специфічній за своєю структурою, катойконіми можна виділити в реченні лише за синтаксичним принципом і утворити їх від топонімних назв за допомогою слова 人 – людина.

Отже, найменування жителів відносять до відтопонімного словотворення, вони є відтопонімними похідними. Серед таких лексем катойконіми виокремлюють і за функціонально-семантичними, і словотвірними особливостями.

Використання кольороназв у топонімній номенклатурі різносистемних мов має суттєві відмінності, що впливає на структуру

катоїконімів. При розгляді топонімів української, англійської та китайської мов ми з'ясували, що загалом основні абстрактні кольорові позначення використовуються в топонімії цих мов. Інколи конкретні позначення кольорів мають предметну внутрішню форму в топоосновах, але нерідко можна потрапити на такі назви, які генетично не мають нічого спільного з назвами кольорів, тому що їхня присутність зумовлена багатьма іншими чинниками. Слід зазначити, що український, англійський та китайський народи уживають кольори в катоїконімічній сфері. Для українців більш уживаним є *червоний* колір, для англійців – *зелений*, а для китайців – *жовтий*, що було спричинено низкою історичних, соціальних та культурних чинників.

Розвідка за тематикою, яка стосується впливу топонімів з основами-кольороназвами на утворення катоїконімів, може бути продовжена в межах інших мов, а також її можна поширити дослідженнями, які стосуються впливу топооснов на інші макрокласи онімів.

Список використаних джерел

- 1. Валюх З. О.** Типологія словотвірних парадигм іменника в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / З. О. Валюх. – К., 2006. – 36 с.
- 2. Вербич С.** Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект / С. Вербич // Вісн. Нац. Акад. наук України. – 2008. – № 5. – С. 54 – 60.
- 3. Горпинич В. О.** Словник відтопонімних прикметників і назв жителів України (ойконіми, ад'ектоніми, катоїконіми) / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2000. – 370 с.
- 4. Горпинич В. О.** Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники) / В. О. Горпинич. – К., 2001. – 527 с.
- 5. 赵福祥.** 中华人民共和国地图 /赵福祥. – 新华书店经销, 2007. – 1 с.
- 6. Лучик В. В.** Східні впливи на формування топонімії Центральної України / В. В. Лучик // Актуальні питання сходознавства, славістики, україністики (Пам'яті Омеляна Прицака) / – К. : [НаУКМА], 2010. – С. 130 – 134.
- 7. Mills A. D.** A dictionary of British place names / A. D. Mills. – Oxford : Oxford university press, 2011. – 532 с.
- 8. Скляренко О. Н.** К проблеме „цветовых” топонимов (опыт типологического сопоставления) / О. Н. Скляренко // Записки з романо-германської філології: Зб. наук. праць. – 2003. – № 14. – С. 173 – 187.
- 9. Шиманович Г. М.** Лінгвокогнітивні особливості етнономіацій у сучасній англійській мові / Г. М. Шиманович // Культура народів Причорномор'я. – 2008. – № 138. – С. 34 – 37.
- 10. Ellis-Christensen T.** What is a demonym? [Електронний ресурс] / T. Ellis-Christensen // Conjecture Corporation – 2003. – Режим доступу : <http://www.wisegeek.com/what-is-a-demonym.htm>
- 11. Malescourt D.** Demonyms of the United Kingdom [Електронний ресурс] / D. Malescourt // Patagos company – 2010. – Режим доступу : <http://www.peoplefrom.co.uk/>

- 12. Partridge E.** A dictionary of slang and unconventional English / E. Partridge, P. Beale. – 8-th edition, updated and reprinted. – Routledge, 2002. – 1400 p. **13. Why are we called yellowbellies?** : (online forum) [Електронний ресурс] / [G. Long, S. May, B. Rischmiller and others] // BBC – 2004. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/lincolnshire/asop/people/yellowbellies_your_stories.shtml. **14. Concise Scots dictionary** [main editor M. Robinson]. – 4-th edition, reprinted. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2005. – 820 p. **15. A dictionary of slang** [Електронний ресурс] / [composed by T. Duckworth]. – Manchester, 2012. – Режим доступу : <http://www.peevish.co.uk/slang/index.htm>. **16. The updated GonMad Cumbrian Dictionary** [Електронний ресурс] / [composed by D. Gibson]. – 2004. – Режим доступу : <http://www.gonmad.co.uk/cumbria/>. **17. Горелов В. И.** Лексикология китайского языка: учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 „Иностр. яз.”] / Владимир Иванович Горелов. – М. : Просвещение, 1984. – 216 с.

Перелік умовних скорочень:

назви адміністративно-територіальних одиниць України

Вн – Вінницька, См – Сумська, Од – Одеська, Днп – Дніпропетровська, Мк – Миколаївська, Крв – Кіровоградська, Чрг – Чернігівська, Зп – Запорізька.

Кошєєва Н. О. Вплив найменувань топонімів з кольоровим компонентом на сучасну катойконімічну парадигму

Формування топонімії України, Великобританії та Китаю відбувалося протягом довгого часу і, як наслідок, у цій системі зазначених країн закріпилися основи на позначення різних реалій, зокрема кольорів. Реалізація словотвірного потенціалу катойконімів, створених від топооснов з кольороназвами, є багатим джерелом у лінгвістичному просторі. У статті доведено, що український, англійський та китайський народи уживають кольори в катойконімічній сфері. Для українців більш уживаним є червоний колір, для англійців – зелений, а для китайців – жовтий.

Ключові слова: топонімічний простір, словотворчий суфікс, катойконім, прізвисько, конверсія.

Кошєєва Н. А. Влияние наименований топонимов с цветовым компонентом на современную катойконимическую парадигму

Формирование топонимии Украины, Великобритании и Китая происходило на протяжении длительного времени и, как следствие, в этой системе указанных стран закрепились основы, которые означают различные реалии, в том числе и цвета. Реализация словообразовательного потенциала катойконимов, произведенных от топооснов с цветообозначениями, является богатым источником в

лингвистическом пространстве. В статье доказано, что украинский, английский и китайский народы употребляют цвета в катойконимической сфере. Для украинцев более употребим красный цвет, для англичан – зеленый, а для китайцев желтый.

Ключевые слова: топонимическое пространство, словообразовательный суффикс, катойконим, прозвище, конверсия.

Koshcheyeva N. A. The influence of the denomination of toponyms with the colour component on the contemporary paradigm of demonyms

The formation of the toponyms of Ukraine, Great Britain and China took place during the long period of time and, as a result, in this system of the mentioned countries there were formed such word stems, which signify different realities, including colours. The realization of the word-formative potential of the demonyms, formed from the toponyms with the colour stems, is a rich source in the linguistic field. In the article it is proved that Ukrainian, English and Chinese peoples use colours in the sphere of demonyms. The most used colour for Ukrainians is red, for the English – green and for the Chinese – yellow.

Key words: toponyms' field, word-formative suffix, demonym, nickname, conversion.

Стаття надійшла до редакції – 10.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК [378.016:811.161.1]: 004

Маторина Н. М., Маторина В. В.

**ВОЗМОЖНОСТИ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ
В СОВРЕМЕННОМ ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ**

*Мы закрыли дверь, чтобы туда не вошло
зablуждение, но как же теперь войти истине?
Рабиндранат Тагор*

*Умение учителя занять во время урока всех
учащихся есть критерий достоинства учителя.
К. Д. Ушинский*

Статья посвящена проблеме, которая не являлась до недавнего времени предметом пристального внимания вузовских методистов. В ней помещены рекомендации по организации и применению интерактивных методов обучения (в том числе на примере метода мозгового штурма) в

учебном процессе современного вуза при освоении курса «Современный русский литературный язык».

В настоящее время перед педагогической наукой ставится задача поиска и применения наиболее эффективных методов обучения, способствующих росту познавательной активности студентов, повышающих их интерес к учебе, усиливающих эффективность усвоения информации, позволяющих преподавателям и студентам заниматься исследовательской работой и т.д. (под *методом обучения* подразумеваем процесс взаимодействия между преподавателями и студентами, в результате которого происходит передача и усвоение знаний, умений и навыков, предусмотренных содержанием обучения).

По источнику передачи и характеру восприятия информации все методы обучения условно делятся на: а) *пассивные методы*: при таком взаимодействии преподавателя и студентов преподаватель является основным действующим лицом и управляющим ходом занятия, а студенты выступают в роли пассивных слушателей, подчиненных указаниям преподавателя; это т.н. авторитарный стиль взаимодействия; б) *активные методы*; преподаватель и студенты взаимодействуют друг с другом в ходе занятия и студенты здесь не пассивные слушатели, а активные участники; это т.н. демократический стиль взаимодействия; в) наиболее современная форма активных методов – *интерактивные методы*; последние предполагают взаимодействие студентов не только с преподавателем, но и друг с другом, а также доминирование активности студентов в процессе обучения, другими словами, интерактивными можно считать технологии обучения, которые осуществляются путем активного взаимодействия студентов в процессе обучения [подробнее об этом читайте: 1; 2; 3; 4 и др.].

Необходимость внедрения методов интерактивного обучения в учебный процесс освещается в научно-методической литературе и публикациях многих ученых второй половины XX – начала XXI веков: О. А. Голубковой [5], М. В. Кларина [6], Л. К. Гейхман [7], Г. П. Пятаковой и Н. Н. Заячковой [8], С. Еримбетовой, А. Маджуги и Б. Ахметжан [9], Н. А. Коломоец [10] и др.

Использование интерактивных методов на занятиях по русскому языку в вузе способствует: а) развитию исследовательской деятельности студентов; б) развитию познавательных и творческих способностей студентов; в) развитию умения работать в исследовательских группах, а также вести поиск оригинальных решений; г) получению новых знаний в результате самостоятельной работы мысли; д) формированию умения работать и принимать оптимальные решения в сотрудничестве; е) развитию умения практически мыслить и умению учиться; ж) активизации интеллектуальных способностей студентов; з) развитию фантазии; и) формированию умения толерантно относиться к чужим мыслям; к) качественному изменению контроля за деятельностью студентов и т. д. В целом использование интерактивных методов

обучения способствует развитию общего интереса студентов к русскому языку как учебной дисциплине.

Попытки классификации интерактивных методов обучения разнообразны (Л. Н. Вавилова; Т. Н. Добрынина; А. Я. Голант; О. А. Голубкова, В. В. Гусев и др.), но единой классификации интерактивных методов нет. Назовем те интерактивные методы обучения, которые используются при изучении русского языка на русско-украинском отделении филологического факультета Славянского государственного педагогического университета: • проблемная лекция; • лекция пресс-конференция; • лекция с заранее запланированными ошибками; • обучающая дискуссия; • групповая дискуссия; • экспресс-дискуссия; • текстовая дискуссия; • языковые дебаты; • обсуждение лингвистической проблемы за круглым столом; • эвристическая беседа; • «микрофон»; • «незаконченные предложения»; • открытый форум; • деловая игра; • дидактическая игра; • творческая игра; • компьютерная игра; • ролевая игра; • игра-соревнование; • контригра; • тренинг; • портфолио студента; • игровое проектирование и др.

В качестве практического примера применения интерактивных методов преподавания остановимся на характеристике основных лингвометодических особенностей использования метода мозгового штурма (ММШ) на занятиях по русскому языку в вузе.

Мозговой штурм (англ. *brainstorming*; допускает несколько переводов на русский язык; буквальный перевод *брейнсторминг*; далее – *мозговая атака*; *конференция идей*; *атака умов*; *блестящая идея*; *яркая идея*; *великолепный план*; *безрассудная идея* и др.; название *мозговой штурм* является сегодня наиболее распространенным) – один из наиболее популярных методов стимулирования творческой активности [метод мозгового штурма был разработан Алексом Осборном в 1953 году; классическая техника мозгового штурма, предложенная Осборном, основывается на двух основных принципах: «отсрочка вынесения приговора идее» и «из количества рождается качество»]; ***это метод коллективного поиска новых идей для решения творческих задач.***

Метод мозгового штурма становится популярной педагогической технологией в современном преподавании (в том числе и лингвистическом), так как он направлен на повышение эффективности учебных занятий [читайте об этом: 11; 12; 13; 14 и др.].

Назовем основные лингвометодические особенности метода мозгового штурма:

- эта деятельность нуждается в определенной предварительной подготовке студенческой группы, ознакомлении студентов с правилами мозгового штурма;

- способ использования метода: 1) занятие может быть полностью построено (от начала и до конца) на использовании ММШ (применяется реже); ММШ можно использовать на различных этапах занятия

(применяется чаще); сущность – решение лингвистической проблемы и выработка определенной идеи за ограниченное время (10-15 минут). Так, на заключительном этапе занятия методом мозгового штурма можно решить следующие проблемы: «Какой должна быть печатная страница вузовского (школьного) учебника по изученной теме?», «Какой должна быть электронная страница вузовского (школьного) учебника по изученной теме?», «Какие дополнительные материалы можно использовать при изучении темы?» и т.д.;

• создание благоприятной, комфортной, творческой атмосферы, атмосферы **сотрудничества**, атмосферы **конструктивного партнерства** на занятии;

• работу следует организовывать в четыре этапа:

1) **предварительный этап** – «введение» в атмосферу сотрудничества. Предварительный этап чаще всего проводим в виде лингвистической разминки, цель которой – воспитывать чувство коллективизма, дружбы, сотрудничества как нравственных начал человека. Пример лингвистической разминки. *Задание:* а) коллективное разгадывание кроссворда; б) определение ключевого слова, спрятанного в кроссворде (для работы используем кроссворды с ключевыми словами *дружба, сплоченность, коллективизм, сотрудничество, коллегиальность, дискуссия, диспут, аргумент, компромисс, оппонент, соглашение* и т.п.); какие ассоциации вызывает у вас ключевое слово?; в) лингвистический переход к мозговому штурму: найти языковую изюминку каждого слова из кроссворда; найти N-лишнее в кроссворде (с учетом какой темы?); на предварительном этапе возможен также коллективный выбор наиболее созвучного теме занятия эпитафия;

2) **«создание банка идей»**. Основные методические требования: принимать все идеи (даже абсурдные), никакой критики! Техническое решение: выбираем 2-3 секретаря, которые фиксируют все идеи;

3) **анализ** всех предложенных **идей**, в том числе комбинирование, совершенствование предложенных идей или развитие идей, предложенных другими; мотивированный, аргументированный выбор самых важных из них;

4) **обработка** полученных **результатов** и окончательные выводы.

Приведем примеры проблемных вопросов для мозговой атаки при анализе проблемы употребления ненормативной лексики (в рамках программной темы «Лексика ограниченной сферы употребления»):

- Чем опасна ненормативная лексика?
- Как решить проблему загрязнения русской лексики?
- С какой целью создаются словари ненормативной лексики?
- Почему иностранцев привлекает русская ненормативная лексика?
- Как может выглядеть положение «О речевом этикете группы»?
- Ненормативная лексика – лекарство или невидимый яд, обедняющий русскую речь?
- Нужна ли наука *лингвоэкология*?
- Причины употребления ненормативной лексики;
- Способы защиты

русского языка от слов-паразитов (или: от «черных» слов; или: от сквернословия; или: от словоблудия) и т. п.

Таким образом, использование современных инновационных технологий, в том числе и метода мозгового штурма, может стимулировать студентов к самостоятельной работе мысли, к поиску и творчеству. Очевидно, что в интерактивном обучении каждый студент успешен, каждый вносит свой вклад в общий результат групповой работы, процесс обучения становится более осмысленным и увлекательным. Интерактивное обучение формирует способность мыслить неординарно, по-своему видеть проблемную ситуацию, выход из нее; обосновывать свои позиции, свои жизненные ценности; развивает такие черты, как умение выслушивать иную точку зрения, умение сотрудничать, вступать в партнерское общение, проявляя при этом толерантность по отношению к своим оппонентам, необходимый такт, доброжелательность к участникам процесса совместного нахождения путей взаимопонимания, поиска истины.

Список использованной литературы

- 1. Сластенин В. А.** Педагогика. Инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 223 с.
- 2. Алексюк А. М.** Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
- 3. Андреев А. А.** Педагогика высшей школы. Новый курс / А. А. Андреев. – М., 2002. – 264 с.
- 4. Краевский В. В.** Основы обучения: Дидактика и методика. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 352 с.
- 5. Голубкова О. А.** Использование активных методов обучения в учебном процессе: учебно-методическое пособие / О. А. Голубкова. – СПб., 1998. – 42 с.
- 6. Кларин М. В.** Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. Анализ зарубежного опыта / М. В. Кларин. – Рига : Эксперимент, 1998. – 176 с.
- 7. Гейхман Л. К.** Обучение общению во взаимодействии: интерактивный подход / Л. К. Гейхман // Образование и наука. – 2002. – № 3. – С. 134 – 139.
- 8. П'ятакова Г. П.** Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі / Г. П. П'ятакова, Н. М. Заячківська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55 с.
- 9. Еримбетова С.** Использование интерактивных (диалоговых) технологий обучения в процессе творческого саморазвития личности учащегося / С. Еримбетова, А. Маджуга, Б. Ахметжан // Вестник высшей школы «Альма-Матер». – 2003. – № 11. – С. 48 – 52.
- 10. Коломієць Н. А.** Інтерактивні методи навчання дисциплінам гуманітарного циклу у молодшій школі (на матеріалі предметів „Рідна мова” та „Англійська мова”) : Методичний посібник / Наталія Андріївна Коломієць. – Умань, 2008. – 102 с.
- 11. Коротаева Е. В.** Технология сотрудничества: копилка приемов и методов / Е. В. Коротаева // Русский язык в школе. – 2002. –

№ 6. – С. 36 – 39. **12. Гин А. А.** Мозговой штурм / Анатолий Александрович Гин // Педагогическая техника. – 2005. – № 5. – С. 3 – 5. **13. Рухленко Н. М.** Заметки с уроков русского языка, или как сделать обучение русскому языку интересным / Н. М. Рухленко // Русский язык в школе. – 2008. – № 1. – С. 3 – 11. **14. Кравцова М. Ю.** Специфика применения новых технологий в гуманитарном знании / М. Ю. Кравцова // Образование в современной школе. – 2008. – № 11. – С.33 – 37.

Маторіна Н. М., Маторіна В. В. Можливості інтерактивних методів навчання у сучасній лінгвістичній освіті

У статті Наталі Михайлівни Маторіної та Валентини Вікторівни Маторіної охарактеризовано лінгвометодичні можливості використання інтерактивних методів навчання, у тому числі методу мозкового штурму, на заняттях з російської мови у ВНЗ. Використання сучасних інноваційних технологій може стимулювати студентів до самостійної роботи думки, до пошуку й творчості. Очевидно, що в інтерактивному навчанні кожен студент успішний, кожен вносить свій вклад у загальний результат групової роботи, процес навчання стає більше осмисленим і захоплюючим.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інтерактивні методи навчання, метод мозкового штурму.

Маторина Н. М., Маторина В. В. Возможности интерактивных методов обучения в современном лингвистическом образовании

В статье Натальи Михайловны Маториной и Валентины Викторовны Маториной описаны лингвометодические возможности использования интерактивных методов обучения, в том числе метода мозгового штурма, на занятиях по русскому языку в вузе. Использование современных инновационных технологий может стимулировать студентов к самостоятельной работе мысли, к поиску и творчеству. Очевидно, что в интерактивном обучении каждый студент успешен, каждый вносит свой вклад в общий результат групповой работы, процесс обучения становится более осмысленным и увлекательным.

Ключевые слова: инновационная деятельность, интерактивные методы обучения, метод мозгового штурма.

Matorina N. M., Matorina V. V. The abilities of interactive methods in contemporary linguistic studying

The article by Natalia Matorina and Valentina Matorina describes linguistic methodological abilities of the applying of interactive methods of teaching and a brain-storm method as well in Russian lessons at the University. The use of modern innovative technologies can stimulate students to the independent work of thinking, to the search and to creativity work. Obviously, that in the interactive education every student is successful,

everybody brings his own contribution to the general group work's result, the process of education becomes more intelligent and enthralling.

Key words: innovational activity, interactive methods of teaching, brain-storm method.

Стаття надійшла до редакції – 16.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК (811.111: 811.161.1)'42

Титаренко И. С., Юнина О. Е.

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ КОНЦЕПТ «ГНЕВ» И СРЕДСТВА ЕГО ЯЗЫКОВОГО ВЫРАЖЕНИЯ

Проблема оязыковлени психических констант в разных этнических сообществах представляется релевантной не только для филологии и психологии, но и для лингвокультурологии. Изучение психических переживаний с лингвокультурологических и лингвокогнитивных позиций необходимо, поскольку в этом случае становится возможным выявление особенностей устройства и функционирования этнического и индивидуального языкового сознания, самого ментального мира членов определенного языкового коллектива. При этом более дробное обозначение эмоций в каком-то определенном языке далеко не обязательно является результатом преимущества "техники" одного языка над другим, результатом развитости определенного языка по отношению к другому. Более разумным является предположение о различной степени актуальности вербализуемого разноуровневыми языковыми средствами понятия в том или ином этносе.

Любая деятельность человека основана на эмоциональных переживаниях. Другими словами, эмотивность пронизывает все сферы жизнедеятельности человека. Это позволяет утверждать, что категория эмотивности является общеметодологической при исследовании различных пластов культуры.

Данной проблеме уделяли внимание лингвисты, среди которых Ю. Апресян, А. Вежбицкая, М. Джонсон, Дж. Лакофф и многие другие.

Базовые эмоции универсальны, поэтому существуют типовые эмоционально значимые ситуации общения – как межкультурные, так и внутрикультурные. Общее эмоциональное пространство человечества предопределяет и существование общего эмоционального смыслового поля. Последнее воспроизводится, прежде всего, в лексических и фразеологических единицах языка, а также в поговорках. В современном

языкознании выделяют лингвистику эмоций, что особенно важно для межкультурной коммуникации.

В языковой системе проявляется общечеловеческая, социальная и национальная сущность человека. Поэтому при наложении национальных картин мира могут быть обнаружены зоны совпадения и области смещения, что закономерно связано с фиксацией языками не только уникального опыта народа, но и культурного и социального опыта всего человечества. Кроме того, что отдельные лингвокультурные сообщества входят в более обширные образования, могут существовать и другие признаки, объединяющие представителей различных языковых сообществ. Нельзя исключать и фактор разнообразных контактов культур и их представителей. Поэтому при сопоставлении национальных картин мира обнаруживаются универсальные, уникальные и промежуточные категории.

Целью статьи является рассмотрение эмоции гнева и средств ее языкового выражения, зафиксированных в иллюстративной части словарной статьи толковых словарей. Данная эмоция соотносится с большим количеством языковых выражений, в частности, метафор, которые используются для ее обозначения и представления. В изученном материале были выявлены две пространственные метафорические модели, описывающие эмоцию гнева. Это метафора вместилища и метафора поверхности.

Дж. Лакофф и М. Джонсон [1, с. 57-58] отмечают, что языковые средства выражения эмоций в высшей степени метафоричны, эмоции почти никогда не выражаются прямо, но всегда уподобляются чему-то. Поэтому наиболее адекватным описанием эмоции авторы считают описание через метафоры, в которых эти эмоции концептуализируются в языке. Например, эмоции счастье (happy) и грусть (sad) в английском языке метафорически противопоставлен как верх и низ. Достоинством этого метода можно назвать то, что он дает возможность отразить внутреннюю семантическую компаративность слов, обозначающих эмоции, и ввести в описание большие группы связанных с ними метафорических выражений.

Недостатком, который отмечает Ю. Д. Апресян, является то, что «метафора принимается за конечный продукт лингвистического анализа, и, собственно, семантическая мотивация того, почему та или иная метафора ассоциируется с определенной эмоцией, отсутствует» [2, с. 65].

В результате концептуального изучения эмоций, был сделан вывод, что изучение «наивного» представления об эмоциях должно быть соотнесено с семантическим полем эмоции. Данный синтез подходов позволит точнее определить не только границы поля, но и объяснить особенности устройства поля, задать новые параметры его описания, а также реконструировать фрагмент эмотивной картины мира. Таким образом, основная функция метафоры состоит в том, чтобы прояснить сложные абстрактные понятия, какими и являются эмоции.

Анализ семантики слова гнев показывает, что в эмотивном словаре оно номинирует лишь малую часть понятия, которое в психологии описывается тем же словом, то есть для позиции идентификатора является слишком специализированным. Следовательно, семантическое поле, отправной точкой которого является слово гнев, предполагает большое количество ограничений для включения в него эмотивов, которые на самом деле в сознании человека могут обозначать описываемую эмоцию или соотносится с ней.

Ю. Д. Апресян разделяет эмоции на первичные, например, страх, злоба, удовольствие, радость, которые «предполагают не столько интеллектуальную оценку какого-то положения вещей как плохого или хорошего для субъекта, сколько непосредственное ощущение, что оно таково» и вторичные, «окультуренные» эмоции, такие как, надежда, гнев, возмущение, отчаяние. Эти эмоции «мотивированы интеллектуальной оценкой ситуации как желательной или нежелательной для субъекта» [2, с. 70].

Обязательное словесное выражение эмоционального состояния зависит от уровня когнитивности и сложности переживаемых состояний: бешенство, буйство, ожесточаться, злость (злиться), лютость (лютовать), раздражение (раздражаться), свирепость (освирепеть), сердитость (сердиться), хмуриться, ярость (разъяриться) возможно, и без слов, тогда как взорваться, возмущение (возмущаться), глумление/глумиться, гнев (гневаться), ехидство (ехидничать), злорадствовать, издевка (издеваться), кипятиться, колкость (колоть), куражиться, негодование (негодовать), недовольство (неудовольствие), ошетиниться, раздражение (раздражаться), язвительность (язвить) обязательно влечет вербальное выражение.

Когнитивный анализ представляет собой исследование этимологии слов-названий эмоции, описание метафор образа эмоции и экспликацию сценария. Целесообразно начать с этимологических словарей – внутренняя форма сохраняет древние слои в структуре концепта.

Обращает внимание тот факт, что в основе этимологически новых значений лежат сходные семантические признаки. Одна из основных сем – это «недоброкачественность, испорченность». В происхождении таких слов, как негодование (*неподходящий, непригодный*), злость (*черствый, бесчеловечный, фальшивый, наглый, грубый*) и гнев (*гнить, гнилой, гнилье, яд*) некоторые лингвисты отмечают мотивированность идеей испорченности, недоброкачественности.

Четко прослеживается сема болезненности. Она как бы появляется в результате «столкновения с недоброкачественностью», то есть, связана причинно-следственными связями: гниль порождает болезнь, черствость мешает в жизни. В соответствии с метафорой гнев – «болезнь», люди, не способные контролировать или облегчить давление злости, начинают в результате срыва вести себя буйно, похоже на сумасшедших (Вспыхнул

от гнева, жар, краска гнева залила лицо, краснеть, красный как рак, багровый, жаркий спор, бледный, загорелись глаза от гнева, разгорячился, лицо побагровело, довести до белого каления, с пеной у рта). Данные метафоры показывают осознаваемую носителями связь между интенсивной, «горячей» эмоцией злости и повышением внутреннего давления и субъективного ощущения температуры тела.

Рассмотрим другие метафорические выражения эмоционального концепта «гнев».

Гнев – «стихия» (огонь, вода). Необычное, на первый взгляд, совмещение жидкости и огня в качестве образного представления одной эмоции объясняется тем, что и в том, и в другом случае в основе лежит идея высокой температуры (кипящая, бурлящая жидкость и пылающий, жгущий огонь): вспыхнул гнев, выплеснуть ярость, кровь кипит от негодования, точка кипения, довести до белого каления, взволновать, остывать после вспышки гнева, кипеть/закипать от гнева. Этот тип метафоры описан в работах многих исследователей [3, 4, 5, 6].

Гнев – «гроза». Был выделен уникальный для этой эмоции метафорический образ, объединяющий в себе воду и огонь, – гроза, туча, гром. Данная метафора, представляя эмоциональное состояние, актуализирует одновременно интенсивность, скорость протекания и неожиданность проявления. Таким образом, гнев – это некое стихийное, неуправляемое состояние, которое неожиданно охватывает и подчиняет человека, что соотносимо с мгновенной вспышкой (молнией) и горением (гнев, настоящий гнев засверкал в его глазах; метать громы и молнии: воспламеняется гневом; пылающее от гнева лицо; судя по глазам, гроза была не за горами).

Вспомогательными метафорами в данном случае являются «туча»: чернее тучи; нахмурился; собираются тучи; на его лицо набежали тучи; «гром»: грохотать, кричать, орать, прогреметь, гроыхать – таким образом, характеризуется речь разгневанного человека: громкая, полная экспрессии речь, характеризующая интенсивность переживания.

Эмоция гнева влияет в целом и на поведенческие особенности субъекта, и на его работоспособность. Это основание для выделения еще одной метафоры гнева: гнев – «паралич»: гримаса застыла на лице; злость сковала его; с трясущимися от бессильного гнева губами; она бледнеет, и губы ее дрожат от гнева; скривиться.

Гнев – «ослепление». Данный тип метафоры ранее не описывался в лингвистических работах, хотя в психологии отмечается. При описании того, как выглядит разгневанный человек, отмечается особенность взгляда, которая заключается в том, что взгляд сосредоточен на объекте гнева.

Язык содержит следующие метафоры: ослепленный злобой; гнев ослепил меня; закатив глаза; ничего не видя перед собой; налитые кровью глаза; гнев застилал глаза; глаза косят от злости. Связь нарушения зрения с эмоцией злости может быть обоснована тем, что при

интенсивных переживаниях все внимание сосредоточивается на каузаторе эмоции. То есть, все, что не имеет отношения к причине эмоции, выпадает из поля зрения.

Гнев – «противник». В рамках этой метафоры гнев рассматривается как отрицательная эмоция, как противник. Эмоция приводит к нежелательным физиологическим эффектам, нарушает нормальное существование человека и представляет опасность, как для субъекта, так и для окружающих. Данная метафора актуализирует проблему контроля своего психологического состояния и опасность потери самоконтроля: сдерживать гнев, злость обуревают, захватывают раздражение, бороться со злостью, сдерживать раздражение, овладеть собой, одолевая негодование, не поддаваться злобе, одолел гнев, охватило безумие, противостоять своему гневу, скрутить злость.

Гнев – «животное». Очень близкая метафора к метафоре «противник», потому что животное в данном случае представляет противника, с которым надо совладать. В человеке как бы сидит животное, которое тот умирят. Если же контроль потерян, то животное вырывается наружу: озверел, будить зверя, собака, спрут, фурия, лаяться, каркать, шипеть, рычать, обуздать злость.

Выявленный образ эмоции осложняется и образным представлением человека, переживающего эмоциональное состояние: это человек с красным, налитым кровью лицом, глаза его сверкают и ничего не видят, кроме объекта гнева. Речь этого человека громкая, отрывистая, дикция искажена и напоминает так же звуки животного. Фигура его с одной стороны скованна, с другой стороны для этого человека характерны резкие движения. Поза его напоминает позу животного, хищника при подготовке к нападению. Поведение может быть сопоставлено с поведением буйного сумасшедшего или дикого зверя. Такой человек оценивается как однозначно опасный.

По мере нарастания эмоции субъект начинает испытывать физиологический дискомфорт: повышение температуры тела, увеличение внутреннего давления и двигательное возбуждение. Когда эмоция становится очень интенсивной, она толкает субъекта к совершению акта воздействия. Но акты наказания являются опасными и неприемлемыми в культуре человеческих отношений, поэтому субъект пытается держать свое эмоциональное состояние под контролем, поскольку проявление этой эмоции чревато нарушением норм поведения в обществе. Например: обуздать гнев, копить в себе раздражение приходится сдерживать злость, ярость копится. Человек может противодействовать охватившим его эмоциям только до определенной степени. Когда сила гнева переходит эту границу, человек переполняется эмоциональным напряжением и теряет контроль над собой. Гнев начинает обуславливать его поведение и принуждает пытаться осуществить акт наказания: пошел в разнос, выплеснул раздражение.

Дальнейшие исследования планируется провести в направлении более детального анализа эмоционального концепта «гнев» на языковом и речевом уровнях совмещения, наложения и взаимодействия разных эмоциональных состояний.

Список использованной литературы

- 1. Лакофф Дж.** Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры / Под ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387 – 416.
- 2. Апресян Ю. Д.** Избранные труды. Лексическая семантика / Ю. Д. Апресян. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1995. – Том I – 472 с.
- 3. Александрова З. Е.** Словарь синонимов русского языка / З. Е. Александрова. – В 2-х т. – М. : Наука, 2001. – 568 с.
- 4. Вежбицкая А.** Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 146 с.
- 5. Воркачев С.Г.** Сопоставительная этносемантика телеономных концептов: любовь и счастье (русско-английские параллели): монография / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Перемена, 2003. – 151 с.
- 6. Шведова Н. Ю.** Парадоксы словарной статьи / Н. Ю. Шведова // Национальная специфика языка и её отражение в нормативном словаре: Сб. статей. / АН СССР. Науч. совет по лексикологии, Ин-т русского языка. Ред. Караулов Ю.Н. – М. : Наука, 1988.– С. 6 – 7.

Титаренко І. С., Юніна О. Є. Емоційний концепт «гнів» та засоби його мовного вислову

У запропонованій читачеві статті обговорюється проблема вивчення концептів культури. Аналіз художніх прикладів, що входять в словникові статті, дозволяє виявити етнокультурну специфіку російських емоційних концептів, які є важливим фрагментом національних концептосфер. У цій статті розглядається емоція гнів і засоби її мовного вираження, які зафіксовані в ілюстративній частині словникової статті тлумачних словників. Дана емоція співвідноситься з великою кількістю мовних виразів, зокрема, метафор, які використовуються для її позначення і уявлення.

Ключові слова: концепт, емоція, емоційний концепт, метафора.

Титаренко И. С., Юнина О. Е. Эмоциональный концепт «гнев» и средства его языкового выражения

В предлагаемой статье обсуждается проблема изучения концептов культуры. Анализ художественных примеров, входящих в словарные статьи, позволяет обнаружить этнокультурную специфику русских эмоциональных концептов, являющихся важным фрагментом национальных концептосфер. В настоящей статье рассматривается эмоция гнев и средства ее языкового выражения, зафиксированные в иллюстративной части словарной статьи толковых словарей. Данная

эмоция соотносится с большим количеством языковых выражений, в частности, метафор, которые используются для ее обозначения и представления.

Ключевые слова: концепт, эмоция, эмоциональный концепт, метафора.

Titarenko I. S., Iunina O. E. Emotional concept “anger” and means of its lingual expression

The article is devoted to the emotional concept that sometimes has difficulties in lexicographic explanation. The representation of the emotional concept and the analysis of its entry in Russian explanatory dictionaries allow to single out the system of cultural values of the people who speak the language. The emotion anger is discussed in this article and the means of its language expression fixed in an illustrative part of an entry of explanatory dictionaries. This emotion corresponds with a large number of language expressions, in particular, metaphors which are used for its designation and representation.

Key words: concept, emotion, emotional concept, metaphor.

Стаття надійшла до редакції – 17.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 811.112.2+811.161.2'255.4

Чирікова Г. І.

**ТИПИ „НЕСПРАВЖНИХ ДРУЗІВ ПЕРЕКЛАДАЧА”
(на матеріалі німецької й української мов)**

Поширення міжкультурної комунікації, яке стало наслідком глобалізаційних процесів у суспільстві, призводить до того, що в словникових запасах різних мов з'являється все більше запозиченої лексики та інтернаціоналізмів, адекватний переклад яких вимагає посиленої уваги перекладача.

Після залучення в лексичний запас нової мови слова набувають незалежного розвитку. Іноді значення запозиченого слова в мові перекладу збігається з тим сенсом, яким воно було наповнене у вихідній мові. Наприклад, значення слів *humanitär* (гуманітарний) та *Klaviatur* (клавіатура) в німецькій мові повністю співпадає з сенсом цих слів в українській, в якій вони з'явилися значно пізніше.

Але в окремих випадках зміст двох схожих за звучанням слів у різних мовах не є ідентичними, незважаючи на їх явно однакову природу походження. Так, слово *Termin* в німецькій мові позначає не термін

(філологічний, математичний), а раніше обговорений час зустрічі, а слово *Diktat* – не диктат (як тип стосунків між керівником та підлеглими), а шкільний диктант.

Такі лексеми з новим сенсом стають справжніми пастками для перекладачів, оскільки, на перший погляд, не потребують додаткового уточнення значення. Подібні слова отримали в перекладознавстві назву „несправжні друзі перекладача”. Традицію вживати цей термін ввели французькі лінгвісти М. Кьосслер та Ж. Дероккіньї у 20-х р. минулого сторіччя. Пізніше на позначення аналізованого мовного явища стали використовувати також терміни „міжмовні омоніми” та „міжмовні пароніми”.

Зазначимо, що подібна лексика складає досить невеликий прошарок мови. Тому, на думку А. Фьодорова, „несправжні еквіваленти” не потрібно сприймати як принципову проблему перекладознавства [1, с. 192]. Напевне, цим слід пояснити той факт, що означена проблема залишалась поза прискіпливою увагою вітчизняних філологів.

Лише у II пол. XX ст. питання міжмовних омонімів постало доволі актуально, що зумовлено активізацією розвитку науки й техніки та поширенням зв'язків між різними країнами й, відповідно численними запозиченнями з англійської, німецької та французької в інші мови, зокрема, українську. Наслідком цих процесів стала поява нових видів двомовних словників, метою яких було показати спільне й відмінне між словами двох мов, що мають схоже звучання, але при цьому суттєві відмінності у значеннях.

До розробки питання вживання „несправжніх друзів перекладача” у різні роки долучались Н. Галь, Т. Кияк, Л. Латишев, А. Фьодоров та ін. Ґрунтовно працювали над названою проблемою О. Шахрай та К. Готтліб.

Зауважимо, що в українському мовознавстві результатів активних наукових пошуків у цьому напрямку поки що не проводиться. За такої обставини стає зрозумілим, що проблема „несправжніх друзів перекладача” потребує додаткової уваги вітчизняних лінгвістів.

Метою нашої статті є надати характеристику типам „несправжніх друзів перекладача” та проілюструвати їх прикладами з німецької та української мов.

На початку буде доцільним проаналізувати, яке значення вкладають у термін „несправжні друзі перекладача” окремі науковці.

Так, дослідник Л. Латишев обстоює думку, згідно з якою „**несправжні друзі перекладача**” – це вид інтернаціоналізмів, під яким слід розуміти слова та словосполучення, які, збігаючись за формою з українськими інтернаціоналізмами, виражають достатньо відмінний зміст [2, с. 164]. Автори підручника „Теорія і практика перекладу (німецька мова)” підтримують цю позицію [3, с. 167].

Лінгвіст К. Готтліб вважає, що „**несправжні друзі перекладача**” – це невелика група слів у двох мовах, які є близькими за звуковим та

буквеним складом, але не співпадають за значенням та використанням [4, с. 9].

Російський філолог А. Фьодоров на позначення аналізованого у статті лінгвістичного явища вживає термін „*несправжній еквівалент*”, під яким видатний вчений розуміє слово, що за звуковою або графічною формою повністю або частково співпадає з іншомовним словом за наявності повної етимологічної спільності між ними, але яке має інше (інші) значення, хоч і залишається близьким до нього за замістом (наприклад, має одну й ту ж сферу застосування) [1, с. 191]. На думку мовознавця, саме останній факт і є причиною більшості помилок перекладача, спровокованих його неспроможністю віднайти адекватний еквівалент слова, що перекладається.

Зауважимо, що, надаючи характеристику типам „несправжніх друзів перекладача”, будемо спиратись на лексикографічний досвід К. Готтліба [4] та на результати досліджень Л. Латишева [2]. Для ілюстрації типів міжмовних омонімів було використано тільки німецько-російський та російсько-український словник „несправжніх друзів перекладача” (укладач – К. Готтліб), оскільки у вітчизняній лінгвістиці на даний момент існує лише одна подібна робота, яка, зважаючи на її безальтернативність, витримала вже декілька перевидань.

Беручи до уваги теоретичні й практичні розробки названих вчених, вважаємо доцільним виокремлення чотирьох типів „несправжніх друзів перекладача”. Суттєво важливим у контексті нашого дослідження є той факт, що спільним для всіх чотирьох типів аналізованих лексем є те, що вони мають однакове або дуже схоже звукове оформлення як в німецькій, так і в українській мові.

Отже, до **першого типу** відносяться слова, що позначають різні предмети й явища в двох мовах [4, с. 10; 2, с. 164].

приклад	значення у німецькій мові	значення в українській мові
<i>die Babuschka</i> [4, с. 164]	напівовальна строката пуста в середині дерев'яна лялька	Бабуся
<i>brav</i> [4, с. 55]	слухняний	Бравий, хоробрий
<i>der Diplomat</i> <i>d</i> [4, с. 69]	студент, який готується до дипломного іспиту	особа, відзначена дипломом

При передачі таких міжмовних омонімів перекладач, орієнтуючись на контекст, легко помічає, що значення слова у вихідній мові не еквівалентне значенню слова у мові перекладу, тому, порівняно з іншими типами, переклад подібних „несправжніх друзів перекладача” не складає великих проблем для фахівця.

До **другого типу** належать слова, що позначають схожі предмети й явища, які мають певні відтінки значень [4, с. 10; 2, с. 164].

приклад	значення у німецькій мові	значення в українській мові
<i>artistisch</i> [4, с. 46]	артистичний (тільки для артистів цирку)	артистичний (для всіх митців)
<i>die Koje</i> [4, с. 84]	невелике залізне ліжко	невелике залізне ліжко на кораблях
<i>komisch</i> [4, с. 87]	комічний, дивний, чудний	Комічний

Зазначимо, що при перекладі „несправжніх друзів перекладача” цього типу філологи часто стикаються з такою проблемою: слово у мові перекладу має більш вузьке або широке значення у порівнянні з відповідником у вихідній мові. Саме на ці відтінки у сенсі й треба звертати особливу увагу.

Третій тип міжмовних омонімів включає слова з однаковим значенням, але з іншим стилістичним забарвленням або з обмеженим вжитком [1, с. 10; 3, с. 164].

приклад	значення у німецькій мові	значення в українській мові
<i>ambitiös</i> [4, с. 40]	амбіційний, високомірний, честолюбивий (зневажливо)	амбіційний (нейтрально)
<i>die Kamera</i> [4, с. 78]	фотоапарат	фотоапарат, камера
<i>die Lektion</i> [4, с. 98]	певний об'єм матеріалу, яким потрібно оволодіти; лекція	лекція

Якщо у процесі передачі змісту подібних слів перекладач не врахує додаткового змісту слова, то в окремих випадках нейтральне значення лексеми в одній мові може набувати метафоричного відтінку в мові перекладу, або навпаки.

„Несправжні друзі перекладача” **четвертого типу** характеризуються спільним значенням в двох мовах, однак, як еквіваленти в перекладі вони можуть бути використані тільки в окремих словосполученнях та складних словах [4, с. 11; 2, с. 165].

приклад	значення у німецькій мові	значення в українській мові
<i>der Bazar</i> [2, с. 50]	1) базар, базарна площа; 2) розпродаж певного товару з особливого приводу	базар

<i>die Station</i> [2, с. 128]	1) станція; 2) станція відправлення	станція
<i>der Krach</i> [2, с. 93]	1) негативне завершення справи; 2) сварка	негативне завершення справи

В усіх наведених прикладах друге значення німецького слова не завжди може бути перекладено поданим українським варіантом із збереженням особливостей його змісту.

Отже, необхідно пам'ятати, що формальна подібність лексичних елементів у двох мовах нерідко буває несправжньою [1, с. 193]. Взагалі, Т. Кияк наголошує, що слова, які в європейських мовах існують у повсякденному вжитку, отримують у нас інший, офіційний відтінок, звучать „по-іноземному”, неприродно [3, с. 168]. Отже, якщо в перекладача є можливість використати лексичний відповідник мови перекладу замість інтернаціоналізму, то краще її використати. У цьому випадку може бути застосований цілий арсенал мовних засобів: детальний опис або характеристика предмету чи явища; коротке пояснення; пошук синонімів; переклад слів; ілюстрація явища складними словами, словосполученнями та реченнями-прикладами.

Наприкінці узагальнимо проаналізовані дані. Враховуючи наукові розробки вітчизняних перекладознавців, вважаємо за доцільне виокремлювати чотири типи „несправжніх друзів перекладача”. Зауважимо, що перекладати міжмовні омоніми 1 типу з тим значенням, яке вони мали у вихідній мові, не є можливим. При такому ж принципі перекладу міжмовних омонімів 2 та 3 типу буде втрачено лише відтінки значень. Переклад міжмовних омонімів 4 типу потребує особливо глибоких знань філолога, оскільки подібні лексеми у вихідній мові тільки в окремих випадках не можуть бути замінені на слова з таким же звучанням у мові перекладу.

Необхідно особливо підкреслити, що означена проблема потребує подальшої ґрунтовної розробки, зокрема, укладання українсько-німецького та німецько-українського словника „несправжніх друзів перекладача”.

Список використаних джерел

- 1. Федоров А. В.** Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фак-тов иностр. языков. Учеб. пособие / А. В. Федоров. – 5-е изд. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : ООО „Издательский дом “ФИЛОЛОГИЯ ТРИ”, 2002. – 416 с.
- 2. Латышев Л. К.** Технология перевода. Уч. пос. по подготовке переводчиков (с нем.яз.) / Л. К. Латышев. – М. : НВИ–ТЕЗАРИУС, 2000. – 280с.
- 3. Кияк Т. Р.** Теорія і практика перекладу німецької мови / Кияк Т. Р. , Науменко А. М. , Огуй О. Д. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 596 с.
- 4. Готтлиб К. Г. М.** Словарь „ложных друзей

переводчика” (русско-немецкий и немецко-русский) : Ок. 400 ед. / К. Г. М. Готлиб. – М. : Рус. яз. , 1985. – 160 с.

Чирікова Г. І. Типи „несправжніх друзів перекладача” (На матеріалі німецької й української мов)

В статті розкрито сутність поняття „несправжні друзі перекладача”; на основі теоретичних і практичних розробок провідних фахівців у галузі перекладознавства виокремлено чотири типи „несправжніх друзів перекладача”, надано їх характеристику та виявлено особливості їх перекладу з огляду на відтінки значень міжмовних омонімів; проілюстровано типи „несправжніх друзів перекладача” прикладами з німецької та української мов.

Ключові слова: „несправжні друзі перекладача”, міжмовні омоніми, інтернаціоналізм, переклад.

Чирікова Г. И. Типы „ложных друзей переводчика” (На материале немецкого и украинского языка)

В статье раскрыто сущность понятия „ложные друзья переводчика”; на основе теоретических и практических разработок ведущих специалистов в области переводоведения выделено четыре типа „ложных друзей переводчика”, дана их характеристика и выявлены особенности их перевода в зависимости от оттенков значений межъязыковых омонимов; проиллюстрированы типы „ложных друзей переводчика” примерами с немецкого и украинского языков.

Ключевые слова: „ложные друзья переводчика”, межъязыковые омонимы, интернационализм, перевод.

Chirikova G. I. The types of the “translator’s false friends” (On the basis of German and Ukrainian languages)

The article deals with the essence of the conception of “translator’s false friends”, on the basis of theoretical and practical researches of leading specialists in the field of translatology four types of “translator’s false friends” are singled out, their characteristics are given and the peculiarities of their translation are revealed due to the shades of meanings of interlingual homonyms; the types of “translator’s false friends” are given on the basis of the examples taken from German and Ukrainian languages.

Key words: “translator’s false friends”, interlanguage homonyms, cognate, translation.

Стаття надійшла до редакції – 01.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

УДК 81'373.23 + 811.161.2 + 811.111'276

Стоянова І. Д.

МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАТИВНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ У ДИСКУРСІ АНТИУТОПІЇ

У сучасному світі в умовах конкуренції та боротьби за владу великого значення набувають навіювання та маніпулювання свідомістю [1; 2, с. 89; 3, с. 90; 4]. Мова використовується для передачі певної інформації з метою впливу на комунікантів у процесі спілкування, і, виступаючи механізмом творення та трансляції ідей, переконань, цінностей, є фундаментом дискурсу [5; 6; 7; 8; 9], а дискурс відображає ці ідеї, переконання та цінності. Саме тому дискурс антиутопії викликає особливий інтерес як сфера маніпулювання суспільною свідомістю. Актуальність теми визначається спрямованістю лінгвістичних досліджень на вивчення дискурсу, аналіз якого здійснюється в межах когнітивно-дискурсивної парадигми. Об'єктом дослідження є дискурс антиутопії англійської, української і російської лінгвокультур, предметом дослідження виступає маніпулятивна стратегія та тактики її вираження в англійському, українському і російському дискурсі антиутопії, їх порівняльна характеристика, а також етнокультурні характеристики визначеного типу дискурсу. Метою дослідження є визначення тактик комунікантів в дискурсі антиутопії, встановлення його етнокультурної специфіки. Реалізація цієї мети передбачає вирішення такої задачі, як розгляд структури та специфіки репрезентації комунікації в дискурсі антиутопії. Матеріалом дослідження слугують контексти, які містять мовленнєві ситуації спілкування в тоталітарному суспільстві, змодельованому в дискурсі антиутопії. Ці контексти виокремлено методом суцільної вибірки із художніх творів жанру антиутопії британських, американських, українських і російських авторів двадцятого сторіччя.

Аналіз комунікативних особливостей дискурсу антиутопії дозволяє зробити висновок, що у формуванні визначеного типу дискурсу однією з головних комунікативних стратегій виступає стратегія маніпулювання, яка є свідомо організованим динамічним процесом. Стратегія маніпулювання – є видом психологічного впливу, здійснення якого призводить до прихованого виникнення в іншій людині намірів, які не збігаються з бажанням цієї людини [4, с. 59]. В основі маніпуляції лежить інтенція пониження статусу адресата [9, с. 450], вплив, націлений на людські почуття, передусім на страх, гнів, ненависть. Як свідчить аналіз мовного матеріалу, комунікативна стратегія маніпулювання реалізується за допомогою шести типів комунікативних тактик: 1) логічної аргументації, 2) семантичного повтору, 3) трансформації ситуації, 4) безальтернативного вибору, 5) „створення кола своїх”, 6) „створення образу героя”.

Тактика *логічної аргументації* має на меті зміну ментальних

уявлень адресата, а саме зміну стану думок адресата, впливу на його картину світу. Визначена тактика виявилася найбільш частотною в усіх досліджуваних мовах (28% від загальної кількості контекстів в англійському дискурсі, 31% – в українському та 35% – в російському дискурсі антиутопії відповідно). У російському та англійському дискурсі антиутопії спільними рисами вербалізації тактики логічної аргументації є вживання таких комунікативних засобів: 1) *заперечення*, яке створює категоричність висловлення, і виступає реалізацією негативного ставлення до адресата з метою впливу на його емоційно-психологічну сферу для одержання запланованого перлокутивного ефекту (див. прикл. (1), (2)): (1) „...no one whom we bring to this place ever leaves our hands uncured? We are not interested in those stupid crimes that you have committed. The Party is not interested in the overt act. We do not merely destroy our enemies” (Orw 1); (2) „В истории ничего не бывает так, как в учебниках. У нас, коммунистов, не было времени доказать правоту наших идей. Мы не успели технологически победить Запад. Но борьба идей - это такая область, где нельзя останавливаться ни на секунду” (Пел); 2) *звертання*, що належить до емоційно-вольового мовлення. Головною функцією звертання є спонукання адресата до сприйняття інформації (див. прикл. (3), (4)): (3) „Will you understand, Winston” (Orw 1); (4) „Ребята! Не забывайте этого” (Пел).

У російському дискурсі антиутопії зазначена тактика вербалізується за допомогою таких комунікативних засобів (див. прикл. (5), (6)): 1) *складні спонукальні речення*: (5) “Вспомните знаменитую историю легендарного персонажа, воспетого Борисом Полевым! Того, в чью честь названо наше училище! Он, потеряв в бою обе ноги, не сдался! Многие говорили ему, что это невозможно, но он помнил главное, что он советский человек!” (Пел); 2) *гіперболізація* – виконує функцію навмисного перебільшення властивостей предмета чи явища з метою приписування їм певних ознак у більшій мірі, ніж вони ними реально наділені. Адресант намагається підсилити враження, підкреслити позитивність описуваного предмета: (6) „...встав на протезы, икаром взмыл в небо бить фашистского гада!” (Пел).

В англійському дискурсі антиутопії для вербалізації цієї тактики вживаються: 1) *інфінітиви* з метою приховування комунікантом справжнього комунікативного наміру (див. прикл. (7), (8)): (7) „Shall I tell you why we have brought you here? To cure you! To make you sane!” (Orw 1); 2) *антитеза*, яка передає контрастне представлення референтів, тому найчастіше вживається для реалізації прихованого впливу на реципієнта: (8) „We do not merely destroy our enemies, we change them” (Orw 1).

В українському дискурсі антиутопії визначена тактика вербалізується за допомогою таких комунікативних засобів (див. прикл. (9), (10)): 1) *прості речення*, вживані з метою прямого впливу на підсвідомість реципієнта, які зовнішньо підвищують його статус і одночасно грають на його самолюбстві: (9) „Ви є людина інтелігентна. Ми

потребуємо знати чи ви дійсно непримиренний ворог, а чи ми помилялись. Доказом цього буде те, як щиросердно ви зізнаєтесь і покаєтесь” (Багр 1); 2) *непрямі мовленнєві акти*, які вживаються у наказовій функції і інтепретуються мовцями як заклик до дії: (10) „Все, що тут написано, ви *мусите самі* розповісти, *не затаюючи нічого. Нам не хотілось би до вас застосовувати методи, які ми застосовуємо до всіх тих, що стають на шлях боротьби з нами. Бо то для вас буде зовсім неприємно*” (Багр).

Тактика *семантичного повтору* вживається з метою логічного наголосу, необхідного для того, щоб привернути увагу адресата до ключового слова в реченні. Повтор впливає на емоції, думки та вчинки адресата, за допомогою повторів автор досягає ефекту прагматичного впливу на реципієнта [10, с. 5], але в дискурсі антиутопії найчастіше використовується лексичний тавтологічний повтор, що є характерною рисою англійського дискурсу антиутопії і пояснюється нав'язуванням адресату певної ідеї (див. прикл. (11)): „*That is the world that we are preparing, Winston. A world of victory after victory, triumph after triumph after triumph: an endless pressing, pressing, pressing upon the nerve of power*” (Orw 1).

Тактика *трансформації ситуації* реалізується способом переважання свідомості. Завдяки цьому й відбувається маніпулятивна трансформація ситуації, яка знаходить своє відображення в структурі дискурсу антиутопії. Ця тактика зафіксована лише в англійському дискурсі антиутопії і є його характерною рисою (див. прикл. (12)): “*You are prepared to commit murder?*” “*Yes.*” “*To commit acts of sabotage...?*” “*Yes.*” “*To betray your country to foreign powers?*” “*Yes.*” “*... to cheat, to forge, to blackmail, to corrupt the minds of children, to distribute habit-forming drugs, to encourage prostitution, to disseminate venereal diseases?*” “*Yes.*” “*... You are prepared, the two of you, to separate and never see one another again?*” “*No!*” “*No,*” “*You did well to tell me,*” said O'Brien (Orw 1).

Тактика *безальтернативного вибору* ґрунтується на врахуванні соціального фактору, що передбачає аналіз соціального статусу та соціальних ролей комунікантів. Природу статусної мотивації можна пояснити як залежність одного партнера від іншого. Ситуації, в яких використовується названа тактика, піддаються контролю, тому що в комуніканта із нижчим статусом немає вибору. Він повинен прийняти й виконати наказ, директиву. Визначена тактика спостерігається в трьох мовах, що обумовлює єдину модель антиутопічної комунікації – влада, яка керує істотою, держава, яка маніпулює масою. Відмінності полягають у виборі мовних засобів. В англійському дискурсі антиутопії зафіксовано такі комунікативні засоби вербалізації цієї тактики: 1) *складнопідрядні речення*: а) з *підрядним причини*, вживані з метою обґрунтування своєї поведінки (див. прикл. (13)): „*We do not destroy the heretic because he resists us: so long as he resists us we never destroy him*” (Orw 1); б) з *підрядним часу*, використовувані для демонстрації залежності адресата і відсутності в нього альтернативи вибору (див. прикл. (14)) „*We make him one of ourselves before we kill him*” (Orw 1); 2) *синтаксичний паралелізм*, який вживається з метою досягти ефекту

прагматичного впливу на реципієнта і вплинути на емоції, думки та вчинки адресата (див. прикл. (15)): *“We convert him, we capture his inner mind, we reshape him. We burn all evil and all illusion out of him”* (Orw 1). У російському та українському дискурсі антиутопії спільними рисами вербалізації цієї тактики є вживання *константивів*. В мовленнєвих актах цього типу використано дієслова пропозиційного ставлення у поєднанні з займенниками першої особи з метою висловити рішучі наміри та здійснити психологічний вплив на реципієнта (див. прикл. (16), (17)): (16) *„Я хочу, щоб ти сама прийшла до мене!”* (Вин 2); (17) *„Я-то уверен, что ты его напишешь”* (Кест). Лише в українському дискурсі антиутопії вербалізація аналогічної тактики відбувається за допомогою *менасивів*: (18) *„Прийдеш! Рачки поповзеш, руки мені цілуватимеш. Вибирай! А не прийдеш, самі принесем, але тоді до стінки обох приставимо”* (Вин 2).

Суть тактики *„створення кола своїх”* полягає в демонстрації відправником символічної приналежності до окремої соціальної, статусної чи політичної групи отримувача з метою встановлення контакту й створення подальшої довіри між політиком і аудиторією. Ця тактика реалізується завдяки вибору ілокуцій єднання й згуртування. На лексико-семантичному рівні виділяються такі засоби реалізації цієї тактики: 1) *етноніми* (див. прикл. (21)): *„Українці! Пробив наш час! Наша нація, від якої пішли всі арійські народи, входить у свої природні права на панування над арійським світом”* (Кож); 2) *лексичні одиниці із значенням сукупності*, (див. прикл. (22), (23)): (22) *„For that day we all must labour, All must toil for freedom's sake”* (Orw 2); (23) *„Ми проти Гітлера і проти Сталіна! Українці — арійці, зуртуйтеся довкола Залізних Полків Братства „Онуків Святослава”, ми разом здобудемо Велику Україну”* (Кож); 3) вживання *дискурсних маркерів* привертання уваги співрозмовника (див. прикл. (24), (25)): (24) *„Remember, comrades, there must be no alteration in our plans: they shall be carried out to the day”* (Orw 2). На семантико-синтаксичному рівні ілокуції згуртування і єднання можуть реалізуватися у формі *лозунгів*, які виконують інтегративну функцію. Лозунг – це маркер соціальної ідентифікації й одночасно засіб заклику до об’єднання (див. прикл. (25), (26)): (25) *„Long live the windmill! Long live Animal Farm!”* (Orw 2); (26) *„МЫ ЛУЧШЕ ВСЕХ! НАША СИЛА В ПЯТИЕДИНСТВЕ”* (Войн).

Суть тактики *„створення образу героя”* полягає в позитивній самопрезентації лідера держави в очах масового отримувача. Ця тактика реалізується через вибір політиком самосхвалення своїх дій, виклик симпатії до своєї персони. До лексико-семантичних засобів реалізації ілокуції можна зарахувати цілеспрямований вибір лексичних засобів з позитивною оцінкою, які виражають: 1) позитивні якості й характеристики лідера держави, 2) його першість і лідерство, 3) політичні цінності: (27) *„В історії компартії розповідається, як Сталін замолоду глибоко відчував неправду царського режиму, як він борюся за правду і справедливість”* (Вин 1).

Як свідчать результати аналізу, стратегія маніпулювання має

високий ступінь продуктивності (англ. – 419, укр. – 307, рос. – 344), причому визначена стратегія в англійській мові представлена найбільшою кількістю контекстів. Результати кількісного аналізу дозволяють дійти висновку, що найпродуктивнішими в кожній із досліджуваних мов виявилися тактики логічної аргументації, безальтернативного вибору, „створення кола своїх”, „створення образу героя”, а найменш продуктивною є тактика семантичного повтору.

Тактика безальтернативного вибору частіше актуалізується в англійській мові, що свідчить про те, що англійські комуніканти створюють такі комунікативні ситуації, у яких комуніканти із нижчим соціальним статусом позбавлені права вибору. Тактика „створення кола своїх” найчисельніша в українській мові, що свідчить про зосередження українських комунікантив на об'єднанні зі своїм народом задля створення позитивного образу представників влади. Тактики логічної аргументації та створення образу „героя” більше поширені в російській мові, що свідчить про те, що метою російських комунікантив є здебільшого концентрація на зміні ментальних уявлень адресата та зосередження на створенні свого позитивного образу „героя”.

В англійському дискурсі антиутопії найбільш продуктивними засобами актуалізації тактик, що об'єктивують маніпулятивну стратегію, є дискурсні маркери, складнопідрядні речення, інфінітивні конструкції, семантичний повтор. В українському дискурсі антиутопії перевага надається простим реченням, непрямим мовленнєвим актам, менасивам, етнонімам. Особливістю російського дискурсу антиутопії є вживання складних спонукальних речень, гіперболізації, непрямих директивів, інфінітивних конструкцій.

Отже, стратегічне використання лінгвістичних засобів у дискурсі антиутопії спрямоване на формування та створення особливої свідомості – масової, що поглинає індивідуальну свідомість, що обумовлює використання стратегії маніпулювання, яка має непрямий, але дуже суттєвий вплив на менталітет людей.

Перспективним є дослідження мовленнєвої поведінки комунікантив дискурсу антиутопії з позицій інтеракціонізму та теорії мовленнєвих актів.

Список використаних джерел

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К. : КДУ, 1997. – 300 с. **2. Блакар Р. М.** Язык как инструмент социальной власти. // Язык и моделирование социального взаимодействия / [сост. В. М. Сергеева, П. Б. Паршина / под общ. ред. В. В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1987. – С. 88–125. **3. Васильев А. Д.** “Постновояз” российского телевидения как разновидность манипулятивного дискурса / А. Д. Васильев // Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе: Выпуск 2. – Ч. 1.– Филологические науки. – Луганск – Цюрих – Женева, 2001. – С. 86–101.

4. Доценко Е. Л. Психология манипуляции : феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – 3-е изд., испр. и перераб. – Санкт-Петербург : Речь, 2003. – 294 с. **5. Водак Р.** Язык. Дискурс. Политика : [пер. с англ., нем. В. И. Карасика, Н. Н. Трошиной] / Р. Водак. – Волгоград : Перемена, 1997. – 139 с. **6. Дейк Т. А. ван.** Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. Ван Дейк ; [пер. с англ. под ред. В. И. Герасимова]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с. **7. Ільченко О. М.** Етикет англомовного наукового дискурсу : [монографія] / О. М. Ільченко. – К. : ІВЦ Політехніка, 2002. – 288 с. **8. Селиванова Е. А.** Основы лингвистической теории текста и коммуникации : [монографическое учеб. пособ.] / Е. А. Селиванова. – К. : ЦУА «Фитосоцицентр», 2002. – 336 с. **9. Карасик В. И.** Языковой круг : личность, концепты, дискурс : [монография] / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с. **10. Пишна Л. М.** Повтори як засіб вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. “Германські мови” / Л. М. Пишна. – К., 1996. – 22 с. **Бібліографічні джерела** **11. Orwell G.** 1984 / G. Orwell. – N Y. : New American Library, 1949. – 177 p. – (Orw 1). **12. Багрянний І.** Сад Гетсиманський / І. Багрянний. – К. : Час, 1991. – 512 с. – (Багр). **13. Винниченко В.** Слово за тобою, Сталіне! / В. Винниченко. – К. : Наук. думка, 1999. – 440 с. – (Вин 1). **14. Винниченко В.** На той бік / В. Винниченко. – Нью-Йорк, 1972. – 133 с. – (Вин 2). **15. Войнович В.** Москва 2042 / В. Войнович. – М. : Изд-во Эксмо, 2004. – 384 с. – (Войн). **16. Кестлер А.** Слепящая тьма : [пер., авт. предисл. А. Кистяковский] / А. Кестлер. – М. : ДЭМ, 1989. – 384 с. – (Кест). **17. Кожелянко В.** Дефіляда в Москві / Роман, новели / В. Кожелянко. – Л. : “Кальварія”, 2001. – 196 с. – (Кож). **18. Пелевин В.** ОМОН РА / В. Пелевин. – М. : Эксмо, 2005 – 192 с. (Пел). **19. Orwell G.** Animal Farm / G. Orwell. – Philadelphia : Open univ. press, 1987. – 110 p. – (Orw 2).

Стоянова І. Д. Мовні засоби реалізації стратегії комунікативного маніпулювання у дискурсі антиутопії

Статтю присвячено проблемі аналізу дискурсу антиутопії, що базується на методології та стратегіях когнітивної лінгвістики і антропоцентричному підході до аналізу мовних явищ. В статті аналізуються особливості мовної реалізації комунікативної стратегії маніпулювання в англійському, українському та російському дискурсі антиутопії. Результати дослідження тактик визначеного типу дискурсу підтверджують його етноспецифічний характер.

Ключові слова: дискурс антиутопії, стратегія, тактика, маніпулювання, складнопідрядне речення.

Стоянова И. Д. Языковые средства реализации коммуникативного манипулирования в дискурсе антиутопии

Статья посвящена проблеме анализа дискурса антиутопии, который базируется на методологии и стратегиях когнитивной

лингвистики и антропоцентрическом подходе к анализу языковых явлений. В статье анализируются особенности языковой реализации коммуникативной стратегии манипулирования в английском, украинском и русском дискурсе антиутопии. Результаты анализа тактик исследуемого дискурса подтверждают его этноспецифический характер.

Ключевые слова: дискурс антиутопии, стратегия, тактика, манипулирование, сложноподчиненное предложение.

Stoyanova I. D. Verbal means of communicative manipulation strategy realization in discourse of anti-utopia

The article is dedicated to the problem of anti-utopia discourse which is based on the communicative linguistics methodology and strategies and anthropocentric approach to the language phenomenon analysis. The work highlights the specificity of the communicative manipulation strategy realization within the English, Ukrainian and Russian discourse of anti-utopia. The research of tactics proves the ethnocultural character of the investigated discourse.

Key words: discourse of anti-utopia, strategy, tactic, manipulation, compound sentence.

Стаття надійшла до редакції – 25.04.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

РЕЦЕНЗІЇ ТА ВІДГУКИ

Зеленько А. С.

Про предмет дослідження і вивчення на
філологічному факультеті
класичного університету (З приводу монографії А. С. Загнітка.
„Теоретична граматики сучасної української мови.
Синтаксис”. – Донецьк: ТОВ „ВКФ”
„БАО”, 2011. – 992 с.)

Книга А. С. Загнітка не лише обсягом, але й широтою та глибиною охоплення матеріалу, як і технікою оформлення – одна з найкращих у сучасній україністиці. Позитиви її рецензент відзначає без застережень. Щодо хиб, то ними він не дорікає автору, бо корені їх значно глибші. Рецензент ще раз, можливо, зайве нагадує пересічному читачеві й науковцю, що в українському мовознавстві, як і в українському продукті, лише один відсоток розумової праці при п'ятдесяти у європейському. Не дивно, що український покупець обирає європейську чи японську справді модернізовану техніку, європейський одяг, а навчатися батьки з достатком відправляють своїх дітей в англійські чи американські університети. Ось на прикладі гуманітарної галузі мовознавства рецензент демонструє причину цього явища – виявляється, науковці викладають на (комерціалізованих гуманітарних) філологічних факультетах не модернізований (сучасний), синхронізований з інформатикою, комп'ютерологією, Інтернетом, курс української мови, а мало не понаддвохтисячолітню граматику.

Отже, з'ява рецензованої книги на тлі численних у традиційному аспекті написаних посібників і підручників з українського мовознавства (у Донецьку, а не Києві) – помітна віха в українському мовознавстві. Автор її, будучи учнем і прямим спадкоємцем функціоналіста-україніста І. Р. Вихованця, поєднав у своїй дослідницькій роботі здобутки україністики й славістики та основ теорії загального мовознавства. Забігаючи наперед, попередимо, що такий, здавалося б, несумісний симбіоз описового й функціонального (чи функціонально-когнітивного) мовознавства зумовлений великим розривом між теорією мовознавства й рівнем вивчення української філології у вишах України.

Автор книги – визнаний в українському мовознавстві фахівець у галузі морфології та синтаксису, один з теоретиків функціональної лінгвістики; у нього великий науковий доробок. Логічно, що це відомо рецензентові. Щоб не бути голослівним, він, зважаючи на все вищевідзначене, звертається до двох останніх невеликих його робіт, у яких останній звертається до концептуального аналізу когнітивної лінгвістики та, так би мовити, комп'ютеризації лінгвістики.

Про те, що автор рецензованої книги порівняно добре обізнаний з історією мовознавства, свідчать як його численні роботи у галузі україністики, так деякі з історії й теорії загального мовознавства. До речі, й безпосереднє спілкування та ознайомлення з роботами цього автора засвідчує зацікавленість того проблематикою загального мовознавства. Рецензент констатує визнання ним нині утверджуваного у загальному мовознавстві положення про те, що проблематика сучасного інтернаціонального (чи глобалізованого) мовознавства постала на основі аналізу історії мовознавства як еволюції лінгвістичних парадигм. Остання розвідка А. П. Загнітка, присвячена концепту, – тому красномовне свідчення. У ній, до речі, йдеться не лише про когнітивну, але й функціональну лінгвістику (парадигму). Наголосимо, що зрозумілим для рецензента є започаткування ученим сучасного теоретичного й прикладного українського мовознавства в аспекті дискурсології та пов'язання цієї проблематики з питанням про концепт.

Так, після ознайомлення автора рецензії з черговим випуском збірника „Лінгвокомп'ютерні дослідження” 2011), зокрема у ньому з рецензією А. П. Загнітка та Ж. Краснобаєвої-Чорної, можемо констатувати, що на сучасному етапі дискурс-лінгвістика „не заперечує традиційну лінгвістику”, „вважає комунікацію як процес і результат і саме тому вона переходить із кола гуманітарних соціальних наук” і розглядається як породження традиційної лінгвістики [6, с. 149].

Як бачимо, А. П. Загнітко робить обґрунтовану спробу визначити історію мовознавства як еволюцію лінгвістичних парадигм [5]. Він сприймає виділення генетичної (порівняльно-історичної), таксонімічної (системно-структурної), прагматичної (комунікативно-функціональної), когнітивної (когнітивно-дискурсивної) парадигм [5, с. 10], або сосюрівської, антисосюрівської (когнітивної), постсосюрівської [5, с. 10] і, нарешті, елементно-таксонімічної, системно-структурної та номінативно-екзистенційної [Там же]. З останньою асоціюється теорія референції, теорія номінації, теорія мовленнєвих актів ↔ мовленнєвих жанрів [Там же]. Рецензент бачить, що намагання А. П. Загнітка [5] назвати усі три класифікації лінгвістичних парадигм зрозуміле, бо це стосується не лише професора-викладача філолога, але й аналітика-мовознавця чи хоча б емпірика-дослідника, що намагається категоріальний аспект функціональної, а здебільшого описової лінгвістики і методики їх аналізу поєднати з можливостями використання комп'ютерної техніки. У даному випадку поки що здійснюється початкова робота по трансформуванню названих теоретичних парадигм у прикладну й комп'ютерну лінгвістику. Але, нам здається, що реалізується логічно передбачене трансформування теоретичної функціональної лінгвістики у прикладну поки що на етапі навчально-дослідної роботи. Попереднє поверхове ознайомлення з четвертим випуском „Лінгвокомп'ютерних досліджень” [6] констатує, так би мовити, його пропедевтичний етап.

Але якби ми про це не говорили, все ж аспект теоретичний функціональної граматики в україністиці зусиллями А. П. Загнітка та Є. А. Карпіловської трансформується у комп'ютерну лінгвістику, що справді й засвідчують випуски щойно згаданих „Лінгвокомп'ютерних досліджень”. Та все ж ознайомлення поки що лише з деякими номерами часопису не дає можливості переконатися, що саме на цій кафедрі уже перейшли від навчально-дослідних спроб до розв'язання важливої теми в аспекті теоретико-аналітичному. Як бачимо, поглиблення синтезу лінгвістики й комп'ютерології колегами А. П. Загнітка змушує гіпотетико-академічне трактування дискурсології й концепту звзунити теоретично й започаткувати наукову розробку з даної проблематики та її системну реалізацію в аспектах прикладної й комп'ютерної лінгвістик. І це на тлі невисокого рівня україністики. Причин такого стану багато, як часткових, так і загальних. Ми назвемо деякі з них. Почнемо з того, що відзначимо: А. П. Загнітко – один з небагатьох європейськи орієнтованих мовознавців середнього покоління (В. В. Грещук, С. С. Єрмоленко, В. М. Манакін, Ю. Н. Прадід і т. д.). Та особливо несприятливі умови для розвитку науки в Україні, зокрема низька заробітна плата, що змушують науковців шукати підзаробітку, неможливість підтримувати тісні наукові зв'язки з представниками європейської науки й успадкована від минулого бюрократично-тоталітарного звичка оглядатися на старших в ієрархічній науковій піраміді не дають поки що змоги об'єктивно аналізувати предмет свого дослідження на сучасному рівні, справді науково. Мабуть, у зв'язку з цим українське мовознавство все ще не вийшло на прямі зв'язки із західноєвропейською та північноамериканською лінгвістикою. Епізодичні ж опосередковані через російське мовознавство зв'язки українських функціоналістів з європейськими й північноамериканськими колегами поки що не стали нормою функціонування української науки про мову. В українському мовознавстві не реконструйовані навіть дожовтневі традиції інтегрування вітчизняної науки з європейською. *Адміністративно-тоталітарна система атестації* науковців (а це здебільшого викладачі-науковці) нівелює їх науково-теоретичний рівень, бо в експертній, спеціалізованих радах у багатьох випадках на перших ролях адміністратори й функціонують останні тоталітарно бюрократично. Бюрократично формуються редакційні колеги вісників і збірників. Усе це підсумовувалося переплітанням обов'язків працівників МОН та ВАК в усій атестації науковців і завершилося включенням ВАК до МОН, що фактично ще більше погіршить ситуацію. Не секрет нині, що маркантилізація наукової і з нею зв'язаної освітньої сфер зумовили кількісну і якісну нівеляцію абсолютної більшості наукових публікацій, зокрема й невисокого теоретичного рівня монографій, що постають дещо видозміненими текстами дисертацій, і величезною кількістю нібито наукових розвідок за матеріалами фактично провінційних макаронічних за проблематикою конференцій. У цьому потоці псевдонаукового потоку

публікацій фактично неможливо віднайти справді проблемні роботи, якщо вони навіть є. Формальна присутність академічних фахівців у редколегіях абсолютної більшості регіональних вишівських вісників та різнотемних нібито тематичних збірників справи не рятує, бо акредитація їх ВАК здебільшого здійснювалася до останнього часу тими з них, кого включали до складу названих органів.

Майже безконтрольними з боку МОН і ВАК як наукових контролерів були й залишаються численні макаронічні наукові (а здебільшого науково-методичні чи навчально-дослідні) конференції. Щоб забезпечити самоокупність їх проведення й видання матеріалів, організатори таких форумів визначеної наукової проблематики, як правило, не дотримувались, а тому на конференції з семасіології читалися доповіді з граматики, діалектології, стилістики, методики. Усе зводилося багатьма її учасниками до формальної констатації факту апробації здобувачем наслідків свого дослідження. Констатуємо, що невисока за рівнем наукова діяльність науковців вишів, успадкована від радянського тоталітарного періоду, будучи трансформована гіпертрофічною комерціалізацією вищої школи, остаточно поступилася комерціалізованій бюрократичній системі атестації викладачів. Як бачимо, що не А. П. Загнітка винен у невисокому рівні сучасної лінгвістики.

Справді істотно позначилося на сучасному невисокому рівні науки України, зокрема й мовознавства, абсолютизоване нині нерозмежування особливо в гуманітарних науках атестаційних (в основному реферативних) навчально-методичних і передбачених навчальним планом вишу навчально-дослідних, з одного боку, та справді наукових науково-дослідних (теоретичних фундаментальних й емпіричних) робіт.

У рецензента, що знає про тісний зв'язок А. П. Загнітка з науковцями академічних наукових установ України, Російської Федерації та східноєвропейськими лінгвістами, зокрема Польщі, Чехії і т. д., його обізнаність з теорією мовознавства, все ж постає питання: на теорії якої лінгвістичної парадигми він написав пропоновану роботу, навіть при тому, що ним уже відзначений тісний безпосередній зв'язок автора книги з І. В. Вихованцем і членами групи київської функціональної лінгвістики. До речі, назви робіт рецензованого вказують саме на функціональну парадигму. Не дивно, що рецензент твердить: він поки що не побачив в особі талановитого ученого послідовного теоретика-фундаменталіста, який би констатував про стан сучасного українського мовознавства, розумів місце україністики європейській лінгвістиці під кутом зору загальнотеоретичної проблематики і в прикладному аспекті. Як не прикро, але рецензенту здається, що автор пропонованої книги прямо не наголосив, що у ній він формулює основи саме функціональної парадигми в україністиці, базуючись на категорійному апараті описового мовознавства. Створюється враження, що А. П. Загнітка як викладача з

багатолітнім досвідом викладання у виші схиляє до цього навчальна програма у застарілому навчальному плані для студентів філологічних спеціальностей університетів (чи педінститутів), орієнтована на підготовку учителя-філолога середньої школи. Мабуть, цим пояснюється й превалюючий лінгвокатегорійний аспект описової парадигми, збагачений хіба що поняттями функціональної лінгвістики.

Відзначені хиби авторської концепції стосовно певної лінгвістичної моделі особливо виразно відчутні при аналізі понятійно-категорійного апарату синтаксису. Синтаксис в аспекті якої парадигми, синтаксис чого досліджує у своїй книзі А. П. Загнітко? Адже це поняття може трактуватися широко. До речі, ми зустрічали, наприклад, поняття синтаксису у музикознавстві. Можна припустити, що природничо-кліматичні цикли можна також умовно виявити синтаксисом природи. У житті істоти, зокрема й людини як фізіологічної істоти, можна також умовно визначити синтаксис. Стосовно еволюції системи мови, то співвідносно з різними парадигмами можна виділити традиційно сприйнятий від описового мовознавства синтаксис реченням з відповідною одиницею, синтаксис фреймів та лексико-семантичних полів – у структурній лінгвістиці, синтаксис чотирьох елементів – у „новому вченні” М. Я. Марра, синтаксис функціонально-семантичних полів – у функціональній, синтаксис концептів – у когнітивній лінгвістиці (як і синтаксис примітивів, констант і т. д.). До речі, синтаксис функціонально-семантичних полів його теоретична лише накреслений. Синтаксис фразеологізмів у когнітивній лінгвістиці так і не вийшов в україністиці поза методику укладання фактично перекладного та синонімічного словників фразем. Найкращий з концептуальних українських паремійних словник В. В. Жайворонка мало підстав кваліфікувати лінгвістично-синтаксично упорядкованим, бо автор, зробив не за алфавітом [2]. Зрозуміло, що у європейському, а особливо північноамериканському мовознавстві буде інший синтаксис, інший категоріальний його апарат, при вивченні у науковій граматики північноамериканський учений орієнтується не на описове мовознавство, як це практикується на філологічних факультетах українських університетів, де пропонується граMATика описової парадигми, що сягає давньогрецького мовознавства, а генеративний чи когнітивний. У сучасних же українських вишах на філологічних факультетах навіть на тлі звичного написання на підручниках, (найперше з української мови), *сучасна*, як і назви провідного курсу *сучасна українська мова* у навчальних планах, фактично вивчення сучасної мови здійснюється на основі описової чи не давньогрецької граматики. Наголошуємо, що саме меркантилізація навчального процесу й нехтування гуманітарними галузями зумовили неврахування специфіки теоретичних і прикладних філологічних спеціальностей відповідно у навчальних планах майбутніх науковців-філологів, з одного боку, й перекладачів та учителів-словесників, з другого. Прикро, що навіть для студентів спеціальності

„Прикладна лінгвістика” пропонується та ж таки описова (давньогрецька) граматики, яка ніяк не стикується ні з *психо-*, *етно-*, *соціо-*, а тим більше прикладною та комп’ютерною лінгвістичними. До останнього часу, маємо визнати, що у своїх мовознавчих дослідженнях абсолютна більшість дослідників підсвідомо обмежується описовою парадигмою. Але ж описова лінгвістика як одна з наукових парадигм в основному базується на первинному осмисленні й поверховій класифікації мовних фактів. Колишня мода на функціональні, як і нинішня на концептуальні дослідження, що завдячувала й завдячує русистиці (про це свідчить перелік російських попередників), загальної тенденції у функціонуванні україністики не змінює.

Отже, традиційно академічно-споглядальний аналіз лінгвістичних парадигм А. П. Загнітком, як і пропонована книга автора, свідчать, що він не виходить як викладач вишу за лінгвістичну суто споглядальну проблему. Робить це навіть не підсвідомо, а вимушено, хоч і констатує, що проблематика сучасного мовознавства як в аспекті теоретичному, так і прикладному трансформується у соціальну. Можливо, не хоче зважати на кінцеве прикладне завдання мовознавства – розв’язок проблематики автоматичного перекладу, нерозв’язне без сформування дедуктивної фундаментальної комплексної теорії, яку у свій час пропонували такі вчені як Вільгельм фон Гумбольдт, Фердинан де Сосюр, М. Я. Марр, а в радянський період – І. О. Мельчук.

І все ж, зважаючи на все вище сказане, як і на те, що теоретична база переважної більшості дослідників української мови слабка, автору доцільно було після визначення базової парадигми, на якій він ґрунтується, пропонуючи цю книгу, наголосити, найперше, на співвідношенні загальнолінгвістичних міжпарадигмальних категорій *відношення, зв’язок, кореляція (протиставлення), значення і функціональних*, щоб зрозуміти сутність парадигматичної класифікації, лексичного й граматичного її різновидів, *валентності, форми, парадигми, уже названих мовного явища, одиниці мови, категорії, моделі світу* і т. д.

Справу ускладнює те, що посібник-монографія не просто велика розміром книга; вона вражає величезним теоретико-категоріальним апаратом. І ось помічаємо, що, оперуючи великою кількістю понять і термінів, А. П. Загнітко не завжди послідовний та логічний у їх використанні й тлумаченні. Навіть знаючи про парадигмальну природу теорії загального мовознавства, він не витримав цього принципу при висвітленні теорії української мови. Стосовно аналізу граматичної підсистеми.

Після всього вищесказаного рецензент бере на себе сміливість запропонувати деякі креативні пропозиції, що постали на основі прочитання монографії А. П. Загнітка. Зокрема, почнемо з наголошення на необхідності розрізняти мову як *об’єкт пізнання* і мову як *засіб вираження пізнання у цілому* (зовнішнього середовища) та засіб

вираження пізнання звукової мови як універсального компонента комплексного сприйняття світу, що формується на основі закономірностей конкретно-образного мислення. Поняття мовної системи співвідносимо з виділенням повсякденно-побутової вербалізованої, художньої, релігійно-міфологічної та наукової моделей світу. У такому разі визнання еволюції мови, процесу її пізнання дає підстави визнати ієрархію основних одиниць-категорій пізнання мовної системи. Так, у звуковому компоненті повсякденно-побутової моделі світу виділяємо інтуїтивно-науково мовне явище (за аналогією з повсякденно-побутовим сприйняттям), трансформоване з часом у мовну одиницю. Рецензент, виходячи з визнання описової, комперативної, структурної, яфетидології, генеративної, функціональної, когнітивної лінгвістик, розрізняє, наприклад, структурну й когнітивну парадигми за методиками аналізу: структурно-семантичним – структурної, що оперує лексико-семантичним полем, концептуальним – когнітивної, що оперує концептом. Між іншим, концепт як міжрівнева категорія стосовно лексичної підсистеми відрізняється від саме ментального лексико-семантичного поля саме бінарною ментально-емотивною структурою.

Пам'ятаємо, що звукова мова сформована на етапі переходу від неандертальця до кроманьйонця. У сучасної людини вона трансформувалася непомітно для пересічної людини у гуманітарних галузях (мовознавство, літературознавство, історія і т. д.) й зовсім очевидно для фахівця в аспекті форми у мову науки (за галузями), а в точних науках з усією очевидністю – за формою і змістом у галузеві наукові мови (фізики, математики, хімії, інформатики, генетики і т. д.). Це нами пов'язується з розрізненням (в аспекті змісту) повсякденно-побутової та художньої моделей світу, з одного боку, й окремого сектора наукової моделі світу, власне лінгвістичної частки наукової моделі.

Констатуємо також, що мовознавці-когнітивісти, перейшовши з оперування психологічною категорією *понятійного мислення* на комплексну *ментально-емотивну свідомість*, у концептуальному аналізі як основному методі сучасного дослідження мови стали оперувати двобічними *концептами*. Маємо визнати, що синтаксис *концептів* лише почав досліджуватися. Зрозуміло, що він інший, ніж синтаксис фреймів. Пам'ятаємо, що структуралісти ні теорією автоматичного перекладу, ні укладенням тематичного тезауруса не були здатні розв'язати проблему автоматичного перекладу, а значить і теорія мовознавства на етапі структурної парадигми не могла бути остаточно сформована ними по-науковому.

Усвідомлюємо, що *концепт* – це *категорія-одиниця лінгвістичної моделі світу*. Поки що вона використовується в основному для дослідження лексичної, фразеологічної і дещо синтаксичної (паремій та тексту у цілому) підсистем. Граматична система, морфологія та

синтаксис, починаючи з *описового мовознавства* епізодично, а *структурний, функціональний, когнітивний* нормативно оперують поняттям *категорія*. *Концептом* як видом поняття стосовно родового *категорія* мовознавці оперують поки що стосовно лексичної й фразеологічної підсистем. Ще раз зауважимо, що концептуальний аналіз на першому етапі обмежувався аналізом бінарності концептів на лексичному рівні, а вже через невеликий проміжок часу поширився на дослідження фразеологічної та синтаксичної підсистем. Стосовно останньої, то спершу через вивчення паремій, а вже потім художніх текстів. У зв'язку з цим, між іншим, рецензент відзначає, що йому також треба було чимало часу, щоб зрозуміти проблематику американських дескриптивістів та генеративістів, як і розробників європейської проблематики „Смисл ↔ Текст”. Додамо, що бінарний ментально-емотивний характер одиниць морфологічної підсистеми констатував уже згадуваний не один раз рецензентом С. С. Єрмоленко [1].

Отже, визнаючи наукову цінність посібника, одною з його хиб маємо визнати у зв'язку з усім відзначеним недиференційованість категорій різних парадигм. Найперше, автор рецензованої книги мав починати з виділення *мовного явища*, започаткованого давніми греками, *мовної одиниці* у наступних парадигм, нарешті, – *лінгвістичних категорій* у когнітивній лінгвістиці. Саме через недостатнє теоретичне розрізнення останніх у другій частині книги, присвяченій аналізу синтаксису, надзвичайно поверхово, штрих-пунктирно названо й пояснено ним ряд синтаксичних категорій синтаксису, зокрема *речення* як основної комунікативної її одиниці. Тим більше, що сам А. П. Загнітко у своїх роботах та дослідженнях ним керованих молодих дослідників утворює *категорії однорідності (ряду), вставності (вставленості), звертання, відокремлення*, а не лише *модальності*. До речі, у зв'язку з цим постає питання, чи доцільно виділяти категорії *розповідності, спонукальності* і т. д. У даному разі це стало можливим й через нехтування іноді критерієм *протиставлення (кореляції)* у категорії.

Рецензент переконаний, що дозвучова жестово-мімічна мова в аспекті дискретності спершу поставала в аспекті змісту невеликою кількістю, так би мовити, мовних ситуацій, що позначали повсякденно-побутові ситуації, які виникали у процесі взаємодії людини-істоти із зовнішнім середовищем. На початковому етапі *синтаксис* взаємодії людини і зовнішнього середовища повторював природничо-кліматичні цикли, у яких функціонувала, як і всі інші природні організми, людина-тварина; тварини ж в основному й донині функціонують у гармонії з природою.

Структуралісти, що абсолютизували форму у мові й стали оперувати відношеннями-зв'язками, зосередилися на формально виділюваних у мовному потоці *фреймах*. *Фрейми* постають сукупностями ментальних *сем-значень* як *зв'язків-відношень* формально підсвідомо виділюваних *мовних одиниць*.

До речі, спершу *описове мовознавство*, використовуючи поняття *мовного явища*, усвідомлено не розрізняло *форми (засобів вираження)* і *змісту* у ньому; у *структурній лінгвістиці* при нехтуванні *змісту* абсолютизувалась форма як засіб вираження значення. Та все ж на етапі свого становлення ще *описова парадигма* підсвідомо переорієнтувалася на оперування *мовною одиницею*, якою користуються й мовознавці представники інших парадигм. Поняття *категорії* поряд з *одиницею* зустрічається стосовно деяких явищ у мові знову ж таки уже і в *когнітивній лінгвістиці* стосовно одиниць морфологічної та синтаксичної підсистем (для лексичної використовується *концепт*). Невизначеність при класифікації засобів вираження граматичних значень, а точніше граматичних форм пояснюється нерозрізненням морфологічної та морфемної підсистем (рівнів), що вже не раз відзначалося рецензентом. Думається, виділяючи *категорію, граматичне значення, граматичну форму*, треба називати й *засоби вираження граматичних значень*, бо інакше важче сприйняти бінарність категорії як єдності видових значень, що формують родові, та співвідносних *засобів вираження граматичних (а також лексичних) значень*.

Мабуть, треба зважати на розрізнення *мови*, яка постає системою уже сформованих закономірностей-відношень мовних явищ (одиниць, категорій), та *мовлення*, представленого закономірностями-відношеннями, формованими нині функціонуючим соціальним індивідом. Отже, якщо вивчення мови реалізується в аспекті внутрішньомовному, то мовлення аналізується в аспекті позамовному, соціально.

Вказані нами вади й поради-пропозиції у висвітленні теорії українського мовознавства у монографії А. П. Загнітка ніяк не знецінюють пропонованої роботи. Тим більше, що навіть титанічні зусилля цього й ряду інших теоретиків вивчення української мови не можуть поки що поставити україністику навіть поряд з русистикою, а тим більше сучасною європейською лінгвістикою.

У підсумку, наголошуємо, що рецензоване дослідження актуалізує поглиблення проблематики граматики української мови. А зважаючи на широку обізнаність автора і довершену форму виконаної роботи, воно заслуговує на особливу увагу аспірантів, викладачів, усіх науковців.

Рецензент дуже вдячний автору за подаровану ним книгу і вибачається, що у пропонованій рецензії він часом висвітлює більше свою концепцію та висвітлює своє бачення стану теоретичного рівня українського мовознавства, ніж аналізує його роботу. Але при цьому він нагадує, що лише проблемна розумна робота може до цього спонукати.

Список використаних джерел

- 1. Єрмоленко С. С.** Мовне моделювання дійсності і наукова структура мовних одиниць : Монографія / С. С. Єрмоленко. – К., 2006. – 384 с.
- 2. Жайворонок В. В.** Знаки української етнокультури : словник-

довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с. **3. Загнітко А. П.** Теоретична граматика сучасної української мови. Монографія. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ „ВКФ” „БАО”, 2011. – 992 с. **4. Загнітко А. П.** Сучасні класифікації концептів: теоретичний і практичний аспекти / А. П. Загнітко // Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Актуальні проблеми сучасної філології: мовознавчі студії. – Вип. 18. – Рівне : РДГУ, 2010. – С. 60 – 67. **5. Загнітко А. П.** Типологічні вияви лінгвістичних парадигм : класифікаційні аспекти / А. П. Загнітко // Комп'ютерні дослідження : зб. наук. пр. / Донецький національний університет / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – вип. 4. – С. 8 – 15. **6. Загнітко А.** Академічний простір дискурсу : Різні погляди і концепції / А. Загнітко, Ж. Краснобаєва-Чорна // Рец. на кн. : Дискурс в академічному просторі : збірник матеріалів (Міжнародного круглого стола 3 – 5 квітня 2009, Мінськ, Білорусь) / Під ред. І. Угванової, М. Сарновського. – Мінськ: Вид. центр БГУ, 2010. – Вип. 1 – 146 с. **7. Лінгвокомп'ютерні дослідження :** зб. наук. пр. / Донецький національний університет). Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – 155 с.

Рецензія надійшла до редакції – 27.03.2012

Прийнято до друку – 25.05.2012

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Беззубова Олена Олександрівна – викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови НТУУ «КПІ» (м. Київ).

Борисенко Наталія Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (м. Київ).

Борисенко Петро Анатолійович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного авіаційного університету (м. Київ).

Бочкар Ольга Вікторівна – викладач кафедри східноєвропейських мов Національної академії Служби безпеки України (м. Київ).

Бублик Аліна Олександрівна – асистент кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Бурдіна Світлана Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Вікторова Леся Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри східноєвропейських мов Національної академії Служби безпеки України (м. Київ).

Винникова Тетяна Сергіївна – аспірант кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства Слов'янського державного педагогічного університету.

Вжещ Яна Леонідівна – викладач кафедри теорії і практики перекладу германських і романських мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Вознюк Михайло Юхимович – старший викладач кафедри теорії і практики перекладу германських і романських мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Гура Аліна Ігорівна – студентка філологічного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, спеціальність «Переклад».

Гутнікова Алла Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Маріупольського державного університету.

Демідов Денис Валерійович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Єлісєєв Сергій Леонідович – старший викладач кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Зеленько Анатолій Степанович – доктор філологічних наук, професор кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Іщенко Ніна Григорівна – доктор філологічних наук, професор кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови Національного технічного університету України (м. Київ).

Кіресько Катерина Володимирівна – аспірант кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Клименко Олександр Сергійович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і практики перекладу германських та романських мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Климова Наталія Іванівна – старший викладач кафедри теорії і практики перекладу германських та романських мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Коржов Сергій Юрійович – асистент кафедри іноземних мов ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Косенко Оксана Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет» (м. Сімферополь).

Костик Євгенія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри практики іноземного мовлення Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Кошєєва Надія Олександрівна – асистент кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Ларченко Ірина Володимирівна – старший викладач кафедри української та іноземних мов Державної академії житлово-комунального господарства (м. Київ).

Літвінова Марина Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Маторіна Валентина Вікторівна – магістрант кафедри педагогіки та психології Національного фармацевтичного університету (м. Харків).

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства Слов'янського державного педагогічного університету.

Новікова Ганна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Окунькова Лілія Олексіївна – викладач кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Орел Ганна Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства Слов'янського державного педагогічного університету.

Плахотнюк Наталія Олексіївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Погорєлова Дар'я Олексіївна – асистент кафедри всесвітньої літератури ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Поневчинська Наталія Вікторівна – аспірант кафедри англійської філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Пономарьова Галина Миколаївна – викладач кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Птіцина Світлана Юріївна – студентка філологічного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, спеціальність «Переклад».

Романова Наталя Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри німецької філології Київського національного лінгвістичного університету.

Рудакова Тетяна Олександрівна – асистент кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Рудковська Анна Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Рудницька Наталія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і практики перекладу Луганського державного інституту культури і мистецтв.

Степикіна Тетяна Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Стоянова Інна Дмитрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології іноземних мов Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Сурженко Ольга Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу романських та германських мов, Східноукраїнського Національного університету імені Володимира Даля.

Тараненко Ольга Геннадіївна – старший викладач кафедри англійської філології кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Тітаренко Ірина Сергіївна – асистент кафедри іноземних мов кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Тищенко Катерина Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства Слов'янського державного педагогічного університету.

Хомяк Ніна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Чирікова Галина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства Слов'янського державного педагогічного університету.

Юніна Ольга Євгенівна – старший викладач кафедри англійської філології кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університетт імені Тараса Шевченка”.

Наукове видання

ВІСНИК
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(філологічні науки)

Відповідальний за випуск:
к. ф. н., доц. **Т. В. Степикіна**

Коректор: **Д. В. Демідов**

Здано до склад. 25.04.2012 р. Підп. до друку 25.05.2012 р. Формат 60x84 1/8.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 34,64. Наклад 200 прим. Зам. №105.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.